

DET KONGELIGE
KOMMUNAL- OG REGIONALDEPARTEMENT

St.prp. nr. 1

2007–2008

FOR BUDSJETTÅRET 2008

Utgiftskapitler: 500–587, 2412, 2425

Inntektskapitler: 3500–3587, 5312, 5316, 5327, 5615–5616

Særskilt vedlegg: H-2202 Beregningsteknisk dokumentasjon til St.prp. nr. 1 (2007-2008)
Inntektssystemet for kommuner og fylkeskommuner 2008 Grønt hefte,
foreløpig utgave

Innhold

Del I

Innledende del	11
1 Innledning og sammendrag	13
1.1 Målene for regjeringens økonomiske politikk	13
1.2 Hovedoppgave og mål for Kommunal- og regionaldepartementet	13
1.3 Hovedprioriteringer – budsjettforslaget oppsummert	13
1.3.1 Programkategori 13.10 Administrasjon m.m.	13
1.3.2 Programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk	13
1.3.3 Programkategori 13.70 Overføringer gjennom inntektssystemet til kommuner og fylkeskommuner	15
1.3.4 Programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg	15
1.4 Oversikt over budsjettforslaget	16
1.4.1 Samlede utgifter under Kommunal- og regionaldepartementet	16
1.4.2 Utgifter fordelt på programkategorier	17
1.4.3 Utgifter og inntekter fordelt på de ulike budsjettkapitlene	18
1.4.4 Utgifter og inntekter fordelt på postgrupper	19
1.4.5 Overførbare bevilgninger	20
1.5 Om budsjetteringssystemer på departementets område	20
2 Det økonomiske opplegget for kommunesektoren	21
2.1 Hovedpunkter i det økonomiske opplegget for kommunesektoren i 2008	21
2.2 Kommunesektorens inntekter i 2007	21
2.3 Kommunesektorens inntekter i 2008	22
2.4 Kommunesektorens frie inntekter	22
2.5 Samlede inntekter og de enkelte inntektsartene	24
2.6 Toppfinansieringsordningen for ressurskrevende tjenester	24
2.7 Omsorgsplan 2015 - nytt investeringstilskudd	25

2.8 Opptappingsplanen for psykisk helse	25
2.9 Tannhelsetjenester til rusavhengige under legemiddelassistert rehabilitering	25
2.10 Barnehager	25
2.11 Økt timetall i grunnskolen	26
2.12 Gratis læremidler i videregående opplæring	26
2.13 Innlemming av tilskudd til minoritetsspråklige elever	26
2.14 Opplæring i barnevernsinstitusjoner	26
2.15 Ny landsdekkende landbruksvikarordning	26
2.16 Kollektivtransport	27

Del II

KRDs budsjettforslag for 2008	29
<i>Programkategori 13.10 Administrasjon m.m. .</i>	<i>31</i>
<i>Budsjettforslaget på programkategori 13.10 Administrasjon m.m. ..</i>	<i>34</i>
Kap. 500 Kommunal- og regionaldepartementet	34
Kap. 3500 Kommunal- og regionaldepartementet	36
Kap. 502 Valgutgifter	36
Kap. 5316 Kommunalbanken AS	44
Kap. 5616 Aksjeutbytte i Kommunalbanken AS	44
<i>Programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk .....</i>	<i>46</i>
<i>Budsjettforslaget på programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk .....</i>	<i>75</i>
Kap. 551 Regional utvikling og nyskaping ...	76
Kap. 552 Nasjonalt samarbeid for regional utvikling	86
Kap. 554 Kompetansesenter for distriktsutvikling	90
Kap. 3554 Kompetansesenter for distriktsutvikling	90
Kap. 2425 Innovasjon Norge (IN) og fylkeskommunene	91

Kap. 5327 Innovasjon Norge (IN) og fylkeskommunene mv.	91
<i>Programkategori 13.70 Overføringer gjennom inntektssystemet til kommuner og fylkeskommuner</i>	92
<i>Budsjettforslaget på programkategori 13.70 Overføringer gjennom inntektssystemet til kommuner og fylkeskommuner</i>	99
Kap. 571 Rammetilskudd til kommuner	105
Kap. 3571 Tilbakeføring av forskudd	106
Kap. 572 Rammetilskudd til fylkeskommuner	106
Kap. 3572 Tilbakeføring av forskudd	107
Kap. 575 Ressurskrevende tjenester	110
<i>Programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg</i> .	113
<i>Budsjettforslaget på programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg</i>	135
Kap. 2412 Den norske stats husbank	136
Kap. 5312 Den norske stats husbank	139
Kap. 5615 Renter fra Den norske stats husbank	140
Kap. 580 Bostøtte	140
Kap. 581 Bolig- og bomiljøtiltak	142
Kap. 582 Rentekompensasjon for skoleanlegg og kirkebygg	147
Kap. 585 Husleietvistutvalget i Oslo og Akershus	149
Kap. 3585 Husleietvistutvalget i Oslo og Akershus	149
Kap. 586 Tilskudd til omsorgsboliger og sykehjemsplasser	150
Kap. 587 Statens bygningstekniske etat	153
Kap. 3587 Statens bygningstekniske etat	154

Del III

Omtale av særlige temaer	157
4 Omtale av særlige temaer	159
4.1 Fornying, organisasjons- og strukturendringer i offentlig sektor	159
4.2 Om oppfølging av anmodningsvedtak	160

4.3 Om oppgavene og rollene til fylkesmannen	160
4.4 Sektorovergripende miljøvernpolitikk	163
4.5 Oppfølging av likestillingslovens bestemmelse om redegjørelsesplikt	164
4.6 Kønns- og likestillingsperspektivet	164
4.7 Oversikt over bemanningen	166
4.8 Garantiansvar under Kommunal- og regionaldepartementet	166

Forslag til vedtak om bevilgning for budsjettåret 2008, kapitlene 500–587, 2412, 2425, 3500–3587, 5312, 5316, 5327, 5615–5616	168
--	-----

Vedlegg 1

Omtale av tiltak innenfor den brede distriktspolitikken	173
---	-----

Vedlegg 2

Rapporter fra fylkeskommunene for 2006 om bruken av midler fra kap. 551, post 60 Tilskudd til fylkeskommuner for regional utvikling	179
---	-----

Vedlegg 3

Programmer og satsinger finansiert over kap. 551, post 60, forvaltet av Innovasjon Norge	196
--	-----

Vedlegg 4

Omtale av programmer og satsinger finansiert over kap. 552, post 72	197
---	-----

Vedlegg 5

Bruk av midler i distrikts- og regionalpolitikken	203
---	-----

Vedlegg 6

Orientering om likestilling i virksomhetene ..	204
--	-----

Tabelloversikt

Tabell 1.1	Utgifter fordelt på kapitler	18	Tabell 3.8	Oversikt over satsingene, programmene og pilotene under arbeidsmål 1.3 som er finansiert med bevilgning over kap. 552, post 72 i 2006	63
Tabell 1.2	Inntekter fordelt på kapitler	19	Tabell 3.9	Fordelingen av bevilgning på kap. 551, post 60 til fylkeskommunene i perioden 2005-2007	78
Tabell 1.3	Utgifter fordelt på postgrupper ...	19	Tabell 3.10	Fordelingen til fylkeskommunene i perioden 2005-2007	81
Tabell 1.4	Inntekter fordelt på postgrupper	20	Tabell 3.11	Rammetildeling for 2005, 2006, 2007 og forslag 2008	84
Tabell 1.5	Under Kommunal- og regionaldepartementet blir stikkordet foreslått knyttet til disse postene utenom postgruppe 30-49	20	Tabell 3.12	Transportstøtte for transport utført i 2005 (utbetalt i 2006) fordelt på fylker	86
Tabell 2.1	Hovedkomponenter i inntektsveksten i 2008, regnet fra inntektsnivået for 2007 i revidert nasjonalbudsjett 2007. Reell endring i mrd. kr	22	Tabell 3.13	Utbetalt transportstøtte for transport utført i 2005 (utbetalt i 2006), sortert på foretaksstørrelse	86
Tabell 2.2	Kommunenes og fylkeskommunenes frie inntekter i 2007 og 2008. Mill. kr og endring i pst. Nominelle priser.	23	Tabell 3.14	Oversikt over fondsbeholdninger	91
Tabell 2.3	Anslag på kommunesektorens inntekter i 2008. Mill. kr og endring i pst. fra 2007. Nominelle priser.	24	Tabell 3.15	Mål for programkategori 13.70 Overføringer gjennom inntektsystemet til kommuner og fylkeskommuner	93
Tabell 3.1	Mål for programkategori 13.10 Administrasjon m.m.	31	Tabell 3.16	Kostnadsnøkkel for kommunene	101
Tabell 3.2	Oversikt over målstrukturen for distrikts- og regionalpolitikken ...	51	Tabell 3.17	Kostnadsnøkkel for fylkeskommunene	102
Tabell 3.3	Bruk av midler etter hovedmål og sentralitet	52	Tabell 3.18	Nord-Norge-tilskudd til kommuner og fylkeskommuner .	103
Tabell 3.4	Oversikt over programmene og pilotene under arbeidsmål 1.1 som er finansiert med bevilgning over kap. 552, post 72 i 2006	56	Tabell 3.19	Satser for regionaltilskuddet. Full sats	103
Tabell 3.5	Bevilgning til bedriftsrettet støtte til etablerte bedrifter, forvaltet av Innovasjon Norge på vegne av fylkeskommunene under arbeidsmål 1.2	59	Tabell 3.20	Skjønnstilskudd til kommuner og fylkeskommuner 2008	103
Tabell 3.6	Oversikt over programmene under arbeidsmål 1.2 som er finansiert med bevilgning over kap. 552, post 72 i 2006	60	Tabell 3.21	Tilskudd gjennom inntektsystemet for 2007 og 2008	107
Tabell 3.7	Bevilgning til bedriftsrettet støtte og etablererstipend, forvaltet av Innovasjon Norge på vegne av fylkeskommunene under arbeidsmål 1.3	62	Tabell 3.22	Mål for programområde 13.80 Bolig, bomiljø og bygg	115
			Tabell 3.23	Antall boliger gitt boligtilskudd og lån i perioden 2004-2006	122
			Tabell 3.24	Boligtilskudd og lån til bostedsløse (antall boliger) 2004-2006	123
			Tabell 3.25	Boligtilskudd og lån til flyktninger (antall boliger) 2004-2006	124
			Tabell 3.26	Boligtilskudd og lån til personer med nedsatt funksjonsevne (antall boliger) 2004-2006	125
			Tabell 3.27	Boligtilskudd og lån til personer med svak økonomi (antall boliger) 2004-2006	127

Tabell 3.28	Tall for bruk av ByggSøk under Statens byggtekniske etat	128
Tabell 3.29	Mislighold, inkasso og tap på utlån 2005-2006 og 1. halvår 2007	137
Tabell 3.30	Antall saker med tilsagn om lån i Husbanken 2005-2006 og 1. halvår 2007	138
Tabell 3.31	Gjennomsnittlig lånebeløp per bolig for saker med tilsagn om lån i Husbanken 2005-2006 og 1. halvår 2007	138
Tabell 3.32	Hovedtall for utbetaling av bostøtte i 1. termin i perioden 2005-2007 ..	141
Tabell 3.33	Tilskudd til etablering, tilpasning og utleieboliger 2004-2006	144
Tabell 3.34	Resultatmål, oppfølgingskriterier og resultater for boligtilskudd til etablering	145
Tabell 3.35	Resultatmål, oppfølgingskriterier og resultater for boligtilskudd til utleieboliger	145
Tabell 3.36	Kompetansetilskudd 2006 og 1. halvår 2007. Antall prosjekter og beløp etter satsingsområder ..	147
Tabell 3.37	Antall godkjente og ferdigstilte boliger pr. 1. halvår 2007 under eldreplanen	151
Tabell 3.38	Antall godkjente og ferdigstilte boliger pr. 1. halvår 2007 under psykiatriplanen	151
Tabell 3.39	Bruk av midler på kap. 587, post 22 fordelt etter tema	154
Tabell 4.1	Fylkesmannens lovlighetskontroll av kommunebudsjettene 2001-2006	162
Tabell 4.2	Fylkesmannens behandling av kommunale lånesøknader i 2001-2006	162
Tabell 4.3	Fylkesmannens kontroll av kommunale garantivedtak 2001-2006	162

Tabell 4.4	Lovlighetskontroll. Antall	163
Tabell 4.5	Tilsatte etter kjønn, tjenesteforhold og institusjon pr. 1. oktober 2006	166
Tabell 4.6	Oversikt over garantiansvar pr. 31. desember 2006	166

Vedlegg 1

Tabell 1.1	Spesielle tiltak for Finnmark og Nord-Troms	174
Tabell 1.2	Differensiert arbeidsgiveravgift og kompensierende tiltak	175
Tabell 1.3	Fritak for merverdiavgift på strøm i Nord-Norge, Nord-Norge tilskuddet og regionaltilskuddet	175
Tabell 1.4	Næringspolitikk	176
Tabell 1.5	Infrastruktur	177
Tabell 1.6	Helse, oppvekst og omsorg	177
Tabell 1.7	Levekår, offentlige tjenester og miljøvern	178

Vedlegg 5

Tabell 5.1	Bruk av midler over kap. 551, post 60, kap. 551, post 64 og kap. 552, post 72 (med unntak av midler bevilget til Interreg)	203
------------	---	-----

Vedlegg 6

Tabell 6.1	Ansatte i Kommunal- og regionaldepartementet fordelt på stillingsgrupper, kjønn og lønn i 2006	204
Tabell 6.2	Ansatte i Husbanken fordelt på kjønn	205
Tabell 6.3	Ansatte i Husleietvistutvalget fordelt på kjønn	206
Tabell 6.4	Ansatte i Statens bygningstekniske etat fordelt på kjønn	206

Figuroversikt

Figur 1.1	Samlede utgifter inklusive låne- transaksjoner under Kommunal- og regionaldepartementet	16	Figur 3.9	Fylkenes prosentvise fordeling av midler på kap 551, post 60 etter forvalter fra 2005-2007	79
Figur 1.2	Utgifter fordelt på de ulike program- kategoriene, ekskl. rammetilskudd, kompensasjon for differensiert arbeidsgiveravgift, andre departe- menters andel av «Fritt-fram»- forsøket og lånetransaksjoner	17	Figur 3.10	Fylkenes prosentvise fordeling av kap. 551 post 61 på ulike forvaltere i 2006	82
Figur 3.1	Utvikling i bevilgningen på programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk 2002-2008 i mill. kr, utenom kompensasjon for differensiert arbeidsgiveravgift, samt andre departementers andel av «Fritt fram» - forsøket.	46	Figur 3.11	Prosentvis fordeling av kap. 551, post 61 på ulike typer tiltak i 2004-2006	82
Figur 3.2	Nettoflytting sammenlignet med sysselsettingsvekst i perioden 1981-2006	48	Figur 3.12	Prosentvis fordeling av midler på kap. 552, post 72 på forvaltere i 2006 og 2007	89
Figur 3.3	Befolkningsutvikling 1996-2006 etter bo- og arbeidsmarkeds- regioner	50	Figur 3.13	Flytende og fast rente i Husbanken sammenlignet med renten i private banker fra 1. kvartal 2002 til 2. kvartal 2007	116
Figur 3.4	Bruk av midler under arbeidsmål 1.1	54	Figur 3.14	Boligprisvekst fra 4. kvartal 2005 til 4. kvartal 2006	116
Figur 3.5	Bruk av midler under arbeidsmål 1.2 til etablerte bedrifter fordelt etter sentralitet	58	Figur 3.15	Totalt antall igangsatte boliger og antall boliger med lån/ tilskudd fra Husbanken 1990-2006	117
Figur 3.6	Bruk av midler under arbeidsmål 1.3 Entreprenørskap etter hoved- kategorier og sentralitet	61	Figur 3.16	Igang satt boligbygging og Hus- bankens andel i alle fylker i 2006	118
Figur 3.7	Bruk av midler under arbeidsmål 2.1 og 2.2	66	Figur 3.17	Bostøttemottakere fordelt på husstandsgrupper 1. termin 2007 .	120
Figur 3.8	Bruk av midler under arbeidsmål 3.1 og 3.2	68	Figur 3.18	Bostøtte som andel av boutgift 1. termin 2007	121
			Figur 3.19	Boliger godkjent for grunnlån fordelt på ulike miljøkvaliteter	131
			Figur 3.20	Brutto tap fordelt på personlige og ikke-personlige låntakere	137
			Figur 3.21	Bruken av lån fordelt på låne- ordning 2005-2006 og 1. halvår 2007	138
			Figur 3.22	Prosjekter med kompetanse- tilskudd 2002-2006	146

Oversikt over bokser

Boks 3.1	Eksempel på nettverksarbeid	55	Boks 3.5	Økte ringvirkninger av olje og gass i Nord-Norge	71
Boks 3.2	Eksempel på entreprenørskaps- arbeid	63	Boks 3.6	Brukerundersøkelse om bostøtte ..	119
Boks 3.3	Eksempel på kompetanse- hevingsprosjekt	66	Boks 3.7	Budsjetteringssystemet for kap. 581, post 75 Boligtilskudd	144
Boks 3.4	Mobiliseringsprosjekt	68			

DET KONGELIGE
KOMMUNAL- OG REGIONALDEPARTEMENT

St.prp. nr. 1

2007–2008

FOR BUDSJETTÅRET 2008

Utgiftskapitler: 500–587, 2412, 2425

Inntektskapitler: 3500–3587, 5312, 5316, 5327, 5615–5616

*Tilråding fra Kommunal- og regionaldepartementet av 21. september 2007,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Stoltenberg II)*

Del I
Innledning del

1 Innledning og sammendrag

1.1 Målene for regjeringens økonomiske politikk

Regjeringen vil føre en politikk som bygger på rettferdighet og felleskap. Med utgangspunkt i den nordiske modellen vil regjeringen fornye og utvikle de offentlige velferdsordningene og bidra til et arbeidsliv der alle kan delta. Regjeringen vil legge til rette for økt verdiskaping og utvikling i hele landet innenfor rammer som sikrer at kommende generasjoner muligheter for å dekke sine behov ikke undergraves. En slik bærekraftig utvikling krever en ansvarlig politikk med vekt på natur- og miljøhensyn, en langsiktig forvaltning av nasjonalformuen, et holdbart pensjonssystem og en sterk offentlig sektor.

Regjeringen legger opp til å holde bruken av oljeinntekter på et nivå som sikrer en fortsatt balansert utvikling i norsk økonomi, i tråd med de rammene handlingsregelen setter. Retningslinjene for pengepolitikken innebærer at Norges Banks rentesetting skal rettes inn mot lav og stabil inflasjon. Det betyr at pengepolitikken har en klar rolle i å stabilisere den økonomiske utviklingen.

Norsk økonomi har fire år bak seg med svært høy vekst, godt hjulpet av lave renter, kraftig oppgang i oljeinvesteringene og en gunstig internasjonal utvikling. Selv om oppgangen trolig vil dempes neste år, ligger det nå an til at perioden 2004-2008 vil bli den sterkeste sammenhengende vekstperioden siden begynnelsen av 1970-tallet. Gjennom de to siste årene har sysselsettingen økt i rekordtempo og arbeidsledigheten er nå nesten nede på det svært lave nivået fra midten av 1980-tallet.

1.2 Hovedoppgave og mål for Kommunal- og regionaldepartementet

---

Kommunal- og regionaldepartementet har hjerte for hele landet. Departementets hovedoppgave er å legge til rette for en bedre hverdag for alle. Departementet har ansvar for områder som påvirker folks hverdag i betydelig grad. Departementet har et overordnet ansvar for kommune-Norge, det kommunale tjenestetilbudet og for å sikre at lokaldemokratiet fungerer. Departementet har videre et

overordnet ansvar for å støtte opp om og tilrettelegge for arbeidsplasser og attraktive lokalsamfunn i hele Norge, slik at alle skal ha valgfrihet til å bo der de ønsker uansett om det er i by eller bygd.

Kommunal- og regionaldepartementet har også et overordnet ansvar for at alle skal kunne bo trygt og godt. Departementet forvalter viktige virkemidler i fattigdomsbekjempelsen knyttet til framskaffelse av boliger til vanskeligstilte. I tillegg koordinerer Kommunal- og regionaldepartementet regjeringens innsats mot bostedsløshet.

1.3 Hovedprioriteringer – budsjettforslaget oppsummert

1.3.1 Programkategori 13.10 Administrasjon m.m.

Området omfatter utgiftene til drift av departementet, felles forskning og utredning på departementets områder og valgutgifter. Det blir foreslått en bevilgning på 158,6 mill. kr i 2008. Dette er en reduksjon på 23 mill. kr i forhold til saldert budsjett 2007. Reduksjonen skyldes at det ikke er valg i 2008.

1.3.2 Programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk

Regjeringen vil gi folk en reell frihet til å velge hvor de vil bo og legge grunnlaget for å ta hele landet i bruk. Regjeringen vil derfor legge til rette for likeverdige levekår i hele landet og opprettholde hovedtrekkene i bosettingsmønsteret. I St.meld. nr. 21 (2005–2006) Hjerte for heile landet – Om distrikts- og regionalpolitikken, har regjeringen konkretisert mål, strategier og innhold i distrikts- og regionalpolitikken for de kommende årene. Økt verdiskaping og styrket lokal og regional vekst er både et virkemiddel for å få til dette og et mål i seg selv. Regionalpolitikken omfatter hele landet, både storbyer og bygder. Politikken skal bidra til en balansert utvikling mellom by og land, og innsats på mange områder er viktig. Regjeringen har også nylig lagt fram St.meld. nr 31 (2006-2007) Åpen, trygg og skapende hovedstadsregion - Hovedstadsmeldingen. Den gir en bred, tverrsektoriell gjennomgang av regjerin-

gens mål og viser hvordan regjeringens politikk vil spille en vesentlig rolle for utviklingen av hovedstaden og Osloregionen.

Regjeringen legger stor vekt på at det blir utviklet en politikk for ulike utfordringer i forskjellige deler av landet, både gjennom tilpasning av nasjonal politikk og gjennom desentralisering av ansvar og virkemidler. Distriktpolitikken er et særskilt viktig innsatsområde innenfor regionalpolitikken.

Regjeringen legger vekt på å føre en distrikts- og regionalpolitikk som bidrar til utvikling av:

- Næringsliv og arbeidsplasser: Det må være tilgang på arbeidsplasser der folk bor, samtidig som verdiskapingspotensialet knyttet til nærings- og kompetansemiljøer i alle deler av landet blir utløst.
- Gode og likeverdige tjeneste- og velferdstilbud: Det må være god tilgang på tjeneste- og velferdstilbud i alle deler av landet.
- Attraktive steder: Bygder og tettsteder må være attraktive steder for bosetting, særlig for unge og kvinner. Små og mellomstore byer må framstå som attraktive alternativer til de største byområdene.

Regjeringen har de siste to årene styrket innsatsen på en rekke politikkområder for å nå disse målene. Regjeringen legger stor vekt på samarbeid over sektorgrenser for å nå målene og har bl.a. etablert et eget regjeringsutvalg for distrikts- og regionalpolitikken. Den brede innsatsen vil bli videreført også i årene framover. Regjeringen vil særlig peke på betydningen av den sterke økningen i inntektene til kommunene de to siste årene, en kraftig økning i samferdselsbevilgningene og gjeninnføringen av den differensierte arbeidsgiveravgiften. Innsatsen i landbrukspolitikken og fiskeripolitikken er også styrket.

Bevilgningen på programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk foreslås satt til 2 374,2 mill. kr. Bevilgningen til de ordinære virkemidlene utenom kompensasjon for differensiert arbeidsgift og andre departementers andel av «Fritt-fram» forsøket foreslås satt til 1 705 mill. kr. Dette er en økning på 115 mill. kr eller 7,2 pst. i forhold til saldert budsjett 2007. Bevilgningen til kompensasjon for de områdene som ikke, eller ikke fullt ut, får gjeninnført ordningen med differensiert arbeidsgiveravgift settes til 663,8 mill. kr i 2008.

Hoveddelen av de ordinære virkemidlene på området, ca. 1,3 mrd. kr, blir foreslått desentralisert til fylkeskommunene og forvaltet på regionalt nivå i tråd med regjeringens mål om desentralisering av virkemidlene. Dette er en økning på 86,5 mill. kr eller ca. 7,2 pst. fra 2007. Fylkeskommunene fordeler midlene videre bl.a. til Innovasjon

Norges lokalkontorer, kommuner og regionråd, samt til spesielle programmer og prosjekter ut fra regionale utfordringer. Kommunal- og regionaldepartementet vil videreføre samarbeidet fra 2007 med fylkeskommunene og andre sentrale aktører i Nord-Norge om bedre utnyttelse av de regionale utviklingsmidlene for å styrke innovasjonsevnen. I den sammenhengen er det også aktuelt med spesielle målrettede ekstratiltak i Nord-Norge over Kommunal- og regionaldepartementets budsjett.

Regjeringen legger til rette for å innføre en ny støtteordning for små nyetablerte vekstbedrifter i det distriktspolitiske virkeområdet fra og med 2008. Finansieringen av ordningen vil i hovedsak skje som en del av økningen i overføringene til fylkeskommunene.

Regjeringen vil i løpet av 2008 etablere Kompetansesenter for distriktsutvikling (Distriktsenteret), bl.a. for å bedre utnytte kunnskap om lokalt utviklingsarbeid. Kommunal- og regionaldepartementet vil samtidig videreføre støtte til lokale initiativ og tiltak og til utviklingsprogram for utkantbutikker, som del av småsamfunnsatsingen. Departementet vil også støtte opp om utsatte bokhandlere gjennom et eget program i 2007 og 2008.

Kommunal- og regionaldepartementet vil i 2008 styrke arbeidet med å øke andelen av kvinner som deltar i og nyter godt av den næringsrettede innsatsen i distrikts- og regionalpolitikken, både gjennom spesielle tiltak og etablering av måltall. Departementet legger særlig vekt på å bidra til å øke andelen kvinnelige etablerere. Departementet legger videre opp til at 40 pst. av midlene skal treffe kvinner innen 2013.

Regjeringen legger opp til å styrke innsatsen over programkategori 13.50 for å fremme utvikling av attraktive steder i 2008. Innsatsen for å utnytte potensialene som ligger i skjæringsflaten kultur og næring vil også bli noe styrket, bl.a. basert på handlingsplanen for kulturbasert næringsutvikling som ble lagt fram våren 2007.

Regjeringen vil videreføre innovasjonsarbeidet i distrikts- og regionalpolitikken gjennom en rekke nasjonale program i regi av Innovasjon Norge, Selskapet for industrivekst (SIVA) og Norges forskningsråd. Sentrale eksempel er Norwegian Centres of Expertise (NCE), virkemidler for regional FoU og innovasjon (VRI-programmet), næringshager på mindre steder, støtte til inkubatorer i mellomstore byer og etablering av nye industriinkubatorer.

Regjeringen vil også videreføre støtten til samarbeidsprogram over landegrensene i den nye programperioden (EUs territorielle samarbeid (tidligere Interreg)), og fortsatt følge nøye med på regioner med særlig behov for omstilling som følge av nedlegging av arbeidsplasser og fraflytting.

1.3.3 Programkategori 13.70 Overføringer gjennom inntektssystemet til kommuner og fylkeskommuner

Regjeringen vil gjenreise et sterkt og handlekraftig kommune-Norge og bidra til å skape optimisme i kommunesektoren. Målet er å videreutvikle et effektivt kommunalt tjenestetilbud, bygget på et aktivt lokaldemokrati og en betryggende rettssikkerhet.

Regjeringen har gitt kommunesektoren et betydelig økonomisk løft i 2006 og 2007. Dette har vært helt nødvendig, fordi kommuner og fylkeskommuner har helt sentrale roller i løsningen av de store samfunnsoppgavene innenfor oppvekst, kunnskap og omsorg. Kommuner og fylkeskommuner har et selvstendig ansvar for bl.a. barnehager, grunnskolen, pleie- og omsorgssektoren, helsetjenester, videregående opplæring, samferdselssektoren og teknisk sektor. De har også en viktig samfunnsutviklerrolle, som bl.a. innebærer å skape lokalsamfunn som gir identitet og gode levekår for innbyggerne.

Den betydelige styrkingen av kommuneøkonomien har bidratt til oppretting av ubalansen i kommuneøkonomien og styrking av det kommunale tjenestetilbudet. Det er imidlertid behov for fortsatt styrking av kommuneøkonomien, slik at tjenestetilbudet kan utbygges videre. Med regjeringens økonomiske opplegg for 2008 kan realveksten i kommunesektorens samlede inntekter i perioden 2005 til 2008 anslås til 20,8 mrd. 2008-kr.

Kommunesektoren er avhengig av gode rammevilkår for å levere bedre tjenester og for å kunne spille en aktiv rolle som samfunnsutvikler. Kommunesektoren trenger handlefrihet og forutsigbare rammebetingelser. Regjeringen vil legge forholdene til rette for at kommunesektoren skal kunne utføre sine oppgaver på en god måte; gjennom sterk inntektsvekst, ved at hoveddelen av inntektene kommer som frie inntekter og ved å begrense omfanget av statlig regelverk. Regjeringen forventer at bedre rammevilkår og økt handlingsrom for kommunesektoren vil gi et bedre kommunalt tjenestetilbud for innbyggerne i hele landet.

Regjeringen legger opp til reell vekst i kommunesektorens samlede inntekter på om lag 6,2 mrd. kr i 2008, eller 2,4 pst. Veksten er i tråd med vanlig praksis regnet fra anslått inntektsnivå i 2007 i revidert nasjonalbudsjett 2007.

Av veksten i de samlede inntektene er 1,5 mrd. kr frie inntekter. Toppfinansieringsordningen for ressurskrevende tjenester legges om og statens kompensasjonsgrad økes fra 70 til 85 pst. Øknin-

gen i statlig finansiering innebærer at kommunenes frie inntekter avlastes med knapt 500 mill. kr.

Veksten i frie inntekter legger forholdene til rette for at kommunene kan etablere 2000 nye årsverk i eldreomsorgen i 2008.

Det økonomiske opplegget for kommunesektoren i 2008 innebærer for øvrig fortsatt satsing på barnehager, psykisk helsearbeid i kommunene, økt timetall i grunnskolen og et nytt investeringstilskudd til bygging av sykehjem og omsorgsboliger. Kommuneopplegget 2008 er nærmere omtalt i kapittel 2.

1.3.4 Programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg

Regjeringen ønsker at alle skal kunne bo trygt og godt. En god bolig er en betingelse for et godt og meningsfylt liv, og det er derfor viktig at alle kan sikres en bolig som tilfredsstillende deres behov. Lav rente har gitt lavere boutgifter for mange, samtidig som økte boligpriser har gjort det vanskeligere å etablere seg for dem som har usikre eller lave inntekter. Regjeringen er derfor opptatt av å se boligpolitikken i tett sammenheng med velferdspolitikken. En annen utfordring i bolig- og bygningspolitikken er å stimulere til en sikker byggeprosess slik at antall byggefeil reduseres. Regjeringen legger også opp til å fortsette arbeidet med å fremme universell utforming og miljø i boliger, bygg og uteområder.

For å styrke Husbankens rolle i distriktene vil regjeringen innføre et treårig forsøksprosjekt for startlån der tapsdelingen mellom kommune og stat justeres. Bakgrunnen for prosjektet er å imøtekomme enkelte utkantkommuners ønske om å forbedre boligetableringen der private finansinstitusjoner ikke er tilstrekkelig tilstede.

Bostøtte, boligtilskudd, startlån og kompetansetilskudd er de sentrale virkemidlene som støtter opp under målet om å skaffe boliger til vanskeligstilte på boligmarkedet. Virkemidlene skal danne et helhetlig og fleksibelt apparat som kommunene kan bruke i det boligsosiale arbeidet. Husbanken skal være et kompetansesenter og en sentral ressurs for kommunene og andre aktører gjennom blant annet en aktiv bruk av kompetansetilskuddet.

Regjeringen har satt seg som mål å avskaffe bostedsløshet. Den treårige strategien «På vei til egen bolig» har vært førende i regjeringens arbeid mot bostedsløshet. Denne avsluttes i 2007. Det er oppnådd gode resultater på enkeltområder. Regjeringen ønsker at arbeidet med å forebygge og bekjempe bostedsløshet fortsetter med full styrke i 2008. Tiltak som bidrar til å redusere bostedsløs-

het vil ha førsteprioritet innenfor Husbankens låne- og tilskuddsordninger også i 2008.

Samarbeidsavtalen mellom KS og regjeringen om tiltak for å forebygge og bekjempe bostedsløshet går ut i 2007. KS og regjeringen vurderer samarbeidet som nyttig og er derfor i ferd med å fremforhandle ny avtale. Den nye avtalen skal gjelde fra og med 2008. KS og regjeringen vil i den nye avtalen ha et bredt fokus på det boligsosiale arbeidet.

Regjeringen foreslår å innføre et nytt investeringstilskudd for omsorgsboliger og sykehjemsplasser, jf. St.meld. nr. 25 (2005-2006) Mestring, muligheter og mening. Tilskuddet gjelder fra og med 1. januar 2008, men det er åpnet for at byggeprosjekter kan settes i gang allerede i 2007. Det gis imidlertid ingen forhåndsgodkjenning av disse prosjektene og søknadene vil bli behandlet i 2008. Tilskuddet skal forvaltes av Husbanken.

Regjeringen tar sikte på å legge fram forslag til ny plan- og bygningslov for Stortinget ved årsskiftet 2007/2008.

Byggefeil skaper mange problemer for de som rammes og koster samfunnet anslagsvis 12-15 mrd. kr pr. år. Regjeringen tar denne utfordringen svært alvorlig. Gjennom det femårige Byggekostnadsprogrammet har Kommunal- og regionaldepartementet et nyttig samarbeid med næringen for blant annet å redusere omfanget av byggefeil. Det

er videre etablert et forum ledet av Kommunal- og regionalministeren som skal styrke huskjøperes og husbyggeres situasjon i møte med den useriøse delen av byggenæringen.

Regjeringen er opptatt av å øke antall boliger og bygg med redusert energibruk, lavere klima- og gassutslipp og sunne materialer. Dette skal blant annet oppnås gjennom aktiv bruk av Husbankens grunnlån, tilskudd til kunnskapsoppbygging og ved å gjennomføre skjerpinger i regelverket.

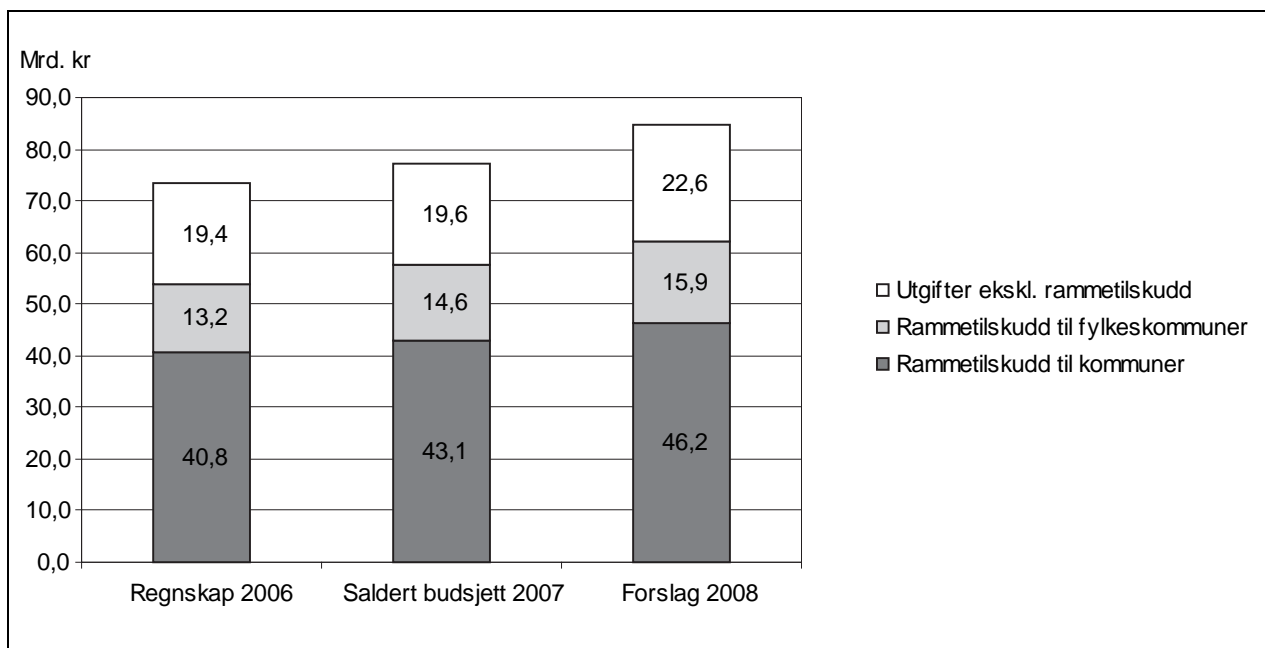
Regjeringen mener at det bygde miljø bør være universelt utformet, noe som vil si at flest mulig skal kunne bruke det uten spesiell tilrettelegging eller spesialløsninger. Regjeringen vil derfor skjerpe kravene til heis i nye bolig-, arbeids- og publikumsbygg.

Husbanken spiller en viktig rolle i det femårige programmet Blest, «BoLyst og Engasjement i Småbyer og Tettsteder» som startet i 2007. Denne satsingen skal bidra til lokale initiativ for å utvikle attraktive steder, nye arbeidsplasser og gode tjeneste-, kultur- og botilbud.

Regjeringen vil i 2008 følge opp avtalen med Oslo kommune om Groruddalssatsingen og foreslår en videreføring av bevilgningen fra 2007 på 43 mill. kr. jf. kap. 581, post 74 Tilskudd til bolig-, by- og stedsutvikling.

1.4 Oversikt over budsjettforslaget

1.4.1 Samlede utgifter under Kommunal- og regionaldepartementet

Figur 1.1 Samlede utgifter inklusive lånetransaksjoner under Kommunal- og regionaldepartementet

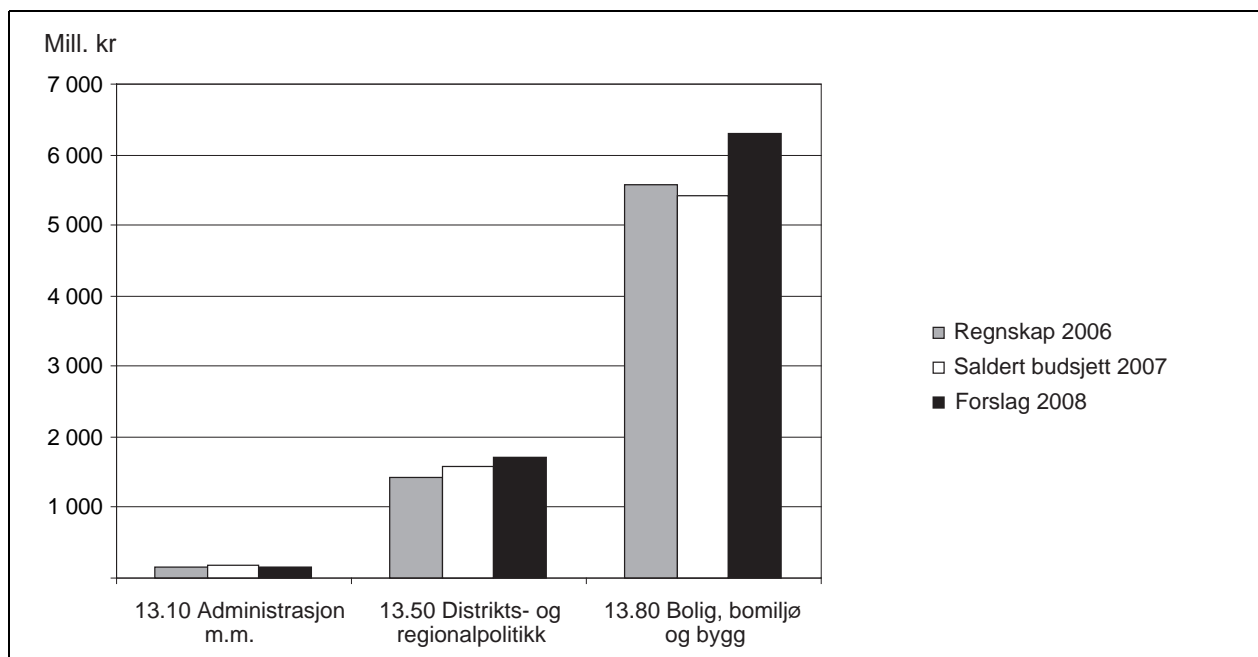

Figur 1.1 viser de samlede utgiftene, inklusive lånetransaksjoner, under Kommunal- og regionaldepartementet i budsjettforslaget for 2008 sammenlignet med saldert budsjett 2007 og regnskap 2006. Rammetilskudd til kommuner og fylkeskommuner øker samlet med om lag 4,4 mrd. kr fra om lag 57,7 mrd. kr i saldert budsjett 2007 til om lag 62,1 mrd. kr i forslaget for 2008. Størrelsen på rammetilskuddet må ses i sammenheng med det samlede økonomiske opplegget for kommunesektoren i 2008, som er nærmere omtalt i kapittel 2. Utgiftene for øvrig øker med ca. 3 mrd. kr. Av dette skyldes ca. 2,7 mrd. kr at ansvaret for toppfinansieringsordningen for ressurskrevende tjenester er overført fra Helse- og omsorgsdepartementet til Kommunal- og regionaldepartementet.

Andre utgifter øker med ca. 220,5 mill. kr. Utgiftene på det distrikts- og regionalpolitiske området øker med 115 mill. kr hvis kompensasjon for differensiert arbeidsgiveravgift samt andre departementers andel av «Fritt fram» - forsøket holdes utenom.

Kompensasjonen for differensiert arbeidsgiveravgift går ned med 466 mill. kr. Nedgangen skyldes gjennomføringen av differensiert arbeidsgiveravgift fra 2007 og tidligere gitte tilsagn på den gamle ordningen som ble utbetalt i 2007. Bevilgningen til bolig, bomiljø og bygg øker med ca. 616 mill. kr. Det blir foreslått et nytt investeringstilskudd til sykehjem og omsorgsplasser med en bevilgning på 100 mill. kr. Videre skyldes økningen økte anslag for bostøtten, herunder 19 mill. kr til nye mottakere på bakgrunn av et nytt kvalifiseringsprogram under Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Den øvrige økningen skyldes økt bevilgning til boligtilskudd og kompetansetilskudd bl.a. som følge av tidligere gitte tilsagn som kommer til utbetaling, samt nye anslag for rentekompensasjonsordningene til skolebygg og kirkebygg. Anslaget for lån til Husbanken går noe ned pga. frafall av tilsagn for utbetaling av lån. Husbankens låneramme foreslås holdt uendret på 13 mrd. kr.

1.4.2 Utgifter fordelt på programkategorier

Figur 1.2 Utgifter fordelt på de ulike programkategoriene, ekskl. rammetilskudd, kompensasjon for differensiert arbeidsgiveravgift, andre departementers andel av «Fritt-fram»-forsøket og lånetransaksjoner

Figur 1.2 viser utgiftene på de ulike programkategoriene, utenom overføringer til kommunesektoren gjennom inntektssystemet, kompensasjon for differensiert arbeidsgiveravgift og lånetransaksjoner. Reduksjonen på programkategori 13.10 Administrasjon m.m. skyldes i hovedsak at det ikke er valgt i 2008. Økningen på programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk er en følge av økt

bevilgning til fylkeskommunene for regional utvikling, økt bevilgning til nasjonale tilskudd og en bevilgning til det nye kompetansesenteret for distriktsutvikling. Økningen på programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg skyldes bl.a. anslagsendringer og utbetalinger på tilsagn innvilget i 2007 og tidligere år, samt et nytt tilskudd til sykehjem og omsorgsplasser.

1.4.3 Utgifter og inntekter fordelt på de ulike budsjettkapitlene

Tabell 1.1 Utgifter fordelt på kapitler

		(i 1 000 kr)			
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008	Pst. endr. 07/08
Administrasjon m.m.					
500	Kommunal- og regionaldepartementet	139 261	150 815	154 660	2,5
502	Valguttgifter	5 415	31 130	3 900	-87,5 ¹
	<i>Sum kategori 13.10</i>	<i>144 676</i>	<i>181 945</i>	<i>158 560</i>	<i>-12,9</i>
Distrikts- og regionalpolitikk					
551	Regional utvikling og nyskaping	2 540 260	2 363 479	1 962 729	-17,0 ²
552	Nasjonalt samarbeid for regional utvikling	314 862	383 000	395 500	3,3
554	Kompetansesenter for distriktsutvikling			16 000	
2425	Innovasjon Norge (IN) og fylkeskommunene	46 000			
	<i>Sum kategori 13.50</i>	<i>2 901 122</i>	<i>2 746 479</i>	<i>2 374 229</i>	<i>-13,6³</i>
Overføringer gjennom inntektssystemet til kommuner og fylkeskommuner					
571	Rammetilskudd til kommuner	40 770 411	43 091 601	46 228 153	7,3
572	Rammetilskudd til fylkeskommuner	13 194 177	14 624 204	15 878 216	8,6
575	Ressurskrevende tjenester			2 741 000	
	<i>Sum kategori 13.70</i>	<i>53 964 588</i>	<i>57 715 805</i>	<i>64 847 369</i>	<i>12,4</i>
Bolig, bomiljø og bygg					
580	Bostøtte	2 213 895	2 286 500	2 415 400	5,6
581	Bolig- og bomiljøtiltak	731 752	689 700	754 000	9,3
582	Rentekompensasjon for skoleanlegg og kirkebygg	327 021	580 000	902 500	55,6
585	Husleietvistutvalget i Oslo og Akershus	3 694	5 200	5 730	10,2
586	Tilskudd til omsorgsboliger og sykehjemsplasser	1 915 491	1 483 100	1 857 600	25,3
587	Statens bygningstekniske etat	51 334	47 900	49 700	3,8
2412	Den norske stats husbank	11 150 630	11 609 740	11 333 350	-2,4 ⁴
	<i>Sum kategori 13.80</i>	<i>16 393 817</i>	<i>16 702 140</i>	<i>17 318 280</i>	<i>3,7</i>
	<i>Sum utgifter</i>	<i>73 404 203</i>	<i>77 346 369</i>	<i>84 698 438</i>	<i>9,5</i>

¹ Reduksjonen i bevilgningen skyldes at det ikke er valg i 2008.

² Som følge av at ordningen med differensiert arbeidsgiveravgift er gjenninnført fra 2007, reduseres bevilgningen til kompensasjon for bortfall av differensiert arbeidsgiveravgift. I tillegg er det en reduksjon som følge av at Arbeids- og inkluderingsdepartementet ikke deltar i «Fritt fram» fra 2008.

³ Sett bort fra kompensasjon for bortfall av differensiert arbeidsgiveravgift og andre departementers andel av «Fritt fram» forsøket øker bevilgningen på programkategori 13.50 med 115 mill. kr eller 7,2 pst. i forhold til saldert budsjett 2007.

⁴ Skyldes at anslaget for lån til Husbanken er gått noe ned.

Tabell 1.2 Inntekter fordelt på kapitler

		(i 1 000 kr)			
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008	Pst. endr. 07/08
Administrasjon m.m.					
3500	Kommunal- og regionaldepartementet	4 648			
5316	Kommunalbanken AS	7 338	6 000	5 800	-3,3
5616	Aksjeutbytte i Kommunalbanken AS		21 200	27 500	29,7
	<i>Sum kategori 13.10</i>	<i>11 986</i>	<i>27 200</i>	<i>33 300</i>	<i>22,4</i>
Distrikts- og regionalpolitikk					
5327	Innovasjon Norge (IN) og fylkeskommunene mv.	128 763			
	<i>Sum kategori 13.50</i>	<i>128 763</i>			
Overføringer gjennom inntektsystemet til kommuner og fylkeskommuner					
3571	Tilbakeføring av forskudd	85 301			
	<i>Sum kategori 13.70</i>	<i>85 301</i>			
Bolig, bomiljø og bygg					
3585	Husleietvistutvalget i Oslo og Akershus	144	240	240	0,0
3587	Statens bygningstekniske etat	16 719	15 155	15 800	4,3
5312	Den norske stats husbank	10 653 748	8 833 206	9 387 787	6,3
5615	Renter fra Den norske stats husbank	3 705 269	4 105 000	4 758 000	15,9
	<i>Sum kategori 13.80</i>	<i>14 375 880</i>	<i>12 953 601</i>	<i>14 161 827</i>	<i>9,3</i>
	<i>Sum inntekter</i>	<i>14 601 930</i>	<i>12 980 801</i>	<i>14 195 127</i>	<i>9,4</i>

1.4.4 Utgifter og inntekter fordelt på postgrupper

Tabell 1.3 Utgifter fordelt på postgrupper

		(i 1 000 kr)			
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008	Pst. endr. 07/08
01-29	Driftsutgifter	501 060	525 085	529 258	0,8
30-49	Nybygg, anlegg m.v.	10 508	16 000	16 300	1,9
50-59	Overføringer til andre statsregnskap	8 500	11 500	11 500	0,0
60-69	Overføringer til kommunesektoren	58 602 460	61 759 984	69 562 480	12,6
70-89	Andre overføringer	3 426 102	3 739 800	3 566 900	-4,6
90-99	Utlån, avdrag m.v.	10 855 573	11 294 000	11 012 000	-2,5
	Sum under departementet	73 404 203	77 346 369	84 698 438	9,5

Tabell 1.4 Inntekter fordelt på postgrupper

		(i 1 000 kr)			
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008	Pst. endr. 07/08
01-29	Salg av varer og tjenester	54 928	45 601	34 827	-23,6
50-89	Skatter, avgifter og andre overføringer	3 841 370	4 132 200	4 791 300	16,0
90-99	Tilbakebetalinger, avdrag mv.	10 705 632	8 803 000	9 369 000	6,4
	Sum under departementet	14 601 930	12 980 801	14 195 127	9,4

1.4.5 Overførbare bevilgninger

Tabell 1.5 Under Kommunal- og regionaldepartementet blir stikkordet foreslått knyttet til disse postene utenom postgruppe 30-49

			(i 1 000 kr)	
Kap.	Post	Betegnelse	Overført til 2007	Forslag 2008
500	21	Spesielle forsknings- og utredningsoppdrag	7 905	8 000
551	61	Næringsrettede midler til regional utvikling, kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift		663 750
552	21	Kunnskapsutvikling, informasjon, mv.	3 174	11 000
552	72	Nasjonale tiltak for regional utvikling	27 762	384 500
571	21	Kunnskapsutvikling og drift av inntektssystemet	2 943	7 718
581	71	Tilskudd til boligkvalitet	3 300	
581	72	Program for reduserte byggekostnader	16 485	16 000
581	74	Tilskudd til bolig-, by- og stedsutvikling		43 000
581	75	Boligtilskudd til etablering, tilpasning og utleieboliger	24 159	623 400
581	78	Kompetansetilskudd	89 322	67 600
582	60	Rentekompensasjon - skoleanlegg		828 400
582	61	Rentekompensasjon - kirkebygg		74 100
586	60	Oppstartingsstilskudd	1 308 230	
586	64	Investeringsstilskudd		100 000

1.5 Om budsjetteringsystemer på departementets område

Jf. forslag til romertallsvedtak VII foreslås det at Stortinget samtykker i at departementet kan gi tilsagn om tilskudd utover gitte bevilgninger på flere poster. Dette gjelder følgende poster:

- kap. 551, post 61 Næringsrettede midler til regional utvikling, kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift
- kap. 581, post 75 Boligtilskudd til etablering, tilpasning og utleieboliger
- kap. 581, post 78 Kompetansetilskudd
- kap. 586, post 64 Investeringsstilskudd

Tilsagnsfullmakter er en fullmakt til å utbetale senere enn det gjeldende budsjettår, og benyttes der det er grunn til å anta at det går lengre tid mellom tilsagnsutstedelse og faktisk utbetaling. Hvor mye som gis som tilsagnsfullmakt avhenger av forventet utbetalingstakt for ordningen (også kalt utbetalingsprofil). Det er aktivitetsnivået dvs. faktiske nye tilsagn som kan gis i budsjettåret, som er styrende for størrelsen på fullmakten. Endringer i utbetalingsprofilen vil føre til endring av bevilgningsbehovet for det enkelte år, selv om aktivitetsnivået er uendret.

2 Det økonomiske opplegget for kommunesektoren

2.1 Hovedpunkter i det økonomiske opplegget for kommunesektoren i 2008

Regjeringen vil gjenreise et sterkt og handlekraftig kommune-Norge og bidra til å skape optimisme i kommunesektoren. Målet er å videreutvikle et effektivt kommunalt tjenestetilbud, bygget på et aktivt lokaldemokrati og en betryggende rettssikkerhet.

Regjeringen har gitt kommunesektoren et betydelig økonomisk løft i 2006 og 2007. Dette har vært helt nødvendig, fordi kommuner og fylkeskommuner har helt sentrale roller i løsningen av de store samfunnsoppgavene innenfor oppvekst, kunnskap og omsorg. Den betydelige styrkingen av kommuneøkonomien har bidratt til oppretting av ubalansen i kommuneøkonomien og styrking av det kommunale tjenestetilbudet. Det er imidlertid behov for fortsatt styrking av kommuneøkonomien, slik at tjenestetilbudet kan utbygges videre.

Regjeringen fortsetter derfor satsingen på kommunesektoren i 2008. Det legges opp til reell vekst i kommunesektorens samlede inntekter på om lag 6,2 mrd. kr i 2008, eller 2,4 pst. Veksten er i tråd med vanlig praksis regnet fra anslått inntektsnivå i 2007 i revidert nasjonalbudsjett 2007.

Av veksten i de samlede inntektene er 1,5 mrd. kr frie inntekter. Toppfinansieringsordningen for ressurskrevende tjenester legges om og statens kompensasjonsgrad økes fra 70 til 85 pst. Økningen i statlig finansiering innebærer at kommunenes frie inntekter avlastes med knapt 500 mill. kr.

Veksten i frie inntekter legger forholdene til rette for at kommunene kan etablere 2000 nye årsverk i eldreomsorgen i 2008.

Budsjettopplegget for kommunesektoren innebærer for øvrig fortsatt satsing på barnehager, psykisk helsearbeid i kommunene, økt timetall i grunnskolen og et nytt investeringstilskudd til bygging av sykehjem og omsorgsboliger. Det vises til nærmere omtale av kommuneopplegget 2008 i pkt. 2.3-2.16.

2.2 Kommunesektorens inntekter i 2007

I revidert nasjonalbudsjett 2007 ble den reelle veksten i kommunesektorens samlede inntekter anslått til knapt 1,3 mrd. kr fra 2006 til 2007. Det ble anslått en reell nedgang i sektorens frie inntekter på om lag 2,0 mrd. kr. Inntektsveksten ble regnet i forhold til regnskap for 2006, og må ses i sammenheng med at kommunesektorens skatteinntekter i 2006 ble vel 6 mrd. kr høyere enn anslått i revidert nasjonalbudsjett 2006. De ekstra skatteinntektene ble i tråd med vanlig praksis ikke videreført til 2007. Derfor ble inntektsveksten i 2007 anslått å bli relativt lav i revidert nasjonalbudsjett.

Ny informasjon om den løpende skatteinngangen de siste månedene trekker i retning av betydelig høyere vekst i kommunesektorens skatteinntekter i 2007 enn lagt til grunn i revidert nasjonalbudsjett 2007. Anslaget for kommunesektorens skatteinntekter er oppjustert med om lag 2,2 mrd. kr. Oppjusteringen er fordelt med om lag 1 880 mill. kr på kommunene og 320 mill. kr på fylkeskommunene. Kommunesektoren får beholde de ekstra skatteinntektene i 2007, men de videreføres ikke til 2008.

I revidert nasjonalbudsjett 2007 ble prisveksten for kommunal tjenesteyting fra 2006 til 2007 anslått til 3,6 pst. Anslaget er nå oppjustert med 0,2 prosentpoeng til 3,8 pst. Økningen er særlig knyttet til høyere prisvekst på investeringer. Økningen i prisveksten trekker isolert sett realveksten i kommunesektorens inntekter ned med knapt 0,5 mrd. kr fra 2006 til 2007.

Realveksten i kommunesektorens samlede inntekter anslås etter dette til om lag 3,0 mrd. kr fra 2006 til 2007, tilsvarende 1,2 pst. Kommunesektorens frie inntekter anslås reelt redusert med 0,1 mrd. kr fra 2006 til 2007.

Inntektsveksten fra 2006 til 2007 må ses i sammenheng med at kommunesektorens samlede inntekter økte med hele 13,3 mrd. 2007-kroner fra 2005 til 2006. For 2006 og 2007 sett under ett økte de samlede inntektene reelt med 16,3 mrd. 2007-kroner.

2.3 Kommunesektorens inntekter i 2008

I kommuneproposisjonen for 2008 la regjeringen opp til reell vekst i kommunesektorens samlede inntekter på mellom 4½ og 5¼ mrd. kr fra 2007 til 2008. Det ble lagt opp til reell vekst i kommunesektorens frie inntekter på mellom 1½ og 1¾ mrd. kr. Videre ble det varslet at toppfinansieringsordningen for ressurskrevende tjenester ville bli styrket med 425 mill. kr. Det ble også varslet ytterligere satsing på barnehager, opptrappingsplanen for psykisk helse og tiltak innenfor skolen i 2008.

I kommuneproposisjonen ble det presisert at den varslede inntektsveksten i 2008 er regnet fra nivået på kommunesektorens inntekter i 2007 som er lagt til grunn i revidert nasjonalbudsjett 2007. Dette er i samsvar med vanlig praksis.

Regjeringens budsjettforslag innebærer at veksten i kommunesektorens samlede inntekter ligger nesten 1 mrd. kr over øvre grense av intervallet som ble signalisert i kommuneproposisjonen 2008, mens veksten i frie inntekter ligger i nedre grense av intervallet. Styrkingen av toppfinansieringsordningen for ressurskrevende tjenester er samtidig sterkere enn varslet, og den frigjør derfor et større beløp innenfor frie inntekter enn lagt til grunn i kommuneproposisjonen 2008. Regjeringen legger opp til en realvekst i de samlede inntektene i 2008 på om lag 6,2 mrd. kr, tilsvarende 2,4 pst. Av veksten i samlede inntekter er 1,5 mrd. kr frie inntekter. Veksten er regnet fra anslått inntektsnivå i 2007 som ble lagt til grunn i revidert nasjonalbudsjett 2007. Regnet i forhold til anslag på regnskap for 2007, der det tas hensyn til at skatteanslaget for 2007 er justert opp, innebærer budsjettforslaget en reell økning i de samlede inntektene på om lag 3,9 mrd. kr, eller 1,5 pst.

Tabell 2.1 Hovedkomponenter i inntektsveksten i 2008, regnet fra inntektsnivået for 2007 i revidert nasjonalbudsjett 2007. Reell endring i mrd. kr

Frie inntekter	1,5
Økt timetall i grunnskolen ¹	0,3
Øremerkede overføringer m.m.	4,4
Gebyrinntekter	0
Totalt	6,2

¹ Bevilgningen gis som rammetilskudd. Midlene er knyttet til en utvidelse av kommunenes oppgaver, og er derfor korrigert ut ved beregning av vekst i frie inntekter.

Statens kompensasjonsgrad i toppfinansieringsordningen for ressurskrevende tjenester

økes fra 70 til 85 pst. Dette innebærer at kommunenes frie inntekter avlastes med knapt 500 mill. kr. Dette er noe høyere enn anslått i kommuneproposisjonen 2008.

Det tekniske beregningsutvalget for kommunal og fylkeskommunal økonomi lager anslag for merutgifter knyttet til den demografiske utviklingen forutsatt at dekningsgrad, standard og produktivitet i tjenesteproduksjonen holdes uendret. For 2008 er anslaget om lag 1,5 mrd. kr. De frie inntektene dekker kommunesektorens anslåtte samlede merutgifter knyttet til den demografiske utviklingen.

De frie inntektene legger til rette for 2000 nye årsverk i den kommunale omsorgstjenesten i 2008. Regjeringens målsetting om 10 000 nye årsverk i den kommunale omsorgstjenesten fra 2004 til utgangen av 2009 er innen rekkevidde.

De frie inntektene i 2008 skal også dekke midler til gjennomføring av NAV-reformen og lovpålagte kommunale råd for funksjonshemmede. Merutgiftene for kommunene i 2008 knyttet til NAV-reformen anslås til om lag 100 mill. kr, mens merutgiftene til lovpålagte kommunale råd for funksjonshemmede anslås til om lag 50 mill. kr.

Regjeringen foreslår å utvide timetallet på barnetrinnet i grunnskolen med til sammen fem uketimer fra høsten 2008. Merutgiften for kommunene i 2008 er anslått til 270 mill. kr, som kompenseres ved en tilsvarende økning i rammetilskuddet. Siden midlene er knyttet til en utvidelse av kommunenes oppgaver, er beløpet korrigert ut ved beregning av vekst i frie inntekter. Helårseffekten av tiltaket er anslått til 648 mill. kr.

Budsjettforslaget innebærer en reell vekst i øremerkede overføringer m.m. til kommunesektoren på om lag 4,4 mrd. kr. Den største delen av veksten er knyttet til barnehager. Blant annet legges det til rette for 7700 nye heltidsplasser i 2008.

Oppfølging av handlingsplanen for psykisk helse innebærer en reell økning i bevilgningene til kommunene på vel 400 mill. kr i 2008.

Regjeringen foreslår et nytt investeringstilskudd til sykehjem og omsorgsboliger. Bevilgningsforslaget er 100 mill. kr i 2008.

Gebyrinntektene anslås reelt uendret fra 2007 til 2008.

2.4 Kommunesektorens frie inntekter

Kommunesektorens frie inntekter består av rammetilskudd og skatteinntekter, og utgjør knapt 70 pst. av kommunesektorens samlede inntekter. Disse inntektene kan kommunesektoren disponere fritt innenfor rammen av gjeldende lover og regelverk.

Regjeringen legger opp til reell vekst i de frie inntektene i 2008 på 1,5 mrd. kr, tilsvarende 0,8 pst. Veksten er regnet fra anslaget på kommunesektorens inntekter i 2007 i revidert nasjonalbudsjett 2007.

Veksten i frie inntekter blir fordelt med 1 mrd. kr på kommunene og 500 mill. kr på fylkeskommunene. Fordelingen av inntektsveksten gir en relativt sterkere vekst i de frie inntektene til fylkeskommunene enn til kommunene. Begrunnelsen for fordelingen er den sterke økningen i elevtallet i videregående opplæring. Dette er i tråd med det som ble varslet i kommuneproposisjonen 2008.

Regjeringen varslet i kommuneproposisjonen at nivået på skatteinntektene i 2008 vil bli holdt reelt uendret i forhold til anslått nivå i 2007 i revidert nasjonalbudsjett 2007. Dette blir fulgt opp i denne proposisjonen. Det innebærer at realveksten i frie inntekter i 2008 i sin helhet kommer som økt rammetilskudd.

Tabell 2.2 viser anslag på frie inntekter til kommunene og fylkeskommunene i 2007 og 2008. Inntektene i 2007 er anslag på regnskap korrigert for oppgaveendringer, regelendringer, engangsbevilgninger og endringer i finansiering mellom forvaltningsnivåene. Anslag på regnskap innebærer at

nivået på kommunesektorens skatteinntekter i 2007 er 2,2 mrd. kr høyere enn det som ble lagt til grunn i revidert nasjonalbudsjett 2007.

Hensikten med å korrigere for oppgaveendringer m.v. er å gjøre inntektsnivået i de to årene sammenliknbare. For flere detaljer om de forhold det er korrigert for ved beregning av inntektsvekst fra 2007 til 2008, vises det til tabell 3.21 under programkategori 13.70.

Anslåtte skatteinntekter for 2008 er bl.a. basert på regjeringens forslag til skattører. Rammetilskuddene er basert på regjeringens bevilgningsforslag på kap. 571 og 572.

Forslag til kommunale og fylkeskommunale skattører er fremmet i St.prp. nr. 1 (2007-2008) Skatte-, avgifts- og tollvedtak. Det foreslås at den kommunale skattøren for personlige skattytere reduseres fra 12,25 pst. til 12,05 pst., mens den fylkeskommunale skattøren reduseres fra 2,7 pst. til 2,65 pst. Forslaget til skattører er tilpasset forutsetningen om uendret realnivå på skatteinntektene i 2008 i forhold til anslått nivå for 2007 i revidert nasjonalbudsjett 2007.

Ordringen med å tilføre kommunene selskapskatt som rammeoverføring er videreført i 2008.

Tabell 2.2 Kommunenes og fylkeskommunenes¹ frie inntekter i 2007 og 2008. Mill. kr og endring i pst. Nominelle priser.²

	Kommunene			Fylkeskommunene			Kommunesektoren i alt		
	2007 ³	2008	Pst. endr.	2007 ³	2008	Pst. endr.	2007 ³	2008	Pst. endr.
Skatter i alt	103 240	105 590	2,3	19 810	20 205	2,0	123 050	125 795	2,2
– av dette skatt på inntekt og formue	97 280	99 510	2,3	19 810	20 205	2,0	117 090	119 715	2,2
Rammetilskudd (ekskl. selskapskatt)	38 227	40 846	6,8	14 659	15 878	8,3	52 886	56 724	7,3
Selskapskatt ⁴	5 160	5 375	4,2	-	-	-	5 160	5 375	4,2
Sum frie inntekter	146 627	151 811	3,5	34 469	36 083	4,7	181 096	187 894	3,8

¹ Oslo er delt i en kommunedel og en fylkeskommunedel

² Prisveksten i kommunesektoren i 2008 anslås til 4,2 pst.

³ Anslag på regnskap korrigert for oppgaveendringer, jf. tabell 3.21 under programkategori 13.70

⁴ Selskapskatt bevilges som del av rammetilskuddet (kap. 571, post 69)

Tabell 2.2 viser en nominell vekst i kommunesektorens frie inntekter i 2008 på 3,8 pst., regnet fra anslag på regnskap 2007. Med anslått prisvekst for kommunesektoren på 4,2 pst. i 2008, tilsvarer dette en realnedgang på 0,4 pst. Det er da tatt hensyn til at anslaget på kommunesektorens skatteinntekter i 2007 er økt med 2,2 mrd. kr etter framleggelsen av revidert nasjonalbudsjett 2007 (jf. pkt.

2.2). Dette er inntekter som kommunesektoren i sin helhet får beholde i 2007. Isolert sett fører de ekstra skatteinntektene i 2007 til at veksten i sektorens inntekter fra 2007 til 2008 blir redusert når den regnes fra anslag på regnskap 2007. Det understrekes at nivået på de frie inntektene i 2008 vil være på linje med det som ble varslet i kommuneproposisjonen 2008.

2.5 Samlede inntekter og de enkelte inntektsartene

Tabell 2.3 viser utviklingen i de samlede inntektene og de enkelte inntektsartene fra 2007 til 2008 i nominelle priser.

Tabell 2.3 Anslag på kommunesektorens inntekter i 2008. Mill. kr og endring i pst. fra 2007. Nominelle priser.

	2008	Endr. i pst. fra 2007 ¹
Skatteinntekter	125 795	2,2
Av dette:		
– skatt på inntekt og formue	119 715	2,2
– andre skatter	6 080	2,0
Rammetilskudd ekskl. selskapsskatt	56 724	7,3
Selskapsskatt ²	5 375	4,2
Sum frie inntekter	187 894	3,8
Øremerkede tilskudd ³	35 689	20,0
Gebyr	37 821	4,2
Momskompensasjon	10 300	-
Andre inntekter ⁴	6 160	4,2
Samlede inntekter	277 864	5,7

¹ Ved beregning av endring er det tatt utgangspunkt i anslag på regnskap for 2007, korrigert for oppgaveendringer.

² Selskapsskatt bevilges som del av rammetilskuddet.

³ Eksklusive tilskudd til arbeidsmarkedstiltak, flyktninger mv.

⁴ Omfatter diverse overføringer fra private og visse refusjoner og tilbakebetalinger.

De samlede inntektene øker med 5,7 pst. fra 2007 til 2008. Med anslått lønns- og prisvekst i kommunesektoren på 4,2 pst. i 2008, tilsvarer dette en realvekst på om lag 1,5 pst. eller om lag 3,9 mrd. kr. Veksten er her regnet fra anslag på regnskap for 2007.

Skatteinntektene anslås å øke med 2,2 pst., mens rammetilskudd utenom selskapsskatt øker med 7,3 pst. De frie inntektene (summen av skatteinntekter og rammetilskudd) øker med 3,8 pst. Den lave veksten i skatteinntekter har sammenheng med at skatteanslaget for kommunesektoren i 2007 er oppjustert med 2,2 mrd. kr i denne proposisjonen, samtidig som det er lagt opp til at nivået på skatteinntektene i 2008 skal være reelt uendret i forhold til nivået på skatteinntektene i 2007 i revidert nasjonalbudsjett 2007.

Øremerkede tilskudd øker med 20 pst. De viktigste øremerkede satsingene er knyttet til barnehager, toppfinansieringsordningen for ressurskrevende tjenester og oppfølging av handlingsplanen for psykisk helse.

2.6 Toppfinansieringsordningen for ressurskrevende tjenester

Som varslet i kommuneproposisjonen for 2008 foreslås det en omlegging av toppfinansieringsordningen for ressurskrevende tjenester, kombinert med at staten tar en større andel av finansieringen av ordningen. Kompensasjonsgraden for kommunenes utgifter over innslagspunktet foreslås økt fra 70 til 85 pst. Det innebærer at kommunenes egenandel i gjennomsnitt halveres. Økningen av statens dekningsgrad innebærer en avlastning av kommunenes frie inntekter med knapt 500 mill. kr.

Ved siden av at kommunene får økt tilskudd, vil modellen for tildeling av tilskudd være enklere og mer forutsigbar. Kommunene vil få kompensert en fast andel av egne utgifter ut over innslagspunktet. Videre kan kommunene inntektsføre tilskuddet ett år tidligere enn hva som er tilfellet i dag. Det vil føre til at det er mer samsvar mellom tidspunktet for kommunenes utgifter og kommunenes inntekter.

Det vises til nærmere omtale av toppfinansieringsordningen under budsjettkapittel 575.

2.7 Omsorgsplan 2015 - nytt investeringstilskudd

Regjeringen foreslår et nytt investeringstilskudd til omsorgsboliger og sykehjemsplasser. Målgruppen for ordningen er personer med behov for heldøgns tjenester uavhengig av alder, funksjonshemming og diagnose. I tillegg til eldre inngår bl.a. personer med psykisk sykdom, utviklingshemming og rusproblemer. Investeringstilskuddet utformes som et engangstilskudd som i gjennomsnitt dekker 25 pst. av anleggskostnadene. Sykehjem vil gis noe høyere tilskudd enn omsorgsboliger. Det vises til nærmere omtale under budsjettkapittel 586.

2.8 Opptappingsplanen for psykisk helse

I budsjettforslaget for 2008 er det satt av om lag 3,5 mrd. kr til psykisk helsearbeid i kommunesektoren (kap. 743, post 62). Dette innebærer en reell økning fra 2007 til 2008 på vel 400 mill. kr. Det vises til Helse- og omsorgsdepartementets budsjettproposisjon for nærmere omtale av opptappingsplanen for psykisk helse.

2.9 Tannhelsetjenester til rusavhengige under legemiddelassistert rehabilitering

Det foreslås å øke rammetilskuddet til fylkeskommunene med 7 mill. kr for å tilby tannbehandling til rusavhengige under legemiddelassistert rehabilitering (LAR). Bevilgningene til den fylkeskommunale tannhelsetjenesten ble økt både i 2005 og 2006 for at rusavhengige skulle få gratis tannbehandling hvis de var under kommunal rusomsorg eller under lengre behandling i helseinstitusjon. Det gis også gratis tannbehandling til innsatte i fengsel. I enkelte kommuner er det i tillegg etablert lavterskel helsetilbud som omfatter tannbehandling. Tannbehandling til rusavhengige ble vurdert i St.meld. nr. 35 (2006-2007) som ble lagt fram i juni 2007. I meldingen fremheves at personer under LAR bør få tilbud om offentlig finansiert tannbehandling. Det foreslås derfor å øke rammene til fylkeskommunene med 7 mill. kr for å utvide dagens tilbud. Det vises til Helse- og omsorgsdepartementets budsjettproposisjon kap. 718 og kap. 727, samt vedlegg om Opptappingsplan på rusfeltet.

2.10 Barnehager

Regjeringens mål er full barnehagedekning, høy kvalitet og lav pris. Tall fra KOSTRA viser at det ble opprettet 16 000 nye heltidsplasser i 2006. Dette ga om lag 11 500 nye barn plass i barnehage og er den største kapasitetsøkningen noen gang. Fremdeles går en betydelig del av kapasitetsveksten i barnehagesektoren med til å øke oppholdstiden til barn som allerede har plass i barnehage. I 2006 ble det etablert 1,4 heltidsplasser for hvert nytt barn som kom inn i barnehage. I 2005 var dette tallet 1,3. Overgangen fra deltid til heltid var dermed større i 2006 enn i 2005.

I statsbudsjettet for 2007 er det bevilgningsmessig lagt til rette for etablering av 22 700 barnehageplasser, noe som er anslått å gi plass til 16 200 flere barn. Med utgangspunkt i måltallet for 2007 og et anslag for forventet etterspørsel etter barnehageplasser i 2008, anslår Kunnskapsdepartementet at det vil være behov for å etablere barnehageplasser til om lag 3900 flere barn i 2008. I måltallet er det inkludert en forventet effekt av nominell videreføring av maksimalgrensen for foreldrebetaling i 2008. Det forventes fortsatt en betydelig overgang fra deltid til heltid og et behov for om lag 7700 nye heltidsplasser for å gi rom for 3900 flere barn i barnehage. Samlet er det lagt til rette for at om lag 254 700 barn har et barnehagetilbud ved utgangen av 2008.

Det foreslås en nominell videreføring av maksimalgrensen for foreldrebetaling i 2008, som dermed innebærer en reell prisreduksjon. Dette innebærer at foreldrebetalingen i 2008 vil utgjøre kr 2330 pr. måned og kr 25 630 på årsbasis for en heltidsplass. Det foreslås å bevilge 249 mill. kr til dette formålet.

De øremerkede tilskuddene til barnehager foreslås videreført i 2008. Satsene for driftstilskudd til barnehager foreslås justert opp i forhold til forventet pris- og kostnadsvekst i kommunal sektor. I tillegg foreslås en økning i satsene som kompensasjon for barnehagenes inntektsbortfall som følge av forslaget om nominell videreføring av maksimalprisen på foreldrebetalingen på 2007-nivå. Totalt foreslås det å øke bevilgningene til driftstilskudd nominelt med om lag 2,5 mrd. kr i forhold til saldert budsjett 2007.

Det foreslås en bevilgning på 207 mill. kr til ordningen med investeringstilskudd til etablering av nye ordinære barnehageplasser. Satsene for tilskuddet videreføres på samme nominelle nivå som i 2007.

Skjønnsmidlene til barnehager skal kompensere for kommunesektorens merutgifter knyttet til maksimalpris, kommunens plikt til likeverdige

behandling av kommunale og private barnehager i forhold til offentlig tilskudd og drift av nye barnehageplasser. Det foreslås å bevilge nær 4,2 mrd. kr i skjønnsmidler i 2008. Dette er en nominell økning på 1,1 mrd. kr i forhold til saldert budsjett 2007.

Satsene for tilskudd til barnehageplasser i midlertidige lokaler foreslås videreført på samme nominelle nivå som i 2007. Det foreslås å bevilge 10 mill. kr til denne ordningen i 2008.

For nærmere omtale av barnehager vises det til Kunnskapsdepartementets budsjettproposisjon.

2.11 Økt timetall i grunnskolen

Regjeringen foreslår i budsjettet for 2008 å utvide timetallet på barnetrinnet med til sammen fem uketimer à 60 minutter. Økningen i timetallet skal gjelde fra høsten 2008. Det er foreslått bevilget 275,7 mill. kr til dette i 2008. Av dette vil 270 mill. kr bli lagt inn i rammetilskuddet til kommunene.

2.12 Gratis læremidler i videregående opplæring

Regjeringen følger opp reformen med gratis læremidler i videregående opplæring. Gratis læremidler er innført for videregående trinn 2 (Vg2) høsten 2007. Opplæringsloven fastslår at skoleeier har ansvar for å holde elevene med nødvendige trykte og digitale læremidler. I tillegg gis det et ikke-behovsprøvd stipend gjennom Statens lånekasse for utdanning som skal være med på å dekke utgifter som elevene har til andre læremidler og nødvendig individuelt utstyr. Høsten 2008 blir ordningen utvidet til også å gjelde for videregående trinn 3 (Vg3). Regjeringen foreslår å bevilge 223 mill. kr i kompensasjon til skoleeierne i 2008. Av dette vil 211,5 mill. kr bli lagt inn i rammetilskuddet til fylkeskommunene. Siden antall elever og elevenes kostnader til læremidler er noe lavere på Vg3 enn Vg2, vil fylkeskommunenenes kompensasjon være 84,4 mill. kr lavere i 2008 enn i 2007.

2.13 Innlemming av tilskudd til minoritetsspråklige elever

Ved behandlingen av kommuneproposisjonen for 2007 sluttet Stortinget seg til forslaget om å innlemme det øremerkede tilskuddet til særskilt norskopplæring, tospråklig opplæring og morsmålsopplæring i rammetilskuddet fra 1. januar 2007. Midlene blir i 2007 fordelt mellom kommunene etter faktiske regnskapstall for 2004. Regnskapstall for 2006 er nå tilgjengelig, og det vil derfor bli foretatt en omfordeling av midlene mellom kommunene i tråd med disse regnskapstallene.

2.14 Opplæring i barnevernsinstitusjoner

En lovendring som trådte i kraft 1. januar 2007 innebærer at ansvaret for opplæring i barnevernsinstitusjoner og private helseinstitusjoner er samlet i fylkeskommunen der institusjonen ligger, jf. Ot.prp. nr. 59 (2005-2006) og Innst. O. nr. 51 (2005-2006). En rekke elever mottar opplæring i institusjoner utenfor eget hjemfylke, mens midlene til opplæring fordeles gjennom inntektssystemet dit elevene er folkeregistrert. Ansvarsendringen medførte for enkelte fylker en betydelig merkostnad. I forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2007 ble det foretatt en midlertidig omfordeling av midler tilknyttet opplæring i barnevernsinstitusjoner. Kunnskapsdepartementet vil i høst komme tilbake med forslag om varig løsning for det økonomiske oppgjøret mellom fylkeskommunene. Forslaget som er sendt på høring innebærer at fylkeskommunen der institusjonen ligger har rett til refusjon av utgifter til opplæring fra fylkeskommunen der barnet som får opplæring er bosatt, etter satser fastsatt av departementet. Det tas sikte på at lovendringen skal tre i kraft 1. januar 2008. Midlene til opplæring i barnevernsinstitusjoner vil som følge av den foreslåtte lovendringen igjen bli fordelt etter inntektssystemets kriterier.

2.15 Ny landsdekkende landbruksvikarordning

Ved jordbruksoppjøret for 2007 ble det enighet om å etablere en ny landsdekkende landbruksvikarordning fra og med 2008 der avløserlagene får ansvaret for denne tjenesten, jf. St.prp. nr. 77 (2006-2007) og Stortingets behandling av jordbruksoppjøret. Gjennom ordningen vil norske bønder være sikret arbeidshjelp ved akutte kriser som alvorlig skade eller sykdom.

Kostnadene med eksisterende ordning for landbruksvikartjenesten har vært delt mellom staten, brukerne av ordningen og kommunene. Det foreslås at kommunesektoren bidrar til finansieringen av ny ordning, tilsvarende det kommunene har brukt på landbruksvikarer. Det overføres 27 mill. kr fra Kommunal- og regionaldepartementets budsjett (kap. 571 Rammetilskudd til kommuner, post 60 Innbyggertilskudd) til Landbruks- og matdepartementets budsjett (kap. 1150 underpost 78.15 Landbruksvikarordningen) i 2008. For å sikre tilstrekkelig tid til omlegging av ordningen, foreslås det videre at 2008 blir en overgangsperiode, hvor kommuner med egen ordning fortsatt kan motta tilskudd for landbruksvikar ut dette året. For nærmere omtale av saken vises det til Landbruks- og matdepartementets budsjettproposisjon for 2008.

2.16 Kollektivtransport

Det foreslås en bevilgning på 233,8 mill. kr på Samferdselsdepartementets budsjett, kap. 1330, post 60 Særskilt tilskudd til kollektivtransport. Dette er en økning på 76,6 mill. kr eller 48,7 pst. fra saldert budsjett 2007. Bevilgningen er foreslått fordelt med 161,7 mill. kr til belønningsordningen for

bedre kollektivtransport i byområdene, 20 mill. kr til demonstrasjonsprosjekter for bedre kollektivtilbud i distriktene og 52,1 mill. kr til tilgjengelighetsprogrammet BRA (Bedre infrastruktur, Rullende materiell, Aktiv logistikkforbedring). Det vises til nærmere omtale i Samferdselsdepartementets budsjettproposisjon.

Del II
KRDs budsjettforslag for 2008

Programkategori 13.10 Administrasjon m.m.

Innledning

Departementet skal være effektivt og framtidsrettet. Dette skal skje gjennom målrettet og resultatorientert styring, gjennom et kompetent og utviklingsorientert departement med god samordning og kommunikasjon av politikken.

Ansvar og arbeidsoppgaver

Programkategorien omfatter drift og administrasjon av departementet og utgifter til felles forsknings- og utredningsoppgaver innenfor departementets fagområder. I tillegg er enkelte kapitler som ikke har tilknytning til noen av fagområdene plassert her, blant annet utgifter til valg til Stortinget, kommunestyre og fylkesting, samt utgifter og inntekter knyttet til statens eierandel i Kommunalbanken AS.

get, kommunestyre og fylkesting, samt utgifter og inntekter knyttet til statens eierandel i Kommunalbanken AS.

Utfordringer

Departementet skal gi råd til politisk ledelse og drive effektiv forvaltning av underliggende virksomheter, lover og regler og tilskuddsordninger. Utfordringene på området er særlig knyttet til videreutvikling av styringssystemene og effektiv bruk av kompetanse og økonomiske ressurser. Det vil fortsatt være fokus på reduksjon i sykefraværet, kompetanseutvikling, organisering og bruk av ny teknologi.

Mål og rapportering

Tabell 3.1 Mål for programkategori 13.10 Administrasjon m.m.

Hovedmål	Arbeidsmål
1 En målrettet og effektiv ressursforvaltning	1.1 Forbedre mål- og resultatstyringen av departementet, underliggende virksomheter og øvrig virkemiddelapparat 1.2 Øke kompetansen og videreutvikle læringskulturen 1.3 God samordning og kommunikasjon av politikken

Arbeidsmål 1.1 Forbedre mål- og resultatstyringen av departementet, underliggende virksomheter og øvrig virkemiddelapparat

Departementet skal ha en målrettet og resultatorientert styring. Dette omfatter styring av Husbanken, Statens bygningstekniske etat, Husleietvistutvalget i Oslo og Akershus og Kompetansesenteret for distriktsutvikling. Kompetansesenteret for distriktsutvikling vil bli opprettet i løpet av 2008 og det vil i 2008 bli lagt betydelig vekt på gjennomføringen av etableringen.

Arbeidet med å forbedre mål- og resultatstyringen har de siste årene hatt stort fokus både i departementet og virksomhetene. Virksomhetene har i 2007 arbeidet med risikoanalyse på sine områder. Dette arbeidet vil bli videreført i 2008 med sikte på å videreutvikle bruken av risikoanalyser og evalueringer som elementer i læring og utvik-

ling for å bedre måloppnåelsen. Sammen med god økonomistyring og kontroll vil dette være viktige elementer for å sikre effektiv drift både av departementer og virksomhetene.

Departementet har også ansvar for målrettet styring av tilskudd og oppfølging av resultater fra virkemiddelapparatet som forvalter distrikts- og regionalpolitiske tilskudd. Departementet har i 2007 videreutviklet rapporteringssystemene for å ha et bedre grunnlag for vurdering av måloppnåelsen.

Arbeidsmål 1.2 Øke kompetansen og videreutvikle læringskulturen

For å kontinuerlig være i stand til å forbedre og utvikle politikken på ansvarsområdene, må forvaltningen innhente og benytte ny kunnskap aktivt. Departementets sektoransvar og ansvar som øver-

ste forvaltningsmyndighet krever både langsiktig og framtidsrettet planlegging, samt god kunnskap om samspilleffekter av andre sektorer virkemidler.

Departementet legger stor vekt på å rekruttere, utvikle og beholde kompetente medarbeidere. Departementet vil i 2008 arbeide spesielt med tilrettelegging for kompetanseoppbygging for både medarbeidere og ledere.

Arbeidsmål 1.3 God samordning og kommunikasjon av politikken

Departementet har sektoransvar på flere områder og det er nødvendig med et bredt samarbeid med andre departementer og statlige virksomheter for å sikre en helhetlig tilnærming og best mulig måloppnåelse. Departementet skal tilrettelegge for et slikt samarbeid. Også når det gjelder deltakelse i internasjonale sammenhenger må departementet sørge for samordning med andre departementer.

Kommunikasjon er et viktig virkemiddel for å formidle de politiske målene og resultatene i det offentlige rom. Informasjonsformidling og dialog med brukere og samarbeidspartnere er sentralt.

Ansvar og finansiering

Drift av departementet bevilges over kap. 500, post 1 Driftsutgifter og kap. 500, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold. I tillegg bevilges det midler til forskning og utredning over kap. 500, post 21 Spesielle forsknings- og utredningsoppdrag og kap. 500, post 50 Forskningsprogrammer under Norges forskningsråd.

Rapport og status 2006/2007

Pr. 1.10.2006 har Kommunal- og regionaldepartementet 163 årsverk, herav 59 pst. kvinner.

Departementet har et legemeldt sykefravær på om lag 5,1 pst. og et samlet sykefravær på om lag 6,7 pst. i 2006. Dette er en økning fra 6,4 pst. i 2005. Økningen skjer på tross av departementets arbeid med ulike tiltak for å redusere sykefraværet, jf. departementets lokale IA-avtale med mål om et sykefravær på 4,5 pst. En gjennomgang av sykefraværet viser at det er grunn til å tro at hoveddelen av fraværet ikke er arbeidsrelatert.

Departementet har i 2006 gjennomgått driften på en rekke områder og gikk bl.a. over til elektronisk fakturabehandling. Det har videre vært særskilt fokus på områdene risikostyring, kompetanse på anskaffelsesregelverket og etiske retningslinjer i staten.

Departementet har i perioden 2006/2007 oppdatert sikkerhets- og krisehåndteringsplaner, samt deltatt på øvelser.

Departementet har pr. 1.1.2007 ansvaret for virksomhetsstyringen av følgende virksomheter:

- Den norske stats husbank
- Statens bygningstekniske etat
- Husleietvistutvalget i Oslo og Akershus

Departementet forvalter statens eierinteresser i Kommunalbanken AS.

Om internasjonalt arbeid i departementet 2006/2007

Kommunal- og regionaldepartementet deltar på en rekke samarbeidsarenaer i EU/EØS. Departementet finansierer en stilling som ambassaderåd for kommunale og regionale saker i Brüssel. Departementet har særlig fulgt arbeidet med nye direktiver, bl.a. tjenstedirektivet, det territorielle samarbeidet og regelverket om offentlig støtte. I 2006 er det fra Kommunal- og regionaldepartementets side lagt ned et betydelig arbeid i å delta i utviklingen av de nye Interregprogrammene for perioden 2007-2013.

Departementet har også deltatt aktivt på det kommunalpolitiske området i Europarådet.

Kommunal- og regionaldepartementet har videre fulgt arbeidet med EØS-finansieringsordningene. Fokus har primært vært på de baltiske statene og Polen for å styrke det regionalpolitiske samarbeidet mellom norske regioner og regioner i de nye medlemslandene.

Kommunal- og regionaldepartementet deltar i en faggruppe i OECD om statistikk vedrørende økonomiske forhold i kommunene.

Kommunal- og regionaldepartementet la til rette for norsk deltakelse på det tredje World Urban Forum i 2006. Departementet deltar også i ekspertgrupper under UN Habitat, blant annet i en gruppe som har laget utkast til globale retningslinjer for desentralisering og lokalt selvstyre og en gruppe som skal teste ut ulike modeller for bolig- og infrastrukturfinansiering av slumbekjempelse i utviklingsland. Norge vil i samarbeid med UN Habitat og indiske myndigheter arrangere seminarer om oppfølging og iverksetting av disse retningslinjene. Kommunal- og regionaldepartementet vil i samarbeid med Utenriksdepartementet være teknisk arrangør av den delen av oppfølgingen som legges til Norge. Departementet vil dessuten lede og legge til rette for norsk deltakelse i World Urban Forum i oktober 2008. Byutvikling, miljørelaterte spørsmål og finansiering av byfornyelse og slum-oppgradering vil være sentrale tema.

Kommunal- og regionaldepartementet deltok på det nordiske kommunalministermøtet på Island i august 2006. I september 2006 ble det også holdt et felles nordisk ministerrådsmøte i Bodø hvor Kommunal- og regionaldepartementet i samarbeid med Nærings- og handelsdepartementet og Olje- og energidepartementet inviterte sine nordiske kollegaer. Kommunal- og regionaldepartementet har videre fulgt opp norske initiativ og deltatt i tjenestemannsgrupper.

Kommunal- og regionaldepartementet har også deltatt i arbeidet med Regjeringens Nordområdestrategi i 2006.

Europapolitikken og utviklingen i EU og EUs regelverk vil ha betydning for de ulike forvaltningsnivåene i Norge, og regjeringen har derfor etablert Europapolitisk forum for å bedre dialogen mellom sentrale, lokale og regionale myndigheter og Sametinget. Forumet består av lokal- og regionalpolitikere og representanter fra Sametinget, og det ledes i fellesskap av statssekretærene i Kommunal- og regionaldepartementet og Utenriksdepartementet. Det har vært gjennomført to møter i Europapolitisk forum i 2006. Tema på møtene har blant annet vært statsstøtteregelverket, det territoriale samarbeidet, EØS finansieringsordningene og EUs maritime politikk, samt fylkeskommunene som internasjonale aktører.

Meldinger og proposisjoner 2006–2007

I perioden 2006–2007 har departementet i tillegg til de faste budsjettproposisjonene utarbeidet følgende proposisjoner og meldinger som er fremmet for Stortinget:

- St.prp. nr. 67 (2006-2007) Om lokaldemokrati, velferd og økonomi i kommunesektoren 2008 (kommuneproposisjonen)
- Ot.prp. nr. 14 (2006-2007) Om lov om endringer i kommuneloven (kontroll med fylkeskommunenes økonomi fram til forvaltningsreformens ikrafttredelse)
- Ot.prp. nr. 24 (2006-2007) Om lov om endringer i lov 28. juni 2002 nr. 57 om valg til Stortinget, fylkesting og kommunestyre mv. (skjeringsdato, valkort o.a.)
- Ot.prp. nr. 38 (2006-2007) Om lov om endring i lov 26. mars 1999 nr. 17 om husleieavtaler (husleieloven)
- St.meld. nr. 12 (2006-2007) Regionale fortrinn – regional fremtid
- St.meld. nr. 31 (2006-2007) Åpen, trygg og skapende hovedstadsregion

Budsjettforslaget på programkategori 13.10 Administrasjon m.m.

Utgifter under programkategori 13.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008	Pst. endr. 07/08
500	Kommunal- og regionaldepartementet	139 261	150 815	154 660	2,5
502	Valguttgifter	5 415	31 130	3 900	-87,5
	Sum kategori 13.10	144 676	181 945	158 560	-12,9

Inntekter under programkategori 13.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008	Pst. endr. 07/08
3500	Kommunal- og regionaldepartementet	4 648			
5316	Kommunalbanken AS	7 338	6 000	5 800	-3,3
5616	Aksjeutbytte i Kommunalbanken AS		21 200	27 500	29,7
	Sum kategori 13.10	11 986	27 200	33 300	22,4

Kap. 500 Kommunal- og regionaldepartementet

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008	
01	Driftsutgifter	123 597	129 815	133 160	
21	Spesielle forsknings- og utredningsoppdrag, kan overføres	6 345	7 500	8 000	
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres	819	2 000	2 000	
50	Forskningsprogrammer under Norges forsknings- råd	8 500	11 500	11 500	
	Sum kap. 500	139 261	150 815	154 660	

Post 1 Driftsutgifter

Posten dekker lønn og øvrige utgifter til drift av departementet.

Det foreslås en bevilgning på 133,16 mill. kr i 2008. Endringen fra 2007 skyldes i hovedsak kompensasjon for lønns- og prisstigning. Det blir videre foreslått at bevilgningen på posten kan overskrides mot tilsvarende merinntekter på kap. 3500, post 1, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Post 21 Spesielle forsknings- og utredningsoppdrag, kan overføres

Posten omfatter forsknings- og utredningsvirksomhet på alle departementets ansvarsområder.

Midlene blir fordelt på bakgrunn av en helhetlig samordning av forsknings- og utredningsvirksomheten. Midlene blir brukt til å imøtekomme behovet for kunnskap i departementet når det gjelder statistikk/data, analyser, utredninger, forskningsprosjekt og forskningsformidling. Forskning blir i tillegg finansiert over noen av fagkapitlene.

Mål

Formålet med posten er å få fram kunnskap på de områdene der departementet har et sektoransvar. Den skal bidra til kunnskap som grunnlag for faglige og politiske beslutninger og medvirke til informasjon om og til spredning av forskningsresultater.

Rapport for 2006

For 2006 ble det bevilget 8,1 mill. kr. Midlene har bl.a. blitt brukt til følgende prosjekter:

- et strategisk instituttprogram ved Norsk institutt for by- og regionforskning for å ivareta langsiktig kompetanseoppbygging innenfor utvikling av regionaløkonomiske modeller og databaser, kommunale organisasjonsdata, boligforskning, flytteanalyser og forskningsformidling
- forskningsprosjekter i forbindelse med hovedstadsmeldingen
- slutføring av stortingsvalgsundersøkelsen i 2005
- kartlegging av hovedtrekkene i omstillingsarbeidet i kommunene og effektene av dette de siste årene
- utredninger i forbindelse med gjennomgang av bostøtten
- utredninger knyttet til oppfølging av Bygningslovutvalgets innstilling

- undersøkelse om kompetanseutfordringer i kommunene
- frivillige organisasjoner og samhandling med kommunesektoren.

Rapport for første halvår 2007

For 2007 ble det bevilget 7,5 mill. kr. Midlene vil bl.a. bli brukt til:

- Videreføring av strategisk instituttprogram ved Institutt for by og regionalforskning.
- Undersøkelse av kommunevalget i 2007. Undersøkelsen dekker problemstillinger om valgdeltakelse og kartlegger endringer i lokaldemokratiet.
- Undersøkelse av sentraliseringens pris. Prosjektet skal utrede kostnader og virkninger ved befolkningsveksten i byområder og ved fraflytting i andre områder.
- Studie av unge etablereres barrierer. Det fokuseres her på geografiske dimensjoner og distriktspolitisk virkeområde er førende for valg av case.
- Kunnskap og informasjon om hvordan sikre nye energikrav i bygninger.

Flere av prosjektene er under gjennomføring.

Budsjettforslag for 2008

Det blir foreslått en bevilgning på 8 mill. kr for 2008. Departementet har utarbeidet en forskningsstrategi for perioden 2006- 2010. Strategien vil danne grunnlag for departementets satsing og prioritering på FoU-området. Strategien er tilgjengelig på Regjeringen.no.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningen på posten benyttes til større utstyrsanskaffelser og vedlikehold i departementet, blant annet på utstyrs- og systemsiden på IT-området. Det blir foreslått en bevilgning på posten på 2 mill. kr i 2008. Dette er en videreføring av bevilgningsnivået i 2007.

Post 50 Forskningsprogrammer under Norges forskningsråd

Rapport 2006

Departementets støtte til forskning i regi av Norges forskningsråd skal i hovedsak bidra til langsiktig kunnskapsoppbygging innenfor departementets ansvarsområder.

Programmet Demokrati, styring og regionalitet (DEMOSREG) er et 10-årig forskningsprogram

som ble påbegynt i 2005. Programmets mål er å bidra til økt kunnskap om strukturendringer, politikk og styringsutforming og konsekvenser i skjæringsfeltet mellom sektorer, territorielle enheter og ulike geografiske nivåer. Den regionale dimensjonen står sentralt i programmet. Forskningsteamaene er gruppert i tre hovedområder:

- økonomisk utvikling og strukturelle omstillingsprosesser
- offentlig styring og planlegging
- demokrati, deltakelse og identitet

I 2006 har arbeidet vært konsentrert om utvikling av programmets prosjektportefølje: utlysning, søknadsbehandling, tildeling av midler og oppstart av nye prosjekter. Det er tildelt midler til 14 prosjekter. Prosjektene omhandler problemstillinger innenfor kommunal planlegging, offentlig styring, særlig flernivåstyring, innovasjonspolitik, demokratisk deltakelse og regional identitet.

Programmet Verdiskapende innovasjon i offentlig sektor (VIOS) ble i 2006 slått sammen med programmet Forskning for innovasjon og fornyelse i offentlig sektor (FIFOS). Hovedmålet for

programmet er økt koordinert forskning og utvikling for en smartere og mer effektiv offentlig sektor med høyere kvalitet på tjenester, forvaltning og de demokratiske prosessene. Kommunal- og regionaldepartementets bevilgning var rettet mot et forprosjekt for evaluering av ordningen for konkurranseutsetting av revisortjenester i kommuner og fylkeskommuner.

Rapport første halvår 2007

For 2007 ble det bevilget 11,5 mill. kr, hvorav 10 mill. kr til DEMOSREG og 1,5 mill. kr til et hovedprosjekt om evaluering av ordningen med konkurranseutsetting av revisjonstjenester i kommunene.

Budsjettforslag for 2008

Det blir foreslått en bevilgning på 11,5 mill. kr i 2008 til forskningsprogrammer i regi av Norges forskningsråd. Midlene vil bli brukt til videreføring av DEMOSREG-programmet og til slutføring av evalueringen av ordningen med konkurranseutsetting av revisjonstjenester.

Kap. 3500 Kommunal- og regionaldepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008
01	Diverse inntekter	7		
15	Refusjon arbeidsmarkedstiltak	8		
16	Refusjon av fødselspenger/adopsjonspenger	1 365		
18	Refusjon av sykepenger	3 268		
	Sum kap. 3500	4 648		

Det blir ikke budsjettert med inntekter på disse postene.

Kap. 502 Valguttgifter

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008
01	Driftsutgifter	5 415	31 130	3 900
	Sum kap. 502	5 415	31 130	3 900

Post 1 Driftsutgifter

Posten omfatter de direkte utgiftene staten har ved valg til Stortinget, kommunestyre og fylkesting.

Det er ikke valg i 2008. Den foreslåtte bevilgningen for 2008 er derfor lavere enn bevilgningen for 2007.

Bevilgningen skal bl.a. dekke:

- etterslep av utgifter etter valget i 2007
- forsøksvirksomhet, utredning og evaluering
- videreutvikling og drift av departementets elektroniske system for innsamling, bearbeiding, prognostisering og viderefremming av valgresultater (valgnattprosjekt)
- kjøp av tjenester fra Fylkesmannen i Oslo og Akershus

Rapport for 2006

Det ble ikke avviklet valg i 2006. Budsjettet gikk i hovedsak til utvikling av valgnattprosjektet, evaluering av valgregelverket og informasjonstiltak.

Budsjettforslag for 2008

Det foreslås en bevilgning på 3,9 mill. kr på denne posten i 2008. I tillegg foreslås det at 8 mill. kr av prosjektskjønnsmidlene (jf. kap. 571, post 64) benyttes til igangsetting av et prosjekt der det arbeides for å tilrettelegge for elektronisk stemmegivning med sikte på å gjennomføre forsøk ved ordinære valg i 2011. For nærmere omtale av dette, se avsnittet om elektronisk stemmegivning nedenfor.

Elektronisk stemmegivning

Innledning

Spørsmål om innføring av elektronisk stemmegivning ved valg har fått stadig økende oppmerksomhet. Diskusjonen rundt bruk av Internett til å avgi stemme hjemmefra og bruk av såkalte pekeskjermer i valglokalene er aktuell både i Europa og USA. Det er knyttet store forventninger til at elektronisk stemmegivning skal gi økt valgdeltakelse. Gjennomføring av elektronisk stemmegivning reiser imidlertid flere vanskelige og prinsipielle spørsmål både av datateknisk, juridisk og demokratisk art.

Det er et viktig prinsipielt spørsmål om vi i det hele tatt bør innføre muligheter til å avgi stemme elektronisk. Denne måten å stemme på vil ha stor betydning for hvordan vi gjennomfører valg her i landet. Den utfordrer flere og godt innarbeidede demokratisk prinsipper for valg. Hvordan skal myndighetene sikre kravet til hemmelig stemme-

givning dersom vi åpner for å avgi stemme hjemmefra? Hvordan skal vi forhindre kjøp og salg av stemmer? Hvordan skal vi sikre registrering, overføring, opptelling og kontroll av velgernes stemmer på en mest mulig sikker måte når dette skal skje i et elektronisk system?

Når elektronisk stemmegivning diskuteres er det viktig å skille mellom stemmegivning i kontrollerte og stemmegivning i ukontrollerte omgivelser. Når stemme avgis i kontrollerte omgivelser betyr det at stemme avgis i et valglokale der valgmyndighetene har ansvaret for tilretteleggingen og overvåker at stemmegivningen går riktig for seg. Stemme kan avgis ved bruk av internett-teknologi eller ved bruk av pekeskjermer i lukkede nett. En slik kontroll er ikke mulig dersom stemme avgis i ukontrollerte omgivelser, det vil si at stemme avgis over Internett hjemmefra, på jobb og lignende. Det er særlig stemmegivning i ukontrollerte omgivelser som reiser prinsipielle problemer.

Fordeler og ulemper

Norge har et manuelt valgsystem for stemmegivning som fungerer bra og som har stor tillit hos velgerne. Bruk av datasystemer er etter hvert blitt et nødvendig hjelpemiddel ved den administrative gjennomføringen av valg. I tillegg benyttes det i mange større kommuner skannere for telling av stemmesedler. Dette gjør opptellingen mindre ressurskrevende og har ført til mer nøyaktige resultater.

Det vil imidlertid innebære en betydelig endring i vårt demokratiske system dersom en kommer til at Norge bør arbeide i retning av å innføre mulighet for elektronisk stemmegivning. Det er flere forhold som taler for at en bør innføre en slik mulighet. Samtidig er elektronisk stemmegivning utenfor valglokalene forbundet med store demokratiske og tekniske utfordringer.

Mange mener Internett bør kunne brukes til å avgi stemme, når så mange benytter nettet til banktransaksjoner. Sammenligningen med nettbank eller det å levere selvangivelse på nettet er imidlertid ikke særlig treffende. I nettbanken er det et poeng at det skal være en kopling mellom kunde og vedkommendes konto/transaksjon, og at det i ettertid skal kunne kontrolleres at overføringer er riktig utført ved å sjekke kontoutskrifter. I et elektronisk system for stemmegivning på nettet er det imidlertid et poeng at en slik kopling nettopp ikke skal være til stede. Det skal være umulig å finne ut hva den enkelte velger har stemt.

Den stadig økende bruken av IKT er en viktig del av samfunnets generelle modernisering. Andelen som bruker Internett jevnlig er svært høy her i

landet. I løpet av relativt kort tid skjer det en tilvenningsprosess der den enkelte borger venner seg til å bruke Internett som informasjonskilde og kommunikasjonskanal både i forhold til familie, venner, jobb og omverdenen ellers. I sin tur vil dette kunne utløse krav om at private og offentlige tjenester skal være tilgjengelig på en enkel og direkte måte gjennom nettet. Mange mener det i lys av denne utviklingen er naturlig at vi også bør kunne avgi stemme over Internett.

Internettstemmegivning gir økt tilgjengelighet. Denne måten å avgi stemme på kan gjøre det enklere og mindre kostnadskrevenne for velgeren å utøve sine demokratiske rettigheter. Å avgi stemme ved hjelp av en datamaskin er enkelt. Velger kan guides gjennom stemmegivningen på en slik måte at det ikke er mulig å avgi ugyldige stemmer. Det betyr færre forkastede stemmer.

Elektronisk stemmegivning over Internett kan dessuten gjøres uansett hvor i landet – eller verden for øvrig – man befinner seg. For studenter som bor hjemmefra, uføre som har vanskelig for å bevege seg eller har dårlig syn, nordmenn som bor i utlandet eller folk på reise kan tilgjengeligheten økes dramatisk. Tilgjengelighet er et viktig demokratisk hensyn.

Et valgsystem må utformes slik at det ikke kan reises noen tvil om at hver enkelt velgers stemme blir registrert, talt opp og bidrar til det endelige valgresultatet på korrekt måte. Samtidig skal det ikke være mulig å koble velgerens identitet til innholdet av stemmen. Dette gir særlige datatekniske utfordringer. Det kan forekomme teknisk svikt i systemet (tilsiktet eller utilsiktet), og med potensielt meget store konsekvenser. Selv om det også er mulig å fuske i et manuelt system, er dette mye mer krevende enn i et elektronisk system. En viktig forskjell mellom manuelle og elektroniske valg er at det i det førstnevnte tilfellet trengs mange personer spredd på flere valglokaler for å gjøre stor skade, mens det i det sistnevnte tilfellet bare trengs én person.

Like problematisk er det at det ikke er så lett å avdekke om det faktisk har forekommet tilsiktede eller utilsiktede uregelmessigheter i bruken av systemet. Selv om det ikke har skjedd noe galt, kan en påstand om at det elektroniske systemet er feil være nok til å undergrave tilliten til både resultatet og valgprosessen. Selv om en kan sette inn mottiltak, er det umulig å oppnå absolutt sikkerhet. Samtidig er tillit til systemet og prosessene helt avgjørende. Selv om det blir gjort feil med manuelle systemer, har velgerne stor tiltro til at ingen jukser. Denne tilliten er det viktig å ta vare på også når man tar i bruk moderne teknologi – uansett om

det gjelder valgadministrasjon eller selve valgbehandlingen.

Elektronisk stemmegivning vil ikke gi økonomiske besparelser på kort sikt. Det vil tvert i mot kreve store investeringer i form av utstyr og etablering av sikkerhetssystemer, sertifiseringsordninger m.m. I overskuelig fremtid vil det dessuten være nødvendig å opprettholde et manuelt system med stemmegivning med papirstemmesedler parallelt.

Et elektronisk system for avgivelse av stemmer kan imidlertid gi store administrative og økonomiske besparelser på lang sikt. Særlig dersom det tilrettelegges for elektronisk stemmegivning i ukontrollerte omgivelser der velgers egen pc benyttes til stemmegivningen. Elektronisk stemmegivning gir en raskere opptelling og et mer nøyaktig valgoppgjør og det fører til redusert bemanningsbehov. Gitt at datamaskinene er programmert på riktig måte vil mulighetene for manuelle feil i opptellingen nærmest forsvinne.

Både i et elektronisk og et manuelt system vil menneskelige feil som følge av manglende opplæring, svikt i rutiner eller juks kunne føre til at stemmer forsvinner, ikke blir talt opp eller blir røpet. Selv om vi vet at feil forekommer, har norske velgere likevel stor tillit til at valg gjennomføringen i vårt manuelle system har gått riktig for seg og at valgresultatet er korrekt. Et elektronisk valgssystem vil imidlertid være teknisk mer komplisert enn et tradisjonelt system med papirstemmesedler der det er mulig for lekfolk å forstå og kontrollere det som foregår. Lekmannskontrollen må med andre ord erstattes av tillit til ekspertene – både de som har utformet og laget systemet, og de som har sertifisert og kontrollert at det fungerer korrekt.

I denne sammenheng er det også viktig å være oppmerksom på ulikheter i befolkningens tilgang til og bruk/forståelse av informasjons- og kommunikasjonsteknologi, såkalte digitale skiller. Denne type ulikhet gjelder ikke bare tilgang til teknologien, men også kunnskap og trygghet knyttet til bruk. Selv om stadig flere får tilgang til Internett, er det fortsatt store skjevheter med hensyn til hvilke grupper som behersker den nye teknologien. Unge menn med høy utdanning er blant dem som bruker nettet mest, og som har mest tillit til eget kunnskapsnivå. Tilgang til og bruk av nettet har også sterk sammenheng med inntekt. Selv om vi også i den eldre del av befolkningen ser en økt bruk av Internett, vil bruken her gjennomgående ligge en del lavere enn i yngre aldersgrupper. Det er mulig at stemmegivning via Internett kan bidra til at ressurssterke grupper deltar i enda større grad enn før, slik at forskjellene i valgdeltakelsen

mellom ressurssterke og ressurssvake velgere øker.

Det er betydelig usikkerhet knyttet til om elektronisk stemmegivning utenfor valglokalet vil bidra til å øke valgdeltakelsen på en markant og varig måte. Det er også usikkert om e-stemmegivning er et virkemiddel som vil få yngre velgere til å delta i sterkere grad enn i dag. Selv om det ikke er noen tvil om at elektronisk stemmegivning vil øke tilgjengeligheten og gjøre det lettere å avgi stemme, gir forskningen ikke noe klart grunnlag for å vente vesentlig høyere valgdeltakelse.

Elektronisk stemmegivning kan imidlertid være med å dempe ytterligere tilbakefall i deltakelsen. En kan heller ikke se bort fra at det å stemme via Internett kan bidra til å styrke deltakelsen særlig i velgergrupper som tradisjonelt er lite flinke til å benytte stemmeretten – som ungdom.

De største utfordringene ved elektronisk stemmegivning er knyttet til kravet til hemmelighet av stemmer. Når stemme avgis hjemmefra vil valgmyndighetene ikke ha mulighet til å kontrollere at alt går rett for seg. Faren er derfor stor for at velger påvirkes utilbørlig; for eksempel presses til å avgi stemme til et bestemt parti mot sin vilje i det stemme avgis. Denne problemstillingen er imidlertid også aktuell ved brevstemmegivning, dvs. der velger sender sin stemme til valgstyret via posten. I Sveits avgis over 80 prosent av alle stemmer på denne måten. I Norge er brevstemmegivning kun mulig utenriks i de tilfeller velger ikke har mulighet til å oppsøke en ordinær stemmemottaker.

I norsk valglovgivning kommer kravet til hemmelighet til uttrykk ved bestemmelser om at velger skal ha mulighet til å avgi stemme i «*enerom og usett.*» Det er delte meninger om hvor langt kravet strekker seg i forhold til Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) og FN's konvensjon om sivile og politiske rettigheter. I henhold til EMK skal valgmyndighetene avholde valg «*under forhold som sikrer at folket fritt får uttrykke sin mening ved valget av den lovgivende forsamling.*» Noen hevder internasjonale forpliktelser forhindrer elektronisk stemmegivning i ukontrollerte omgivelser fordi EMK ikke har bestemmelser som gir mulighet for begrensninger. Det argumenteres i motsatt retning med at et slikt syn er uttrykk for en rigid fortolkning av regelverket. Vi har mange eksempler på at samfunnsutviklingen endrer innholdet i juridiske begreper over tid. Noen vil også hevde det er urimelig at EMK skal stå i veien for en nyskaping som det å avgi stemme elektronisk. Det vises til at bestemmelsen, særlig i lys av fallende valgdeltaking, ikke bør stå i veien for modernisering av måter å stemme på. Det vises også til den europeiske menneskerettighetsdomstolens

fleksibilitet og at den har gitt uttrykk for at «the Convention is a living instrument which must be interpreted in the light of present-day conditions.» Venezia-kommisjonen (lovtolkningsorgan opprettet av Europarådet) legger til grunn at elektronisk stemmegivning lar seg forene med EMK så fremt det tas visse forhåndsregler.

Et elektronisk system som ikke kan overvåkes åpner også for kjøp og salg av stemmer. Dette kan tenkes å skje både frivillig og ufrivillig. Ved høstens valg ble det innført legitimasjonsplikt. I kontrollerte omgivelser gjør dette faren for kjøp og salg av stemmer minimal. Dette er imidlertid annerledes dersom stemme skal avgis i ukontrollerte omgivelser, og krever at det iverksettes særskilte tiltak for å redusere faren for kjøp og salg. Det må utvikles særskilte autentiserings- og identifiseringsløsninger når stemme skal avgis over Internett. Et viktig tiltak kan da være innføring av en type løsning som velger nødig gir fra seg, for eksempel et eID-kort som også inneholder andre funksjoner. Det vil imidlertid ikke være mulig å forhindre at en velger som ønsker det lar en annen velger «disponere» sin stemme.

Internasjonale forhold

Elektronisk stemmegivning i stemmelokalet er gjennomført i stort omfang i land som USA, Belgia, Nederland, Brasil og India. Internettstemmegivning er mindre utbredt og møtt med mye skepsis. Stemmegivning via Internett i ukontrollerte omgivelser er likevel prøvd ut i lokalvalg i Storbritannia i 2002, 2003 og 2007 og Estland i 2005, og ved nasjonale folkeavstemninger i Sveits de senere årene.

Lengst er Estland kommet. I mars 2007 ble det her gjennomført verdens første ordinære parlamentsvalg med stemmegivning over Internett. Andelen som avga stemme over Internett var imidlertid liten. Valget er ikke evaluert, det er derfor foreløpig ikke mulig å si noe om adgangen til å avgi stemme over Internett medførte økt valgdeltakelse. Selv om deltakelsen økte noe totalt, mener estiske myndigheter det foreløpig ikke er mulig å si om dette skyldes internettstemmegivning. For estiske myndigheter har det vært et viktig formål at internettstemmegivning kan bidra til å hindre ytterligere reduksjon i deltakelsen.

Sveits har gjennom flere år gjennomført vellykkede forsøk med elektronisk stemmegivning over Internett ved folkeavstemninger i fire kantonen. I Sveits sier myndighetene generelt at internettstemmegivning har ført til økt deltakelse, men bare i svært moderat grad. For øvrig har Sveits lange tradisjoner med stemmegivning pr. brev. Totalt

avgir ca. 80 prosent av velgerne stemme på denne måten. Spørsmålet om hemmelig stemmegivning er ikke særlig fremtredende. Sveitsisk valglovgivning har bestemmelser om at den enkelte velger selv er ansvarlig for hemmelighold av sin stemme.

Utredning om elektronisk stemmegivning

Arbeidsgruppens anbefaling

En arbeidsgruppe har på oppdrag fra departementet vurdert om og hvordan det eventuelt bør innføres elektronisk stemmegivning ved politiske valg. Deres rapport «*Elektronisk stemmegivning – utfordringer og muligheter*» som ble ferdig februar 2006, har vært på en bred høringsrunde.

Arbeidsgruppen mener det overordnede mål må være å gjøre det enklere og mindre kostnadskrevene for velgere å stemme. Et middel for å oppnå dette er å tilby elektronisk stemmegivning i ukontrollerte omgivelser (utenfor valglokalene) for alle velgere. I tillegg til økt tilgjengelighet vil elektronisk stemmegivning på sikt bidra til reduserte kostnader i forbindelse med valgavviklingen, og gi raskere og mer nøyaktig opptelling av stemmene.

Arbeidsgruppen mener økt valgdeltakelse ikke er en realistisk målsetting for innføring av elektronisk stemmegivning.

De peker på at prinsippet om hemmelige valg er særlig vanskelig å ivareta i forbindelse med stemmegivning utenfor valglokalene. Gruppen mener at det med dagens teknologi ikke er mulig å garantere tilstrekkelig sikkerhet og at det derfor ikke bør innføres elektronisk stemmegivning i stor skala nå. Samtidig mener de elektronisk stemmegivning i kontrollerte omgivelser (i valglokalene) ikke kan anbefales som en permanent løsning. Elektronisk stemmegivning i valglokalene vil utløse nye kostnader, særlig i form av investeringer i nytt datautstyr.

Arbeidsgruppen peker på at det kan oppstå et betydelig press i retning av å innføre elektronisk stemmegivning i ukontrollerte omgivelser, for eksempel som følge av den generelle samfunnsutvikling der IKT tas i bruk på stadig flere områder, fordi det innføres i andre land eller som følge av dramatiske fall i valgdeltakelsen. De mener det er viktig at man ikke havner i en situasjon der elektronisk stemmegivning i ukontrollerte omgivelser blir innført uten forutgående utprøving. Arbeidsgruppen understreker behovet for at det så snart som mulig må settes i gang planmessige forsøk og systematiske evalueringer. Det bør prøves ut elektronisk stemmegivning både i kontrollerte og ukontrollerte omgivelser, både ved bindende og ikke-bindende (folkeavstemninger) valg, etter nøye planlagte trinnvise forsøk. De viser til at teknolo-

gien er i stadig endring og at det er viktig å høste praktiske erfaringer med ulike tekniske løsninger og velgernes tillit til disse.

Arbeidsgruppen mener flere forutsetninger må legges til grunn for elektronisk stemmegivning:

- Elektronisk stemmegivning bør per i dag kun være et supplement til den tradisjonelle måten å stemme på. Stemmegivning i valglokaler bør bestå i overskuelig fremtid.
- Elektronisk stemmegivning i ukontrollerte omgivelser er kun aktuelt i perioden for forhåndsstemmegivning.
- For i størst mulig grad å unngå utilbørlig påvirkning og kjøp/salg av stemmer, må det innføres en mulighet til å stemme om igjen (angrerett) når stemmer avgis i ukontrollerte omgivelser.
- Som en konsekvens av en slik angrerett anbefales det ikke elektronisk stemmegivning innført på valgdagen.
- Det bør etableres en forhåndsgodkjenning (sertifisering) av datatekniske systemer som tenkes brukt ved elektronisk stemmegivning.
- Forsøk må planlegges, styres og finansieres sentralt.

Høringsinstansenes syn

Svært mange høringsinstanser fremhever at arbeidsgruppens rapport er grundig og velfundert og det er generelt stor tilslutning til gruppens konklusjoner. Få uttaler at de er imot elektronisk stemmegivning. Noen få er positivt i mot stemmegivning i ukontrollerte omgivelser (utenfor valglokalet over Internett), mens noen uttrykker skepsis til dette. Svært mange høringsinstanser fremhever viktigheten av å sikre kravet til hemmelighold rundt stemmegivningen.

Nesten samtlige kommuner, fylkeskommuner og fylkesmenn som har avgitt uttalelse støtter arbeidsgruppens konklusjoner. De fremhever særlig følgende:

- Elektronisk stemmegivning må være et supplement til ordinær stemmegivning.
- Det er viktig å komme i gang med forsøk. Det må settes i gang trinnvise forsøk. Disse må planlegges, styres og finansieres sentralt.
- Det må være en forutsetning at elektronisk stemmegivning ikke skjer på bekostning av krav til forsvarlig forberedelse, gjennomføring og kontroll av valg. Muligheter for at det kan gjøres feil av teknisk og menneskelig art må minimaliseres. Dette er avgjørende for tilliten til valgsystemet.

Departementet har mottatt uttalelser fra ulike interesseorganisasjoner. De fremhever alle viktigheten

av å ivareta alle grupper når brukergrensesnitt utformes og ved øvrig tilrettelegging for elektronisk stemmegivning.

Av politiske partier har vi mottatt uttalelser fra Høyre og Senterungdommen. Høyre ønsker ikke at det skal tilrettelegges for elektronisk stemmegivning i ukontrollerte omgivelser, heller ikke ved forsøk. De mener slik stemmegivning er i strid med FN's konvensjon om sivile og politiske rettigheter og Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen. De mener at en mulighet for å stemme om igjen ikke er tilstrekkelig for å sikre hemmelighold.

Senterungdommen viser til sitt stortingsvalgprogram der de har programfestet at det må åpnes for elektronisk stemmegivning over Internett. De mener elektronisk stemmegivning er en unik mulighet til å engasjere flere ungdommer i demokratiet, og viser blant annet til lav deltaking i aldersgruppen 18-29 år.

LO fremhever at de er opptatt av å øke valgdeltakelsen og styrke kvinnerepresentasjonen, men mener det må skje på andre måter enn ved elektronisk stemmegivning. De er også i mot at det igangsettes forsøk. De mener vi ikke har en teknologi som kan garantere hemmelig valg og dermed bør avvente også forsøksordninger.

Sametinget støtter arbeidsgruppens konklusjon.

KS støtter arbeidsgruppens konklusjon, men fraråder elektronisk stemmegivning utenfor valglokaler. De mener det er viktig at nye måter å stemme på ikke går på bekostning av garantien for at valget er så hemmelig som mulig. For øvrig påpeker de at det heller ikke i dagens system er noen garanti for hemmelig valg. De tror flertallet av velgere vil være komfortable med sikkerheten som kan tilbys i elektroniske løsninger så lenge det finnes muligheter for omgjøring av stemmer enten elektronisk eller på valgdagen.

Lokaldemokratikommisjonen

Kommisjonen gir i sin utredning NOU 2006:7 støtte til arbeidsgruppens vurderinger og konklusjon. De understreker at det bør satses sterkt på å utvikle elektroniske valgløsninger som kan garantere tilfredsstillende sikkerhet for velgerne. Kommisjonen sier videre at det langsiktige målet med dette arbeidet bør være at elektronisk stemmegivning kan gjennomføres utenfor valglokaler. De støtter et opplegg for planmessige og systematiske forsøk, og mener man bør komme i gang raskt med utprøving av elektroniske løsninger. Kommisjonen mener staten sammen med kommunene må spille en aktiv rolle i dette arbeidet.

Departementets vurderinger

Norge har et valgsystem som fungerer godt og som har stor tillit i befolkningen. Elektronisk stemmegivning medfører flere utfordringer. Samtidig er det grunn til å tro at det etter hvert kan bli et «folkekrav» om å få avgi stemme elektronisk. I tråd med den generelle samfunnsutviklingen mener departementet det også på valgområdet er grunn til i større grad å ta i bruk elektroniske hjelpemidler.

Departementet antar imidlertid at elektronisk stemmegivning i stor skala ligger langt frem i tid. Hvor lang fram det er snakk om, er avhengig av mange faktorer. Av særlig betydning er hvordan datasikkerheten løses og hvilke løsninger som kan utvikles for å sikre hemmelighold av stemmegivninger. Dette er også et område der vi over tid må sørge for å bygge opp nødvendig tillit til de elektroniske systemene hos velgerne, både hos dem som stemmer elektronisk og dem som velger papirstemmesedler. Elektronisk stemmegivning bør derfor ikke innføres uten forutgående forsøk. Gitt at det innføres elektronisk stemmegivning en gang i fremtiden og at en i mellomtiden skal ha forsøk, mener departementet dette er en endringsprosess som vil måtte pågå i flere år.

Selv om internetvalg i stor skala ligger langt frem i tid, mener departementet det ikke er et reelt alternativ ikke å gjøre noe, eller å avvente situasjonen. Faren er da stor for at man etter hvert risikerer å stå i den situasjonen som arbeidsgruppen advarer mot og hvor en «tvinges» til å innføre elektronisk stemmegivning raskt. Vi kan dra nytte av erfaringer fra utlandet, men dette vil etter vår vurdering ikke være tilstrekkelig for en rask innføring på et senere tidspunkt.

Elektronisk stemmegivning over Internett gir økt tilgjengelighet for velgerne. Det er en enkel måte å stemme på. Særlig viktig mener vi det er å imøtekomme yngre velgere og deres måte å kommunisere på. Valgdeltakelsen er generelt synkende, men sett i et fremtidsperspektiv er det en særlig utfordring at deltakelsen er så lav blant yngre velgere. Selv om det er usikkert om elektronisk stemmegivning kan gi økt deltakelse, kan en likevel ikke utelukke at denne måten å stemme på kan bidra til å redusere fallet. Når stemmer avgis elektronisk elimineres muligheten for den enkelte til å gjøre feil. Dette fører da til at ingen stemmer forkastes på grunn av formelle feil fra velgers eller stemmemottakers side.

Elektronisk stemmegivning har også en rekke rent administrative fordeler knyttet til valg gjennomføringen. Den gjør dessuten opptelling og valgoppgjør både enklere og mer korrekt.

Departementet antar det også videre fremover vil være et betydelig press i retning av å innføre elektronisk stemmegivning. For å unngå den situasjonen som arbeidsgruppen har pekt på, og som departementet mener er et nokså sannsynlig scenario, mener vi at det er fornuftig å ta skritt i retning av en gradvis utprøving av elektronisk stemmegivning slik arbeidsgruppen foreslår. Departementet mener det inntil videre bør gjennomføres forsøk for å vinne erfaring og kunnskap, både i forhold til de elektroniske systemene og den administrative gjennomføringen. Det er dessuten av avgjørende betydning å bygge opp nødvendig tillit hos velgerne for de systemer som benyttes. Stemmegivning ved papirstemmesedler må beholdes i overskuelig fremtid.

Det er ikke aktuelt å innføre elektronisk stemmegivning, verken i eller utenfor valglokalene, i hele landet nå. At elektronisk stemmegivning innføres gjennom forsøk må legges til grunn som en absolutt forutsetning.

Tilrettelegging for elektronisk stemmegivning i kontrollerte omgivelser er etter departementets vurdering en midlertidig løsning. Departementet er enige med arbeidsgruppen i at å anskaffe utstyr til stemmegivning i hvert eneste avlukke i alle kretser i alle kommuner må antas å bli uforholdsmessig dyrt. Dersom velgerne må møte opp i valglokale, mener vi dessuten det er uten større betydning for valgdeltakelsen om stemme avgis elektronisk eller ved papirstemmesedler.

Departementet mener at det på lang sikt kun er internettstemmegivning som vil kunne føre til reduserte kostnader og bidra til at valgdeltakelsen ikke synker ytterligere. Parallelle systemer, med stemmegivning både på papir og elektronisk, er ressurskrevende.

Elektronisk stemmegivning over Internett vil til en viss grad gå på bekostning av kravet til hemmelige valg. Tradisjonelt har kravet til hemmelige valg vært knyttet til vilkåret om at stemmer skal avgis i «enerom og usett.» Ved internettvalg må vi akseptere at det ikke er mulig å kontrollere kravet til hemmelighold fullt ut. Etter departementets vurdering vil internettvalg likevel kunne forsvares dersom en samtidig innfører en rett for velgere til å stemme på nytt igjen, enten elektronisk eller ved papirstemmesedler. En viktig forutsetning i denne sammenheng er at det ikke bør være anledning til å avgis elektroniske stemmer på valgdagen. Velgere som ikke ønsker å stemme elektronisk vil da ha mulighet til å avgis stemme på ordinær måte. Det er dessuten viktig at elektronisk stemmegivning kun vil være et supplement til stemmegivning ved papirstemmesedler, både ved forhånds- og valgtingsstemmegivningen, i overskuelig fremtid. En

angrerett kompliserer systemet betydelig. Ikke bare det elektroniske systemet, men også det manuelle vil berøres. Det må derfor utvikles en logistikk som ivaretar dette elementet.

Velgernes tillit til valgsystemet er av stor betydning, ikke bare for valgdeltakelsen, men også for hele vårt demokratiske system. Grunnlaget for tillit er blant annet en viss grunnleggende forståelse av det systemet som brukes til å avgis stemmer. Tillit til et system med elektronisk stemmegivning må opparbeides gjennom forsøk. Forsøk er også viktig for å finne ut hva som fungerer; gjennom forsøk kan løsninger prøves ut i liten skala før ordningen eventuelt gjøres landsomfattende.

Et system for elektronisk stemmegivning krever systematisk planlegging og oppbygging (utvikling og testing) av selve systemet, etablering av godkjenningsordninger og anbudsprosesser, før det i det hele tatt kan tas i bruk i forsøk.

Forsøkene bør gjennomføres i klart avgrensede trinn og med veldefinerte rammer i form av omfang og hensikt. Forsøk behøver imidlertid ikke gjennomføres i tilknytning til ordinære valg. En del forsøk kan gjøres som kontrollerte eksperimenter ved for eksempel utprøving av brukergrensesnitt overfor spesielle grupper velgere og/eller ved lokale folkeavstemninger. Forsøkene bør gå over flere valg, med gradvis utvidelse av funksjonalitet og med trinnvis utprøving av ulike typer ordninger.

Arbeidsgruppen som har utredet elektronisk stemmegivning har anbefalt en trinnvis prosess for utprøving ved forsøk, det vil si at man prøver ut stemmegivning i kontrollerte omgivelser før eventuelt oppstart i ukontrollerte omgivelser. Mye endres raskt innenfor data- og internett-teknologien. Det er derfor naturlig at deres anbefalinger gjennomgås med tanke på om det bør gjøres endringer i disse. Når det gjelder forsøk som er knyttet opp mot ordinære valg, vil det bli vurdert om første trinn kun bør omfatte elektronisk stemmegivning i kontrollerte omgivelser med sikret nett og datamaskiner med sikkerhetslogg. Det vil si at velgeren stemmer ved hjelp av en datamaskin i valglokaler under oppsyn av valgfunksjonærer. Departementet mener imidlertid et system for elektronisk stemmegivning i valglokalene kun er en midlertidig løsning.

Departementet er enig med arbeidsgruppen i at det er nødvendig at forsøksvirksomhet planlegges, styres og finansieres på sentralt nivå. En sentralisering sikrer et nødvendig helhetsperspektiv rundt prosess og gjennomføring. Gjennomføring av elektroniske valg reiser som nevnt mange prinsipielle utfordringer og det er nødvendig at det etableres felles løsninger for disse. Selve stemmegivningen omhandler et helt sentralt element i vårt

demokrati, og det er av stor betydning hvilken elektronisk løsning som utvikles for å avgi stemmer ved politiske valg. Departementet mener dessuten at dette er et område hvor det er viktig at utviklingen styres av offentlige myndigheter på nøytralt grunnlag, og ikke av kommersielle interesser. Den enkelte kommune vil ikke ha den nødvendige kompetanse og faren er da at forsøkene vil bli styrt av ulike systemleverandører som ikke nødvendigvis har demokratiets beste i fokus.

Gitt Stortingets tilslutning, vil departementet i 2008 etablere en prosjektgruppe som får det overordnede ansvaret for gjennomføring av forsøk. Prosjektgruppen skal knytte til seg både valgfaglig, datateknisk og juridisk kompetanse. Gruppen vil også få i oppdrag å legge frem en plan for hvordan forsøk kan gjennomføres, herunder når det kan være aktuelt å gjennomføre forsøk i ukontrollerte omgivelser. Det er også naturlig at det etableres ulike eksterne referansegrupper og referansepersoner i tilknytning til prosjektet, for eksempel fra kommunene.

Det å avgi stemme ved hjelp av et elektronisk medium er ikke tillatt etter dagens valglovgivning. Valgloven har imidlertid en bestemmelse i § 15-1 om at det kan gis tillatelse til forsøk der valg gjennomføres på andre måter enn loven foreskriver. Forsøk med elektronisk stemmegivning må da gjennomføres med hjemmel i denne bestemmelsen. Departementet vil utarbeide et forskriftsregelverk som skal gjelde ved forsøk. I et slikt forskriftsregelverk vil de demokratiske prinsipper som er nedfelt i valgloven legges til grunn. I regi av Europarådet er det gjennom en egen rekommandasjon utviklet juridiske, operasjonelle og tekniske standarder for elektronisk stemmegivning. Rekommandasjonen ble vedtatt av Ministerkomiteen i Europarådet 20. september 2004. Departementet vil følge de prinsipper som her anbefales.

Kostnader ved forsøk

Erfaring fra utlandet viser at det må settes av betydelig ressurser til forsøk, både i forhold til personell og økonomi. Forsøk vil på kort og mellomlang sikt øke kostnadene til gjennomføring av valg. Det vil dessuten ta tid å utvikle de nødvendige komponenter i systemet. Det må etableres ordninger bl.a. for sertifisering/godkjenning av datasystemene som skal brukes, en infrastruktur rundt alle deler av systemene (elektronisk manntall, elektroniske valglistor, identifiserings- og autentiseringsløsninger av velgere, moduler for registrering, overføring og opptelling av stemmer) samt sikkerhetsløsninger for de ulike modulene. De ulike løsningene må gjennomgå flere tester før de kan tas i bruk.

Det må utarbeides detaljerte kravspesifikasjoner for systemer og de ulike løsningene (modulene) i systemet. Dette er arbeidskrevende og forutsetter dessuten spisskompetanse på mange ulike områder. I tillegg kommer selvsagt planlegging av selve forsøksvirksomheten og at det må utarbeides et detaljert forskriftsregelverk for forsøket. Det er også viktig å få på plass en logistikk som sikrer at den elektroniske løsningen fungerer sammen med ordinær løsning med papirstemmesedler.

Slik departementet ser det vil det ikke finnes noen «minimumsløsning» for å få startet med forsøk. Forsøk er avhengig av en komplett og fullgod teknisk løsning og en systematisk planlegging. Kravene til sikkerhet må være så store at løsningen nødvendigvis må bli kostbar.

Det er per i dag vanskelig å beregne hva forsøk vil koste. Departementet har for sammenligning sett nærmere på utgifter til forsøkene i Sveits. Her er det kjøpt inn systemer til bruk ved internettstemmegivning i fire kantoner. Kostnadene inkluderer prosjektkostnader, kravspesifikasjoner, utviklings-, test-, og driftskostnader for systemer, samt kostnader til gjennomføring. I Sveits styres forsøksprosjektene av statskanselliet, men med stor grad av selvstendig planleggings- og gjennomføringsansvar for de kantonene som deltar. Forsøk er gjennomført ved folkeavstemninger i fire kantoner i årene 2001-2005. I denne femårsperioden utgjorde forsøkskostnadene totalt ca. 91 mill. kr.

Det er rimelig å anta at prosjektkostnadene også her i landet vil ligge i denne størrelsesorden. Et sannsynlig kostnadsanslag for det første forsøket vil ligge på ca. 20 mill. kr. Dette skal dekke kostnader til prosjektplanlegging, kravspesifikasjoner, kjøp av utstyr inkludert testing og drift, gjennomføringen i forsøkskommunene, informasjonsopplegg til velgere, sertifiseringsordninger og evaluering.

Departementet har i budsjettet for 2008 satt av 8 mill. kr innenfor rammen for «prosjektskjønnet» (jf. kap. 571, post 64) til oppstart av et forsøksprosjektet med elektronisk stemmegivning. Dette skal bl.a. dekke utgifter til etablering av en prosjektorganisasjon. Deler av midlene skal gå til avlønning av personell i departementet. Videre skal beløpet dekke innkjøp av datateknisk og eventuell annen kompetanse, utarbeiding av kravspesifikasjoner og deler av systemutviklingskostnader.

Gitt de oppgaver som skal gjennomføres, vil det være et realistisk mål å ha klar en løsning for elektronisk stemmegivning til bruk utenfor valglokaler for forsøk ved eventuelle folkeavstemninger tidligst høsten 2009. Basert på løsninger som utvikles og erfaringer som gjøres fra ikke-bindende valg, vil en så kunne vurdere om det skal settes i gang for-

søk med stemmegivning over Internett ved ordinært valg i 2011.

Kommunalbanken AS

Kommunalbanken AS ble stiftet 1. november 1999. Banken er en videreføring av virksomheten til statsbanken Norges Kommunalbank, som ble etablert i 1927. Selskapet er eid av staten med 80 pst. og KLP Forsikring med 20 pst.

Selskapet gir lån til kommuner, fylkeskommuner, kommunale foretak, interkommunale selskap og andre selskap som utfører kommunale oppgaver. Lånene gis mot kommunal eller statlig garanti, eller sikres på annen måte.

Kommunalbankens egenkapitalsituasjon

Styret i Kommunalbanken AS anmodet i januar 2007 eierne om en styrking av bankens egenkapital med 100 mill. kr per år i årene 2007, 2008 og 2009. Ved behandling av St.prp. nr. 69 (2006-2007)

Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2007 ble det bevilget 58,8 mill. kr til statens andel av styrkingen av Kommunalbankens aksjekapital i 2007. Samtidig ble det vedtatt at staten avstår fra utbytte i 2007 på 21,2 mill. kr (jf. kap. 5616, post 85). KLP Forsikring har bidratt til økning av aksjekapitalen og avstått fra utbytte i tråd med sin eierandel. Gjennom disse tiltakene er dermed Kommunalbankens egenkapital styrket med 100 mill. kr i 2007.

Kommunalbanken skal bidra til konkurranse i markedet for utlån til kommunesektoren, og på den måten bidra til lavest mulige finansieringskostnader i kommunal sektor. Samtidig skal banken gi avkastning til eierne av innskutt kapital.

Departementet foreslår ingen ytterligere økning i Kommunalbankens egenkapital ut over den økningen som ble gitt i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2007. Departementet vil imidlertid følge konkurransesituasjonen i markedet nøye i tiden framover.

Kap. 5316 Kommunalbanken AS

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008
70	Garantiprovisjon	7 338	6 000	5 800
	Sum kap. 5316	7 338	6 000	5 800

Post 70 Garantiprovisjon

Kommunalbanken har siden 1996 betalt garantiprovisjon til staten av bankens innlån. Dette er begrunnet med at staten garanterer for lån som banken har tatt opp. Ved omdanningen til aksjeselskap 1. november 1999 ble ordningen med statsgaranti avvirket for nye innlån. Kommunalbanken

betaler garantiprovisjon for ikke-nedbetalte lån som er tatt opp før 1. november 1999.

Garantiprovisjonen beregnes på grunnlag av summen av statsgaranterte innlån i 2007. Som for tidligere år foreslås en provisjonsrate på 0,1 pst., jf. forslag til vedtak. Samlet provisjonsinntekt er beregnet til 5,8 mill. kr i 2008.

Kap. 5616 Aksjeutbytte i Kommunalbanken AS

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008
85	Aksjeutbytte ¹		21 200	27 500
	Sum kap. 5616		21 200	27 500

¹ Ved behandling av St.prp. nr. 69 (2006-2007) Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2007 ble post 85 nedsett til 0 i 2007.

Post 85 Aksjeutbytte

Avkastningskravet for Kommunalbanken fastsettes for en periode på tre år. I likhet med avkastningskravet for perioden 2004-2006 er avkastningskravet for perioden 2007-2009 basert på kapitalverdimodellen. Det er gjort rede for denne modellen i St.prp. nr. 1 (2001–2002) Gul bok, pkt. 7.7.1 Generelle virkemidler for eierstyring. Avkastningskravet defineres som den forventede avkastningen eieren kunne ha oppnådd ved en alternativ plassering med tilsvarende risiko. Kravet er stilt i forhold

til den avkastningen selskapet har etter skatt på egenkapitalen.

Aksjeutbytte settes til en gitt andel av den verdjusterte egenkapitalen, maksimalt 75 pst. av årsresultatet etter skatt. Procentsatsen bør utgjøre om lag halvparten av det normerte avkastningskravet.

For å styrke Kommunalbankens egenkapital avsto eierne fra utbytte i 2006 og 2007, jf. St.prp. nr. 1 (2005-2006) og St.prp. nr. 69 (2006-2007). For 2008 foreslås utbytte til staten på 27,5 mill. kr.

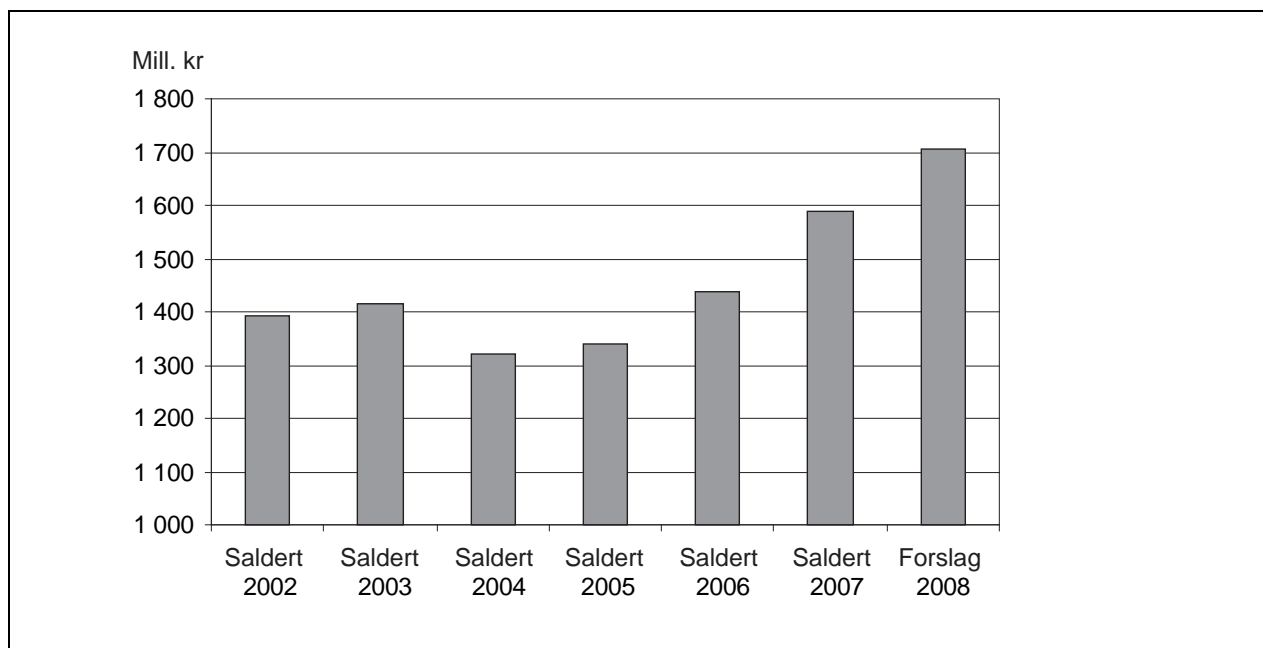
Programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk

Innledning

Regjeringen ønsker å gi folk en reell frihet til å velge hvor de vil bo og legge grunnlaget for å ta hele landet i bruk. Regjeringen vil legge til rette for likeverdige levekår i hele landet og opprettholde hovedtrekkene i bosettingsmønsteret. I St.meld. nr. 21 (2005-2006) Hjarte for heile landet – Om distrikts- og regionalpolitikken presenterer regjeringen hovedinnholdet i distrikts- og regionalpolitikken for de kommende årene. Økt verdiskaping og styrket lokal og

regional vekstkraft er både et virkemiddel for å få til dette og et mål i seg selv. Regjeringen vil føre en differensiert politikk for landets ulike regioner som skal bidra til en balansert utvikling mellom by og land. Regjeringen har i den sammenhengen også lagt fram St.meld. nr. 31 (2006-2007) Åpen, trygg og skapende hovedstadsregion (Hovedstadmeldingen).

Regjeringen fortsetter arbeidet med å styrke distrikts- og regionalpolitikken, og foreslår også for 2008 en økning i de særskilte distrikts- og regionalpolitiske virkemidlene.

Figur 3.1 Utvikling i bevilgningen på programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk 2002-2008 i mill. kr, utenom kompensasjon for differensiert arbeidsgiveravgift, samt andre departementers andel av «Fritt fram» - forsøket.

Bevilgningen på programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk foreslås satt til 2 374,2 mill. kr. Bevilgningen til de ordinære virkemidlene utenom kompensasjon for differensiert arbeidsgiveravgift, samt andre departementers andel til «Fritt fram»-forsøket, foreslås satt til 1 705 mill. kr. Dette er en økning på 115 mill. kr i forhold til saldert budsjett 2007.

Viktige nye tiltak i 2008 innenfor programkategori 13.50 er:

- etablering av Kompetansesenter for distriktsutvikling (Distriktsenteret). Senteret skal blant annet bidra til å styrke kompetanseoppbygging og erfaringsoverføring innenfor distrikts- og regionalpolitikken
- ny støtteordning for små nyetablerte vekstbedrifter i det distriktpolitiske virkeområdet

- økning av regionale utviklingsmidler til fylkeskommunene
- bidrag til å utløse ytterligere innovasjon i Nord-Norge
- styrket innsats for økt kvinneandel blant etablere og bedriftsutviklere
- etablering av flere Norwegian Centres of Expertise
- styrket arbeid med stedsutvikling

Ansvar og arbeidsoppgaver

Distrikts- og regionalpolitikken er tverrsektoriell. Ansvar og arbeidsoppgaver knyttet til å nå de distrikts- og regionalpolitiske målene er fordelt på mange ulike politikkområder og på nasjonale, regionale og lokale myndigheter.

Regjeringen har i årets og de siste års statsbudsjett lagt stor vekt på økte midler til lokal velferd gjennom kommunesektoren, og til samferdsel gjennom både transportinfrastruktur og bredbånd. Denne type innsats har stor betydning for å kunne nå distrikts- og regionalpolitiske mål. I revidert budsjett for 2007 ble det satt av midler til et ekstraløft for å bidra til utbygging av bredbånd i de delene av landet som markedet ikke dekker. Den differensierte arbeidsgiveravgiften og alternative virkemidler der ordningen ikke gjeninnføres, utgjør en særlig tung distriktpolitisk innsats på om lag 11 mrd. kr i 2008. Andre viktige tiltak er ekstra tilskudd til småkommuner og Nord-Norge-tilskuddet i kommuneinntektssystemet, samt ordningene i tiltakssonen for Nord-Troms og Finnmark. Innsats på mange andre områder er også av stor betydning. Det gjelder bl.a. landbrukspolitikken, deler av fiskeripolitikken og spesielle tiltak for å sikre likeverdige tjenestetilbud og imøtekomme behov hos spesielle målgrupper i et distriktpolitisk perspektiv. Vedlegg 1 inneholder en oversikt over ulike distriktpolitiske ordninger under andre departementer.

De særskilte distrikts- og regionalpolitiske virkemidlene under programkategori 13.50 utgjør en ekstrainsats for å nå distrikts- og regionalpolitiske mål. Hoveddelen av midlene blir desentralisert til fylkeskommunene, som har ansvaret for å fordele midlene til bl.a. Innovasjon Norges lokalkontorer, kommuner og regionråd. I tillegg tildeler fylkene midler til spesielle programmer og prosjekter utviklet i forpliktende partnerskap med representanter for næringslivet og regionale og lokale aktører (se nærmere drøfting under omtale av kap. 551, post 60).

De nasjonale virkemiddelaktørene Innovasjon Norge, Selskapet for industrivekst SF (SIVA) og Norges forskningsråd har viktige oppgaver med å utvikle og drive programmer for å fremme innovasjon og næringsutvikling i samarbeid med regionale og lokale aktører.

Utfordringer

I St.meld. nr. 21 (2005-2006) Hjerte for heile landet - Om distrikts- og regionalpolitikken varslet regjeringen at den vil sette i verk et distrikts- og regionalpolitisk krafttak. Meldingen er en handlingsplan for hele stortingsperioden. Den samlede innsatsen skal bidra til en balansert regional utvikling av:

- næringsliv og arbeidsplasser
- gode og likeverdige tjeneste- og velferdstilbud
- attraktive steder

Tilgang på arbeidsplasser der folk bor er en hovedutfordring i distrikts- og regionalpolitikken. Den distrikts- og regionalpolitiske innsatsen skal medvirke til å redusere og erstatte sysselsettingsnedgangen i tradisjonelle næringer. Den skal bidra til utvikling av nye bedrifter, og omstilling og nyskaping i etablerte bedrifter. I tillegg skal den bidra til å utløse verdiskapingspotensialet som er knyttet til nærings- og kompetansemiljøer i alle deler av landet, først og fremst innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Det skal være et godt tjeneste- og velferdstilbud i alle deler av landet. Bygder og tettsteder med avstand til større sentra må også være attraktive steder for bosetting, og små og mellomstore byer må være attraktive alternativ til de største byområdene.

Det er en særlig utfordring å møte behov og ønsker til kvinner og unge i etableringsfasen i distrikts- og regionalpolitikken. Beslutninger som disse gruppene tar er viktig for utviklingen i bosettingsmønsteret. Gruppene utgjør også en undernyttet ressurs i utviklingen av nye bedrifter. Den distrikts- og regionalpolitiske innsatsen skal også bidra til likestilling mellom kjønnene.

På bakgrunn av det overstående legger departementet vekt på følgende konkrete utfordringer som grunnlag for utvikling av virkemiddelbruken:

- å styrke satsingen på entreprenørskap og utvikling av vekstbedrifter
- å øke kvinneandelen i virkemiddelbruken
- å styrke samarbeid mellom bedrifter og kunnskapsmiljø
- å styrke muligheter for samlokalisering og utvikling av kompetansebedrifter utenfor større byområder
- å styrke lokale initiativ for utvikling av småsammfunn og for stedsutvikling

Tilstandsvurdering av regionale utviklingstrekk

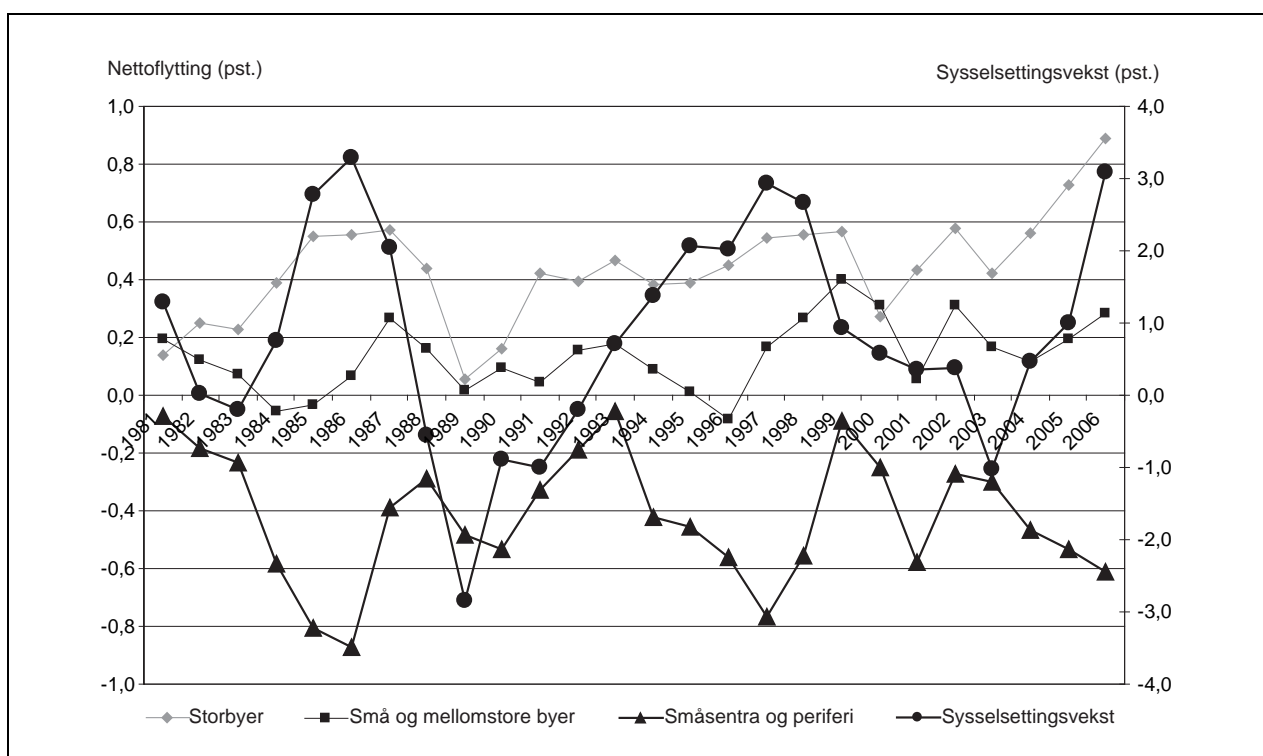
Regjeringen har høye ambisjoner i distrikts- og regionalpolitikken. Samtidig er utfordringene betydelige.

Flyttestrømmene mot sentrale strøk har vist seg å være økende i tider med sterk økonomisk

vekst. Figur 3.2 viser nettoflyttingen fra småsentra og periferiregioner og sysselsetningsendringer i landet som helhet i perioden 1981 til 2006. Figuren viser en tydelig samvariasjon. I perioder med høy vekst i sysselsettingen, har nettoflyttingen fra de perifere områdene også vært større. I perioder med lav vekst i sysselsettingen har nettoflytting fra de samme områdene vært lavere. For sentrale strøk er flyttetallene motsatte. Der har innflyttingen økt ved vekst i sysselsettingen i landet, mens den har blitt redusert ved lav vekst eller nedgang i sysselsettingen.¹

De senere årene har mye av det økte sysselsetningsbehovet blitt dekket av en økende arbeidsinnvandring, særlig fra Sverige, Polen og Tyskland. Dette, sammen med annen innvandring og økning i antall fødte i byregionene, har bidratt sterkt til befolkningsøkningen i storbyregionene og særlig Oslo, jf. også Hovedstadsmeldingen.

¹ For mer informasjon se rapporten «Regionale utviklingstrekk 2007» på www.regjeringen.no/krd. Se også artikkel av 16.08.07 på hjemmesiden til Statistisk Sentralbyrå om flyttestrømmer i Norge i første halvdel av 2007 «Befolkningsstatistikk. Folkemengd 1. juli 2007 og endringane i 2. kvartal 2007.»

Figur 3.2 Nettoflytting sammenlignet med sysselsetningsvekst i perioden 1981-2006¹

¹ Den øverste kurven viser endringer i sysselsetting i hele landet, og den nederste kurven viser utviklingen i nettoflytting fra områder med lav befolkningsmengde og små sentra.

Kilde: SSB og Panda

Norge har de siste årene hatt en markant oppgangstid med sterk vekst i verdiskaping og sysselsetting og fallende arbeidsløshet. Veksten skjer i alle landsdeler, og en del regioner og bransjer opplever knapphet på kvalifisert arbeidskraft. I denne situasjonen er det tydelig at byområdene trekker arbeidskraft fra mindre sentrale strøk. Vi finner imidlertid både avanserte og livskraftige næringsmiljøer utenfor storbyområdene, gjerne knyttet til lange industritradisjoner eller stedbundne ressurser. På grunn av utbyggingene knyttet til Snøhvit

har for eksempel Hammerfest hatt den høyeste økonomiske veksten i landet det siste tiåret. Også spredtbygde strøk som Lierne, Nore og Uvdal og Sirdal har hatt en sterk økonomisk vekst.

Arbeidsledigheten er lav i flere regioner med lang avstand til større sentra. På den andre siden har f.eks. en del områder i Finnmark relativt høy arbeidsledighet. Lav arbeidsledighet andre steder kan også ha sammenheng med flytting fra området. Sterkest befolkningsnedgang de siste 10 årene har det vært i små arbeidsmarkeder med relativ

høy arbeidsledighet i Nord-Trøndelag og Nord-Norge (se figur 3.3).

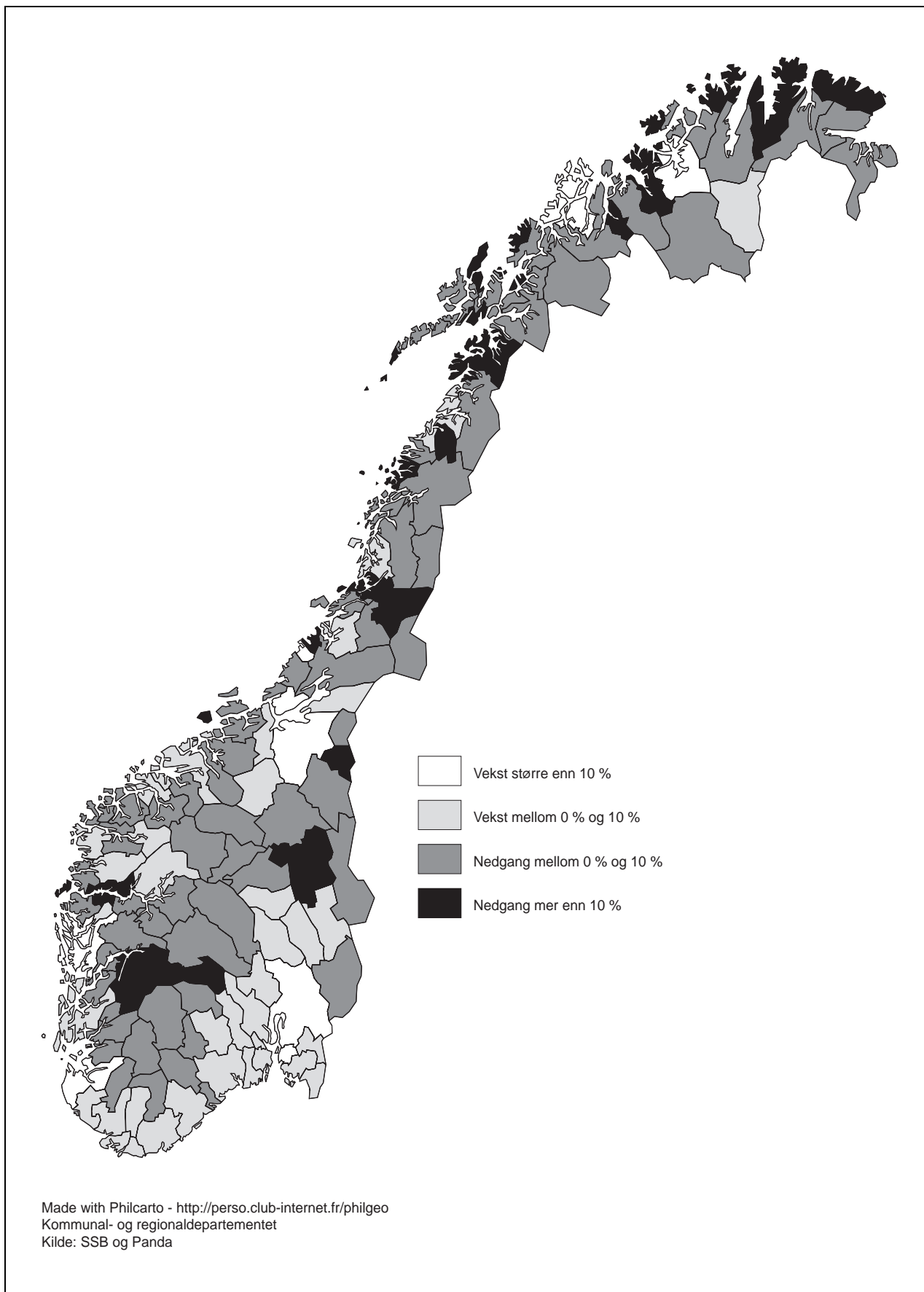
Flyttestrømmene i retning sentrale strøk påvirkes imidlertid i vel så stor grad av et godt utdanningstilbud, variert arbeidsmarked og høyt inntektsnivå i større byregioner, som av arbeidsløshet. Det er forholdsvis høyere arbeidsledighet i en del storbyregioner enn i mindre folkerike regioner og store interne inntektsforskjeller.

Utdannings- og bosettingsvalgene til unge kan føre til misforhold i tilbud og etterspørsel etter arbeidskraft utenfor større byområder, der arbeidslivet kan oppleve underskudd på arbeidskraft både med og uten høyere utdanning.

Et nytt trekk ved flyttemønsteret fra mindre sentrale områder det siste tiåret er en større likhet mellom menn og kvinner. Det har lenge vært slik at kvinner i større grad enn menn har bosatt seg i mer sentrale strøk. Det siste tiåret har denne forskjellen blitt mindre. Dette skyldes at menn og kvinner i større grad enn før har et likt livsløp med flytting til sentrale strøk for å ta utdanning og arbeid. En konsekvens av dette er en jevnere kjønnsbalanse også i de minst sentrale områdene, men også at flere flytter i sum. Samtidig er det noe mindre tilbakeflytting til mindre sentrale områder.

Utviklingstrekkene som er beskrevet over gir utfordringer i forhold til å nå målene om å bevare hovedtrekkene i bosettingsmønsteret. Regjeringen legger derfor stor vekt på å ha en betydelig distrikts- og regionalpolitisk næringsrettet innsats. Dette skal bidra til å motvirke sårbarhet i de berørte områdene på kort eller lengre sikt, knyttet til utviklingstrekk i demografi, sysselsetting, næringsstruktur og kompetansenivå.

Store vekstregioner har i kraft av sin størrelse og utvikling ikke det samme behovet for en ekstra innsats som sårbare regioner. Bruk av regionalpolitiske virkemidler i vekstregioner kan imidlertid bidra til å utløse nye vekstpotensialer som markedsaktører ikke vil utløse alene. Noen områder i sentralfylkene er også «utkantstrøk» med utsatte lokalsamfunn. I tillegg kan næringsrettet innsats utenfor virkeområdet gi viktige bidrag til utviklingen innenfor virkeområdet, bl.a. gjennom styrket kontakt med kompetansemiljøer i større byer og regionale sentra. Regjeringen legger derfor vekt på å bidra til at alle fylkeskommuner har virkemidler til å utløse regionale vekstpotensialer. Dette er en del av deres rolle som regional utviklingsaktør.

Figur 3.3 Befolkningsutvikling 1996-2006 etter bo- og arbeidsmarkedsregioner

Mål for programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk

Tabellen under er en konkretisering av de overordnede strategiske målene for distrikts- og regionalpolitikken i en operativ målstruktur for programkategori 13.50. Innsatsen innenfor alle målene skal

være geografisk differensiert og i hovedsak skje innenfor det distriktpolitiske området. Denne målstrukturen er et viktig grunnlag for rapportering om bruken av midlene på tvers av poster og en rekke virkemiddelaktører.

Tabell 3.2 Oversikt over målstrukturen for distrikts- og regionalpolitikken

Hovedmål	Arbeidsmål
1 Verdiskaping: Økt verdiskaping, sysselsetting og internasjonalt konkurransedyktig næringsliv gjennom næringsutvikling, innovasjon og entreprenørskap	<p>1.1 <i>Styrke næringsmiljø</i>: Utvikle lokale og regionale næringsmiljøer og innovasjonssystemer som gir bedre vilkår for innovasjonsbasert verdiskaping. Innsatsen tilpasses regionale utfordringer</p> <p>1.2 <i>Videreutvikle etablerte bedrifter</i>: Øke innovasjonsevnen og –takten i etablerte bedrifter. Innsatsen tilpasses regionale utfordringer</p> <p>1.3 <i>Entreprenørskap</i>: Øke omfanget av lønnsomme etableringer. Innsatsen tilpasses regionale utfordringer</p>
2 Rammebetingelser: Gode lokale og regionale rammebetingelser for næringsliv og befolkning	<p>2.1 <i>Kompetanse</i>: Styrke grunnlaget for kompetanseheving for befolkningen og i samfunns- og arbeidslivet. Innsatsen tilpasses regionale utfordringer</p> <p>2.2 <i>Infrastruktur</i>: Styrke fysisk infrastruktur og redusere avstandsulemper i områder med få innbyggere og små markeder</p>
3 Attraktivitet: Utvikle attraktive regioner og sentra for befolkning og næringsliv	<p>3.1 <i>Tjenester</i>: God tilgang på grunnleggende lokale tjenester til befolkningen i områder med få innbyggere og små markeder</p> <p>3.2 <i>Stedsutvikling</i>: Gjøre mindre sentra og små og mellomstore byer mer attraktive og aktuelle som bosted og som lokaliseringssted for bedrifter</p>

Prioriteringer for 2008

Hoveddelen av innsatsen under programkategori 13.50 i 2008 skal fortsatt skje innenfor hovedmål 1, økt verdiskaping, sysselsetting og konkurransedyktig næringsliv. Innenfor hovedmål 1 har Kommunal- og regionaldepartementet i økende grad lagt vekt på innsats for entreprenørskap samt for utvikling av næringsmiljø og rammebetingelser for innovasjon og nyskaping. Samtidig har departementet støttet opp under initiativ for utvikling i småsamfunn og stedsutvikling, med tiltak spesielt innenfor hovedmål 3. Dette lå til grunn for prioriteringene av nasjonale utviklingsmidler i 2006 og 2007, og vil også bli lagt til grunn for innsatsen i 2008.

Mange distriktsområder har en skjev alderssammensetning. Samtidig er kvinner underrepre-

sentert som etablerere. Departementet legger derfor vekt på at virkemidlene særlig benyttes til å gi unge og kvinner mulighet til å skape egne arbeidsplasser nær hjemstedet sitt, samt at innsatsen for utvikling av attraktive steder er tilpasset behovene til unge i etableringsfasen.

Fylkeskommunene forvalter en stor del av midlene under programkategori 13.50. Departementet legger til grunn at fylkeskommunene selv prioriterer mellom ulike typer innsats ut fra regionale utfordringer, mål og strategier, i samråd med regionale partnerskap, innenfor nasjonale mål og rammer og retningslinjer for bevilgningene. Fylkene har bl.a. et spesielt ansvar for å bidra med midler til etablererstipend og bedriftsrettet lån og tilskudd via Innovasjon Norge, til kommunale næringsfond og til lokal næringsrettet infrastruktur.

Oppsummering av virkemiddelbruken over programkategori 13.50 i 2006

utenom midlene til kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift, og fordeling av midlene etter sentralitet.

Tabell 3.3 viser hvilke hovedmål som har vært prioriterte satsingsområder for midlene på 13.50,

Tabell 3.3 Bruk av midler¹ etter hovedmål og sentralitet

	(i mill. kr)				
	Storby-region ²	Små og mellomstore byregioner ²	Småsentra og periferi ²	Geografisk ufordelte midler	Totalt (pst. innenfor DU-området ³)
Hovedmål 1	126,1	337,7	500,9	60,7	1 025,4
Økt verdiskaping, sysselsetting og internasjonalt konkurransedyktig næringsliv					(83 pst.)
Hovedmål 2	9,3	52,1	57,8	2,8	122,0
Gode lokale og regionale rammebetingelser for næringsliv og befolkning					(88 pst.)
Hovedmål 3	16,5	66,5	85,5	7,9	176,4
Attraktive regioner og sentra for befolkning og næringsliv					(91 pst.)
Andre tiltak	7,9	19,6	35,4	26,2	89,1
					(87 pst.)
					1412,9
Totalt	159,9	475,9	679,5	97,7	(84 pst.)

¹ Omfatter kap. 551, post 60 og post 64 samt kap. 552, post 72 (med unntak av midler bevilget til Interreg på kap. 552, post 72). Tallene er beheftet med usikkerhet. Blant annet var om lag 318 mill. kr. (23 pst.) av midlene registrert på fylke og ikke på kommunenivå. Disse midlene er fordelt likt på kommunene i fylket (syntetisk fordeling).

² Storbyregioner defineres som regioner med et folketall på over 50 000 innbyggere i største tettsted, små og mellomstore byregioner har folketall mellom 5000 og 50 000 innbyggere i største tettsted, mens småsentra og periferi er definert som regioner med under 5000 innbyggere i største senter. Innenfor virkeområdet er det kun Tromsø som er definert som storbyregion.

³ DU-området er det distriktpolitiske virkeområdet.

I vedlegg 5 finnes en mer omfattende tabell som inkluderer arbeidsmålene fordelt på poster, sentralitet, aktører og forbruk innenfor det distriktpolitiske virkeområdet.

Som tabell 3.3 viser, brukes størst andel av midlene på hovedmål 1 Økt verdiskaping. Hele 72,5 pst. av bevilgningene over kap. 551, post 60, kap. 551, post 64 og kap. 552, post 72 ble i 2006 brukt innenfor dette målet.

Ca. 48 pst. av midlene under hovedmål 1 ble bevilget som direkte støtte til etablerte bedrifter (arbeidsmål 1.2). Videre ble ca. 33 pst. av midlene bevilget til innsats for entreprenørskap (arbeidsmål 1.3), mens de øvrige midlene ble benyttet til

utvikling av lokale og regionale næringsmiljø som skal gi grunnlag både for økt innovasjon og fornying i etablerte bedrifter (19 pst.). I 2006 mottok bedrifter totalt ca. 180 mill. kr i investeringstilskudd, mens ca. 261 mill. kr ble bevilget til bedriftsutviklingstilskudd. Videre ble ca. 79 mill. kr bevilget til tapsfond for risikolån til bedrifter. Lånene utgjorde totalt ca. 260 mill. kr, men i snitt settes 30 pst. av lånene av til tapsfond. I overkant av 91 mill. kr ble benyttet til den landsdekkende ordningen med etablererstipend i 2006

Litt over halvparten av midlene under hovedmål 2 (bedre rammebetingelser) er benyttet til utvikling av næringsarealer og annen lokal fysisk

infrastruktur (59 pst.). Resten av midlene er i hovedsak benyttet til utvikling av kompetanse tilpasset lokalt arbeidsliv.

Under hovedmål 3 (attraktive regioner/sentra) er midlene i hovedsak benyttet til stedsutviklings-tiltak og opprustningstiltak samt profilering og markedsføring av området (62 pst.). De øvrige midlene gikk til andre sentrale tiltak som støtte til utkantbutikker og forbedring av lokale tjenester.

Hoveddelen av midlene over programkategori 13.50 skal brukes til å fremme utvikling i områder som har utfordringer knyttet til folketallsutvikling, tynt næringsliv og lang avstand til større sentra. Disse områdene ligger i all hovedsak innenfor det distriktpolitiske virkeområdet, hvor ca. 84 pst. av innsatsen skjer. Fordelingen av midlene på region-typen viser at hoveddelen benyttes i regioner med små sentra og spredtbygde områder, som ofte har de største utfordringene. En relativt stor andel av midlene brukes også i små- og mellomstore byregioner. I Nord-Norge er det flere slike regioner som har utfordringer på linje med regioner og kommuner med mindre sentra. Av midlene som er registrert brukt i storbyregioner ble ca. 20 pst. registrert benyttet i Tromsø. Tromsø ligger innenfor virkeområdet.

Bruken av midlene utenfor det distriktpolitiske virkeområdet er i hovedsak knyttet til tre forhold:

- Utvikling av nettverk og samarbeid mellom bedrifter og regionale FoU- og kompetansemiljøer for å fremme innovasjon, fornyelse og entreprenørskap. Dette er svært viktig for utviklingen av bedrifter innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. De aktuelle miljøene ligger i regionsentra og storbyer, som i Sør-Norge stort sett er lokalisert utenfor virkeområdet.
- Etablererstipendordningen er en landsdekkende ordning. Den finansieres over Kommunal- og regionaldepartementets budsjett via alle fylkeskommunene i hele landet.
- Midlene benyttes til regionalpolitisk innsats for å utnytte viktig regionalt potensiale også utenfor det distriktpolitiske virkeområdet, som del av fylkeskommunenes regionalpolitiske rolle. Dette skjer både gjennom tildeling av en minstesum til fylkeskommuner med kommuner utenfor virkeområdet og gjennom spissede programsatsinger, som Norwegian Centres of Expertise og inkubatorer. I tillegg skjer deler av innsatsen i Interregprogrammene utenfor virkeområdet, ofte som del av en større regional innsats.

I omtalen under presenteres en rapport om innsatsen i 2006 samt strategier og tiltak for 2008 under de ulike arbeidsmålene². Enkelte innsatsområder under departementet går på tvers av arbeidsmålene. Formål, strategier og tiltak for disse tverrgående innsatsområdene blir presentert samlet rett etter målomtalen, men de ulike delene av innsatsen i 2006 blir som regel rapportert under respektive arbeidsmål nedenfor.

Hovedmål 1 Verdiskaping: Økt verdiskaping, sysselsetting og internasjonalt konkurranseedyktig næringsliv gjennom næringsutvikling, innovasjon og entreprenørskap, geografisk differensiert og i hovedsak innenfor det distriktpolitiske virkeområdet

Tilgang på arbeidsplasser der folk bor er helt sentralt for å nå målene i distrikts- og regionalpolitikken om frihet til bosetting og utløse verdiskapingspotensialet regionalt. Den næringsrettede innsatsen skal fremme vekst, omstilling og utvikling med utgangspunkt i lokale og regionale behov i de ulike delene av landet.

Den tyngste innsatsen under dette hovedmålet er bedriftsstøtte i form av investeringstilskudd, bedriftsutviklingstilskudd og risikolån. Disse midlene utgjør fundamentet i den distrikts- og regionalpolitiske virkemiddelbruken under programkategori 13.50. Om lag halvparten av de desentraliserte midlene over kap. 551, post 60 blir fordelt videre av fylkeskommunene til Innovasjon Norges distriktskontorer som forvalter disse ordningene. Departementet bidrar også til hovedmål 1 gjennom å finansiere programmer i regi av SIVA, Norges forskningsråd og Innovasjon Norge over nasjonale midler (kap. 552, post 72). I tillegg støttes ulike regionale og lokale program i regi av fylkeskommunene eller kommunene gjennom desentraliserte utviklingsmidler i fylkeskommunene. De nasjonale programsatsingene blir kort presentert under de enkelte arbeidsmålene, og nærmere beskrevet i vedlegg 4. Det brukes midler også over kap. 551, post 61 på tiltak under dette hovedmålet, jf. egen rapportering for 2006 i postomtalen.

Tiltakene skal ikke erstatte sektorinnsats under de ulike departementene, men det legges vekt på koordinering med innsats på ulike sektorområder for å utløse effekter som ikke oppstår av enkelttiltak alene, eller for å fremme tiltak som ligger i gråsonen mellom flere aktører.

² Rapporteringen under målomtalen dekker ikke bruken av kap. 551, post 61 for 2006. Se postomtalen for rapportering. Fra 2007 vil denne posten ha samme rapporteringskategorier som kap. 551, post 60.

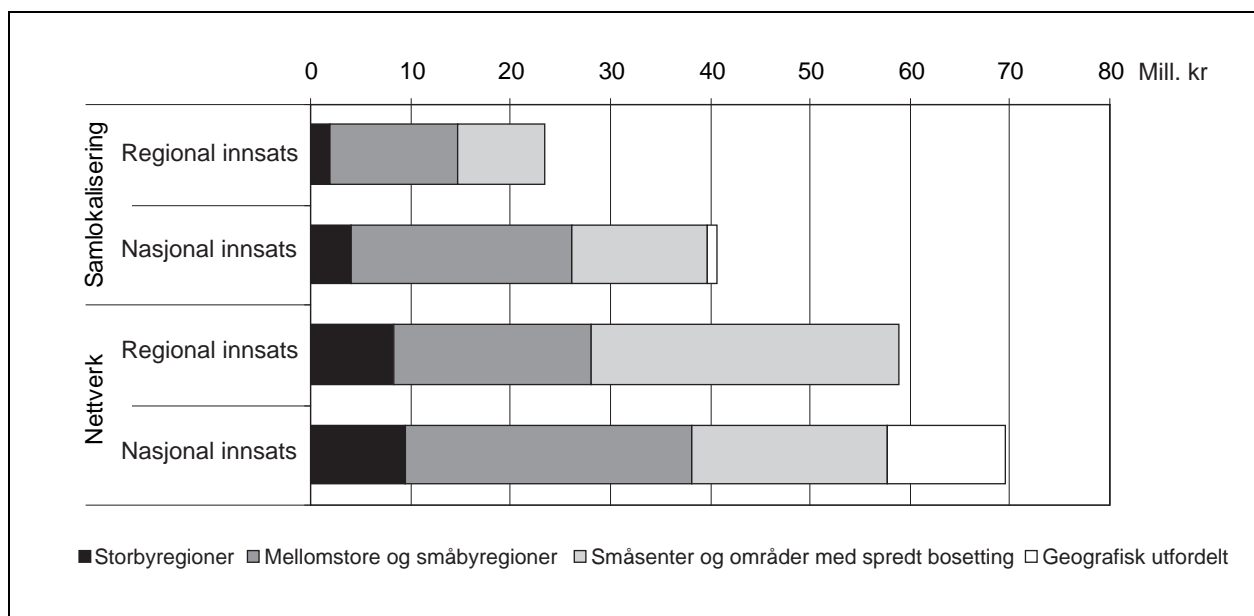
Arbeidsmål 1.1 Styrke næringsmiljø: Utvikle lokale og regionale næringsmiljøer og innovasjonssystemer som gir bedre vilkår for innovasjonsbasert verdiskaping. Innsatsen tilpasses regionale utfordringer

Kvaliteter som er knyttet til bestemte steder og miljøer, er viktige forutsetninger for næringsutvikling. Vekstregioner er ofte kjennetegnet ved sterke næringsklynger og innovative miljøer, der bedrifter, utdannings- og forskningsmiljøer samt offentlige aktører samarbeider i ulike former for nettverk og utgjør et dynamisk utviklingsmiljø. Utviklingen av en bedre regional kunnskaps- og

innovasjonsinfrastruktur er derfor en kritisk faktor for økt verdiskaping i ulike regioner. Det er særlig viktig at bedrifter og næringsmiljøer i områder med stor avstand både til kunnskapsmiljøer og større markeder blir knyttet opp mot en slik infrastruktur.

Midlene skal derfor benyttes til å fremme utvikling av infrastruktur for innovasjonsvirksomhet og av nettverk mellom bedrifter og mellom bedrifter, FoU-miljøer og offentlige aktører. Typiske aktiviteter er næringshage- og inkubatorvirksomhet og ulike nettverksprosjekter mellom bedrifter og FoU-miljøer.

Rapport og status 2006

Figur 3.4 Bruk av midler¹ under arbeidsmål 1.1

¹ Figuren omfatter kap. 551, post 60 og post 64, samt kap. 552, post 72 (med unntak av midler bevilget til Interreg på kap. 552, post 72).

Med regional innsats menes midlene som fylkene selv prioriterer bruken av. Disse midlene er bevilget over kap. 551, post 60 og kap. 551, post 64. Nasjonal innsats er midlene over kap. 552, post 72.

Med samlokalisering menes tilrettelegging for nyskaping for bedrifter og gründere i næringshager, inkubatorer, forskningsparker og kunnskapsparker. Med nettverk menes tiltak for å styrke nettverk mellom bedrifter/ FoU- og offentlige aktører. Det ble brukt noe mer midler på nettverksarbeid enn fysisk samlokalisering, både i den nasjonalt og regionalt prioriterte innsatsen. Nasjonale aktører og fylkene bidrar med omtrent like mye til dette arbeidsmålet.

Innsatsen fordeler seg forholdsvis likt mellom mindre sentrale områder og mellomstore og min-

dre byregioner. Når det gjelder samlokalisering, går det et skille mellom særlig næringshagesatsingen som ofte skjer i mindre sentrale områder og de andre tiltakene som i større grad skjer i regionale sentra av ulik størrelse, inkludert storbyregioner. Nettverksarbeidet er ofte basert på utnyttelse av kompetansen i utdannings- og forskningsmiljøer og i bedriftsklynger i byer og regionsentra, samtidig som de favner om bedrifter i hele fylker eller større regioner, dvs. både sentrum og periferi.

Regionalt prioritert innsats

Samlet utgjorde den regionale innsatsen på arbeidsmålet ca. 82 mill. kr i 2006.

Boks 3.1 Eksempel på nettverksarbeid

Kompetanseutvikling i blåskjellnæringa er et samarbeid mellom Agderfylkene, Trøndelagsfylkene, Rogaland, Hordaland samt Sogn og Fjordane fylkeskommune.

Prosjektet har som mål å etablere standardiserte metoder for prøvetaking, måling av skjell og innmat og enhetlig presentasjon av kvalitetsdata og tolking av disse. For å få til dette lærer en opp regionale kvalitetsløser som igjen lærer opp dyrkere i hver region. Losene skal møtes kontinuerlig for opplæring og diskusjon av resultat. I hver region skal det være et anlegg for demonstrasjoner og opplæring. Forutsetninger for å lykkes er god organisering av maskinringer, skjelldyrkerlag, nettverksprosjekt og utveksling av informasjon.

Prosjektet har forbedret samarbeidet mellom næring, forskning og forvaltning og fokusert på viktige felles nasjonale problemstillinger for å få en lønnsom blåskjellnæring.

Fylkeskommunen brukte om lag 59 mill. kr på tiltak for nettverksarbeid, mens om lag 23 mill. kr ble brukt på samlokalisering. Kompetanseutvikling i blåskjellnæringa er et godt eksempel på type nettverksarbeid fylkeskommunene støtter opp om, jf. boks 3.1 Når det gjelder de ulike samlokaliseringstiltakene, utgjør næringshager hoveddelen av innsatsen fra fylkeskommunene, etterfulgt av inkubatorvirksomhet.

Nasjonalt prioritert innsats

Samlet utgjorde den nasjonale innsatsen på arbeidsmålet ca. 110 mill. kr i 2006.

Tabell 3.4 gir en oversikt over bevilgning gitt til større program i 2006. Utfyllende informasjon om programmene finnes i vedlegg 4.

Kommunal- og regionaldepartementet bevilget også i underkant av 4 mill. kr i 2006 til pilotprosjekter under småsamfunnssatsingen og kultur- og næringsatsingen under dette arbeidsmålet. Prosjektene under småsamfunnssatsingen var Lom som nasjonalparklandsby og Agro business park, Gloppen. Under kultur- og næringsatsingen var det kulturinkubatorpilot (KIBIN) og Bukkerittet i Gudbrandsdalen, samt tiltak i Norges forskningsråds MOBI-program (nå VRI). Småsamfunns- og kultur og næringsatsingen er nærmere omtalt under tverrgående satsinger. Se for øvrig samlet oversikt i vedlegg 4 over pilotprosjekt under disse satsingene for 2006 og for første del av 2007.

Tabell 3.4 Oversikt over programmene og pilotene under arbeidsmål 1.1 som er finansiert med bevilgning over kap. 552, post 72 i 2006

Programmer	Finansiering	Aktiviteter	Produktivitet
Næringshageprogrammet (SIVA)	29 mill. kr fra KRD	46 næringshager 5 nye næringshager 2 forprosjekter	Sysselsetting 2194 (økning på 231 fra 2005) 820 samlokaliserte virksomheter (økning på 78 fra 2005)
Inkubatorprogrammet (SIVA)	18 mill. kr fra KRD av 26 mill. kr	18 inkubatorer Ingen nye inkubatorer i 2006	572 bedrifter tatt inn i programmet 99 nye bedrifter i 2006
MOBI (Mobilisering for FoU-relatert innovasjon, FR)	15,9 mill. kr fra KRD av 36,5 mill. kr	13 kompetansemeglingsprosjekter (1 ny i 2006) 7 næringsrettede universitets- og designpiloter (5 nye i 2005) 5 nye kulturbaserte næringsutviklingsprosjekter i 2006	51 kompetansemeglere 353 gjennomførte forprosjekter 224 bedriftsprosjekter startet i 2006 20 nye deltakende bedrifter
VS2010 (Verdiskaping 2010, FR)	5 mill.kr direkte til FR og 3,5 mill. kr. via IN fra KRD av 26,6 mill. kr	12 selvstendige hovedprosjekter var etablert i 2006	35 stabile bedriftsnettverk er etablert med ca. 350 deltakende bedrifter
Arena (IN)	18,5 mill. kr av 37 mill. kr	15 hovedprosjekter (3 nye i 2006) 3 forprosjekter	567 deltakende bedrifter 83 deltakende undervisnings- og forskningsmiljøer 91 deltakende offentlige aktører 146 formaliserte nettverk
NCE (Norwegian Centres of Expertise, IN)	20 mill. kr fra KRD av 56 mill. kr	6 miljøer fikk NCE-status i 2006	133 medlemmer 23 deltakende FoU-miljøer 58 faste møtesteder/ nettverk 13 prosjekter med sikte på internasjonal forretningsutvikling

Endringer fra 2006 til 2007

Næringshageprogrammet: Fra 2006 er det igangsatt et nytt næringshageprogram i regi av SIVA, der det settes større krav til nyskappingsaktivitet for å få utviklingstilskudd. Hittil er det tatt opp 11 nye næringshager i programmet i tillegg til at 26 næringshager fra første periode fortsatt får støtte. Det åpner for at SIVA kan opprette flere avdelinger eller filialer under den enkelte næringshage, slik at næringsmiljøer som er for små til å delta som egen hage kan nyte godt av nyskappings- og nettverksaktivitetene i programmet.

Inkubatorprogrammet: I 2007 ble det satt i gang en ny programperiode. Programmet vil bli utvidet til 22 inkubatorer. Det er tatt opp seks nye inkubatorer i det nye programmet. Disse ligger i Nord-Trøndelag, Vest-Agder, Sogn og Fjordane, Nordland, Buskerud og Telemark.

I den nye programperioden stilles det sterkere resultatkrav enn tidligere for å motta tilskudd, og alle inkubatorer er forpliktet til å tilby inkubator tjenester til brukere som er lokalisert utenfor inkubatoren, eksempelvis i næringshagene, gjennom distribuerte løsninger.

Virkemiddel for regional FoU og innovasjon (VRI): Forskningsrådets nye program for regional FoU og innovasjon (VRI) startet opp i juni 2007. I

programmet videreføres virkemidlene i de tidligere programmene Verdiskaping 2010 (VS2010) og Mobilisering for FoU-relatert innovasjon (MOBI). Programmet har som ambisjon å styrke regionenes forutsetninger for å ivareta et næringsrettet FoU-ansvar i egen region. Det skal tilby faglig og finansiell støtte til langsiktige, forskningsbaserte utviklingsprosesser med relevans for næringslivet i regionene og stimulere til økt regional samhandling mellom næringsliv, FoU-institusjoner og offentlige myndigheter. Ved den første tildelingen i juni 2007 ble det bevilget midler til følgende regioner: Rogaland, Møre og Romsdal, Vestfold, Agderfylkene, Hedmark og Oppland, Østfold, Finnmark, Hordaland og Sogn og Fjordane. De resterende regionene får anledning til å kvalifisere seg på nytt i en ny utlysningsrunde høsten 2007.

Norwegian Centres of Expertise-programmet (NCE-programmet): NCE-programmet mottok 10 gode søknader i 2007, og tre nye miljøer ble valgt ut. Disse var Oslo Cancer Cluster, NCE Culinology i Rogaland og NCE Havbruk i Nordland. Fra før er følgende miljøer i programmet: NCE Lettvekstmaterialer (Raufoss), NCE Instrumenteringsklyngen (Trøndelag), NCE Ekspertsenter undervannsteknologi (Hordaland), NCE Maritime (Møre), NCE Microsystems (Horten), NCE Systems Engineering (Kongsberg).

Evalueringer 2006-2007

Samfunns- og næringsforskning har i samarbeid med Norsk institutt for by- og regionsforskning gjennomført en midtveiseevaluering som viser at Arena-programmet i regi av Innovasjon Norge generelt sett har vært et nyskapende tiltak som har kommet i rett tid og som har bidratt til stort engasjement blant ulike aktører i de regionale miljøene. Programmet har hatt stor bredde i porteføljen både næringsmessig, geografisk og i forhold til klyngenes modenhet og utviklingsstadium. Evalueringen konkluderer med at programmet har hatt en bra måloppnåelse, og da særlig i forhold til å forsterke samhandlingsprosesser i de regionale næringsmiljøene. Se vedlegg 4 for mer informasjon om programmet.

Strategier og tiltak 2008

Både nasjonale virkemiddelaktører og fylkeskommunene har viktige roller i å bidra til utvikling og styrking av bedriftsrettede nettverk og regionale næringsmiljøer. Departementet legger vekt på at støtten til både nye og etablerte næringshager, inkubatorer med lokale kontaktpunkt, NCE, bedriftsrettede nettverksprosjekt gjennom Arena

og VRI og spesielle regionale satsinger blir videreført i 2008. Dette vil sikre stabil drift og forutsigbarhet for de mange aktørene som deltar. Det er svært positivt at mange tiltak blir finansiert i samarbeid mellom nasjonale virkemiddelaktører og fylkeskommunene med desentraliserte midler.

Erfaringene fra virkemiddelgjennomgangen i Nord-Norge tilsier at det er behov for å vurdere arbeidsmetoder i bedriftsrettet utviklingsarbeid, bl.a. for å styrke kontakt og nettverk mellom bedrifter og overfor kompetansemiljø. Departementet vil samarbeide videre med fylkeskommunene i Nord-Norge om oppfølging av disse utfordringene, jf. nærmere omtale under tverrgående tema.

Departementet ønsker å styrke innsatsen på NCE-programmet i regi av Innovasjon Norge. Programmet har fått stor oppmerksomhet fra næringslivet i oppstartåret 2006 og har medført flere initiativ med felles mobilisering av bedrifter og kunnskapsmiljøer. Med den økte bevilgningen gis det rom for å etablere nye NCE-miljøer i 2008.

Departementet vil også styrke innsatsen på VRI-programmet, slik at flere bedrifter og næringsmiljø i ulike deler av landet kan dra nytte av dette virkemiddelet. Styrkingen er øremerket tiltak for å øke kvinneandelen i programmet. Departementet legger opp til at VRI-programmet skal fortsatt ha et økt fokus på kulturnæringene.

Departementet legger opp til å øremerke midler til tiltak for å øke kvinneandelene i inkubatorprogrammet. I løpet av 2007/2008 vil det settes i gang en følgeevaluering av dette programmet.

Arbeidsmål 1.2 Videreutvikle etablerte bedrifter: Øke innovasjonsevnen og -takten i etablerte bedrifter. Innsatsen tilpasses regionale utfordringer

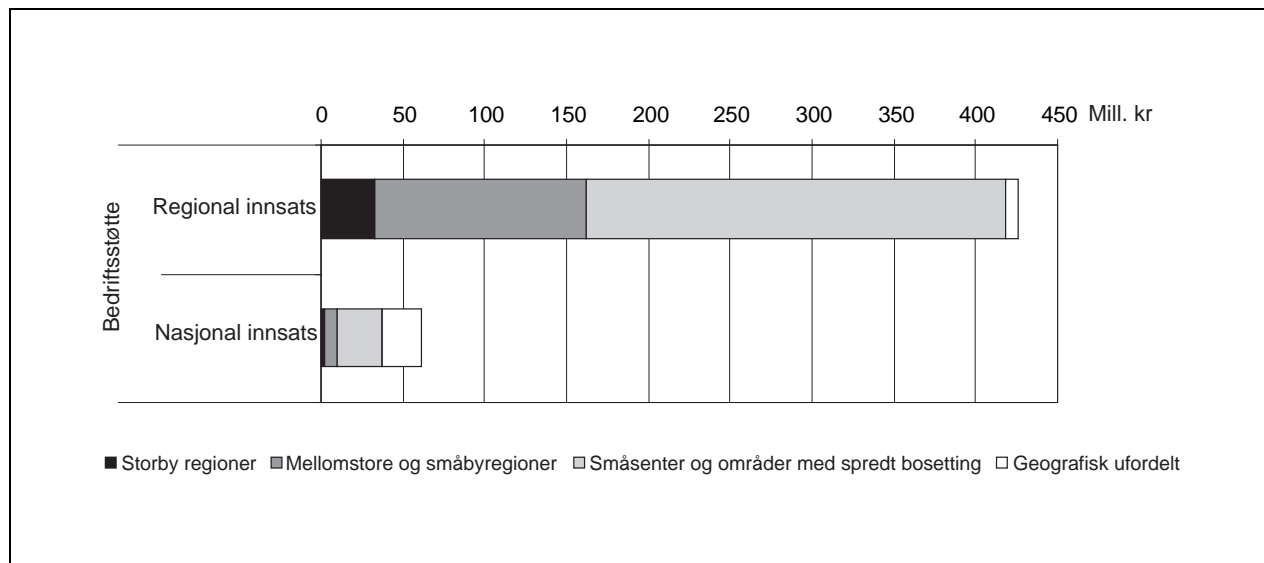
Innsats for å fremme omstilling, nyskaping og innovasjon i etablerte bedrifter er helt sentralt for å legge til rette for tilgang på arbeidsplasser der folk bor. For bedrifter med nye prosjekter i de minst sentrale delene av landet kan tilgang på kapital være en ekstra stor utfordring. Profesjonelle private investorer, såkornfond og ventureselskap er i stor grad konsentrert til de store byene. Den fysiske avstanden representerer en informasjonsutfordring når det gjelder å koble etterspørsel og tilbud av kapital, bl.a. fordi kapitalmiljøene i storbyområdene kan få for lite kunnskap om hvilke potensialer som finnes på mindre steder. Den private lånekapitalen er også ofte dyrere i områder med lav andrehandsverdi på fysiske investeringer. Hoveddelen av innsatsen for å fremme dette arbeidsmålet er derfor knyttet til distriktsrettet investeringstilskudd og bedriftstøtte, der det

offentlige overtar noe av risikoen fra de private aktørene. Offentlige virkemidler skal ikke kompensere for svak lønnsomhet i enkeltbedrifter eller næringer, men senke terskelen for å få utløst gode bedriftsutviklingsprosjekt i både «vekstbedrifter» og «levebrødsforetak». Denne innsatsen forvaltes av Innovasjon Norge, som fortsatt har en særlig viktig rolle i finansieringen av investeringer i

næringslivet i områdene utenfor de største byområdene.

Innovasjon Norge får midlene fra fylkeskommunene, finansiert over kap. 551, post 60. I tillegg tildeles noen midler til kommunale næringsfond som bl.a. også benyttes til en del mindre bedriftsstøtte. Departementet finansierer også ulike programmer gjennom Innovasjon Norge over kap. 552, post 72.

Rapport og status 2006

Figur 3.5 Bruk av midler¹ under arbeidsmål 1.2 til etablerte bedrifter fordelt etter sentralitet

¹ Figuren omfatter kap. 551, post 60, kap. 551, post 64 og kap. 552, post 72 (med unntak av midler bevilget til Interreg på kap. 552, post 72).

Mesteparten av innsatsen under arbeidsmål 1.2 er støtte direkte til etablerte bedrifter i form av investeringstilskudd og bedriftsutviklingstilskudd, samt risikolån. Denne type bedriftsstøtte utgjør en stor del av den samlede innsatsen under programkategori 13.50. Hoveddelen av innsatsen går til bedrifter i lite sentrale regioner, mens en mindre del går til bedrifter i mellomstore byregioner og småbyregioner i det distriktpolitiske virkeområdet, hovedsaklig i Nord-Norge. Storbyregionen vil i all hovedsak si Tromsø i dette tilfellet.

Regionalt prioritert innsats

Den regionale innsatsen på dette arbeidsmålet utgjorde om lag 426 mill. kr i 2006. Det er Innovasjon Norge som har forvaltningsansvaret for disse midlene. Tabell 3.5 viser hvordan midlene fordeler seg på henholdsvis investeringstilskudd, bedriftsutviklingstilskudd og risikolån.

Tabell 3.5 Bevilgning til bedriftsrettet støtte til etablerte bedrifter, forvaltet av Innovasjon Norge på vegne av fylkeskommunene under arbeidsmål 1.2

	Bevilgning 2006 (i mill. kr)	Resultater ¹
Investeringsstilskudd (fysiske investeringer i bedrifter med forventet høy grad av innovasjon)	115,0	64 pst. av bedriftene forventer økt sysselsetting. 58 pst. mener investeringene er viktig for bedriftens overlevelsessevne. 77 pst. mener investeringene i stor grad er viktig for bedriftens lønnsomhet.
Bedriftsutviklingsstilskudd (myke investeringer i bedrifter)	228,7	
Risikolån (avsetning til tapsfond)	61,2	70 pst. av bedriftene forventer økt sysselsetting. 76 pst. mener investeringene er viktig for bedriftens overlevelsessevne. 89 pst. mener investeringene i stor grad er viktig for bedriftens lønnsomhet.

¹ Kilde: Kundeeffektundersøkelsen til Innovasjon Norge

Over halvparten av midlene brukes på bedriftsutviklingsstilskudd. Bedriftsutviklingsstilskuddet skal gi bedriftene insentiv til å gjennomføre prosjekter som f.eks. styrker kompetanse, eksterne samarbeidsrelasjoner, organisering, produkt- og prosessutvikling eller markedsutvikling. Videre går en god del av midlene til investeringsstilskudd. Dette er tilskudd som gis til prosjekter med særlig høy innovasjonsgrad med medfølgende høy risiko og til nyetableringer. Se vedlegg 3 for nærmere omtale av finansieringsordningene.

En kundeeffektundersøkelse som Oxford Research har foretatt hos samtlige støttemottakere, viser at ordningene med investeringsstilskudd, bedriftsutviklingsstilskudd og risikolån gir viktige bidrag for å videreutvikle etablerte bedrifter. Undersøkelsen viser høy addisjonalitet, dvs. at 50 pst. av prosjektene ikke ville blitt realisert uten

støtten og at ytterligere 37 pst. av prosjektene ville blitt redusert i omfang eller utsatt uten støtten fra Innovasjon Norge. Tiltakssonen (Finnmark og Nord-Troms) har høyest addisjonalitet på landsbasis selv om denne har gått ned i forhold til undersøkelsen gjennomført på 2003- og 2004-årgangen.

Nasjonalt prioritert innsats

Samlet utgjorde den nasjonale innsatsen på arbeidsmålet omlag 62 mill. kr i 2006. En del av disse midlene er ekstraordinære midler bevilget i 2005 til 11 utsatte Finnmarkskommuner (18 mill. kr), i tillegg til ordinær programstøtte.

Nedenfor følger oversikt over bevilgning gitt til større program for 2006. Utfyllende informasjon om programmene finnes i vedlegg 4.

Tabell 3.6 Oversikt over programmene under arbeidsmål 1.2 som er finansiert med bevilgning over kap. 552, post 72 i 2006

Programmer	Finansiering	Aktiviteter	Produktivitet
NT-programmet (IN)	17 mill. kr fra KRD	13 forprosjekter 13 utviklingsprosjekter 6 fadderstipend	
BIT-programmet (IN)	5,8 mill. kr fra KRD av 20,6 mill. kr	2 bransjeprosjekter 7 verdikjedeprosjekter	95 bedrifter, bransjeorganisasjoner og IKT leverandører har deltatt. 67 pst. anser prosjektaktiviteten som viktig for bedriftens konkurransevne.
FRAM (IN) (samt en del av kompetanseprogrammet i IN)	7 mill. kr fra KRD 1,5 mill. kr er øremerket til kultur programutvikling	13 strategi- og innovasjonsprogram 3 entreprenørprogram 3 agroprogram 2 kulturprogram	213 deltagende bedrifter i de ulike programmene
GRO-programmet (IN)	4,5 mill. kr fra KRD av 10,5 mill. kr	70 pst. av midlene gis som støtte til enkeltbedrifter. 30 pst. brukes til felles tiltak for mindre grupper av kvinnebedrifter.	Finansielt tilskudd er gitt til 14 bedrifter (av 119 søknader). 12 fellesprosjekter ble innvilget.

Kommunal- og regionaldepartementet bevilget i tillegg ca 1,5 mill. kr til tiltak innenfor kultur og næring under dette arbeidsmålet, gjennom Innovasjon Norges FRAM-program. Se samlet oversikt over pilotprosjekt for 2006 og første del av 2007 i vedlegg 4.

Endringer fra 2006 til 2007

Nyskappings- og teknologiprogrammet (NT-programmet): NT-programmet utfases i 2007. En eventuell videreføring av arbeidsmetodene i NT-programmet fra og med 2008 må avtales mellom de tre nordlige fylkeskommunene og Innovasjon Norges regionkontorer.

IN kompetanse: Innovasjon Norge samlet f.o.m. oktober 2006 de tidligere programmene FRAM, Eksportskolen, iVEL og e-2 skolen inn i Kompetanseprogrammet. Hensikten er å gi et mer helhetlig kompetansetilbud til målgruppen, som er små og mellomstore bedrifter.

GRO-programmet: Ble startet opp av Innovasjon Norge i 2006. Det skal bidra til økt vekst i kvinnelede/-eide bedrifter for å få økt verdiskaping i næringer som Innovasjon Norge har hatt lite fokus på.

Evalueringer 2006-2007

BIT-programmet (bransjerettet IT-program): NIFU Step har evaluert BIT i 2006, og viser til store forskjeller i effekter mellom ulike bransjeprosjekter i forhold til lønnsomhet, standardisering og samarbeid. Verdikjedeprosjektene ser ut til å ha hatt relativt store effekter, men evalueringen har omfattet relativt få av disse prosjektene. Evalueringen peker på at de fleste bedriftene ikke ville kunne tatt initiativ eller klart å gjennomføre BIT-prosjektene uten finansiell støtte fra Innovasjon Norge. Evalueringen konkluderer med at BIT er lønnsomt, både bedriftsøkonomisk og samfunnsøkonomisk. Departementet vil vurdere hvordan BIT skal videreføres som program. Se vedlegg 4 for mer informasjon om programmet.

Strategier og tiltak 2008

Departementet legger til grunn at bedriftsstøtte gjennom investeringstilskudd, bedriftsutviklingstilskudd og risikolån fortsatt vil utgjøre en stor del av den distrikts- og regionalpolitiske innsatsen også i 2008. Fylkeskommunene har et viktig ansvar for finansieringen av disse ordningene gjennom

beslutninger om fordeling av desentraliserte midler fra programområde 13.50 til Innovasjon Norges regionkontor. Departementet legger vekt på at ordningene treffer målgrupper som unge i etableringsfasen og kvinner og vil følge opp arbeidet med dette regionalt i tilskuddsbrevet 2008.

Departementet legger videre vekt på at Innovasjon Norge og fylkeskommunene sammen vurderer hvordan arbeidet med bedriftsstøtte kan utvikles og kombineres med større grad av rådgivning overfor bedrifter med behov for utvikling og omstilling, jf. bl.a. erfaringene fra NT-programmet i Nord-Norge. En endring av arbeidsmetoder kan bety en viss dreining i bruken av virkemidlene fra ren finansiell støtte til rådgivning og lignende. Departementet vil følge opp disse spørsmålene i dialog med fylkeskommunene og Innovasjon Norge. Departementet vil også styrke arbeidet med kulturbaserte næringer i regi av Innovasjon Norge.

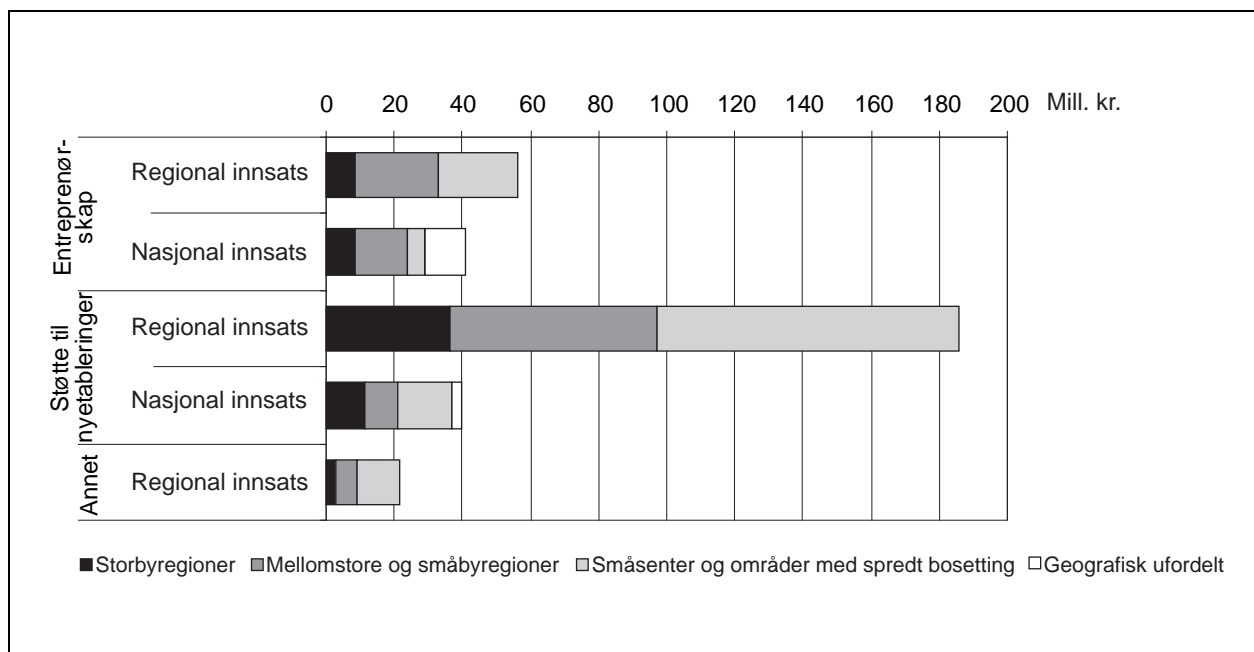
Arbeidsmål 1.3 Entreprenørskap: Øke omfanget av lønnsomme etableringer. Innsatsen tilpasses regionale utfordringer

Norge har et høyt kompetansenivå som gir et godt grunnlag for nyskaping og omstilling i dagens

kunnskapsdrevne økonomi, som ikke minst er viktig utenfor de største byregionene. For å øke omfanget av lønnsomme etableringer i alle deler av landet vil regjeringen ha en bred tilnærming til entreprenørskap, knoppskyting og kommersialisering. I arbeidet med entreprenørskap legger regjeringen stor vekt på at det blir lagt til rette for unge og kvinner som ønsker å etablere bedrift i distriktene.

Innsatsen skal bidra til å utnytte potensialene, skape attraktive arbeidsplasser i alle deler av landet, og forbedre mulighetene for å skape egne arbeidsplasser nær hjemstedet. Midler brukes til både å fremme kultur for entreprenørskap gjennom hele utdanningsløpet, å stimulere til flere lønnsomme bedriftsetableringer, kommersialisering av kunnskapsbaserte ideer fra høyskole- og universitetsmiljøene og å utnytte kompetansen i eksisterende næringsliv til etablering av nye foretak. Innsatsen gjennomføres av lokale, regionale og nasjonale aktører samt i regi av EUs territoriale samarbeid (tidligere Interreg). Hoveddelen av innsatsen blir finansiert med midlene til fylkeskommunene (kap. 551, post 60), men en del innsats blir også finansiert over kap. 552, post 72.

Rapport og status 2006

Figur 3.6 Bruk av midler¹ under arbeidsmål 1.3 Entreprenørskap etter hovedkategorier og sentralitet

¹ Figuren omfatter kap. 551, post 60, kap. 551, post 64 og kap. 552, post 72 (med unntak av midler bevilget til Interreg på kap. 552, post 72)

Regional støtte til nyetablerte bedrifter dominerer under dette arbeidsmålet. Det er i hovedsak investeringstilskudd, bedriftsutviklingstilskudd og risikolån til nyetablerte bedrifter. Bedrifter i områder med småsenter og med spredt bosetting har blitt prioritert høyest med disse virkemidlene. Både regionalt og nasjonalt blir det i tillegg brukt en god del midler på spesielle program som skal fremme entreprenørskap eller støtte opp om bedrifter i en oppstartfase. Etablererstipendet er den viktigste av disse ordningene og utgjør omlag 91 mill. kr (inkluderer også nettverkskreditt og enkelte fellestiltak). Dette er en landsdekkende ordning og stipendet kan bli tildelt personer både i sentrum og periferi, men med en særlig prioritet til distriktene.

Regionalt prioritert innsats

Samlet utgjorde den regionale innsatsen på arbeidsmålet ca. 264 mill. kr i 2006. Mesteparten av disse midlene er direkte støtte til nyetablerte bedrifter.

Det er i stor grad Innovasjon Norge som forvalter midlene. Tabell 3.7 viser hvordan støtten til bedrifter fordeler seg på henholdsvis investeringstilskudd, bedriftsutviklingstilskudd, risikolån og etablererstipend. Samtidig støtter fylkeskommunene ulike målrettede entreprenørskapssatsinger i sine fylker, f.eks. har Nord-Trøndelag som ambisjon at alle unge i fylket skal ha deltatt i en ungdomsbedrift. Se også eksempel i boks 3.2.

Tabell 3.7 Bevilgning til bedriftsrettet støtte og etablererstipend, forvaltet av Innovasjon Norge på vegne av fylkeskommunene under arbeidsmål 1.3

	2006	Resultat
Investeringstilskudd (direkte støtte til bedrifter, med høy innovasjonsgrad)	65 mill. kr	Se tabell 3.8
Bedriftsutviklingstilskudd (direkte støtte til bedrifter)	32,5 mill. kr	
Risikolån (avsetning til tapsfond)	18,2 mill. kr	Se tabell 3.8
Etablererstipend og nettverkskreditt	91,5 mill. kr	49 pst. mener etablererstipendet er viktig for bedriftens overlevelsessevne

En betydelig del av midlene er investeringstilskudd, som gis til prosjekter med høy innovasjonsgrad og/eller nyetableringer. Se tabell 3.6 under arbeidsmål 1.2 for tilsvarende oversikt over støtte til etablerte bedrifter. Se vedlegg 3 for nærmere omtale av finansieringsordningene.

Kundeeffektundersøkelsen for 2005-årgangen viser at 51 pst. av prosjektene ikke ville blitt satt i gang uten etablererstipendet (høy addisjonalitet). Dette er et bedre resultat enn for de foregående årgangene.

Boks 3.2 Eksempel på entreprenørskapsarbeid

Ung Tiltakslust ble etablert som prosjekt i 1999 og gikk over som fast ordning i 2004. Tiltaket er tilknyttet Nord-Trøndelag Barne- og ungdomsråd, og styringsgruppen består i hovedsak av ungdom.

Målsettingen er å skape ungdomsstyrte aktiviteter innenfor entreprenørskap, samarbeid, nærmiljø, oppvekst, medvirkning og synliggjøring. Ung Tiltakslust skal gjøre det lettere for unge å utvikle egne ideer og skape egen næringsvirksomhet. Aktivitetene er rettet både direkte mot ungdom og mot støtteapparatet, bl.a. i kommunene.

I tillegg til direkte pengestøtte til prosjekter, er veiledning og oppfølging høyt prioritert. Tiltaket er rettet mot ungdom mellom 13-26 år i hele fylket og er finansiert av fylkeskommunen og Fylkesmannens landbruksavdeling. Hovedkriteriene for å få støtte er at prosjektene er ungdomsinitiert og ungdomsstyrt. Mange av prosjektene ligger i skjæringspunktet mellom kultur og næring.

Ung tiltakslust behandlet 91 søknader i 2006, og 60 pst. av innvilgede søknader gikk til etablere. I tillegg har de hatt ansvaret for å arrangere entreprenørskapssamlinger sammen med det regionale partnerskapet i 2006 med 60 deltakere. Ung tiltakslust har vært aktiv medspiller i å etablere «Entreprenørskap og bedriftsutvikling» som linjer ved to videregående skoler, Ungkubator i Verdal og Namsos, oppfølging av ungdomssatsingen i Regionalt utviklingsprogram og Ungdomskonferansen. Utfyllende informasjon finnes under www.ungtiltakslust.no

Nasjonalt prioritert innsats

Tabell 3.8 Oversikt over satsingene, programmene og pilotene under arbeidsmål 1.3 som er finansiert med bevilgning over kap. 552, post 72 i 2006

Programmer	Finansiering	Aktiviteter	Produktivitet
Entreprenørskap (IN)	1,4 mill. kr fra KRD	Breddesatsing kombinert med spisset satsing på topp- og vekstetablerere	8 samarbeidsprosjekter (prosjekter med eksterne miljøer) 3 utviklingsprosjekter
Inkubatorstipend (IN)	Ca 20 mill. kr fra KRD	82 tilsagn ble bevilget.	Estimert sysselsettingseffekt i 2006 var 191 personer.
FORNY (FR)	12,5 mill. kr direkte til FR samt 5 mill. kr via IN fra KRD av 109,9 mill. kr	275 arrangerte konferanser/kurs/ seminarer om kommersialisering av FoU-resultater	Kommersialiseringer: – 60 godkjente – 28 etablerte (6 kommersialiseringer fra virkeområdet)
Industriinkubator (SIVA)	11 mill. kr fra KRD	12 etablerte inkubatorer 5 nye i 2006	84 virksomheter/prosjekter (48 nye i 2006) 219 ansatte i virksomhetene (126 nye ansatte i 2006)
Gründerkvinner i Næringshagene (SIVA)	3 mill. kr fra KRD	13 innvilgede prosjekter i 2006	27 regionale verdiskapingsmiljøer
Ungt Entreprenørskap	6 mill. kr fra KRD (KRDs finansieringsandel: 8,3 pst.)	Etablerte bedrifter: – 1562 i grunnskolen – 1941 på vgs – 160 på høyskole – Vårt lokalsamfunn: 27 tiltak	Antall deltakere i bedriftene: – 7818 i grunnskolen – 10925 på vgs – 633 på høyskolen – Vårt lokalsamfunn: 932 elever

Samlet utgjorde den nasjonale innsatsen på arbeidsmålet ca. 81 mill. kr i 2006. Deler av disse midlene er ekstraordinære midler bevilget i 2005 til 11 utsatte Finnmarkskommuner (10,7 mill. kr), i tillegg til støtte til enkeltprogram.

Tabell 3.8 gir en oversikt over bevilgningen til større program i 2006. Utfyllende informasjon om programmene finnes i vedlegg 4.

Kommunal- og regionaldepartementet bevilget i tillegg støtte til to småsamfunnspiloter under dette arbeidsmålet, Entreprenørskapsprogrammet i Møre og Romsdal og Internship på Fiskerihøgskolen i Tromsø. Se for øvrig samlet oversikt i vedlegg 4 over pilotprosjekter i 2006 og første del av 2007.

Endringer fra 2006 til 2007

Industriinkubatorprogrammet/Industriinkubatorer i Nord-Norge: I 2007 ble det bevilget midler til 4 nye industriinkubatorer. De nye industriinkubatorene er etablert i Hå, Lyngen, Harstad og Hammerfest.

Kvinnesatsing i FORNY: Som del av den forsterkede innsatsen på kvinner i 2007, ble Norges forskningsråd tildelt 2 mill. kr for å styrke kvinne-deltakelsen innenfor det distriktpolitiske virkeområdet i FORNY-programmet. Midlene blir brukt til å stimulere kvinnelige forskere og studenter til å engasjere seg i kommersialisering av sine egne forskningsideer.

Evalueringer 2006-2007

Kompetansetilbud til unge etablerere: Første halvår 2007 ble Innovasjon Norges kompetansetilbud til unge etablerere evaluert av Rambøll Management. Evalueringen viser at unge etablerere (opp til 35 år) har særlige behov for strategisk veiledning gjennom hele etablererprosessen. Undersøkelsen viser at dette særlig kjennetegner unge kvinnelige gründere, som i større grad enn menn er preget av strategisk usikkerhet i etablererprosessen. Det er særlig mangel på arbeidserfaring, kapital og nettverk som trekkes fram som årsak til denne usikkerheten. Å tjene penger og ha kontroll over egen arbeidsdag ser ut til å være hovedmotivasjonen til å starte egen bedrift. Men mange etablerer seg også for å kunne sysselsette seg selv og skaffe arbeidsplasser til andre i hjemkommunen. Dette er spesielt viktig i mindre sentrale strøk, og særlig for kvinner.

Kompetansetilbudene Alkymisten³ og Idégnisten er evaluert spesielt. Særlig Alkymisten vurderes som et godt tilbud, da det både er et kompetan-

setilbud og har en praktisk profil. Flere deltakere ønsker også oppfølging og veiledning i etterkant av kurset. Undersøkelsen viser at det er stor geografisk variasjon i hva som tilbys av tjenester til unge etablerere, og det er også en overvekt av tidligfase-tilbud til tross for at målgruppen synes å ha et særlig behov gjennom hele etablererprosessen. Undersøkelsen viser også at en synlig og tilgjengelig førstelinjetjeneste er viktig for å imøtekomme behov i målgruppen. Etablererprosessen oppleves som tung, og virkemiddelapparatet oppfattes som «voksent» og med en fagspesifikk språkbruk. Departementet vil i samarbeid med Innovasjon Norge følge opp analysene og anbefalingene overfor målgruppen i 2008.

Strategier og tiltak 2008

Departementet legger stor vekt på at arbeidet med entreprenørskap prioriteres både nasjonalt og regionalt også i 2008 gjennom etablerte ordninger. I tillegg til etablerte ordninger, vil departementet styrke mobiliserende tiltak blant kvinner, stimulere til vekst i nyetablerte bedrifter gjennom en ny tilskuddsordning for små nyetablerte bedrifter, i det distriktpolitiske virkeområdet og styrke tiltak som bidrar til næringsetableringer blant unge entreprenører.

Ny støtteordning for små⁴ nyetablerte vekstbedrifter i det distriktpolitiske virkeområdet (NyVekst): Ved å utnytte handlingsrommet som det nye regionalstøtteregulverket i EØS-området gir, vil Kommunal- og regionaldepartementet i samarbeid med fylkeskommunene og Innovasjon Norge opprette en ny støtteordning rettet mot små nyetablerte vekstbedrifter i det distriktpolitiske virkeområdet. Ordningen skal bidra til at flere vekstetablerere kan få realisert sin ide, og at gjennomførings- og overlevelsesene for nylig etablerte vekstbedrifter øker. Ordningen skiller seg fra andre støtteordninger ved at den åpner for å gi støtte på bakgrunn av enkelte driftsutgifter. Det er et ønske at 40 pst. av midlene skal gå til vekstbedrifter ledet av kvinner.

Se nærmere omtale under kap. 551, post 60 og kap 552, post 72 om finansiering og forvaltning av ordningen. Ordningen må notifiseres overfor ESA.

Kvinner og entreprenørskap: Kommunal- og regionaldepartementet legger opp til økt prioritering av kvinner i virkemiddelapparatet og i virkemiddelbruk for å øke andelen kvinnelige entreprenører. Departementet vil forsterke de kvinnerrettede

³ <http://www.innovasjon norge.no/Tjenester/Kompetanse/Kompetanseutvikling/Alkymisten/>

⁴ Små bedrifter er definert på grunnlag av Kommisjonsforordning 70/2001, endret ved Kommisjonsforordning 364/2004. Definisjonen sier at bedriften skal ha under 50 ansatte og det knytter seg også begrensninger til omsetningsvolum og et krav om bedriftens uavhengighet.

programmene, arbeide for økt fokus på kvinnelige entreprenører innenfor virkemidler som inkubatorer, inkubatorstipend og VRI, samt forsterke fokuset på kvinner innenfor Innovasjon Norges øvrige tilbud. Departementet legger opp til å sette konkrete måltall for kvinneandel innenfor utvalgte programmer under de nasjonale virkemiddelaktørene i oppdragsbrevene for 2008, og vil be aktørene arbeide for å heve kvinneandelen vesentlig innenfor alle programmer over departementets budsjettområde innen 2013. Fylkeskommunene vil bli oppfordret til i større grad å prioritere kvinner innenfor de distrikts- og regionalpolitiske virkemidlene, både gjennom spesielle tiltak og ved å fastsette måltall for de bedriftsrettede virkemidlene.

Unge og entreprenørskap: Regjeringen vil sørge for at entreprenørskap blir et tema i alle aldersgrupper og har en bred tilnærming til entreprenørskap blant unge. Flere departementer og fylker støtter Ungt entreprenørskap som har tiltak rettet mot barn og ungdom og mot studenter på høyskoler og universitet. I tillegg arbeider både fylkeskommunene og Innovasjon Norge målrettet mot unge i distriktene, og da særlig unge etablerere. Departementet vil utnytte det initiativet som finnes hos unge også etter studiene. Derfor vil departementet i 2008 bidra til å styrke den strategiske kompetansen til unge etablerere mellom 18-35 år. Unge vil også være en viktig målgruppe i arbeidet med kulturbaserte næringer.

Hovedmål 2 Rammebetingelser gjennom tilrettelegging: Gode lokale og regionale rammebetingelser for næringsliv og befolkning, geografisk differensiert og i hovedsak innenfor det distriktspolitiske virkeområdet

Utvikling av lokal infrastruktur eller kompetanseheving er viktig både som grunnlag for næringsutvikling og for befolkningen. Særlig i områder med små markeder og spesielle utfordringer knyttet til befolkningsnedgang og tynne næringsmiljø, kan det være behov for innsats for å utløse spesielle infrastruktur- og kompetanseutviklingsprosjekter.

Midlene over programkategori 13.50 skal ikke erstatte eksisterende sektoransvar, og er som regel små i forhold til den store innsatsen innenfor sektorbudsjettene for samferdsel og høyere utdanning eller i regi av kommunesektoren. En spesiell innsats kan imidlertid stimulere til samarbeid og gi

grunnlag for nye løsninger eller større utviklingsprosjekt som ikke oppstår av enkelttiltak alene, eller som ligger i gråsonen mellom flere aktører.

Tiltakene finansieres i hovedsak av fylkeskommuner og kommuner med desentraliserte midler over kap. 551, post 60. Noe finansieres også av Kommunal- og regionaldepartementet ved midler over kap. 551, post 72. I tillegg brukes midler over kap. 551, post 61, også på tiltak som hører under dette hovedmålet, jf. egen rapportering for 2006 i postomtalen.

Arbeidsmål 2.1 Kompetanse: Styrke grunnlaget for kompetanseheving for befolkningen og i samfunns- og arbeidslivet. Innsatsen tilpasses regionale utfordringer

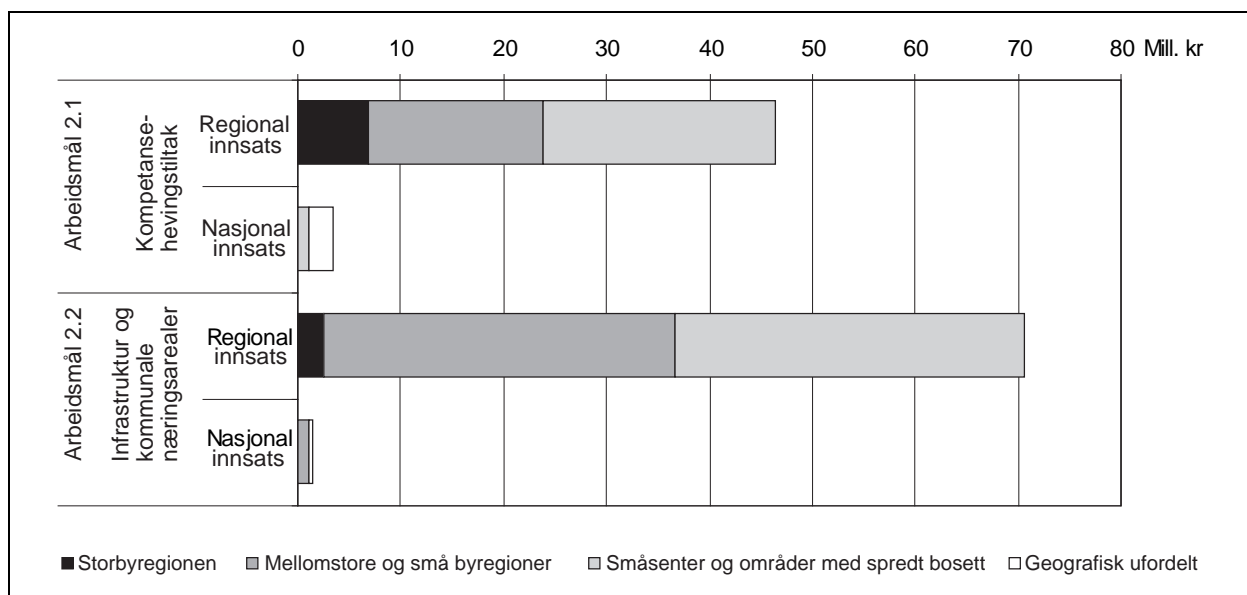
Andelen av befolkningen med høyere utdanning er lavere i periferiområder enn i mer sentrale strøk, selv om en relativt spredt lokalisering av utdanningsinstitusjoner i Norge har virket positiv for tilførsel av kompetanse til offentlig og privat virksomhet i ulike deler av landet. Kompetanseutvikling er viktig både for den enkelte og for arbeidslivet i offentlig og privat sektor. Samtidig har også arbeidslivet og enkeltpersoner behov for utvikling av annen kompetanse enn formalkompetanse. Midler fra kap. 551, post 60 kan derfor benyttes av fylkeskommunene i utviklingen av kompetansetiltak utenfor større byområder tilpasset lokale behov. Bevilgningen skal imidlertid ikke brukes til løpende drift av etablerte utdanningstilbud.

Tiltak for direkte bedriftsrettet kompetanseutvikling blir drøftet under arbeidsmål 1.2 og 1.3.

Arbeidsmål 2.2 Infrastruktur: Styrke fysisk infrastruktur og redusere avstandsullemper i områder med få innbyggere og små markeder, og/eller i områder som har fått økt arbeidsgiveravgift

I områder med få innbyggere og små markeder kan det være vanskelig å få finansiert lokale infrastrukturtiltak gjennom brukerbetaling alene eller gjennom markedet på andre måter. Midler fra kap. 551, post 60 kan derfor bli benyttet til realisering av grunnlagsinvesteringer for næringsutvikling, som vann, avløp, kommunale veier og kaianlegg, til bredbåndsutbygging og til andre lokale infrastrukturtiltak som kan fremme regional utvikling.

Rapport og status 2006

Figur 3.7 Bruk av midler¹ under arbeidsmål 2.1 og 2.2

¹ Figuren omfatter kap. 551, post 60, kap. 551, post 64 og kap. 552, post 72 (med unntak av midler bevilget til Interreg på kap. 552, post 72)

Regionalt prioritert innsats

Som det framgår av figuren er det meste av innsatsen under disse arbeidsmålene regionalt prioritert. Departementet ser på dette som en naturlig følge av at fylkeskommuner, regionråd og kommuner selv bør vurdere hvor det er behov for ekstrainn-

sats for å styrke lokal infrastruktur og grunnlag for kompetanseutvikling.

Samlet ble det regionalt benyttet ca. 46 mill. kr på kompetansehevings tiltak i 2006. Den regionalt prioriterte innsatsen på lokal infrastruktur og næringsarealer utgjorde ca. 71 mill. kr i 2006. Ca. 4,5 mill. kr ble brukt til bredbåndstiltak.

Boks 3.3 Eksempel på kompetansehevingsprosjekt

Et godt eksempel på fylkeskommunens bruk av midler fra kap. 551, post 60 til kompetanseheving er prosjektet Næringsrettet kompetanse – Teknologilinja på Sotra videregående skole for ungdom i Hordaland. Prosjektet skal bidra til at elever gjennom treårig videregående utdanning får spesifikk kompetanse i forhold til teknologi-/naturfaglig utdanning og grunnleggende kunnskap innen mekaniske fag og elektrofag. Gjennom prosjektet får elevene praksis ved en teknologibedrift tilsvarende minimum en uke pr. år og opplæring i å gjennomføre oppdrag for aktuelle teknologibedrifter. De får også hver sin personlige mentor enten fra høyskole/universitet eller fra en lokal bedrift. Alle elever får obligatorisk undervisning i entreprenørskap og driver elevbedrift i minimum 2 år. Hver høst arrangeres det bedriftsmesse på skolen der bedriftene viser hvilke karrieremuligheter de kan gi ungdom. Totalbudsjettet er på 1,5 mill. kr. Hordaland fylkeskommune har bidratt med 400 000 kr fra de regionale utviklingsmidlene.

Nasjonalt prioritert innsats

Nasjonalt ble det benyttet ca. 5 mill. kr i 2006 til 4 pilotprosjekter under småsamfunnsinnsatsingen knyttet til disse arbeidsmålene. Piloter som fikk støtte i 2006 var nettverks- og kompetansebygging i Fjellregionen Hedemark, Pluss Småsamfunn i regi av Sjøsamisk senter i Nordland, Føreropplæring i distriktene og prosjekt for bredbåndsinvesteringer i små grender i Numedal i Buskerud.

Se for øvrig samlet oversikt i vedlegg 4 over pilotprosjekt for 2006 og første halvdel av 2007.

Endringer fra 2006 til 2007

I 2007 var det en spesielt stor nasjonal ekstrainsats for bredbåndsutbygging over programkategori 13.50, kap. 551, post 61, jf. Revidert nasjonalbudsjett våren 2007. Se omtale og rapportering for 2006-2007 under kap. 551, post 61.

Strategier og tiltak 2008

De regionale prioriteringene i regi av fylkeskommunene, ut fra regionale mål og strategier, er sentrale under dette arbeidsmålet. Departementet vil for øvrig gi støtte til piloter og gode lokale eksempler på lokalsamfunnsutvikling under dette arbeidsmålet gjennom småsamfunnsinnsatsingen også i 2008.

Hovedmål 3 Attraktivitet: Utvikle attraktive regioner og sentra for befolkning og næringsliv, geografisk differensiert og i hovedsak innenfor det distriktpolitiske virkeområdet

Alle steder må kunne tilby lokalbefolkningen tjenester av høy kvalitet, gode møteplasser, estetiske omgivelser og godt bomiljø. Attraktiviteten til mindre steder må utvikles også utover det å styrke arbeidsmarkedet, ikke minst overfor kvinner og unge i etableringsfasen. Innsatsen over programkategori 13.50 under dette hovedmålet skal bidra til å gjøre små byer og tettsteder mer attraktive for bosetting og for lokalisering av bedrifter, både gjennom utvikling av lokalt tjenestetilbud og stedsutvikling.

Midlene over programkategori 13.50 til disse formålene skal ikke erstatte eksisterende sektoransvar, og er relativt begrenset sett i forhold til den store innsatsen i regi av kommunesektoren. En

spesiell innsats kan imidlertid stimulere til samarbeid og gi grunnlag for nye løsninger eller større utviklingsprosjekt som ikke oppstår av enkelttiltak alene, eller som ligger i gråsonen mellom flere aktører. Departementet legger vekt på at bruken av midlene blir anvendt i sammenheng med innsats fra andre sektorer slik at effekten samlet sett blir høyest mulig.

Tiltakene finansieres av fylkeskommuner og kommuner med desentraliserte midler over kap. 551, post 60 og av Kommunal- og regionaldepartementet ved midler over kap. 551, post 72. I tillegg brukes midler over kap. 551, post 61 også på tiltak som bl.a. hører under dette hovedmålet, jf. egen rapportering for 2006 i postomtalen.

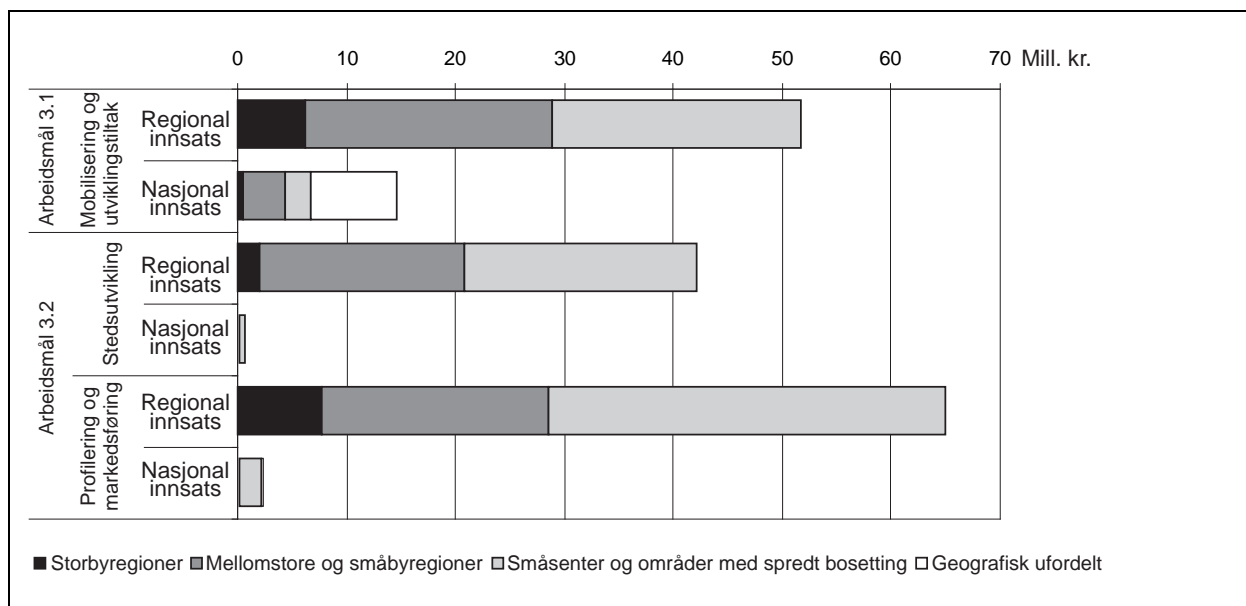
Arbeidsmål 3.1 Tjenester: God tilgang på grunnleggende lokale tjenester til befolkningen i områder med få innbyggere og små markeder

God tilgang på lokale offentlige og private tjenester er helt sentralt for at folk skal ha reell frihet til å bosette seg der de ønsker. Tiltak under dette arbeidsmålet er i all hovedsak rettet inn mot å opprettholde et godt tilbud av dagligvarebutikker i områder med små markeder, og støtte utvalgte utviklingsprosjekter for å bedre andre typer offentlig eller privat tjenestetilbud i utsatte områder.

Arbeidsmål 3.2 Stedsutvikling: Gjøre mindre sentra og små og mellomstore byer mer attraktive og aktuelle som bosted og som lokaliseringssted for bedrifter

Det er en særlig utfordring for småsamfunn, bygdesenter og småbyer å være attraktive for tilflytting og for lokalisering av virksomheter. Erfaringer viser at en positiv lokal utvikling er avhengig av bevisste satsinger som tar utgangspunkt i stedets sterkeste sider, som styrker den lokale samhørighet og identitet til stedet og som bidrar til å gi stedet en unik profil. Tiltakene omfatter utviklingsprosjekter på mindre steder knyttet til opprusting av kommunesentra og møtesteder for befolkningen, utvikling av kultur- og fritidstilbud og profilering av områder og steder overfor utflyttet ungdom, potensielle tilflyttere samt turister. For å motvirke utviklingen mot en skjev geografisk alders- og kjønnsfordeling er det viktig med spesielt fokus på unge i etableringsfasen og kvinner.

Rapport og status 2006

Figur 3.8 Bruk av midler¹ under arbeidsmål 3.1 og 3.2

¹ Figuren omfatter kap. 551, post .60, kap. 551, post 64 og kap. 552, post 72 (med unntak av midler bevilget til Interreg på kap. 552, post 72)

Regionalt prioritert innsats

Hoveddelen av innsatsen under disse arbeidsmålene er knyttet til regionalt prioritert innsats. Departementet ser på dette som en naturlig følge av at fylkeskommuner, regionråd og kommuner selv bør vurdere hvor det er behov for ekstrain-

satsen for å styrke lokal tjenesteproduksjon, stedsutvikling og profilering av områder for tilflytting.

Samlet utgjorde den regionale innsatsen i 2006 for utvikling av tjenester og mobilisering ca. 52 mill. kr, og for stedsutvikling og profilering ca. 107 mill. kr.

Boks 3.4 Mobiliseringsprosjekt

Et godt eksempel på fylkeskommunens bruk av midlene på kap. 551, post 60 til mobiliserings- og utviklingstiltak er prosjektet «Nærbutikken som servicesentral» i Vest-Agder. Nærbutikken som «servicesentral» og bygdas samlingssted i Vest-Agder har vist seg å fungere stadig bedre som verktøy for å gjøre levevilkårene enklere for befolkningen. Tiltakene initieres og gjennomføres i et samarbeid mellom departementets Merkur-program, fylkeskommunene i Agder, kommuner og ikke minst lokale husstander og firmaer. Servicetilbud som utover ordinær omsetning opprettholdes er post, turistinfo og billettsalg til ulike formål, bank, annen nettservice, tipping, apotek, utleiekontor og mobile tankanlegg. Nytt i 2006 var «Bok i butikk» (en kompensasjon for avvikling av bokbusen). Enda flere tjenester står fortsatt for tur for å bli lagt inn, slik at servicetilbudet i størst mulig grad nærmer seg forholdene i mer urbane strøk. Ingen nærbutikker ble nedlagt i 2006, men en ny kom til. Ved utgangen av 2006 hadde fylket 38 spredt lokaliserte distriktsbutikker (bedre enn i 2003, 2004 og 2005). Erfaringer tyder på at denne type «servicesentral» har en stadig mer positiv effekt på bygdefolkets og næringsdrivendes levevilkår.

Nasjonalt prioritert innsats

Hoveddelen av den nasjonalt prioriterte innsatsen i 2006 under arbeidsmål 3.1 for bedre lokale tjenester ble benyttet til kompetansetiltak rettet mot butikkdrivere (MERKUR-programmet, 7 mill. kr) og utviklingsstøtte til de mest marginale utkantbutikkene (5 mill. kr). En stor del av midlene knyttet til MERKUR framstår som ufordelt i figur 3.8 på grunn av arbeidsformen, men alle butikkene som nyter godt av MERKUR-programmet er utkantbutikker.

Nasjonalt prioritert innsats under arbeidsmål 3.2 i 2006 er knyttet til 8 pilotprosjekter som fikk støtte fra departementet under småsamfunnssatsingen. Alle tiltakene handler om mobilisering i lokalsamfunn. Eksempler er Moderne boløsninger på bygda i regi av Blilyst, Sør-Trøndelag, Bluesbygda Skånevik i Etne i Hordaland og Ungdommens framtidsverksted i Gamvik i Finnmark. I de fleste tilfellene er det en samfinansiering med regionale og/eller lokale midler. Se forøvrig vedlegg 4 for samlet oversikt over pilotprosjektene i 2006 og første del av 2007.

Departementet ga i 2006 også støtte til fem stedsutviklingsprosjekter som piloter i det nye programmet for attraktive steder i samarbeid med Husbanken, jf. omtalen av BLEST under.

Endringer fra 2006 til 2007

Attraktive steder, prosjekt med Husbanken: I 2006 ba departementet Husbanken om å etablere et program for stedsutvikling (BLEST - Bolyst og engasjement i småbyer og tettsteder). Formålet med programmet er å gjøre småbyer og tettsteder mer attraktive og aktuelle som bosted og som lokaliseringstid for bedrifter. Programmet skal bygge på de erfaringer som tidligere er gjort, bl.a. gjennom Miljøverndepartementets program «Miljøvennlige og attraktive tettsteder» - også omtalt som Tettstedsprogrammet. Programmet skal gå over til sammen fire år, fra 2006 til 2009. Innenfor programmet vil det settes i gang konkrete langsiktige stedsutviklingsprosjekter i samarbeid med kommuner og fylkeskommuner i tillegg til enkelte mer fokuserte signalprosjekter. Gode prosesser, kompetanseheving og kompetanseoverføring, og lokal og regional forankring utgjør sentrale elementer i satsingen.

Husbanken plukket ut fem stedsutviklingsprosjekter i 2006. I hvert enkelt prosjekt fokuseres det på hva som er stedsspesifikt og som kan tilpasses hvert enkelt prosjekt. I tillegg rettes det fokus på kunnskap og forskningsresultater som er overførbare til andre steder. Metoder for brukermedvirk-

ning skal utvikles for å gi kunnskap om hvordan planarbeidet og selve gjennomføring i kommuner kan løses på best mulig måte. Prosjektene som er valgt ligger i kommunene Iveland, Farsund, Suldal og Leirfjord samt et fellesprosjekt i Kristiansund, Åndalsnes, Steinkjer og Namsos.

I 2007 er det foreløpig gitt støtte til tre signalprosjekter i Voss, Løten og Rennebu kommuner. Se vedlegg 4 for samlet oversikt over prosjekter under BLEST-programmet for 2006 og første del av 2007.

Strategier og tiltak 2008

Den regionale innsatsen er dominerende under dette arbeidsmålet.

Kommunal- og regionaldepartementet vil styrke programmet for stedsutvikling under Husbanken. Departementet vil fortsette å støtte opp om utkantbutikker gjennom bl.a. MERKUR-programmet, og vil også støtte opp om utsatte bokhandlere gjennom et eget program som skal gå i 2007 og 2008.

Departementet vil også i 2008 støtte piloter og gode eksempler på lokalsamfunnsutvikling under småsamfunnssatsingen. Bygdeforskning har fått i oppdrag å legge til rette for erfaringsoverføring og kunnskapsdeling fra igangsatte utviklingsprosjekter gjennom en følgeevaluering, og det skal settes i gang egne nettverks- og kompetanseutviklingstiltak. Helhetlig planlegging og involverende prosesser står sentralt.

Tverrgående satsinger

Kommunal- og regionaldepartementet har flere satsinger som berører flere av arbeidsmålene samtidig. Disse omtales her som tverrgående satsinger. Satsingene skal supplere og støtte opp under lokal og regional innsats på politisk prioriterte tema eller i geografiske områder, bidra til bedre utnyttelse av eksisterende virkemidler eller fremme internasjonalt regionalpolitisk samarbeid.

Småsamfunnssatsing

Kommunal- og regionaldepartementet har i 2006 og 2007 gjennomført en særskilt småsamfunnssatsing for de mest utsatte områdene i landet. Denne satsingen vil bli videreført i 2008. «Småsamfunn» kjenne-tegnes av lange avstander til regionale sentra, en sårbar næringsstruktur og vedvarende nedgang i folketallet. Utfordringene er svært sammensatte.

I 2006 ble det bevilget totalt 23,4 mill. kr til småsamfunnssatsingen over kap. 552, post 72. Midlene ble benyttet til innsats for utkantbutikker (MER-

KUR m.m.) og til 17 pilotprosjekter. Pilotprosjektene er fordelt på temaene næringsutvikling, attraktive steder og tjenestetilbud. Flere av pilotprosjektene har utvikling av kyst- og fjellområder/steder som tema. Disse pilotene gjennomføres i samarbeid med flere departementer. I 2007 er det satt av til sammen 50 mill. kr til småsamfunns-satsingen over kap. 552, post 72. En oversikt over pilotprosjektene finnes i vedlegg 4.

Fylkeskommunen har i samarbeid med kommunene ansvar for å spille inn forslag til utviklings- og pilotprosjekter til departementet, samt å følge opp de igangsatte prosjektene. Dette gir fylkeskommunen stor innflytelse over innretningen av småsamfunnssatsingen i eget fylke og skal sikre god koordinering med eksisterende tiltak i fylket. Det er sentralt å oppnå læring og overføring av kunnskap mellom ulike småsamfunn, og departementet har ansvar for dette.

Innsats i 2008

Kommunal- og regionaldepartementet legger opp til å gi støtte til utviklings- og pilotprosjekter i småsamfunnssatsingen også i 2008. Departementet legger opp til å videreføre MERKUR-programmet og utviklingsstøtten til utkantbutikker i 2008, og til å støtte opp om utsatte bokhandlere gjennom et eget program som går i 2007 og 2008.

Kultur og næring

Kommunal- og regionaldepartementet har i 2006 og 2007 gjennomført en særskilt innsats for å fremme kulturbasert næringsutvikling utenfor de store byene. Denne satsingen vil bli videreført i 2008. Flere nasjonale og internasjonale utredninger peker på kulturnæringenes verdiskapingspotensial. Disse næringene er ofte forankret lokalt og spiller også en viktig rolle for å utvikle attraktive steder for innbyggere og som lokalisingssted for bedrifter.

Departementet legger vekt på kobling til småsamfunnssatsingen, hvor kultur brukes som en innsatsfaktor for å styrke lokal identitet. Satsingen er en del av handlingsplanen for kulturbasert næringsutvikling som ble lagt fram av regjeringen i juni 2007.

Over budsjettet til Kommunal- og regionaldepartementet ble det satt av 8 mill. kr til kulturbasert næringsutvikling i 2006. Satsingen ble økt til 15,7 mill. kr i 2007. I både 2006 og 2007 er midlene blitt benyttet til programmer og pilotprosjekter i regi av virkemiddelaktørene under hovedmål 1 «Verdiskaping», og hovedmål 3 «Attraktive steder», samordnet med småsamfunnssatsingen.

Gjennom FRAM-programmet styrker Innovasjon Norge forretningsforståelsen i kultur og kulturbaserte næringer. Norges forskningsråd stimulerer økt samarbeid og nettverksbygging i kultur og kulturbaserte næringer gjennom VRI-programmet. Gjennom pilotprosjektet Nasjonalt Kulturinkubatornettverk (KIBIN) skal SIVA styrke kunnskap om inkubatorvirksomhet for kultur og kulturbaserte næringer. Forum for Kultur og Næringsliv er også tildelt kr 750 000 for å stimulere samarbeidet mellom kulturaktører og næringsliv. I tillegg ble flere spesielle lokale prosjekter med unge som prioritert målgruppe støttet etter innspill fra fylkeskommunene. En oversikt over prosjektene finnes i vedlegg 4.

Innsats i 2008

Departementet viderefører og øker satsinger i regi av virkemiddelaktørene for å styrke innsatsen for verdiskaping innenfor kulturbaserte næringer der unge er en viktig målgruppe. Det legges opp til en videreføring av innsatsen knyttet til kulturbasert stedsutvikling med unge som prioritert målgruppe. Dette vil skje i samarbeid med bl.a. fylkeskommunene.

Nordområdene og Nord-Norge

Økt aktivitet på land er en sentral del av regjeringens Nordområdestrategi. Kommunal- og regionaldepartementet vil bidra til å understøtte denne utviklingen, for å utnytte muligheter og styrke innovasjonsevnen i landsdelen. Særlig gjelder dette økte ringvirkninger av petroleumsaktivitetene i nordområdene og utvikling av mulighetene innenfor andre viktige næringer hvor Nord-Norge har særlige fortrinn, som reiseliv og fiske/havbruk.

Departementet har i 2007 samarbeidet med de tre nordligste fylkeskommunene, næringsliv, virkemiddelapparatet og FoU-aktører i landsdelen om en gjennomgang av den innovasjonsrettede innsatsen under programkategori 13.50 i Nord-Norge. Arbeidet er en oppfølging av rapporten fra Innovasjonsløft Nord (2006). Det er foreslått både strategiske og konkrete tiltak som kan målrette og spisse innovasjonsarbeidet:

- regionale innovasjonsstrategier må danne grunnlag for regionalt differensierte virkemidler for ulike næringer og ulike målgrupper
- klargjøring av roller mellom lokalt, regionalt og nasjonalt nivå
- økt fokus på arbeidsformer og arbeidsmåter, som samarbeid, nettverksbygging og læring mellom bedrifter, FoU-aktører, offentlige myndigheter og virkemiddelaktører

- økt fokus på bruker- og markedsdrevne innovasjoner
- tilføring av kapital og utviklingsstøtte til vekstbedrifter
- styrket kultur for entreprenørskap og økt etableringsrate for unge, kvinner og akademikere

Hoveddelen av virkemidlene som brukes i Nord-Norge over programkategori 13.50 er desentralisert til fylkeskommunene over kap. 551, post 60. I tillegg kommer flere tiltak under nasjonale programmer og satsinger over kap. 552, post 72. Eksempler på dette er etablering av Norwegian Centres of Expertise (NCE) innen havbruk i Nordland, oppstart av industriinkubatorer for bl.a. å styrke landsdelens leverandørindustri knyttet til olje og gass, støtte til Ungt Entreprenørskap og en rekke småsamfunnspiloter.

Kommunal- og regionaldepartementet har i 2007 også bidratt med annen innsats spesielt rettet mot Nord-Norge:

- Bidrag til drift av Barentssekretariatet i Kirkenes, som står sentralt i regjeringens Nordområdestrategi.
- En kartlegging av eksisterende ringvirkningsstudier på land av større olje- og gassutbygginger. Denne kartleggingen vil bli fulgt opp med konkrete utredningsprosjekter knyttet til utviklingen i Barentshavet og Nord-Norge.
- Støtte til prosjektet «Nordlige maritime korridor» (NMK), gjennom et eget underprogram med fokus på olje og gass i nordområdene innenfor sjøtransport og sikkerhet. I særlig grad har man lykket med nettverksbygging mot Russland. Norge har en sterk posisjon i prosjektet ettersom alle fylkene fra Vest-Agder til Finnmark deltar.
- Samarbeid med Olje- og energidepartementet om en gjennomgang av veilederen til konsekvensutredningsdelen ved plan for utbygging og drift av petroleumforekomst (PUD) og plan for anlegg og drift (PAD).

Boks 3.5 Økte ringvirkninger av olje og gass i Nord-Norge

SIVA har i samarbeid med Statoil og flere tunge industrielle aktører i petroleumssektoren etablert industriinkubatorer i Harstad og Hammerfest, med hele landsdelen som innsatsområde.

Industriinkubatorer skal bidra til en positiv videreutvikling i eksisterende industri, til knoppskyting og til utvikling av en bredere og sterkere underleverandørindustri. Målet med satsingen er å gjøre industrien i nord mer konkurransedyktig. Tiltakene knyttes opp mot leverandørutviklingsprogram i regi av næringsforeninger, leverandørnettverk, inkubatorer og kunnskapsparke. Statoil går direkte inn på eiersiden i industriinkubatorselskapene og tar på seg en rolle som «morbedrift» i denne satsingen. Foruten finansiering innebærer denne rollen også at kompetanse blir stilt til rådighet slik at produkter fra nye bedrifter kan bli vurdert av Statoils fagmiljø, og at ideene får tilgang til Statoils virkemidler for kommersialisering av produkter.

Hovedtyngden av finansieringen av industriinkubatorene i Harstad og Hammerfest vil komme fra næringslivet med Statoil i spissen, mens SIVA og andre offentlige aktører vil ha en mindre andel.

Kunnskapsinstitusjonene i Nord-Norge er sentrale i forhold til fremtidig verdiskaping og bosetting i landsdelen. Dette er også sterkt vektlagt i virkemiddelgjennomgangen som er omtalt over. Videreutvikling av forsknings- og kunnskapsmiljøene i Nord-Norge er en viktig del av en helhetlig industriell og kompetansemessig utvikling rettet mot muligheter og fortrinn i Nord-Norge. Det gjelder både behovet i eksisterende næringsliv for kompetanse og utdanning, og i forhold til å utvikle nye næringsmuligheter knyttet til teknologiske og miljømessige utfordringer i arktiske strøk.

Innsats i 2008

Departementet vil videreføre støtten til Barentssekretariatet og Nordlige maritime korridor. Departementet vil også samarbeide med fylkeskommunene og regionale aktører om oppfølging av anbefalingene fra den særskilte virkemiddelgjennomgangen av den innovasjonsrettede innsatsen i Nord-Norge,

både i forhold til de desentraliserte virkemidlene og nasjonale program. Innsatsen skal bidra til:

- utvikling av regionale næringsklynger med stort innovasjonsfokus, industriinkubatorer knyttet til utvikling av underleverandørindustrien innenfor olje og gass samt tiltak for å utvikle reiselivsnæringen i Nord-Norge. Det er bl.a. aktuelt å bidra til etablering av et regionalt innovasjonsforum mellom de tre nordligste fylkene. Et slikt forum vil kunne bidra til å utvikle felles strategiske og konkrete grep om reiselivssatsingen i nord, som f.eks. etablering av et felles nordnorsk reiselivsselskap. Satsing på reiseliv vil også ses i sammenheng med regjeringens reiselivsstrategi som lanseres i 2007/2008.
- utvikling av nye kunnskapsintensive næringer og bedrifter knyttet til regionens særlige fortrinn
- styrking av kultur for entreprenørskap og av etableringsraten for unge, kvinner og akademikere
- kompetanseutviklingstiltak rettet mot lokale bedrifter i olje- og gassnæringen og reiselivsnæringen i nord

Deltakelse i EUs territoriale samarbeid (tidligere Interreg)

Regionalpolitikk er et område hvor det internasjonale elementet er sentralt. Mange regioner i ulike deler av Europa står overfor samme typer utfordringer. Samarbeid på tvers av landegrensene om regionalpolitiske utfordringer kan gi nyttig læring, kompetanseutvikling, erfaringsutveksling, og nettverksbygging. Det europeiske territoriale samarbeidet (tidligere Interreg) er blitt et eget målprogram under EUs strukturfond for programperioden 2007–2013. Deltakelsen skal bidra til regional utvikling i Norge og en balansert utvikling av det europeiske kontinent og våre nærområder gjennom samarbeid over landegrenser. Samarbeidet skal også bidra til å fremme en mer helhetlig, koordinert og aktiv norsk europapolitikk for å påvirke politikktutformingene i EU på områder som berører Norge direkte.

Med bakgrunn i erfaringene og evalueringer fra mer enn ti års deltakelse i Interreg mener Kommunal- og regionaldepartementet at deltakelse i Interreg gir viktige bidrag til regional og nasjonal utvikling. Interreg har økt fylkeskommunenes grenseregionale samarbeid og bidratt til økt internasjonalt engasjement lokalt og regionalt. Regjeringen legger til grunn at Norge skal delta som en likeverdig aktør i den nye programperioden, at regionale og lokale aktører skal være sterkt delaktige i utforming og oppfølgingen av program-

perioder, og samtidig arbeide aktivt for mer strategiske prosjekter av regional og nasjonal betydning. En forutsetning for å delta er at medvirkningen fra norsk side finansieres fullt ut av statlige og regionale midler. Den statlige andelen over hele programperioden 2007–2013 vil bli rundt 730 mill. kr, under forutsetning av Stortingets årlige bevilgninger. Det er lagt opp til at tilsvarende sum må finansieres regionalt. De programmene som Norge deltar i har som mål å fremme:

- næringsutvikling og innovasjon
- bærekraftig utvikling
- tilgjengelighet
- regional utvikling

Norge vil i perioden delta i 4 grenseregionale program; Sverige-Norge, Botnia-Atlantica, Nordkalotten og Kattegat-Skagerak. Kattegat-Skagerak er et nytt program fra 2007. Norge vil delta i 3 transnasjonale program; Østersjøen, Nordsjøen og Nordlige Periferi, og i de interregionale programmene (Interreg IVC). Det grenseregionale programmet med Russland vil bli videreført innenfor rammene av EUs partnerskapsprogram for samarbeid ved yttergrensene (ENPI).

Evalueringer er et sentralt element i oppfølgingen av Interreg-programmene, i tillegg til årsrapporter. Evalueringer skjer tre ganger i løpet av en programperiode.

Innsats i 2008

Bevilgningen for 2008 er i tråd med planlagt budsjett for inneværende programperiode 2007-2013. Departementet vil aktivt følge opp Interreg-programmene gjennom deltakelse i styringsorganer, informasjonstiltak og arbeid for å få fram gode prosjekter som bidrar til konkrete resultater.

Bolystrådet

Bolystrådet ble opprettet våren 2006. Rådet besto av 14 unge mennesker i utdannings- og etableringsfasen som skulle drøfte hva som er viktig for å få til en utvikling i distriktene som gjør det attraktivt for unge å bosette seg der i framtida. Alle politikkområder som er viktig for unge har vært tema i rådet. Eksempler er kultur og velferdsspørsmål, miljø og natur, utdanning, arbeidsplasser, næringsutvikling, nyskaping og infrastruktur. Bolystrådet har bl.a. kommet med følgende innspill og forslag til tiltak:

- forslag om å sette i gang en image-kampanje som skal synliggjøre mulighetene i distriktene, samt stimulere til at flere unge flytter til og blir boende i distriktene

- innspill på ulike departementers ansvarsområder, særlig knyttet til fiskeripolitikk, samferdselspolitikk og næringspolitikk
- forslag om å løfte tiltaket Ung Tiltaksløst fra Nord-Trøndelag opp på nasjonalt nivå

Innsats i 2008

Bolystrådet har sluttført sitt arbeid i løpet av 2007 i tråd med forutsetningene ved starten av arbeidet. Kommunal- og regionaldepartementet vil i 2008 bl.a. følge opp Bolystrådets forslag om en omdømmekampanje.

Statlig ekstrainsats i omstillingsområder

Fylkeskommunene har hovedansvaret for omstillingsarbeidet i eget fylke ved at midler til omstilling er desentralisert over kap. 551, post 60. I tillegg har Innovasjon Norge rollen som rådgiver, pådriver og kvalitetssikrer i forhold til omstillingsarbeidet i fylkene. Med ujevne mellomrom oppstår det imidlertid situasjoner hvor omfanget av endringene som utløser omstillingsbehovet gjør at virkemiddelapparatet, fylkeskommunene og kommunene gjennom sine ordinære budsjetter ikke har ressurser til å bistå i tilstrekkelig grad. I slike situasjoner kan det være nødvendig med en ekstrainsats fra staten. Det forutsettes at de ordinære virkemidler nyttes fullt ut slik at den statlige ekstrainsatsen kan gi maksimal effekt. Regjeringen fastla i 2006 egne kriterier for når slik statlig ekstrainsats kan være aktuell, jf. St.prp. nr. 1 (2006-2007) for Kommunal- og regionaldepartementet.

I revidert nasjonalbudsjett for 2007 (jf. St.prp. nr. 69 (2006-2007)) ble det bevilget 25 mill. kr hhv. til Vanylven kommune i Møre og Romsdal og til Meråker kommune i Nord-Trøndelag i forbindelse med omstillingsarbeidet i kommunene.

Prioriterte målgrupper – kvinner, innvandrere og unge

Kvinner og unge er særlig viktige målgrupper for å bevare bosettingen i distriktene og bidra til økt verdiskaping i alle deler av landet. Innvandrere utgjør en stor andel av befolkningsveksten i Norge og kan utgjøre en stor ressurs i alle deler av landet i forhold til bosettings- og næringsutviklingsmålet. Kommunal- og regionaldepartementet vil se nærmere på innvandrere som målgruppe i 2008.

Bedre muligheter for entreprenørskap blant kvinner og unge vil legge til rette for å skape egne lønnsomme arbeidsplasser nær hjemstedet. Dette styrker det lokale arbeidsmarkedet og næringsmil-

jøet. Entreprenørskap gir også anledning til personlig utvikling og kan gi større fleksibilitet knyttet til valg av arbeid, arbeids- og bosted og arbeidstider.

I dag er kvinner underrepresentert som mottakere og deltakere i bruken av de distrikts- og regionalpolitiske virkemidlene over budsjettet til Kommunal- og regionaldepartementet. Departementet har gitt midler til ulike tiltak i regi av de nasjonale virkemiddelaktørene for å endre på dette forholdet. Det er opprettet egne tilbud rettet mot kvinner, både etablerere, ledere og eiere. Eksempler på dette er GRO-programmet, satsing på kvinner i næringshagene, styrelederkurs m.m. Departementet legger vekt på å øke andelen kvinner i alle programmer med lav kvinneandel. Departementet har som mål at innen 2013 skal 40 pst. av de næringsrettede midlene treffe kvinner.

Departementet legger vekt på at forholdene blir lagt godt til rette for unge etablerere opp til 35 år. Evalueringer viser at unge etablerere har særlige behov, som f.eks. strategisk veiledning. Dette skyldes bl.a. mangel på arbeidserfaring og lite tilgang på kapital. Departementet bidrar med ulike tiltak rettet mot unges barrierer for bedriftsetableringer gjennom Innovasjon Norge og Ungt Entreprenørskap (UE), jf. også regjeringens strategi for entreprenørskap i utdanningen.

Kultur og kulturbasert næringsliv er ofte attraktivt for unge mennesker, og bedriftene er gjennomgående svært innovative. Gjennom innsatsen for å fremme kulturbasert næringsutvikling har Kommunal- og regionaldepartementet lagt til rette for at unge mennesker kan utvikle sine ideer, og for at flere steder i distrikts-Norge blir mer attraktive for unge.

Under regjeringens småsamfunnsatsing støtter Kommunal- og regionaldepartementet flere pilotprosjekter rettet mot å gjøre småsteder attraktive for ungdom. Prosjektene er rettet mot å få utflyttet ungdom tilbake igjen etter endt utdanning, gjøre unge i etableringsfasen kjent med lokalt arbeids- og næringsliv, gjøre kultur- og fritidstilbudet mer attraktivt, legge til rette for entreprenørskap, gjøre føreropplæring mer tilgjengelig i distriktene og utvikle nettstedet for ungdom.

Også innenfor en rekke andre satsingsområder under departementets budsjettområde er det fokus på målgruppene kvinner og unge. Bolystrådet har gitt Kommunal- og regionaldepartementet viktige innspill i forhold til hva som skal til for å gjøre distriktene attraktive for unge. Fylkeskommunene arbeider aktivt med ulike regionale utfordringer og har tiltak rettet mot målgruppen. I flere Interreg-programmer er kvinner gjennomgående målgruppe.

Innsats i 2008

Departementet vil fortsette arbeidet for kvinner og unge på flere måter, gjennom bl.a.:

- satsing på kvinner i VRI-programmet (virkemidler for regional innovasjon) under Norges forskningsråd
- videreføre satsing på kvinner i Næringshageprogrammet under SIVA
- starte opp satsing på kvinner i Inkubatorprogrammet under SIVA
- øke andelen kvinnelige mottakere av inkubatorstipendet, og andelen kvinnelige deltakere i programmene Unge i Fokus og FRAM, forvaltet av Innovasjon Norge etter fastsatte måltall for 2008
- fastsette måltall innenfor øvrige innovasjons- og bedriftsrettede programmer i samarbeid med virkemiddelaktørene med virkning fra 2009
- oppfordre fylkeskommunene til i større grad å prioritere kvinner og unge innenfor de distrikts- og regionalpolitiske virkemidlene, både gjennom spesielle tiltak og ved å fastsette måltall for de bedriftsrettede virkemidlene
- prøve ut ulike metoder for å øke unge etablere- res strategiske bedriftskompetanse, f.eks. gjennom mentorordninger

- videreføre innsatsen for å fremme kulturbasert næringsutvikling blant unge og støtte småsammfunnspiloter som treffer unge

Oppfølging av hovedstadsmeldingen

Regjeringen har lagt fram St.meld. nr. 34 (2006-2007) Åpen, trygg og skapende hovedstadsregion (Hovedstadsmeldingen). Den gir en bred, tverrsektoriell gjennomgang av regjeringens mål og viser hvordan regjeringens politikk vil spille en vesentlig rolle for utviklingen av hovedstaden og Osloregionen. Utviklingen av hovedstadspolitikk er en viktig del av regjeringens differensierte regionalpolitikk. Regjeringen har både fokus på hovedstadsregionens økonomiske og kulturelle utviklingsmuligheter, og på utvikling av trygghet og utjevning av sosial ulikhet. Integrering av innvandrere i Oslo er en oppgave som er viktig for hele landet. Regjeringens tiltak inngår i budsjettene under flere departementer. Det satses på en områderettet politikk, og innsats i Groruddalen og i Søndre Nordstrand prioriteres. Regjeringen understreker at de regionale styringsutfordringene i Osloregionen må løses og ønsker å videreføre samarbeidet om hovedstadspolitikken med kommuner og fylkeskommuner i Osloregionen.

Budsjettforslaget på programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk

Utgifter under programkategori 13.50 fordelt på kapitler

					(i 1 000 kr)
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008	Pst. endr. 07/08
551	Regional utvikling og nyskaping	2 540 260	2 363 479	1 962 729	-17,0
552	Nasjonalt samarbeid for regional utvikling	314 862	383 000	395 500	3,3
554	Kompetansesenter for distriktsutvikling			16 000	
2425	Innovasjon Norge (IN) og fylkeskommunene	46 000			
Sum kategori 13.50		2 901 122	2 746 479	2 374 229	-13,6 ¹

¹ Ser en bort fra kompensasjonsmidlene for differensiert arbeidsgiveravgift og andre departementers andel av «Fritt-fram» øker bevilgningen på programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk med 115 mill. kr eller 7,2 pst. fra 2007 til 2008.

Inntekter under programkategori 13.50 fordelt på kapitler

					(i 1 000 kr)
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008	Pst. endr. 07/08
5327	Innovasjon Norge (IN) og fylkeskommunene mv.	128 763			
Sum kategori 13.50		128 763			

Midlene som bevilges på postene under programkategori 13.50 skal bidra til å følge opp St.meld. nr. 21 (2005-2006) Med hjerte for heile landet - Om distrikts og regionalpolitikken, med en særlig vekt på utvikling av næringsliv og arbeidsplasser i det distriktspolitiske virkeområdet. Midlene finansierer aktiviteter under alle de tre operative målene for de distrikts- og regionalpolitiske virkemidlene:

- verdiskaping: økt tilvekst, sysselsetting og internasjonalt konkurransedyktig næringsliv

gjennom næringsutvikling, innovasjon og entreprenørskap

- rammebetingelser: gode lokale og regionale rammebetingelser for næringsliv og befolkning
- attraktivitet: utvikle attraktive regioner og sentra for befolkning og næringsliv

Innsatsen innenfor målene skal være geografisk differensiert og i hovedsak innenfor det distriktspolitiske virkeområdet. De ulike målene og innsatsen i 2006 er nærmere omtalt under målomtalen.

Kap. 551 Regional utvikling og nyskaping

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert ² budsjett 2007	Forslag 2008
60	Tilskudd til fylkeskommuner for regional utvikling ¹	1 054 555	1 151 980	1 231 850
61	Næringsrettede midler til regional utvikling, kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift, <i>kan overføres</i>	1 255 292	755 000	663 750
64	Utviklingsmidler til Oppland fylkeskommune	80 413	81 499	67 129
70	Transportstøtte, <i>kan overføres, kan nyttes under post 61</i>	150 000	375 000	
	Sum kap. 551	2 540 260	2 363 479	1 962 729

¹ Endringer som ikke framgår av tabellen: Da Stortinget vedtok St.prp. nr. 69 (2006-2007) Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2007 ble bevilgningen på post 60 økt med 50 mill. kr.

² I forhold til saldert budsjett 2007 er 2,08 mill. kr omdisponert fra kap 551, post 60 til kap. 551, post 64, i tråd med fullmakt til omdisponering, jf. St.prp. nr. 1 (2006-2007).

Post 60 Tilskudd til fylkeskommuner for regional utvikling**Mål**

Midlene skal bidra til å realisere nasjonale og fylkeskommunale mål for regional utvikling, tilpasset regionale forutsetninger. Regjeringen er opptatt av at særlig hensynet til kvinner og unge inkluderes i utviklingsarbeidet.

Forvaltning og aktørenes rolle

Midlene over denne posten blir i sin helhet desentralisert til fylkeskommunene. Fylkeskommunene forvalter virkemidlene i forpliktende partnerskap med næringslivet, virkemiddelaktører, private organisasjoner, utdanningsinstitusjoner, kommuner m.fl.

Midlene til fylkeskommunene blir gitt som tilskudd uten tilbakebetaling. Fylkeskommunene får fullmakt til å fastsette i hvilket år tilsagnet skal gis, hvor lenge tilsagnet skal gjelde, til å behandle søknader om forlengelse av tilsagn og til å bevilge og omdisponere ubenyttede midler til nye tiltak i tråd med de målene Stortinget har satt for bevilgningen.

Det operative ansvaret for midlene kan legges til fylkeskommunene, kommunene eller virkemiddelapparatet (Innovasjon Norge, SIVA og Norges forskningsråd). For en nærmere omtale av virkemiddelapparatets rolle se kap. 552, post 72. Det skal være et klart skille mellom det strategiske og det operative ansvaret for bruken av direkte bedriftsrettet støtte. Direkte bedriftsrettede virkemidler skal, med unntak for kommunale og regionale næringsfond, tildeles av Innovasjon Norge.

Samarbeidet mellom fylkeskommunen og Innovasjon Norge blir regulert gjennom avtaler.

Kvinner og ungdom er prioriterte målgrupper i distrikts- og regionalpolitikken. Fylkeskommunene vil oppfordres til i større grad å prioritere kvinner og ungdom i forvaltningen av de distrikts- og regionalpolitiske virkemidlene. Fylkeskommunene vil oppfordres spesielt til å sette måltall for kvinneandel innenfor forvaltningen av de bedriftsrettede virkemidlene.

Kommunal- og regionaldepartementet forventer at fylkeskommunene fortsetter arbeidet med å videreutvikle partnerskapet, slik at representanter for næringslivet, FoU, universitets- og høyskolemiljø, ulike virkemiddelaktører, kommunene og frivillige organisasjoner kan samarbeide om bruken av virkemidlene. Fylkesrapportene for 2006 viser at partnerskapsarbeid er en integrert arbeidsform i alle fylkeskommunene, jf. vedlegg 2. Tidligere evalueringer har bl.a. pekt på en for svak deltakelse og involvering fra særlig næringslivsaktører i partnerskapsarbeidet. Erfaringer fra arbeidet med de næringsrettede utviklingsmidlene som alternativ til differensiert arbeidsgiveravgift (kap. 551, post 61) har vist at det er mulig å få til et større engasjement og en mer aktiv deltakelse fra næringslivet i slike prosesser. Departementet mener dette er et langsiktig og viktig arbeid og vil følge det opp overfor fylkeskommunene.

Erfaringer fra en gjennomgang av den innovasjonsrettede innsatsen over programkategori 13.50 i Nord-Norge, jf. omtale under tverrgående temaer, viser at det er behov for at fylkene i samarbeid med det regionale partnerskapet og virkemiddelaktørene utformer en mer målrettet og regionalt tilpas-

set innovasjonspolitik. Dette er også relevant i flere andre fylker.

Gjennomgangen viser særlig et behov for en sterkere vektlegging av bruker- og markedsdrevne innovasjon og bruk av arbeidsmetoder i virkemiddelapparatet som bidrar til læring i bedriftene. Sterkere satsing på entreprenørskap og nettverksorienterte virkemidler, og særlig videreutvikling og samarbeid med forsknings- og utdanningsmiljøene i landsdelen, er pekt på som viktig for styrking av innovasjonsevnen i Nord-Norge.

Tildelingskriterier og avgrensning i bruken av midler

Rammene til fylkene blir fastsatt både etter objektive og skjønnsmessige kriterier.

- Objektive kriterier: Fordelingen av rammen mellom fylkene skjer i hovedsak på grunnlag av folketall innenfor de enkelte sonene av det distriktpolitiske virkeområdet, med vektning av sonene etter distriktpolitisk prioritet. Alle fylkeskommuner er garantert et minstepeløp. I tillegg får alle fylkene tildelt en bunnplanke. Samlet sett gir dette en klar distriktsprofil i fordelingen av midlene. Samtidig har fylker med alle eller flere kommuner utenfor det distriktpolitiske virkeområdet et grunnlag for å utøve sin rolle som regional utviklingsaktør.
- Skjønnsmessige kriterier: En del av midlene blir fordelt skjønnsmessig til fylkene for å møte spesielle omstillingstiltak, for deltakelse i EUs territoriale samarbeid (tidligere Interreg) og for å bidra til at kommunale næringsfond blir tilført midler tilsvarende samme nivå som i 2007. Fylkene gir innspill om omstillingsutfordringer som grunnlag for skjønnstildeling av omstillingsmidler.

Tiltak som støttes over posten skal være i samsvar med nasjonale og fylkeskommunale mål, samt strategier i fylkesplanen og fylkesplanens handlingsprogram. Tiltak og prosjekter som blir støttet av Innovasjon Norge skal i tillegg være i tråd med de overordnede målene for Innovasjon Norge. Fylkeskommunene står i samarbeid med regionale partnerskap fritt til å prioritere ulike typer program og tiltak.

EU-kommisjonen/EFTAs overvåkingsorgan, ESA, har vedtatt nye retningslinjer for regional støtte som gjelder f.o.m. 2007 t.o.m. 2013, jf. omtale i St.prp. nr. 1 (2006-2007). Regjeringen har på bakgrunn av dette notifisert et nytt virkeområde for direkte bedriftsrettet støtte som ble godkjent av ESA 19. juli 2006.

Det er utarbeidet felles retningslinjer for bruken av midlene på kap. 551, post 60 og post 61. Virkeområdet og retningslinjene er gjeldende fra 2007 og finnes på Kommunal- og regionaldepartementets internettsider. Retningslinjene er endret bl.a. for å gi fylkeskommunene større frihet til å avgjøre hvilke fysiske investeringer og utviklingstiltak som best medvirker til regional utvikling. Retningslinjene åpner nå for at midler på kap. 551, post 60 og 61 også kan brukes til å finansiere en regional transportstøtteordning. Retningslinjene har også blitt tydeligere når det gjelder muligheten for å bruke maksimal støtteintensitet utenfor sone med maksimal støtteintensitet.

Den geografiske fordelingen av midlene påvirkes i stor grad av Kommunal- og regionaldepartementets fordeling av midler til fylkeskommunene, og kriteriet om at direkte bedriftsrettet støtte bare kan gis innenfor virkeområdet. Fylkeskommunenes prioriteringer kommer i tillegg til dette.

Oppfølging og kontroll

Departementet er opptatt av at fylkene oppnår planlagte resultater. Fra og med 2006 har departementet utviklet felles rapporteringskrav for bruken av de distrikts- og regionalpolitiske virkemidlene på tvers av aktører og poster på statsbudsjettet. Fylkeskommunene skal også, innenfor de nasjonale målene og rapporteringskravene, selv utarbeide et mål- og resultatstyringssystem. Systemet skal innholde indikatorer og resultatkrav som svarer til fylkesplanens mål for regional utvikling. Fylkeskommunene skal årlig utarbeide en rapport over bruken av midlene i forhold til utfordringer, mål og strategier, samt en beskrivelse av viktige aktiviteter og omfanget av partnerskap og samarbeid i det enkelte fylke. Rapporteringen skal også omfatte den delen av bevilgningen som blir forvaltet av andre enn fylkeskommunen. Rapporteringskravene er ikke ment som grunnlag for styring av fylkeskommunens prioriteringer og virkemiddelbruk.

Innovasjon Norge rapporterer gjennom et eget mål- og resultatstyringssystem om bruken av de midlene fylkeskommunene har delegert til dem.

Departementet vil i 2008 og 2009 få gjennomført en evaluering av posten. Hovedformålet er å sikre at Stortinget får informasjon om oppnådde resultater. Evalueringen bør i tillegg bidra til utvikling av dialogen mellom stat og fylkeskommuner om effektiv bruk av midlene på regionalt nivå.

Kommunal- og regionaldepartementet har ansvar for å påse at fylkeskommunene har gode systemer, mens fylkeskommunene har den konkrete kontrollen med tilskuddsmidlene.

Gjennomgang av rapporter fra fylkeskommunene for 2006 viser høy oppmerksomhet omkring internkontroll og kvalitetsutvikling. Fylkeskommunene skal følge retningslinjene for kap. 551, post 60 i forvaltningen av midlene. I tillegg er fylkeskommunene bedt om å oppfordre fylkesrevisjonen i sitt fylke om at revisjonen skjer med utgangspunkt i disse retningslinjene.

Flere fylkeskommuner ber Kommunal- og regionaldepartementet om å ta initiativ til samarbeid mellom fylkeskommunene for videreutvikling av internkontrollsystem. Departementet vil derfor sette internkontroll på dagsorden på en egnet arena sammen med fylkeskommunene.

Rapportering for 2006 og 1. halvår av 2007

For rapportering på bruken av bevilgningene innenfor det geografiske virkeområdet for de distriktpolitiske virkemidlene og etter sentralitet, se målotalen.

I St.meld. nr. 21 (2005-2006) Hjarte for heile landet, varslet regjeringen at det ved en økning i midlene på posten var aktuelt å gi fylker med flere eller alle kommuner utenfor virkeområdet et bedre grunnlag for å drive regionalt utviklingsarbeid i hele fylket. Dette ble fulgt opp i fordelingen av midlene for 2007. Tabell 3.9 viser Kommunal- og regionaldepartementets fordeling av midlene til fylkeskommunene i perioden 2005-2007.

Tabell 3.9 Fordelingen av bevilgning på kap. 551, post 60 til fylkeskommunene i perioden 2005-2007

	(i 1 000 kr)		
	2005	2006	2007 ³
Oslo	5 400	5 640	10 500
Akershus	5 400	5 640	16 440
Østfold	16 700	18 300	17 750
Vestfold	5 400	5 640	10 500
Hedmark	68 460	73 450	63 940
Oppland ¹	53 260	55 020	57 100
Buskerud	17 580	20 010	24 760
Telemark	38 710	43 110	48 830
Aust-Agder	13 670	17 870	27 510
Vest-Agder	12 450	16 390	23 940
Rogaland	18 050	22 370	23 330
Hordaland	50 440	50 560	61 350
Sogn- og Fjordane ²	109 820	71 410	70 410
Møre og Romsdal	75 880	86 550	100 190
Sør-Trøndelag	66 820	74 190	71 910
Nord-Trøndelag	78 990	84 340	94 910
Nordland	193 940	210 240	221 190
Troms	120 690	133 970	145 750
Finnmark	110 370	114 880	116 690
Totalt	1 062 030	1 109 580	1 207 000

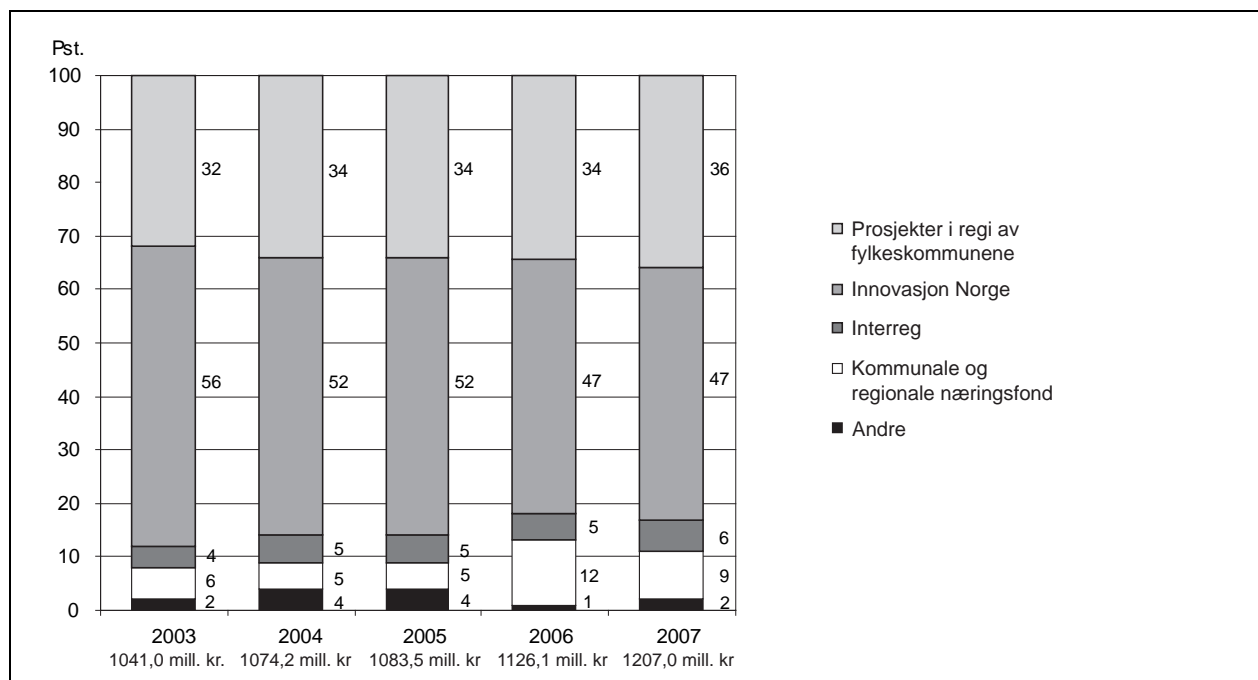
¹ Opplands andel av kap. 551, post 60 inngår i forsøket «Fritt fram» over kap. 551, post 64, men er tatt med i tabellen for sammenligning. Tallene for Oppland omfatter ikke midler som har andre kilder enn programkategori 13.50. Det betyr at tilskudd til Landbrukets Utviklingsfond (LUF), midler til NAV og midler til friluftstiltak, naturvern, kulturlandskap samt vern og sikring av verneverdige bygninger, ikke er inkludert.

² Inkludert i summen for Sogn og Fjordane i 2005 er en tilleggsbevilgning på 50 mill. kr til omstilling.

³ I tillegg til midlene i saldert budsjett 2007 ble det i RNB tildelt en ekstraordinær bevilgning til omstillingsarbeidet i Vanylven og Meråker, på 25 mill. kr til hver kommune. Interreg for 2005 og 2006 er ført på sekretariatsfylker, mens tilsvarende midler for 2007 er sjablonmessig fordelt med samme sum på deltakerfylker i de ulike programmene.

Alle fylkene har fått en økning som følge av økningen i bevilgningen på posten fra 2005 til 2007. Fordelingsprofilen mellom fylkene endret seg fra og med budsjettåret 2007. Hovedårsaken var innføringen av et nytt og større virkeområde og en økning av midler til de mest sentrale fylkene. Dette

ble varslet i St.meld. nr. 21. I tillegg kommer årlige endringer i skjønnsdeling til omstilling, kommunale næringsfond og Interreg, hvor de største årlige endringene i skjønnsdelingen er knyttet til omstilling.

Figur 3.9 Fylkenes prosentvise fordeling av midler¹ på kap 551, post 60 etter forvalter fra 2005-2007

¹ Fordi fylkeskommunene kan disponere ufordelte midler fra tidligere år eller la deler av bevilgningen være udisponert, vil det fordelte beløpet kunne avvike fra den årlige tildelingen. Tallene for 2003-2006 viser fylkenes endelige årlige fordeling på forvaltere. Tallene for 2007 er planlagt fordeling av rammene, og kan avvike fra det som blir den endelige fordelingen, avhengig av om fylkeskommunen foretar omdisponeringer i løpet av året.

Innovasjon Norge er den største virkemiddel-forvalteren over budsjettposten, til tross for en nedgang i bevilgningene fra fylkeskommunene etter budsjettreformen i 2003 (både andel av totalbevilgningen og kronebeløp). Dette indikerer at fylkeskommunene fortsatt prioriterer direkte bedriftsrettet støtte høyt.

Økningen i bevilgningene til kommunale og regionale næringsfond fra 2005 viser at fylkeskommunene har fulgt opp Stortingets føringer om å prioritere disse fondene. Dette ser ut til å ha medført en ytterligere reduksjon i bevilgningen til Innovasjon Norges distriktskontorer.

Fylkeskommunene fikk på grunnlag av skjønnsmessige kriterier tildelt 43,1 mill. kr i 2003 og 2004 til å dekke nasjonale forpliktelser for å delta i programmet Interreg IIIA. I 2005 og 2006 økte denne tildelingen til 58,4 mill. kr. I 2005 ga fylkeskommunene tilsagn for mindre enn dette beløpet, mens i 2006 oversteget bruken den gitte rammen. I 2007 er rammen tildelt fylkeskommunene til

EUs territoriale samarbeid (tidligere Interreg) økt ytterligere til 69,13 mill. kr.

Budsjettforslag for 2008

For 2008 foreslår regjeringen en bevilgning på 1 231,85 mill. kr på kap. 551, post 60. Dette er en økning på ca. 79,87 mill. kr fra 2007. I forhold til justert budsjett for 2007 i tråd med omdispenseringsfullmakt er dette en økning på 81,95 mill.kr. I tillegg kommer andelen fra kap. 551, post 60 på 61,65 mill. kr som er overført til kap. 551, post 64 (se egen omtale).

Kommunal- og regionaldepartementet legger vekt på at fylkene utformer en regionalt tilpasset innovasjonspolitik, slik at virkemidlene kan bidra til å styrke fremveksten av robuste bedrifter med vekstambisjoner.

Bevilgningen på posten inkluderer også 35 mill. kr til ny støtteordning for små nyetablerte vekstbedrifter i det distriktspolitiske virkeområdet (NyVekst). Ordningen forvaltes av Innovasjon

Norge. Størrelsen på ordningen vil være avhengig av at fylkeskommunene prioriterer den, men departementet legger vekt på at det nye handlingsrommet tas i bruk. Kommunal- og regionaldepartementet vil i samarbeid med Innovasjon Norge og fylkeskommunene følge opp denne nye ordningen særskilt. Den fylkesvise fordelingen av midlene skjer med utgangspunkt i postens fordelingsnøkkel. I tillegg vil Innovasjon Norge få en tildeling som skal brukes i samfinansiering med de regionale midlene for å sikre at de beste prosjekter i hele virkeområdet kan få støtte, jf. omtale under kap. 551, post 72. Se for øvrig omtale av ordningen under hovedmål 1.3.

Departementet legger vekt på at forslagene fra arbeidet med virkemiddelgjennomgangen i Nord-Norge i 2006-2007 blir fulgt opp av de tre nordligste fylkene i prioriteringene av midlene over kap. 551, post 60. Departementet vil samarbeide videre med fylkene og de nasjonale virkemiddelaktørene i tråd med funnene i gjennomgangen for å bidra til å styrke den innovasjonsrettede innsatsen i Nord-Norge i årene framover, jf. også prioritering av spesielle tiltak i Nord-Norge under kap. 552, post 72.

Post 61 Næringsrettede midler til regional utvikling, kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift, kan overføres

Mål

Midlene skal bidra til å nå de samme strategiske målene som kap. 551, post 60, men med en særlig vekt på utvikling av næringsliv og arbeidsplasser i områder som ikke fikk gjeninnført differensiert arbeidsgiveravgift eller som fikk gjeninnført ordningen med en høyere sats enn før 2004.

Forvaltning og aktørenes rolle

F.o.m. 2007 er det i henhold til St.meld. nr. 21 Hjerte for hele landet lagt opp til en tettere kobling og koordinering mellom disse virkemidlene og de ordinære virkemidlene over kap. 551, post 60, samt at fylkeskommunene i større grad samkjører planprosessene.

Fylkeskommunene forvalter virkemidlene i forpliktende partnerskap med næringslivet, virkemiddelaktører, private organisasjoner, utdanningsinstitusjoner, kommuner m.fl.

Midlene til fylkeskommunen blir gitt som tilskudd uten tilbakebetaling, jf. omtale under kap. 551, post 60.

Arbeidet med midlene viser et sterkt engasjement om forvaltningen av midlene, særlig fra næringslivet. Det er viktig å videreføre disse positive erfaringene. I tillegg til næringslivet er kom-

munene, FoU- og universitets- og høyskolemiljøer viktige aktører. Det er fylkestinget som skal ta den endelige avgjørelsen om bruken av midlene eller delegere avgjørelsesmyndigheten til andre aktører. Avgjørelsen skal særlig ta utgangspunkt i de utfordringene og behovene næringslivet har gitt uttrykk for i planprosessarbeidet. Ordningen med sentral godkjenning av handlingsplaner fra departementet har opphørt fra og med 2007.

Tidelingskriterier og avgrensning i bruken av midlene

Midlene over kap. 551, post 61 tildeles de berørte fylkeskommunene, se Kommunal- og regionaldepartementets internettsider. Den fylkesvise fordelingen av kompensasjonsmidlene skjer med utgangspunkt i avgiftsøkningen for privat sektor, i det enkelte område som er berørt av endringene i ordningen.

Det er et premiss at ordningen skal være provenynøytral i forhold til situasjonen pr. 31.12.03. Dette prinsippet ligger fast for perioden 2007-2013.

Departementet har utarbeidet felles retningslinjer for bruken av midlene over kap. 551, post 60 og 61 gjeldende fra og med 2007, jf. omtale under kap. 551, post 60.

Midlene skal også nyttes i tråd med statsstøtteregeleverket til EU/EØS.

Oppfølging og kontroll

Restmidler fra før 2007 skal være disponert med tilsagn innen utgang 2007. For nærmere omtale av oppfølging og kontroll se kap. 551, post 60.

Rapportering 2006 og 1. halvår 2007

Rammen til næringsrettede utviklingsmidler til nye tiltak i 2006 var på 1,17 mrd. kr. I tillegg ble det overført 158,3 mill. kr. fra kap. 551, post 70 Transportstøtte. Dette utgjorde en totalramme på 1,33 mrd. kr til disposisjon i 2006. Ved årsskiftet i 2006 var det gitt tilsagn for totalt 1,25 mrd. kr.

Bevilgningen for 2007 er på 755 mill. kr. Dette beløpet inkluderer 320 mill. kr til å dekke utbetalinger av tilsagn gitt i 2006 (tilsagnsfullmakten i 2006). Rammen til disposisjon for nye tiltak i 2007 er på 575 mill. kr, inkludert tilsagnsfullmakten for 2007 på 140 mill. kr. Av disse midlene utgjør 420 mill. kr kompensasjon for økningen i arbeidsgiveravgiften i 2007.

Fordi avgiftsfordelen f.o.m. 2007 følger virksomhetens adresse (lokalisering) og ikke arbeidstakers bostedsadresse, vil det oppstå en differanse mellom bevilgning på posten og de fylkesfordelte

kompensasjonsmidlene. I RNB 2007 ble det bestemt at den gjenstående rammen på 155 mill. kr i 2007 skal benyttes til utbygging av bredbåndnett innenfor det distriktspolitiske virkeområdet i områder uten et slikt tilbud i dag. Dette betyr at også Finnmark og Østfold tildeles midler. Midlene skal

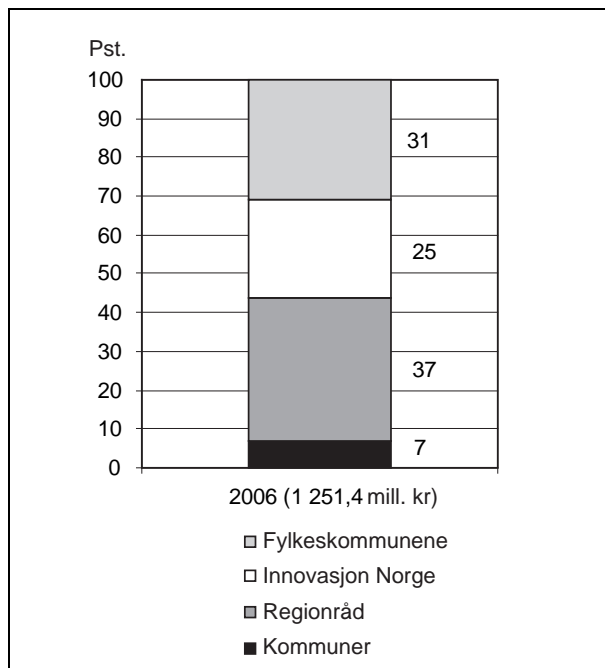
benyttes til utbygging av såkalt aksessnett og øremerkes til bredbåndsutbygging til hushold, offentlige virksomheter og næringsliv.

Tabell 3.10 viser disponibel ramme til nye tilsgn over posten i perioden 2005-2007.

Tabell 3.10 Fordelingen til fylkeskommunene i perioden 2005-2007

	(i 1 000 kr)			
	2005	2006	2007 ¹ Kompensasjon for kostnadsøkning	Tillegg til bredbånd
Østfold				550
Hedmark	47 700	58 685	8 500	8 640
Oppland	55 600	78 500	2 200	8 640
Buskerud	21 600	22 200	1 400	3 120
Telemark	32 000	34 130	2 100	7 050
Aust-Agder	12 800	13 750	800	2 410
Vest-Agder	5 700	5 750	1 600	2 820
Rogaland	22 400	22 460	8 200	3 170
Hordaland	67 500	77 400	29 000	8 130
Sogn og Fjordane	71 100	94 230	21 200	9 590
Møre og Romsdal	54 200	64 950	31 500	13 110
Sør-Trøndelag	28 200	60 600	6 200	9 300
Nord-Trøndelag	32 100	30 450	900	11 530
Nordland	200 600	347 940	133 700	32 400
Troms	142 500	257 955	171 700	20 300
Finnmark				14 240
Kommunal- og regionaldepartementet	1 000	1 000	1 000	
Total	795 000	1 170 000	420 000	155 000

¹ De store endringene i bevilgningene til fylkeskommunene fra 2006 til 2007 skyldes gjennomføringen av ordningen med differensiert arbeidsgiveravgift.

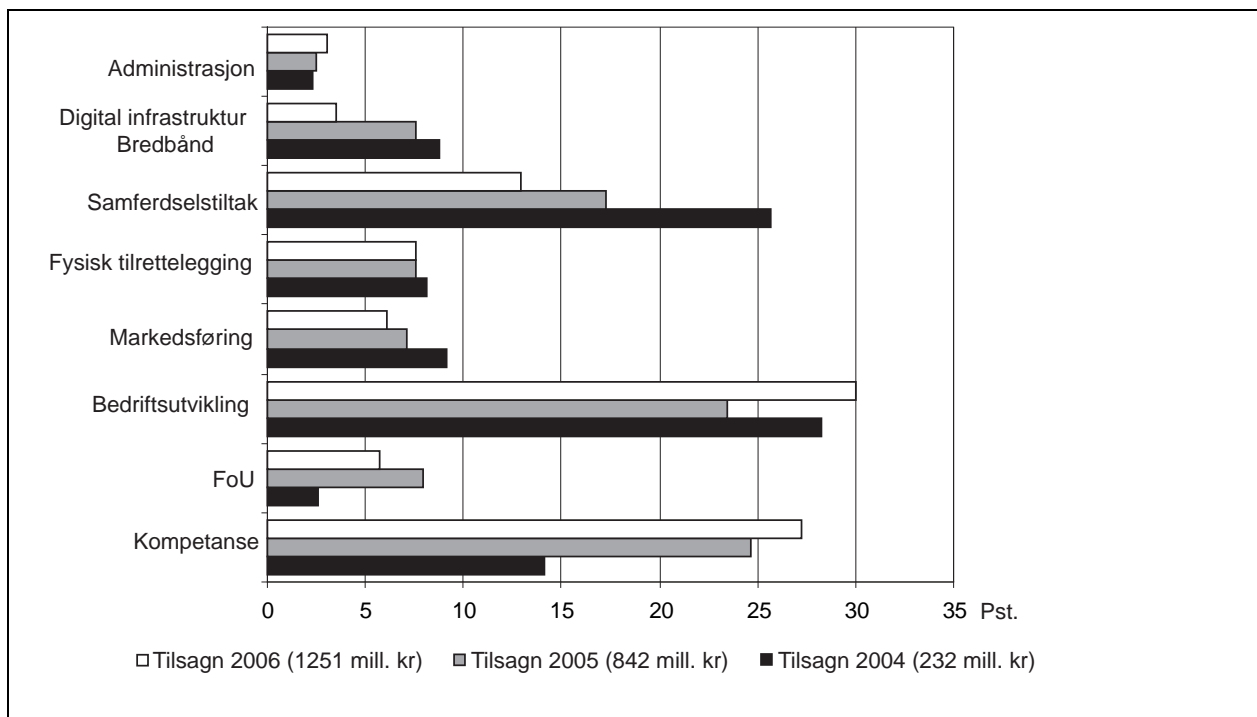
Figur 3.10 Fylkenes prosentvise fordeling¹ av kap. 551 post 61 på ulike forvaltere i 2006

¹ Figuren viser fylkenes endelige årlige fordeling på forvaltere. Fordi fylkeskommunene kan fordele ufordelte midler fra tidligere år eller la deler av bevilgningen være udisponert, kan beløpet avvike fra den årlige tildelingen. Det er foreløpig ikke mottatt rapport på fordeling på aktører for 2007.

Figuren 3.10 viser at den største andelen av midlene, ca. 37 pst., forvaltes på regionnivå. Dette skyldes at en meget stor andel av midlene i Nordland er delegert til regionnivå, hele 225,1 mill. kr av totalt 346,5 mill. kr. Også i Oppland og Hordaland forvaltes den største andelen av midlene på regionnivå. Fylkeskommunene og Innovasjon Norge følger med henholdsvis 31 pst. og 25 pst.

Satsingen på kompetanse og bedriftsutvikling/ lokal næringsutvikling har prosentvis økt i 2006 i forhold til 2005. I 2006 er det andelsmessig satt av mindre midler til større samferdselstiltak. Bevilget beløp er imidlertid på samme nivå som tidligere år. Dette betyr at de større samferdselsprosjektene i Hordaland, Møre og Romsdal og Troms, samt utbedring av flaskehalsen på riks- og fylkesveier er videreført med samme beløp som tidligere.

I tillegg til midlene fordelt til fylkene er det satt av 1 mill. kr. til utredningsoppdrag, erfaringsseminarer og lignende. Disse midlene forvaltes av Kommunal- og regionaldepartementet.

Figur 3.11 Prosentvis fordeling¹ av kap. 551, post 61 på ulike typer tiltak i 2004-2006

¹ Nettverk, alternativ energi og diverse andre tiltak er ikke tatt med i denne figuren. Samlet utgjør disse 1-4 pst. i de tre årene.

Følgestudie av de næringsrettede utviklingsmidlene

Møreforskning Molde/Volda har fått i oppdrag å gjennomføre en følgestudie av de næringsrettede utviklingsmidlene i perioden 2004-2006, med fokus på en prosessdel og en analyse av virkemiddelbruken.

Rapporten viser at den organisatoriske kreativiteten har vært stor, fra sterkt sentraliserte modeller i fylker som Sogn og Fjordane og Troms til mer regionalisert forvaltning i fylker som Nordland og Møre og Romsdal. I alle fylker har næringslivsrepresentanter hatt flertall i vedtaksorgan. Fylkeskommunen har stort sett fungert som sekretariat, system- og rapporteringsansvarlig.

Medvirkende fra næringsliv, kommuner, fylkeskommuner, organisasjoner og andre har gitt gode tilbakemeldinger på måten arbeidet med de næringsrettede utviklingsmidlene har blitt lagt opp. Det fremheves at det har vært en sterkere medvirkning og mobilisering fra næringslivshold enn i andre offentlige ordninger for næringsutvikling og at dette tilskrives arbeidsmåten. Organiseringen har bidratt til å skape nye nettverk og samarbeidsrelasjoner og gitt nye måter å tenke samarbeid mellom bedrifter på. Av negative sider pekes det bl.a. på usikkerhet rundt varighet av ordningen.

Den store variasjonen i organisering kan også spores i virkemiddelbruk, fra regioner der enkeltbedrifter blir forsøkt kompensert fullt ut, til regioner der store deler av midlene blir brukt til fellestiltak innenfor eksempelvis infrastruktur og digital kommunikasjon. Møreforskning har foretatt brukergranskninger knyttet opp mot Innovasjon Norges årlige kundeundersøkelser. Konklusjonen er at ordningen er godt kjent. En stor andel av bedriftene mener de har hatt stor påvirkningskraft i bruken av midlene. Det pekes også på at kompensasjonsmidlene har spilt en sentral rolle når det gjelder å utløse midler fra andre finansieringskilder.

Budsjettforslag for 2008

For 2008 foreslår regjeringen en bevilgning på 663,75 mill. kr på kap. 551, post 61. Bevilgningen inkluderer midler til å dekke tilsagnsfullmakter på 140 mill. kr som allerede er disponert i 2007, men som først kommer til utbetaling i 2008. Det foreslås i tillegg en tilsagnsfullmakt på 100 mill. kr i 2008. Dette kommer først til utbetaling i 2009. Kommunal- og regionaldepartementet kan derfor disponere 623,75 mill. kr i 2008. Dette er det samme nivået som i 2007, korrigert for forventet prisjustering og konsekvensen av forventet sysselsettingseffekt.

Kommunal- og regionaldepartementet vil i tilskuddsbrev til fylkeskommunene nærmere fastsette hvordan restbeløpet grunnet beregningsendringer ved kompensasjon for innføring av differensiert arbeidsgiveravgift i 2008 skal benyttes.

Post 64 Utviklingsmidler til Oppland fylkeskommune

Posten er opprettet i forbindelse med forsøket «Fritt fram» i Oppland, jf. St.prp. nr. 1 Tillegg nr. 3 (2003–2004). Forsøket varte opprinnelig fra 1.1.2004 til 31.12.2007.

Etter søknad fra Oppland fylkeskommune har Kommunal- og regionaldepartementet, Miljøverndepartementet, Nærings- og handelsdepartementet og Landbruks- og matdepartementet sluttet seg til en videreføring av forsøket fram til 31.12.2009. Arbeids- og inkluderingsdepartementet har deltatt i forsøket fram til 31.12.2007, men deltar ikke i en forlengelse fordi deres ansvarsområde ikke er en del av forvaltningsreformen.

Til grunn for forslaget om videreføring ligger følgende:

- En sentral intensjon med «Fritt fram» er å øke det regionalpolitiske handlingsrommet for å skape større muligheter for lokale og regionale tilpasninger og prioriteringer.
- Underveisevalueringen og de årlige rapportene fra forsøket beskriver forsøket som vellykket.
- Det vil ikke være hensiktsmessig å avslutte et forsøk som bygger på slike premisser rett før forvaltningsreformen skal iverksettes. «Fritt Fram» vil kunne gi verdifull erfaring og kunnskap før iverksetting av forvaltningsreformen.

Mål

Målet med forsøket er å fornye det regionale utviklingsarbeidet ved:

- å øke regionens bidrag til verdiskaping og velferd gjennom en mer målrettet og fleksibel bruk av utviklingsmidler
- å styrke de folkevalgte organene lokalt og regionalt
- å bygge ut partnerskapene i tiden fram til forvaltningsreformen

Fylkeskommunen har utarbeidet langsiktige effektmål som skal måles i slutten av forsøksperioden. Disse er:

1. Om de regionale utviklingsmidlenes treffsikkerhet er økt.
2. Om regionenes bidrag til verdiskaping og velferd er større.

3. Om det folkevalgte nivåets styring regionalt (fylkesting) og lokalt (kommunestyre/formannskap) er styrket innenfor det regionale utviklingsarbeidet.
4. Om det fylkeskommunale regionale utviklingsarbeidet er fornyet og forbedret.

Det forutsettes at disse effektmålene evalueres når den opprinnelige forsøksperioden er avsluttet ved utgangen av 2007.

Forvaltning og aktørenes rolle

Bevilgningen blir gitt som tilskudd uten tilbakebetaling, jf. omtale under kap. 551, post 60. Ansvar for forvaltningen av midlene blir desentralisert til fylkeskommunen. Bruken av midlene skal skje med bakgrunn i prioritering i regionale partnerskap.

Tildelingskriterier

Fylkestinget prioriterer og fordeler midlene på bakgrunn av et regionalt handlingsprogram utarbeidet av Partnerskapsforum. Partnerskapsforum er et forpliktende partnerskap mellom kommunene regionvis (regionråd), Innovasjon Norge,

vegsjefen, Norges forskningsråd, landbruks- og miljøvernnavdelingene hos fylkesmannen, representanter fra næringslivet og fylkeskommunens ulike avdelinger.

Oppfølging og kontroll

Midlene forvaltes i tråd med gjeldende forskrifter og retningslinjer. Det rapporteres om bruken av midlene på vanlig måte i forhold til rapporteringen som de deltagende departementer krever. I tillegg skal det foretas halvårsrapportering med oversikt over hvordan rammene er planlagt disponert på satsingsområder, og på de ulike forvaltningsaktører (for eksempel Innovasjon Norge, fylkesmannen, SIVA fylkeskommunen selv og kommunene).

Departementet vil be om at Oppland fylkeskommune i rapporteringen har økt fokus på erfaringer av relevans for forvaltningsreformen.

Rapportering 2006 og første halvår 2007

Tabell 3.11 viser bevilgninger til «Fritt fram» fra oppstart til og med budsjettforslag 2008.

Tabell 3.11 Rammetildeling for 2005, 2006, 2007 og forslag 2008

Dep.	Kap.	Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)			
				2005	2006	2007	2008
KD	281	01	Driftsutgifter ¹	1 500	0	0	0
LMD	1149/1150	50	Fondsavsetninger ²	1 000	1 000	1 000	1 000
MD	1426	31	Tiltak i naturverns-, kultur- landskaps- og friluftsområder	300	311	318	318
MD	1427	74	Tilskudd til friluftslivstiltak	150	160	166	166
MD	1429	72	Vern og sikring av fredete og verneverdige kulturminner og kulturmiljøer	1 850	1 922	1 995	1 995
AID	634	70	Ordinære arbeidsmarkedstiltak ³	2 000	2 000	2 000	0
AID	634	71	Spesielle arbeidsmarkedstiltak ³	18 000	18 000	19 000	0
NHD	2421	50	Innovasjon – prosjekter, fond	2 000	2 000	2 000	2 000
KRD	551	60	Tilskudd til fylkeskommuner for regional utvikling	53 260	55 020	57 100 ⁴	61 650
KRD	551	61	Næringsrettede utviklingstiltak, kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift ⁵	-	-	-	-
Sum				80 060	80 413	83 579	67 129

1 Kunnskapsdepartementet har tidligere fordelt 30 mill. kr til dekning av merkostnader ved å tilby høyskoleutdanning desentralisert eller som fjernundervisning. Disse midlene inngår ikke lenger i forsøket.

2 Posten het frem til 2007 Tilskudd til Landbrukets Utviklingsfond (LUF).

3 Arbeids- og inkluderingsdepartementet deltok i prosjektet t.o.m. 2007.

4 Bevilgningen inkluderer 2,08 mill. kr som i forhold til saldert budsjett 2007 er omdisponert fra kap. 551, post 60, i tråd med fullmakt til omdisponering jf. St.prp. nr. 1 (2006-2007).

5 Midlene til Oppland fylkeskommune fra kap. 551, post 61 inngår i forsøket, men legges ikke inn i kap. 551, post 64. Midlene til Oppland fra kap. 551, post 61 i 2005 var 55,6 mill. kr, i 2006 78,5 mill. kr, og i 2007 2,2 mill. kr. Når det gjelder den store endringen i bevilgning fra 2006 til 2007 vises det til postomtalen under kap. 551 post 61. Midler for 2008 vil bli fordelt når departementet har beregnet den fylkesvise kostnadsøkningen for 2008 etter omleggingen av differensiert arbeidsgiveravgift.

Rapportering for 2006 er tatt inn i vedlegg 2 sammen med rapporteringen for kap. 551, post 60.

Oppland fylkeskommune ble i 2007 tildelt en ramme på 83,579 mill. kr, hvorav 57,1 mill. kr er overført fra kap. 551, post 60. Opplands andel av kap. 551, post 60 inngår i figur 3.9 under omtalen av posten. Når det gjelder den øvrige rammen, på 26,479 mill. kr, blir denne forvaltet av de regionale statlige etatene fylkesmannen og NAV.

Budsjettforslag for 2008

Regjeringen foreslår at forsøket «Fritt fram» i Oppland forlenges i to år, fram til 31.12.2009. I forlengelsen deltar i tillegg til Kommunal- og regionaldepartementet, Miljøverndepartementet, Nærings- og handelsdepartementet og Landbruks- og matdepartementet.

For 2008 foreslås det en bevilgning på 67,129 mill. kr på kap. 551, post 64.

Post 70 Transportstøtte, kan overføres, kan benyttes under kap. 551, post 61

Mål

Målet med den nasjonale transportstøtteordningen var å stimulere til økonomisk vekst i næringssvake områder ved å redusere de konkurransemessige ulempene som følger av lange transportavstander. Ordningen var en del av den samlede kompensasjonen for omleggingen av den differensierte arbeidsgiveravgiften i 2004.

Som følge av gjeninnføringen av differensiert arbeidsgiveravgift og nytt regelverk for regional statsstøtte 2007-2013 opphørte den nasjonale transportstøtteordningen 31.12.2006.

Tildelingskriterier

Transportstøtte for transportkostnader påløpt i 2005 ble innvilget og refundert etter søknad i 2006.

For nærmere omtale av tildelingskriteriene vises det til St.prp. nr. 1 (2006-2007) og til www.transportstotte.no.

Oppfølging og kontroll

Ordningen ble forvaltet av Innovasjon Norge Nordland som fastsatte nærmere vilkår for søknadsfrist, dokumentasjon, utbetaling og kontroll av ordningen innenfor de fullmakter departementet ga gjennom forskrift og retningslinjer.

Rapportering 2006 og 1. halvår 2007

Det er til sammen utbetalt ca. 141 mill. kr i nasjonal transportstøtte i 2006 for transporter utført i 2005. Rammen for transportstøtte i 2006 var 300 mill. kr. Gjenværende midler ble overført til kap. 551, post 61 Næringsrettede utviklingstiltak.

Sammenlignet med støtteåret 2004 var det en økning i både antall søknader og utbetalt transportstøtte. Det ble mottatt 14 flere søknader, mens støtteutbetalingen økte med over 50 pst. Økte utbetalinger skyldes bl.a. at arbeidsgiveravgiften økte ytterligere fra 2004 til 2005 for arbeidsgiveravgiftssonene 3 og 4. Denne økningen medførte at også det geografiske virkeområdet for den nasjonale ordningen ble endret. Kommunene Stor-Elvdal i Hedmark fylke, Nord-Fron, Sør-Fron, Vestre Slidre, Øystre Slidre og Vang i Oppland Fylke ble inkludert i virkeområdet. Tabell 3.12 viser utbetalt transportstøtte fordelt på fylker.

Om lag halvparten (122 av 216) av bedriftene som søkte om transportstøtte var små bedrifter. Store bedrifter mottok imidlertid 56 pst. av den totalt utbetalte støtten. Tabell 3.13 viser utbetalt transportstøtte sortert på foretaksstørrelse.

Forskriften for transportstøtte ble endret i 2006, slik at det ble mulig å motta transportstøtte fra både den nasjonale og den fylkeskommunale ordningen i samme år.

Tabell 3.12 Transportstøtte for transporter utført i 2005 (utbetalt i 2006) fordelt på fylker

Fylke	Antall bedrifter ¹	Utbetalt støtte (kr)	Pst.
Hedmark	7	2 444 863	2
Oppland	8	3 097 737	2
Sogn og Fjordane	22	26 368 913	19
Møre og Romsdal	32	19 993 872	14
Sør-Trøndelag	30	12 284 982	9
Nord-Trøndelag	40	16 280 245	11
Nordland	80	48 444 501	34
Troms	29	12 443 194	9
Sum	249	141 358 307	100

¹ Det var totalt 217 foretak som mottok transportstøtte for transporter utført i 2005. Hvert foretak kan ha en eller flere bedrifter som er støtteberettiget. Totalt var det 249 bedrifter som mottok transportstøtte for 2005.

Tabell 3.13 Utbetalt transportstøtte for transporter utført i 2005 (utbetalt i 2006), sortert på foretaksstørrelse

Bedriftsstørrelse	Antall foretak	Utbetalt støtte (kr)	Pst.
Små bedrifter (< 50 ansatte)	122	18 505 327	13
SMB (50 – 250 ansatte)	74	43 401 358	31
Store bedrifter (> 250 ansatte)	21	79 451 622	56
Sum	217	141 358 307	100

Ettersom den nasjonale transportstøtteordningen opphørte f.o.m. 2007, er det i stedet innført en regional transportstøtte i fylker med kommuner innenfor det distriktspolitiske virkeområdet. Ordningen er innført i Finnmark, Troms, Nordland,

Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag, Sogn og Fjordane, Hordaland og Buskerud. Den enkelte fylkeskommune vil selv finansiere og forvalte transportstøtteordningen.

Kap. 552 Nasjonalt samarbeid for regional utvikling

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008
21	Kunnskapsutvikling, informasjon, mv., <i>kan overføres</i>	9 279	10 400	11 000
72	Nasjonale tiltak for regional utvikling, <i>kan overføres</i>	305 583	372 600	384 500
	Sum kap. 552	314 862	383 000	395 500

Post 21 Kunnskapsutvikling, informasjon, mv., kan overføres

Mål

Målet med bevilgningen er å utvikle ny kunnskap gjennom evalueringer og utredninger som grunnlag for nasjonal politikktutvikling. Resultatevalueringene bidrar til å klargjøre mer langsiktige samfunnseffekter av aktiviteten på programkategori 13.50. Bevilgningen skal også benyttes til å spre kunnskap, bidra til kompetanseoppbygging og gjennomføre informasjonstiltak overfor virkemiddelaktører, fylkeskommuner og andre.

Tildelingskriterier og avgrensinger i bruk av midlene

Midlene benyttes til å dekke behov for ekstern kunnskap, kapasitet og kompetanse i form av prosjekter og utviklingsarbeid med departementet som oppdragsgiver. En mindre del av midlene brukes til informasjonsspredning og kommunikasjon samt til utvikling av mål- og resultatstyringssystemer. Arbeid og verv i forbindelse med EUs territoriale samarbeid (tidligere Interreg) dekkes også over posten.

Oppfølging og kontroll

Alle prosjekter og utredninger må defineres tydelig i form av klare prosjektbeskrivelser, inkludert budsjett, framdriftsplan, endelig produkt o.a. som grunnlag for kontrakt med departementet.

Rapportering 2006 og 1. halvår 2007

I 2006 ble det bevilget 8,997 mill. kr på posten. Store deler av bevilgningen ble anvendt til evalueringer, politikktutviklende studier og regionalpolitiske analyser.

I et utredningsprosjekt som ble gjennomført i samarbeid med Nærings- og handelsdepartementet og Innovasjon Norge, ble forskjeller i bedriftenes kapitaltilgang i ulike regiontyper analysert. OECDs omfattende landgjennomgang av norsk regionalpolitikk utgjorde en viktig satsing i 2006. Et forprosjekt ble gjennomført av NIFU-STEP om muligheter for utvikling av en mer finmasket regional innovasjonsstatistikk, og en kartlegging av de nordiske byene ut i fra regional kontekst og størrelse ble gjennomført. I den internasjonale GEM⁵ studien om entreprenørskap ble kvinneperspektivet innlemmet.

I 2007 er det bevilget 10,4 mill. kr på posten. En gjennomgang av innovasjonsrettede virkemidler i Nord-Norge ble gjennomført, jf. omtale under tverrgående temaer. Utredningsprosjektet Sentraliseringens pris er satt i gang og skal ferdigstilles i begynnelsen av 2009. Prosjektet skal belyse virkninger og kostnader av dagens sentralisering av befolkningen til større byregioner. OECDs landgjennomgang av norsk regionalpolitikk blir ferdigstilt høsten 2007. Gjennom et samarbeid med Norges forskningsråd og SSB skal den regionale innovasjonsstatistikken utbedres med intensjon om regelmessige undersøkelser hvert annet år. Videre skal studier av ringvirkninger av utvinning av olje og gassvirksomhet i Norge gjennomgås.

Budsjettforslag for 2008

For 2008 foreslås det en bevilgning på kap. 552, post 21 på 11 mill. kr. Dette er en økning på 0,6 mill. kr fra 2007. Økningen i bevilgningen skal bl.a. ta høyde for utgiftene i 2008 til utredningsprosjektet Sentraliseringens pris. Departementet vil også gjennomføre en evaluering av kap. 551, post 60 i løpet av 2008 og 2009. Departementet vil videreføre arbeidet med å forbedre det statistiske datagrunnlaget for å beskrive utviklingen av ulike norske regiontyper, og sette i gang utredninger knyttet til tema som regional innovasjon og samspill byland.

Post 72 Nasjonale tiltak for regional utvikling, kan overføres

Mål

Bevilgningen skal benyttes bl.a. til større nasjonale satsinger for regional utvikling som initieres av departementet, og til programmer og prosjekter som bidrar til nye metoder for, eller ny kunnskap om regional utvikling. I tillegg kan bevilgningen finansiere pilotprosjekter og overgripende utviklingstiltak som inkluderer informasjonstiltak, seminarer etc. Midlene skal også bidra til at ungdom og kvinner i større grad får utnyttet sine ressurser.

For å målrette innsatsen skal bevilgningen i hovedsak benyttes til tidsbegrensede og tematisk avgrensede utviklingstiltak på programnivå.

Forvaltning og aktørenes rolle

Tiltakene skal gjennomføres gjennom ulike former for samarbeid mellom lokale, regionale, nasjonale og internasjonale aktører. Innovasjon Norge, SIVA og Norges forskningsråd er tilskuddsforvaltere for de fleste nasjonale programmene og satsingene. I

⁵ Global Entrepreneurship Monitor

tillegg forvalter Husbanken midler til stedsutviklingsprogrammet BLEST. Midlene blir gitt som tilskudd uten tilbakebetaling, jf. omtale under kap. 551, post 60.

En del av bevilgningen er satt av til særskilte formål og blir forvaltet direkte fra Kommunal- og regionaldepartementet.

Innovasjon Norge, SIVA og Norges forskningsråd spiller ulike roller i virkemiddelbruken. Norges forskningsråds programmer bidrar til at det regionale næringslivet stimuleres til å ta i bruk forskning for å stå best mulig rustet i konkurransen om utvikling av nye produkter og nye markeder. SIVAs primære rolle er å legge til rette infrastruktur og utvikle nettverk til støtte for bedrifter i en tidlig utviklingsfase. Innovasjon Norge bistår særlig med finansiering av nye forretningsideer. Aktørene har i de senere årene utviklet et tett og nyttig samarbeid, som skal sikre at næringslivet tilbys hensiktsmessige og rasjonelle løsninger på ønsket om offentlig bistand i innovasjonsarbeidet. Aktørene har et eget ansvar for å forvalte og skape resultater av de midlene de er tildelt. De skal innhente og spre kunnskap om de programmer som de forvalter både underveis og etter avsluttet programperiode. De har i denne sammenhengen ansvar for å bidra til at innsatsen blir målrettet og differensiert ut i fra ulike regioners og næringers fortrinn og behov, og for å ivareta målgruppene kvinner og ungdom i sitt arbeid. Departementet vil i løpet av 2007-2008 samarbeide med virkemiddelaktørene om iverksetting av tiltak som kan bidra til å styrke andelen kvinner som deltar i eller nyter godt av programvirksomheten. Det kan gjelde både øremerkede midler, etablering av måltall og tiltak som stimulerer til økt deltakelse, jf. omtale under tverrgående satsinger.

Tildelingskriterier og avgrensninger i bruken av midlene

Midlene skal generelt nyttes på områder der det er formålstjenelig med overordnet/nasjonal koordinering og initiativ/stimulering, der nasjonale fellesløsninger for regional utvikling vil være kostnadseffektivt, og der en enkelt region vil ha begrenset kapasitet og kompetanse til å gjennomføre aktuelle satsinger. Ved tildeling skal det legges særlig vekt på tiltakenes regionale forankring

og forventet betydning for lokal og regional næringsutvikling.

Midlene skal gis innenfor rammen av det nye statsstøtteregulverket i EØS-avtalen, jf. omtale under kap. 551, post 60, og regelverket for investeringsstøtte. På bakgrunn av de nye retningslinjene for statstøtte i EØS-avtalen har departementet utviklet nye retningslinjer for posten gjeldende fra 2007. Retningslinjene finnes på Kommunal- og regionaldepartementets internettsider.

Oppfølging og kontroll

Alle forvaltere av tilskudd skal årlig rapportere om aktiviteter og oppnådde resultater for programmene i henhold til arbeidsmålene i rapporterings-systemet for programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk.

Departementet følger opp de tre nasjonale virkemiddelaktørene gjennom egne oppdragsbrev ved tildeling av midler, rapportering og styringsmøter. Departementet legger vekt på systematisk læring og styring innenfor og mellom programmer, virkemiddelaktører og regioner. For å styrke grunnlaget for å vurdere resultatene på tvers av program og tiltak, vil departementet fortsette samarbeidet med virkemiddelaktørene om å videreutvikle rapporterings- og resultatmålingssystemet for programkategori 13.50.

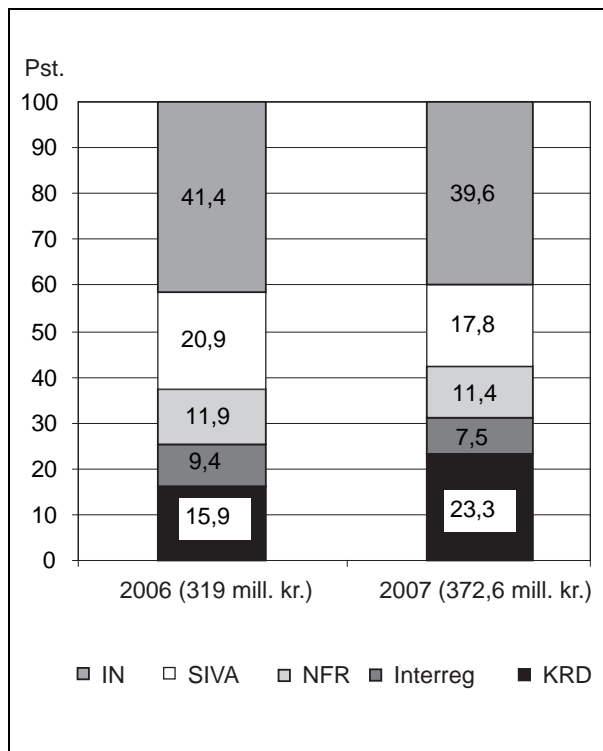
En del effekter vil ofte kunne måles først flere år etter at programmet eller tiltaket er startet opp. Effektene av innsatsen i enkeltprogrammer vurderes derfor gjennom egne undersøkelser eller evalueringer.

Rapportering 2006 og 1. halvår 2007

For rapportering på virkemiddelbruken på geografi og programnivå fordelt på målene for programkategori 13.50, se målomtalen.

For 2006 ble det bevilget 319 mill. kr på posten. Bevilgningen ble økt til 372,6 mill. kr i 2007. Økningen på posten skyldes i hovedsak satsingen på Norwegian Centres of Expertise (NCE), småsamfunn, MERKUR og pilotprosjekter, kultur og næring, kvinner og entreprenørskap, innovasjon i Nord-Norge (nytt program) og nytt næringshageprogram.

Figur 3.12 Prosentvis fordeling av midler¹ på kap. 552, post 72 på forvaltere i 2006 og 2007

1 Andre forvaltere og udisponerte midler vises ikke i figuren, men inngår i totalbeløpet. Bevilgningen for 2007 er foreløpig og kan bli endret i løpet av året.

Innovasjon Norge er den største virkemiddel-forvalteren på posten. Økningen under Kommunal- og regionaldepartementet skyldes en styrket satsing på piloter innenfor småsamfunnsatsingen, kultur og næring og attraktive steder.

På grunn av en ekstrabevilgning på 2 mill. kr til inndekking av udekkede forpliktelser er bevilgningen til Interreg høyere i 2006 enn i 2007.

Programmer og satsingsområder finansiert av virkemiddelaktørene i 2006 og 2007:

- Innovasjon Norge: Arena, NCE, BIT, kvinner i fokus, NT-programmet, FRAM, omstilling, m.m.
- SIVA: Industriinkubator, inkubatorer, næringshager, m.m.
- Forskningsrådet: FORNY, VRI (inkl. MOBI og VS2010)
- Husbanken: BLEST
- Kommunal- og regionaldepartementet: Småsamfunn (MERKUR, butikkstøtte, bokhandlerstøtte, piloter m.m.), Kultur og næring, Ungt entreprenørskap, Innovasjon i Nord-Norge/Nord-Norge satsing, m.m.
- Interreg: Østersjøen, Nordsjøen, Nordlige Periferi, interregionale programmer, jf. nærmere omtale av Interreg under tverrgående tema.

En kort beskrivelse av det enkelte program finnes i vedlegg 3.

Budsjettforslag for 2008

For 2008 foreslår regjeringen en bevilgning på 384,5 mill. kr på kap. 552, post 72. Dette er en økning på 11,9 mill. kr fra 2007. Bevilgningen skal i hovedsak anvendes til å videreføre eksisterende programmer, samt til nye prioriteringer i tråd med de strategier og tiltak som er skissert for 2008 under målomtalen og tverrgående satsinger.

Det settes av om lag 35 mill. kr til EUs territoriale samarbeid. Midlene kan benyttes til å dekke forpliktelser ifbm. Interreg III.

Departementet og virkemiddelaktørene skal arbeide for at 40 pst. av midlene innenfor de næringsrettede programmene treffer kvinner innen 2013. For å nå dette settes måltall for kvinneandel innenfor utvalgte programmer. For 2008 er det fastsatt måltall for inkubatorstipendet, Unge i Fokus og FRAM, forvaltet av Innovasjon Norge. Fra 2009 skal det fastsettes måltall for de øvrige innovasjons- og bedriftsrettede programmene under kap. 552, post 72.

Kommunal- og regionaldepartementet legger opp til en økt innsats innenfor disse områdene og programmene:

- *Nord-Norge*: I tillegg til de ordinære programmene over kap. 552, post 72, legger departementet opp til en særskilt innsats i Nord-Norge i 2008 på om lag 10 mill. kr. Midlene skal blant annet forvaltes av Innovasjon Norge, Forskningsrådet og SIVA og skal benyttes til:
  - utvikling av regionale innovasjonssystemer og nettverk innen reiselivsnæringen og olje- og gasservicenæringen i Nord-Norge. Det er bl.a. aktuelt å bidra til etablering av et regionalt innovasjonsforum mellom de tre nordligste fylkene. Et slikt forum vil kunne bidra til å utvikle felles strategiske og konkrete grep om reiselivssatsingen i Nord, som f.eks. etablering av et felles reiselivsselskap i Nord-Norge.
  - pilotprosjekter for å stimulere til knoppskyting, utvikling av nye næringer og kompetansearbeidsplasser innenfor forretningsmessig tjenesteyting
  - pilotprosjekter med fokus på styrking av kultur for entreprenørskap og av etableringsraten for unge, kvinner og akademikere
  - kompetanseutviklingstiltak rettet mot lokale bedrifter i olje- og gass- og reiselivsnæringen i nord
- *Entreprenørskap blant kvinner og unge*: Forsterket satsing på om lag 13 mill. kr til Innovasjon

- Norge og SIVA og Norges forskningsråd for å styrke arbeidet med entreprenørskap blant kvinner og unge. Midlene skal bl.a. fordeles til kvinnesatsing i VRI-programmet, inkubatorprogrammet, forsterke kvinnesatsingene i Innovasjon Norge og utvikling av mentorordninger for unge etablerere.
- *VRI, Kobling bedrifter og FoU-miljø (Norges forskningsråd)*: Bevilgningen øker fra ca. 30 mill. kr til omlag 37 mill. kr til kvinnesatsing og kultur- og næringsatsing.
  - *Norwegian Centres of Expertise*: For 2008 økes bevilgningen til NCE og kvalifiserende tiltak fra 30 mill. kr til om lag 35 mill. kr.
  - *Kultur og næring*: Økt satsing på programmer under Innovasjon Norge og SIVA fra ca. 4 mill. kr i 2007 til om lag 8 mill. kr i 2008, i tillegg til tilskudd til piloter o.l. med om lag 7 mill. kr.
  - *Kompetanse for næringsutvikling i kommunene*: For å styrke kommunenes kompetanse på næringsutvikling, innovasjon og entreprenørskap bevilges om lag 2 mill. kr til Innovasjon Norge.
  - *Attraktive steder*: Bevilgningen økes fra 4 mill. kr til om lag 10 mill. kr. Midlene skal i hovedsak gå til programmet BLEST under Husbanken for å videreutvikle kompetanse og kunnskap om stedsutvikling lokalt og regionalt og initiere konkrete utviklingsprosjekter lokalt.
  - *Ny støtteordning for små nyetablerte vekstbedrifter i det distriktpolitiske virkeområdet (NyVekst)*: Innovasjon Norge får bevilget 5 mill. kr til en sentral pott som skal brukes i samfinansiering med de regionale midlene for å sikre at de beste prosjektene i hele virkeområdet kan få støtte.

Kap. 554 Kompetansesenter for distriktsutvikling

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		
		2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008
01	Driftsutgifter			16 000
	Sum kap. 554			16 000

Kommunal- og regionaldepartementet vil i 2008 etablere et kompetansesenter for distriktsutvikling. Distriktssenteret skal støtte opp om lokal utviklingskraft og initiativ. Overordnet mål for senteret er å være en kunnskaps- og erfaringsbase og støttespiller for helhetlig og bærekraftig utviklingsarbeid i distriktsområder. Senteret skal aktivt bidra til kompetanseoppbygging om distriktsutfordringer. Distriktssenteret skal innhente, systematisere og formidle informasjon om vellykkede lokale utviklingstiltak, aktivt gi veiledning til lokale initiativ og aktører og framskaffe relevant dokumentasjon. Senteret skal også ha en rolle som kompetanseorgan, rådgiver og bidragsyter overfor nasjonale, regionale og lokale myndigheter. Distriktssenteret skal påpeke behov for, og initiere ny forskning, men skal ikke selv være en forskningsinstitusjon.

I 2007 ble det bevilget kr 500 000 til arbeidet med oppstarten av senteret over kap. 552, post 72.

Distriktssenteret vil etter planen være operativt fra annet halvår 2008. Distriktssenteret skal ha avdelinger i Alstahaug, Sogndal og Steinkjer. Senteret vil være et forvaltningsorgan med faglig uavhengighet. Det vil bli utarbeidet vedtekter for virksomheten. Departementet vil vurdere å oppnevne et brukerråd for å sikre kompetansesenteret god

brukerorientering og styrke det faglige arbeidet. Distriktssenteret vil få 16-20 årsverk.

Post 1 Driftsutgifter

Post 1 skal dekke lønn og driftsutgifter til senteret, samt andre faste utgifter. Deler av bevilgningen på posten skal også bidra til å utvikle ny kunnskap, kompetanseoppbygging og til å gjennomføre informasjonstiltak. Videre vil det i 2008 påløpe en del ekstra kostnader knyttet til etablering av virksomheten.

Budsjettforslag 2008

Det foreslås en bevilgning på 16 mill. kr på posten.

Kap. 3554 Kompetansesenter for distriktsutvikling

Post 1 Diverse inntekter

Det foreslås at det opprettes en inntektspost under kap. 3554 Kompetansesenter for distriktsutvikling, til inntektsføring av eventuelle tilfeldige inntekter. Det foreslås i den forbindelse at virksomheten får fullmakt til å overskride bevilgningen under kap.

554, post 1 Driftsutgifter, mot tilsvarende merinntekter under kap. 3554, post 1 Diverse inntekter, jf.

forslag til romertallsvedtak II. Det budsjetteres ikke med inntekter på posten.

Kap. 2425 Innovasjon Norge (IN) og fylkeskommunene

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008
74	Dekning av tap på risikolån og garantier	46 000		
	Sum kap. 2425	46 000		

Post 74 Dekning av tap på risikolån og garantier

Bevilgningen på posten dekker tap på risikolån og garantier hos Innovasjon Norge og fylkeskommunene som overstiger det opprinnelige tapsfondet jf. omtale av kap. 2425, post 74 i St.prp. nr. 1 (2006-2007).

Rapportering 2006

Det ble for 2006 bevilget 46 mill. kr på posten. Siste bevilgning på posten ble foretatt i nysalderingen 2006 jf. St.prp. nr. 26 (2006-2007) og Innst.S. nr. 80 (2006-2007). Bevilgningen dekker tap på lån og garantier som overstiger det opprinnelige tapsfondet.

Kap. 5327 Innovasjon Norge (IN) og fylkeskommunene mv.

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008
50	Tilbakeføring av tilskudd	114 992		
51	Tilbakeføring av tapsfond	13 771		
	Sum kap. 5327	128 763		

Post 50 Tilbakeføring av tilskudd og post 51 Tilbakeføring av tapsfond

Bevilgninger til tilskudd og tapsfond i det distriktspolitiske virkeområdet ble til og med 2002 overført til egne fondskonti i Norges Bank og samtidig utgiftsført i statsregnskapet.

De midlene som ble ført tilbake til statskassen i 2006 stammer fra tilsagn som ble gitt i 2002, og

som ikke, eller bare delvis, har blitt utbetalt. 2006 var siste året det ble budsjettert med tilbakeføringer av fondsmidler. Alle gjenstående forpliktelsener på fondene ble utbetalt i løpet av 2006 og ubenyttede fondsmidler ble tilbakeført til statskassen. For ytterligere omtale av kap. 5327, post 50 og 51, se St.prp. nr. 1 (2006-2007).

Tabell 3.14 Oversikt over fondsbeholdninger

(i mill. kr)

Fonds-nummer	Betegnelse	31.12.2005	31.12.2006
64.05.07	Fond for regional utvikling	0,0	0,0
64.05.08	Fond for SND og fylkeskommunene	2,5	0,0
64.05.09	Fond for regional næringsutvikling i fylker og kommuner	41,7	0,0

Programkategori 13.70 Overføringer gjennom inntekts-systemet til kommuner og fylkeskommuner

Innledning

Kommuner og fylkeskommuner har en helt sentral rolle som leverandør av grunnleggende velferdstjenester til landets innbyggere. De har også en viktig samfunnsutviklerrolle, som bl.a. innebærer å skape lokalsamfunn som gir identitet og gode levekår for innbyggerne.

Kommunesektoren er avhengig av gode rammevilkår for å levere bedre tjenester og for å kunne spille en aktiv rolle som samfunnsutvikler. Kommunesektoren trenger handlefrihet og forutsigbare rammebetingelser. Regjeringen vil legge forholdene til rette for at kommunesektoren skal kunne utføre sine oppgaver på en tilfredsstillende måte, bl.a. gjennom sterk inntektsvekst, en stor del av inntektene som frie inntekter og ved å begrense omfanget av statlig regelverk.

Kommunal- og regionaldepartementet vil i tillegg støtte lokalt utviklingsarbeid og bidra til å formidle erfaringer til og mellom kommuner.

Ansvar og arbeidsoppgaver

Kommuner og fylkeskommuner har et selvstendig ansvar for bl.a. barnehager, grunnskolen, pleie- og omsorgssektoren, helsetjenester, videregående opplæring, samferdselssektoren og teknisk sektor. Virksomheten finansieres av skatteinntekter, brukerbetaling og overføringer fra staten. De statlige overføringene er dels øremerkede tilskudd på flere departementers budsjett, dels rammetilskudd på Kommunal- og regionaldepartementets budsjett (kap. 571 og 572).

På statlig nivå har de enkelte departementer på sine områder et sektoransvar overfor kommunesektoren. Kommunal- og regionaldepartementet har ansvar for å bidra til å samordne den statlige styringen av kommunesektoren.

Utfordringer

Regjeringen la 15. mai fram kommuneproposisjonen for 2008 (St.prp. nr. 67 (2006-2007) Om lokalde-

mokrati, velferd og økonomi i kommunesektoren 2008). I proposisjonen er det redegjort nærmere for regjeringens politikk overfor kommunesektoren. Basert på aktuelle samfunnsmessige utviklings-trekk og utfordringer for sektoren, er det redegjort nærmere for regjeringens virkemidler for å styrke kommunesektoren som tjenesteproducent og samfunnsutvikler.

Mål og rapportering

Departementets hovedmål og arbeidsmål for 2008 er gjengitt i tabell 3.15. Hovedmålene gir uttrykk for en ønsket tilstand på ulike områder. Arbeidsmålene er formulert som aktiviteter og tiltak som har utviklingskarakter, med sikte på å realisere hovedmålene. I tillegg har departementet omfattende driftsoppgaver bl.a. knyttet til forvaltning av kommuneloven og andre lover, inntektssystemet for kommunesektoren og tilrettelegging for gjennomføring av valg. Disse driftsoppgavene krever betydelig av departementets ressurser, men er ikke innarbeidet under arbeidsmålene i tabellen.

Rapportering om aktiviteter i 2006 og 2007 i denne proposisjonen er basert på målstrukturen i St.prp. nr. 1 (2006-2007). Hovedmålene i 2008 er uendret, mens det er foretatt enkelte endringer i arbeidsmålene. Det gis derfor en samlet rapportering under de enkelte hovedmålene.

I kommuneproposisjonen for 2008 er det gitt en bred presentasjon av regjeringens politikk for kommunesektoren. Der er det også gitt en fylldig rapportering om resultater i kommunal sektor, bl.a. om økonomi og tjenesteyting. Det er også rapportert om disponering av tilskudd fra departementet til utviklingsprosjekter i kommunesektoren i 2006 («prosjektskjønnsmidler», kap. 571, post 64), samt om avsluttede utredningsprosjekter innen fornying og omstilling i kommunesektoren hvor departementet har bidratt med finansiering. Av den grunn er både omtalen av mål, strategier og tiltak og rapporteringen kortfattet i denne proposisjonen.

Tabell 3.15 Mål for programkategori 13.70 Overføringer gjennom inntektssystemet til kommuner og fylkeskommuner

Hovedmål	Arbeidsmål
1 En hensiktsmessig oppgavefordeling og kommune- og fylkesinndeling	1.1 Legge fram forslag til oppgavefordeling og geografisk inndeling av et framtidig regionalt nivå, slik at forvaltningsreformen kan iverksettes fra 2010
2 En demokratisk og effektiv lokalforvaltning	2.1 Bidra til fornying og kvalitetsutvikling i kommunesektoren bl.a. gjennom oppfølging av Kvalitetskommuneprogrammet 2.2 Bidra til å utvikle indikatorer for måling av effektivitet og kvalitet i kommunesektoren 2.3 Iverksette tiltak med sikte på å sikre høy etisk standard og et godt omdømme for kommunesektoren 2.4 Bidra til å befeste og styrke lokaldemokratiet 2.5 Bidra til å øke kvinneandelen i lokalpolitikken 2.6 Evaluere erfaringene knyttet til forsøkene med direktevalg av ordfører etter en preferansevalgmodell
3 Statlig rammestyring som gir rom for lokalpolitisk skjønn	3.1 Foreta en samlet gjennomgang av lovhjemlene for statlig tilsyn med kommunene 3.2 Samordne statlige tiltak overfor kommunesektoren 3.3 Følge opp opptrappingsplanen for oppretting av ubalansen i kommuneøkonomien
4 En rettferdig ressursfordeling	4.1 Legge fram forslag til nytt inntektssystem for kommunene 4.2 Legge til rette for at kommunene kan gi et godt tilbud til mottakere av ressurskrevende tjenester
5 En rettferdig valgordning og rasjonell gjennomføring av valg	5.1 Igangsette prosjekt der det arbeides for å tilrettelegge for elektronisk stemmegivning med sikte på å gjennomføre forsøk ved ordinære valg i 2011

Hovedmål 1 En hensiktsmessig oppgavefordeling og kommune- og fylkesinndeling

Rapportering

Stortingsmelding om forvaltningsreform

St.meld. nr. 12 (2006-2007) Regionale fortrinn – regional framtid ble lagt fram i desember 2006. Hovedmålet med reformen er å legge til rette for et levende folkestyre med kommuner og regioner som utnytter lokale og regionale fortrinn til beste for innbyggerne, næringslivet og samfunnet for øvrig. I meldingen foreslås en rekke oppgaver desentralisert fra staten til de nye folkevalgte regionene, særlig for å styrke regionenes rolle som utviklingsaktører. Stortinget behandlet meldingen

våren 2007, jf. Innst.S. nr. 166 (2006-2007). Reformen skal iverksettes fra 1. januar 2010.

Evaluering av forsøk med enhetsfylke og kommunal oppgavedifferensiering

Møre og Romsdal og Hedmark fylker har fra 2004 gjennomført forsøk med enhetsfylke. Evaluering av forsøkene vil bli lagt fram høsten 2007. Forsøkene er forutsatt avsluttet i 2007. Møre og Romsdal har søkt om forlengelse av forsøket fram til 2010.

Forsøk med oppgavedifferensiering skal etter planen avsluttes i 2007, men enkelte av forsøkene har søkt om forlengelse i to år. Evaluering av forsøkene legges fram høsten 2007.

Arbeidsmål 1.1 Legge fram forslag til oppgavefordeling og geografisk inndeling av et framtidig regionalt nivå, slik at forvaltningsreformen kan iverksettes fra 1. januar 2010

Stortingsmeldingen om forvaltningsreformen følges opp av de berørte departementene med sikte på fremleggelse av en proposisjon i vårsesjonen 2008. Proposisjonen vil omhandle både forslag til lovendringer om nye oppgaver til fremtidige regioner og forslag til geografisk inndeling av regionene. Kommunal- og regionaldepartementet koordinerer prosessen. Kommuner og fylkeskommuner samt andre regionale aktører er invitert til å gi innspill om framtidig geografisk inndeling. Endelig frist for innspillene er 1. desember 2007.

Hovedmål 2 En demokratisk og effektiv lokalforvaltning

Rapportering

Fornyning i kommunesektoren

Regjeringen har lagt til rette for utvikling og fornyelse av lokalforvaltningen gjennom økningen i kommunesektorens frie inntekter og en aktiv fornyingspolitikk. En viktig satsing i 2007 har vært oppstart av Kvalitetskommuneprogrammet. Programmet er et samarbeid mellom staten, KS og arbeidstakerorganisasjonene. Arbeidet skal stimulere til lokalt utviklingsarbeid, bidra til økt kvalitet i tjenestene innenfor pleie og omsorg og oppvekst og redusert sykefravær i kommunene. Det er etablert et sekretariat som gir faglig veiledning i arbeidet. 41 kommuner er tatt opp 1. halvår 2007. Av disse arbeider 12 kommuner med å finne gode tiltak som kan redusere sykefraværet. Det er et mål at over halvparten av landets kommuner skal ha deltatt i programmet i prosjektperioden 2007-2009.

Stifinnerprogrammet ble avsluttet i 2006, og erfaringene fra de åtte deltakerkommunenes endrings- og forbedringsarbeid formidles til øvrige kommuner. Rapporter med ny kunnskap om samfunnsutviklerrollen, om forholdet mellom kommunene og frivillig sektor og erfaringer fra kommunalt omstillingsarbeid er utarbeidet i 2007. Rapportene er tilgjengelige på Kommunal- og regionaldepartementets nettsider www.krd.no. For en utførlig oversikt over fornyingsarbeidet vises til kommuneproposisjonen for 2008.

Rapportering på og utvikling av kvalitets- og effektivitetsindikatorer

Kvalitetsindikatorer i KOSTRA ble publisert for første gang i forbindelse med KOSTRA-publisering

den 15. mars 2007. Utviklingen av indikatorene baserer seg på et samarbeid mellom staten, KS og Statistisk sentralbyrå.

I perioden 2003 til 2006 gjennomførte Senter for økonomisk forskning (SØF) et forskningsprosjekt om effektivitet og effektivitetsutvikling i kommunal sektor for departementet. I prosjektet ble det foretatt sektoranalyser av grunnskolen, barnehagesektoren og pleie- og omsorgssektoren, og beregninger av forskjeller i effektivitet kommunene i mellom. Resultatene fra analysene viser at det er betydelige forskjeller i effektivitet mellom kommunene. Et annet hovedmål i prosjektet var å si noe om effektiviteten og effektivitetsutviklingen i kommunene og å komme fram til et utgangspunkt for utvikling av fast og oppdatert statistikk på området. Her skisseres det i sluttrapporten ulike mulige innfallsvinkler. Blant annet på bakgrunn av resultater fra dette prosjektet vil analyser av effektivitetsforskjeller og utvikling av relevante indikatorer fortsatt være et satsingsområde for departementet.

Forsøksvirksomhet som ledd i forvaltningsutviklingen

Formålet med forsøk er å bidra til forvaltningsutvikling. Årlig frist for søknader om forsøk i kommunene etter forsøksloven er 1. juni. Departementet vurderer søknadene i samråd med berørte departementer. Forsøkskommunene skal årlig rapportere om forsøkene, samt sørge for at forsøkene avslutningsvis blir evaluert. I kommuneproposisjonen for 2008 er det gitt en oversikt over forsøk.

Kommunal- og regionaldepartementet legger opp til at det ikke godkjennes nye forsøk med interkommunalt vertskommunesamarbeid om myndighetsutøvelse. Dette skyldes at det er vedtatt nye lovregler i kommuneloven på dette området, jf. Ot.prp. nr. 95 (2005-2006) Om lov om endringer i lov 25. september 1992 nr. 107 om kommunar og fylkeskommunar (interkommunalt samarbeid).

Etikk i kommunesektoren

Departementet har vurdert rapporten fra den administrative arbeidsgruppen som kartla aktuelt regelverk. Forslag til lovendringer sendes på høring høsten 2007. Det har vært avholdt fire møter i forum for etikk i kommunesektoren. Departementet har vurdert hvilke andre tjenlige virkemidler som kan bidra til å sikre høy etisk standard i kommunene, men har ikke konkludert på dette punkt.

Stortingsmelding om lokaldemokratiet som oppfølging av Lokaldemokratikommisjonen

Det tas sikte på at stortingsmeldingen om lokaldemokrati legges fram våren 2008.

Eiendomsforvaltning i kommunesektoren - bedre informasjonsgrunnlag

En arbeidsgruppe med representanter fra Kommunal- og regionaldepartementet, Statistisk sentralbyrå, NKK (Forbund for kommunal økonomiforvaltning og skatteinnfordring), KS og tre kommuner har vurdert spørsmålet om tilpasning av KOSTRA til Norsk standard om livssyklus kostnader for byggverk (NS3454). Arbeidsgruppen har i tillegg utarbeidet et forslag til rapportering på areal og tilstand på bygninger. Rapportering for året 2007 kan tidligst iverksettes fra våren 2008. Når det gjelder den økonomiske informasjonen og tilpasning av KOSTRA til NS3454, har arbeidsgruppen fremmet et forslag som vil bli vurdert sendt på høring høsten 2007. Endringene i KOSTRA vil tidligst bli iverksatt f.o.m. regnskapsåret 2008. Forslag til veileder om husleieordning vil bli påbegynt høsten 2007.

Arbeidsmål 2.1 Bidra til fornying og kvalitetsutvikling i kommunesektoren bl.a. gjennom oppfølging av Kvalitetskommuneprogrammet

Gjennom Kvalitetskommuneprogrammet har regjeringen sammen med KS og de ansattes organisasjoner lagt til rette for et bredt, likeverdig og forpliktende samarbeid om kvalitetsutvikling innen omsorg og oppvekst. Involvering av ansatte, særlig i første linje, folkevalgte og tillitsvalgte skal bidra til gode prosesser og kvalitet i utviklingsarbeidet.

Målet for Kvalitetskommuneprogrammet er kommuner som møter innbyggerne med respekt, er gode arbeidsgivere og har tjenester av god kvalitet. Arbeidet skal særlig ha fokus på møtet mellom innbyggeren og de av kommunens medarbeidere som møter innbyggerne direkte (førstelinjen). Gjennom samarbeid mellom de folkevalgte, lederne og de ansatte/tillitsvalgte skal den enkelte kommune arbeide med å utvikle og forbedre tjenesteytingen. Det er et mål at halvparten av landets kommuner skal delta i programmet i løpet av programperioden (2007-2009). I 2007 og 2008 vil det bli arbeidet med utviklingsprosjekter i alle deltagende kommuner. Sekretariatet vil gjennom nettverk, veiledning og dialog stimulere det lokale arbeidet og bidra til erfaringsutveksling.

Kommunal- og regionaldepartementets resultansvar for Kvalitetskommuneprogrammet er sær-

lig knyttet til prosjektgjennomføring, styringsorganer (politisk kontaktmøte og administrativ styringsgruppe), metodeutvikling, rapportering og evaluering samt formidling. Departementet vil i 2007 og 2008 bidra til samordning i forhold til fylkesmennenes veiledningsrolle og bruk av omstillingsmidler.

Arbeidsmål 2.2 Bidra til å utvikle indikatorer for måling av effektivitet og kvalitet i kommunesektoren

Kvalitetsutvikling og måling av kvalitet er sentralt i fornyingsarbeidet. Kvalitet i kommunal sektor omfatter faglig kvalitet, folks tilfredshet, helsefremmende arbeidsmiljø og kontinuerlig kompetanseoppbygging.

Arbeidet med å etablere gode systemer for å måle kvaliteten på tjenestene skjer i dag på flere områder. KOSTRA er det nasjonale informasjonssystemet som gir styringsinformasjon om kommunal virksomhet. Ved publiseringen 15. mars 2007 ble det for første gang presentert kvalitetsindikatorer i KOSTRA. Dette skjer på bakgrunn av en prosess hvor arbeidsgruppene i KOSTRA har vært sentrale og foreslått indikatorer som gir uttrykk for kvalitet i tjenesteproduksjonen. Kvalitetsindikatorene vil være gjenstand for ytterligere harmonisering og en videre utvikling i arbeidsgruppene i KOSTRA. Det vil derfor være et fortsatt satsingsområde for KOSTRA i 2007 og 2008. Siden KOSTRA bl.a. ikke inneholder data om folks tilfredshet, vil de fleste kommuner ha behov for informasjon om kvaliteten på tjenestene utover det KOSTRA kan gi. Departementet tar derfor sikte på å støtte og utvikle innbygger- og brukertilfredshetsundersøkelser som et verktøy for kvalitetsutviklingsarbeidet i kommunene, bl.a. i samarbeid med Fornyings- og administrasjonsdepartementet og KS.

Arbeidsmål 2.3 Iverksette tiltak med sikte på å sikre høy etisk standard og et godt omdømme for kommunesektoren

Som en oppfølging av kartleggingen av regelverk av betydning for etiske forhold i kommunene, som ble gjennomført av en tverrdepartemental arbeidsgruppe høsten 2006, tas det sikte på å legge frem en proposisjon med forslag til lovendringer knyttet til etiske forhold og rolleklarhet. Departementet vil videre utrede eventuell opprettelse av et sentralt kompetanseorgan for etikk i kommunesektoren, som for eksempel kan bidra med å spre kompetanse, utrede metodikk, drive veiledning mv.

Arbeidsmål 2.4 Bidra til å befeste og styrke lokaldemokratiet

Departementet vil etter planen legge frem en stortingsmelding om lokaldemokrati våren 2008. Meldingen vil være en oppfølging av Lokaldemokratikommisjonens to utredninger (NOU 2005: 6 og 2006: 7). Viktige formål med meldingen vil være å omtale status for lokaldemokratiet, foreslå tiltak som kan stimulere til et mer levende lokaldemokrati samt å hevde verdiene knyttet til det kommunale selvstyret. Meldingen skal også peke på tiltak som kan bidra til å øke valgdeltakelsen og skape grunnlag for økt folkelig engasjement i lokalpolitikken.

Arbeidsmål 2.5 Bidra til å øke kvinneandelen i lokalpolitikken.

Gjennom prosjektet «Utstillingsvindu for kvinner i lokalpolitikken» vil departementet bidra til å sette fokus på rekruttering av kvinner til kommunestyret og vervet som ordfører. Som del av prosjektet vil det også bli vurdert hvilke tiltak som er nødvendige for å få kvinner til å fortsette i politikken. Lokalvalget 2007 vil kunne gi en pekepinn om det er nødvendig for departementet å vurdere endringer i valgloven for å kunne sikre en høyere kvinneandel i lokalpolitikken.

Arbeidsmål 2.6 Evaluere erfaringene knyttet til forsøkene med direktevalg av ordfører etter en preferansevalgmodell

Ved lokalvalget i 2007 gjennomførte 50 kommuner forsøk med direktevalg av ordfører etter en preferansevalgmodell. Forsøket vil bli eksternt evaluert i 2008 og departementet vil vurdere erfaringene med dette. En del av forsøkskommunene har kombinert direktevalg med forsøk med utvidet myndighet for ordfører. Erfaringene med dette vil bli evaluert mot slutten av valgperioden.

Hovedmål 3 Statlig rammestyring som gir rom for lokalpolitisk skjønn

Rapportering

Gjennomgang av lovhjemlene for statlig tilsyn med kommunene

Nye regler i kommuneloven om statlig tilsyn med kommunesektoren ble satt i verk 1. mars 2007. Arbeidet med en gjennomgang av særlovshjemlene ble igangsatt høsten 2007.

Samordning av statlige tiltak som berører kommunesektoren

Kommunal- og regionaldepartementet har en løpende oppgave i å se til at statens politikk overfor kommunene er samordnet og i tråd med overordnede prinsipper for statens styring. Departementet har i 2007 utarbeidet veilederen «Statlig styring av kommunesektoren – en veileder for arbeidet med tiltak og reformer som berører kommuner og fylkeskommuner». Veilederen skal være til hjelp for departementer, direktorater og statlige etater som forbereder tiltak og reformer som berører kommunesektoren.

Konsultasjonsordningen

I 2006 og 2007 har partene i konsultasjonsordningen arbeidet med å utvikle ordningen til å bli mer forpliktende. De to sentrale elementene i videreutvikling av ordningen er innføring av rutiner for involvering av KS i arbeidet med kostnadsberegninger av reformer i kommunesektoren fra 2007, samt videre utvikling og styrking av arbeidet med bilaterale samarbeidsavtaler mellom staten og KS innenfor enkeltsektorer.

Den nye ordningen med involvering av KS i kostnadsberegninger medfører ingen endringer i Utredningsinstruksen eller reglement som omhandler statens budsjettarbeid. Formålet med ordningen er både å gjøre regjeringens beslutningsgrunnlag best mulig og å tilrettelegge for en best mulig oppslutning om reformen i kommunesektoren ved å sikre at KS' innspill til arbeidet med kostnadsberegninger ivaretas på en systematisk måte.

Opptrappingsplanen for oppretting av ubalansen i kommuneøkonomien

I kommuneproposisjonen for 2007 (framlagt våren 2006) la regjeringen fram en opptrappingsplan for oppretting av ubalansen i kommuneøkonomien. Realveksten i kommunesektorens inntekter fra 2005 til 2007 anslås til 16,3 mrd. 2007-kr. I 2005 og 2006 har det skjedd en klar forbedring i kommunesektorens økonomiske balanse. Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi legger til grunn at netto driftsresultat er den beste tilgjengelige indikatoren på økonomisk balanse i kommunesektoren. Utvalget har anbefalt at netto driftsresultat over tid bør ligge på om lag 3 pst. av driftsinntektene for kommunesektoren totalt. I 2004 var kommunesektorens netto driftsresultat 2,2 pst. av driftsinntektene. I 2005 og 2006 ble netto driftsresultat hhv. 3,6 pst. og 5,5 pst.

Kommunesektoren har også styrket tjenesteproduksjonen i 2006. For nærmere omtale av utviklingen i kommuneøkonomien og kommunal tjenesteproduksjon vises det til kommuneproposisjonen for 2008 (St.prp. nr. 67 (2006-2007)).

Et grunnleggende prinsipp for statlig styring av kommunene er at den i størst mulig grad skal skje i form av rammestyring som gir rom for lokalpolitisk skjønn og løsninger tilpasset lokale behov. Rammefinansiering bidrar til at det lokale tjenestetilbudet blir gjenstand for lokalpolitiske prioriteringer som bidrar til at kommuner og fylkeskommuner produserer riktige og gode tjenester til lavest mulig kostnad. For å legge til rette for dette, har regjeringen prioritert vekst i frie inntekter og utarbeidet en plan for innlemming av øremerkede tilskudd i de frie inntektene. Det er gitt en redegjørelse for innlemmingsplanen i kommuneproposisjonen for 2008.

Momskompensasjonsordningen

I kommuneproposisjonen for 2008 er det gitt en bred vurdering av ordningen med kompensasjon for merverdiavgift til kommunene og enkelte private aktører. Det legges opp til at gjeldende ordning videreføres, med unntak for noen tekniske justeringer. Det legges i tillegg opp til å endre regnskapsføringen av merverdiavgiftskompensasjon fra investeringer. Ettersom denne endringen på kort sikt kan innebære et strammere balansekrav i driften, legges det opp til at kommunene gis anledning til å budsjettere med et visst underskudd i en overgangsperiode på fem år. Forslaget sendes på høring i løpet av høsten. Det tas sikte på at endringen gjøres gjeldende fra 2009 forutsatt Stortingets tilslutning.

Arbeidsmål 3.1 Foreta en samlet gjennomgang av lovhjemlene for statlig tilsyn med kommunene.

Arbeidet er igangsatt høsten 2007 og videreføres i 2008 med sikte på utsendelse av et høringsnotat høsten 2008.

Arbeidsmål 3.2 Samordne statlige tiltak overfor kommunesektoren

Kommunal- og regionaldepartementet har et særlig ansvar for å se til at statens politikk overfor kommunene er helhetlig, samordnet og i tråd med overordnede prinsipper for statens styring av kommunesektoren. Dette innebærer nær kontakt og samarbeid med de ulike fagdepartementene for å vurdere tiltak med konsekvenser for kommunesektoren. Departementets veileder for arbeid med

reformer i kommunal sektor er et viktig virkemiddel i dette arbeidet i tillegg til deltakelse i tverrdepartementale arbeidsgrupper og dialog i tilknytning til enkeltsaker.

Arbeidsmål 3.3 Følge opp opptrappingsplanen for oppretting av ubalansen i kommuneøkonomien

Den samlede inntektsveksten for kommunesektoren for perioden 2005 til 2008 anslås til 20,8 mrd. 2008-kr. Kommuner og fylkeskommuner har fått en bedre økonomisk balanse og har økt sin tjenesteproduksjon i denne perioden. For 2008 legger regjeringen opp til en realvekst i kommunesektorens inntekter på 6,2 mrd. kr. Det økonomiske opplegget for 2008 legger forholdene til rette for fortsatt utbygging av det kommunale tjenestetilbudet, og at kommunesektoren skal kunne opprettholde en god økonomisk balanse. Det økonomiske opplegget for kommunesektoren i 2008 er nærmere omtalt i kapittel 2.

Hovedmål 4 En rettferdig ressursfordeling

Rapportering

Inntektssystemet

Kommunal- og regionaldepartementet har nedsatt et utvalg med representanter for de politiske partiene på Stortinget for å vurdere nærmere deler av inntektssystemet for kommunene. Utvalget skal vurdere regionalpolitiske tilskudd, skjønnstilskudd, den kommunale selskapskatten, inntektsutjevningen, behandlingen av vekst- og fraflyttingskommuner og nytt inntektsgarantitilskudd. Utvalget legger fram sin rapport i løpet av oktober 2007. Parallelt med utvalgets arbeid har departementet arbeidet videre med oppdatering av kostnadsnøkene i inntektssystemet.

Arbeidsmål 4.1 Legge fram forslag til nytt inntektssystem for kommunene

Regjeringen vil legge fram et samlet forslag til nytt inntektssystem for kommunene i kommuneproposisjonen for 2009 som legges fram våren 2008.

Arbeidsmål 4.2 Legge til rette for at kommunene kan gi et godt tilbud til mottakere av ressurskrevende tjenester

Med ressurskrevende tjenestemottaker menes en person med store hjelpebehov og som mottar omfattende helse- og omsorgstjenester fra kommunen. Dette kan bl.a. gjelde personer med psykisk utviklingshemning, fysisk funksjonshemmede, personer med rusmiddelproblemer og mennesker

med psykiske lidelser. Formålet med toppfinansieringsordningen for ressurskrevende tjenester (kap. 575, post 60) er å sikre at tjenestemottakere som krever stor ressursinnsats fra det kommunale tjenesteapparat, får et best mulig tilbud uavhengig av kommunens økonomiske situasjon.

Hovedmål 5 En rettferdig valgordning og rasjonell gjennomføring av valg

Rapportering

Gjennomføring av kommunestyre- og fylkestingsvalget 2007

Departementet la januar 2007 fram en proposisjon med forslag til endringer i valgloven. Det er gjennomført en større informasjonskampanje rettet mot velgerne med bl.a. informasjonsfilmer på TV og kino samt utsending av en brosjyre med informasjon om valget til samtlige huster i landet. Det ble lagt særlig vekt på at det er innført krav om legitimasjon ved stemmegivningen. Departemen-

tet avholdt en sentral informasjonskonferanse for fylkesmennene og fylkeskommunene våren 2007. Det ble også stilt ekstra økonomiske midler til rådighet for fylkesmennene til gjennomføring av de regionale konferansene. I tillegg ble det utarbeidet et omfattende veiledningsmaterieell som ble publisert på departementets nettside www.valg.no.

Arbeidsmål 5.1 Igangsette prosjekt der det arbeides for å tilrettelegge for elektronisk stemmegivning med sikte på å gjennomføre forsøk ved ordinære valg i 2011

Departementet vil sette i gang et prosjekt med sikte på å tilrettelegge for forsøk med elektronisk stemmegivning. Denne type stemmegivning reiser flere og til dels vanskelige både datatekniske og demokratiske spørsmål. For å vinne erfaring og velgernes tillit til systemene, er forsøk i mindre skala helt nødvendig. Det vises til nærmere omtale av prosjektet under budsjettkap. 502.

Budsjettforslaget på programkategori 13.70 Overføringer gjennom inntektssystemet til kommuner og fylkeskommuner

Utgifter under programkategori 13.70 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008	Pst. endr. 07/08
571	Rammetilskudd til kommuner	40 770 411	43 091 601	46 228 153	7,3
572	Rammetilskudd til fylkeskommuner	13 194 177	14 624 204	15 878 216	8,6
575	Ressurskrevende tjenester			2 741 000	
	Sum kategori 13.70	53 964 588	57 715 805	64 847 369	12,4

Inntekter under programkategori 13.70 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008	Pst. endr. 07/08
3571	Tilbakeføring av forskudd	85 301			
	Sum kategori 13.70	85 301			

Inntektssystemet

Gjennom inntektssystemet fordeles de frie inntektene til kommunene og til fylkeskommunene, dvs. rammetilskudd og skatteinntekter. De frie inntektene er inntekter som kommuner og fylkeskommuner kan disponere fritt uten andre føringer fra staten enn gjeldende lover og regelverk.

Det overordnede formålet med inntektssystemet er å sikre utjevning av de økonomiske forutsetningene for et likeverdig kommunalt og fylkeskommunalt tjenestetilbud over hele landet. Gjennom inntektsutjevningen i inntektssystemet utjevnes delvis forskjeller i skatteinntekter, og gjennom utgiftsutjevningen for kommuner og fylkeskommuner gis det full kompensasjon for ufrivillige kostnader i tjenesteproduksjonen.

Utgiftsutjevningen blir beregnet på grunnlag av en kostnadsnøkkel for henholdsvis kommunene og fylkeskommunene, bestående av 19 ulike kriterier for kommunene og 14 ulike kriterier for fylkeskommunene. Kostnadsnøkkelene er basert på at utjevningen skal kompensere ufrivillige forhold som har dokumentert innvirkning på utgiftene til

kommunene og fylkeskommunene. Med ufrivillige forhold menes det forhold som den enkelte kommune eller fylkeskommune ikke kan påvirke, som f.eks. alderssammensetningen i befolkningen. Utgiftsutjevningen omfatter helse- og sosialsektoren, grunnskolesektoren, administrasjon, miljø- og landbrukssektoren for kommunene, og videregående opplæring, samferdselsektoren og tannhelsetjenesten for fylkeskommunene. En felles kostnadsnøkkel for kommunene og en felles kostnadsnøkkel for fylkeskommunene er bygd opp ved å vekte sammen kostnadsnøkklene på de ulike tjenestetende sektorene.

Rammetilskuddet til kommuner og fylkeskommuner blir utbetalt gjennom ti årlige terminbeløp. Det inntektsutjevnevende tilskuddet fordeles over syv av de ti terminbeløpene.

Innbyggertilskuddet, inkludert utgiftsutjevningen og inntektsutjevningen, er basert på folketall pr. 1. januar i budsjettåret. I Beregningsteknisk dokumentasjon til St.prp. nr. 1 (2007-2008) fra Kommunal- og regionaldepartementet (Grønt hefte, foreløpig utgave) blir foreløpig rammetil-

skudd til hver enkelt kommune og fylkeskommune presentert. Årsaken til at det legges fram foreløpige tall er at folketallet pr. 1. januar 2008 benyttes i den endelige beregningen av rammetilskuddet. Endelig rammetilskudd med utgiftsutjevningen vil bli publisert i Revidert beregningsteknisk dokumentasjon i juni 2008.

Regjeringen varslet i kommuneproposisjonen for 2007 (St.prp. nr. 61 (2005-2006)) en egen gjennomgang av inntektssystemet. Som et ledd i regjeringens gjennomgang er det nedsatt et utvalg med deltakelse fra alle politiske partier på Stortinget. Utvalget skal vurdere regionalpolitisk tilskudd, skjønnstilskudd, kommunal selskapsskatt, inntektssutjevning, behandling av vekst- og fraflyttingskommuner og ny overgangsordning. I tillegg arbeider departementet videre med kostnadsnøkklene i inntektssystemet. Regjeringen legger opp til å fremme forslag til endringer i inntektssystemet for kommunene i kommuneproposisjonen for 2009. Regjeringen legger også opp til at endringer i inntektssystemet for fylkeskommunene sees i sammenheng med forvaltningsreformen.

Om de enkelte tilskuddene som blir fordelt gjennom inntektssystemet

Det samlede rammetilskuddet til kommunene for 2008 blir bevilget over fem ulike poster på kap. 571 i statsbudsjettet:

- post 60 Innbyggertilskudd
- post 62 Nord-Norge-tilskudd
- post 63 Regionaltilskudd
- post 64 Skjønnstilskudd
- post 69 Kommunal selskapsskatt

Det samlede rammetilskuddet til fylkeskommunene for 2008 blir bevilget over fire ulike poster på kap. 572 i statsbudsjettet:

- post 60 Innbyggertilskudd
- post 62 Nord-Norge-tilskudd
- post 64 Skjønnstilskudd
- post 65 Tilskudd til barnevern / hovedstadstilskudd

Post 60 Innbyggertilskudd

Det blir bevilget et innbyggertilskudd til kommunene og et tilsvarende til fylkeskommunene. Størrelsen på innbyggertilskuddet blir fastsatt ut fra differansen mellom de samlede rammeoverføringene og summen av postene 62-69. Det inntektssutjevningstilskuddet og utgiftsutjevningen inngår i post 60. Siden 2002 inngår også inndelingstilskuddet i innbyggertilskuddet til kommunene.

Innbyggertilskuddet blir i utgangspunktet beregnet som et likt beløp per innbygger til alle kommuner og fylkeskommuner. Deretter blir tilskuddet justert for hver enkelt kommune og fylkeskommune etter følgende faktorer:

1. omfordeling gjennom utgiftsutjevningen basert på kostnadsnøkklene for henholdsvis kommunene og fylkeskommunene
2. omfordeling gjennom korreksjonsordningen for elever i frittstående og statlige skoler
3. omfordeling av skatteinntekter gjennom inntektssutjevningen
4. omfordeling gjennom overgangsordningen for regelendringer, oppgaveendringer, innlemming av øremerkede tilskudd m.m.
5. omfordeling gjennom innlemming av øremerkede tilskudd m.m. som ikke omfattes av overgangsordningen
6. omfordeling på grunn av inndelingstilskuddet
7. forsøk med oppgavedifferensiering

Korreksjonsordningen for elever i statlige og frittstående skoler

I utgiftssutjevningen i inntektssystemet er det en korreksjonsordning basert på antall elever i frittstående og statlige skoler (punkt 2). Ordningen tar hensyn til at antall elever i frittstående og statlige skoler varierer mellom kommuner og mellom fylkeskommuner. Korreksjonsordningen fungerer slik at (fylkes)kommuner som har relativt mange elever i frittstående og statlige skoler får et trekk gjennom utgiftssutjevningen. Motsatt får (fylkes)kommuner med relativt få elever i frittstående og statlige skoler et tilskudd gjennom utgiftssutjevningen. Satsene for trekk fastsettes årlig. Satsene var uendret i perioden 1994-2002 men ble økt i perioden 2003-2007. For 2008 blir satsen videreført på reelt samme nivå som i 2007. Trekketsatsene ligger under gjennomsnittskostnaden pr. elev på landsbasis. Trekketsatsene bør ligge under gjennomsnittskostnaden ettersom marginalkostnaden knyttet til en elev oftest er lavere enn gjennomsnittskostnaden. For nærmere omtale vises det til Beregningsteknisk dokumentasjon (Grønt hefte). Tilbakeføringen av trekket i korreksjonsordningen skjer etter andel av kostnadsnøkkelen.

Forsøk med kommunal oppgavedifferensiering

I perioden 2004-2007 pågår flere forsøk med oppgavedifferensiering i kommuner og fylkeskommuner. Flere av forsøkene innebærer en omdispensering mellom budsjettposter. Det ble redegjort for budsjettmessige konsekvenser av forsøkene i St.prp. nr. 1 Tillegg nr. 3 (2003-2004) Forsøk med

oppgavedifferensiering mv. For de oppgavedifferensieringsforsøkene som pågår vises det til omtale på Kommunal- og regionaldepartementets nettsider om forsøk. Utgangspunktet er at forsøkene skal avsluttes ved utgangen av 2007. I henhold til lov om forsøk i offentlig forvaltning (forsøksloven) er det imidlertid mulighet til å søke om forlengelse i inntil to år. For noen forsøk er det søkt om forlengelse av tidsperioden, og disse søknadene er til vurdering i departementet. Eventuelle andre søknader om forlengelse vil bli vurdert fortløpende.

Følgende forsøk berører inntektssystemet for kommuner og fylkeskommuner:

Båtsfjord kommune har fått ansvaret for videregående opplæring. Det er derfor overført midler fra kap. 572 Rammetilskudd til fylkeskommuner, post 60 Innbyggertilskudd til kap. 571 Rammetilskudd til kommuner, post 60 Innbyggertilskudd. Forsøksperioden er utvidet med to år, dvs. til 2009.

Bergen, Kristiansand og Stavanger kommuner har i forsøksperioden overtatt fylkeskommunens ansvar for kulturminner. Det er derfor overført midler fra kap. 572 Rammetilskudd til fylkeskommuner, post 60 Innbyggertilskudd til kap. 571 Rammetilskudd til kommuner, post 60 Innbyggertilskudd i forsøksperioden. Fra 2008 tilbakeføres midlene til fylkeskommunene. Det vises imidlertid til at forsøksloven åpner for å søke om inntil to års forlengelse av forsøksperioden.

Bergen og Trondheim har i forsøksperioden overtatt fylkeskommunens ansvar på transportområdet (forsøk med alternativ forvaltningsorganisering av transportsystemene). Det er derfor overført midler fra kap. 572 Rammetilskudd til fylkeskommuner, post 60 Innbyggertilskudd til kap. 571 Rammetilskudd til kommuner, post 60 Innbyggertilskudd. Forsøket skal avsluttes ved utgangen av 2007, og midler skal tilbakeføres fra kommunerammen til fylkesrammen i 2008.

Fire bydeler i Oslo kommune har i forsøksperioden overtatt ansvaret for arbeidsmarkedstiltak for personer med sosialhjelp som hovedinntektskilde og for personer på introduksjonsstønad. Det er derfor overført midler fra kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 01 Driftsutgifter og kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 76 Tiltak for arbeidssøkere⁶ til kap. 571 Rammetilskudd til kommuner, post 60 Innbyggertilskudd. Budsjettforslaget bygger på videreføring av forsøket i tre bydeler.

Det vises til forslag til vedtak om omdisponeringfullmakter.

Kostnadsnøkkelen for kommunene og fylkeskommunene

Det er ikke gjort endringer i kostnadsnøkkelen for kommunene fra 2007 til 2008. Tabell 3.16 viser kostnadsnøkkelen for kommunene i 2008.

Tabell 3.16 Kostnadsnøkkel for kommunene

Kriterium	Vekt
Basis	0,025
Innbyggere 0-5 år	0,023
Innbyggere 6-15 år	0,308
Innbyggere 16-66 år	0,120
Innbyggere 67-79 år	0,085
Innbyggere 80-89 år	0,133
Innbyggere 90 år og eldre	0,049
Andel skilte og separerte 16-59 år	0,038
Andel arbeidsledige 16-59 år	0,011
Beregnet reisetid	0,015
Reiseavstand til nærmeste sonekrets	0,010
Reiseavstand til nærmeste nabokrets	0,011
Dødlighetstall	0,025
Ikke-gifte 67 år og over	0,025
Innvandrere	0,005
Psykisk utviklingshemmede 16 år og over	0,066
Psykisk utviklingshemmede under 16 år	0,004
Urbanitetskriterium	0,042
Landbrukskriterium	0,005
Sum	1,000

Det er heller ikke gjort endringer i kostnadsnøkkelen for fylkeskommunene fra 2007 til 2008. Tabell 3.17 viser kostnadsnøkkelen for fylkeskommunene i 2008.

⁶ I budsjettet for 2007 post 70 ordinære arbeidsmarkedstiltak.

Tabell 3.17 Kostnadsnøkkel for fylkeskommunene

Kriterium	Vekt
Innbyggere 0-15 år	0,064
Innbyggere 16-18 år	0,526
Innbyggere 19-34 år	0,027
Innbyggere 35-66 år	0,035
Innbyggere 67-74 år	0,008
Innbyggere over 75 år	0,009
Rutenett til sjøs	0,032
Bosatt spredt	0,022
Areal	0,007
Storbyfaktor	0,016
Befolkning på øyer	0,009
Vedlikeholdskostnader veg	0,064
Reinvesteringskostnader veg	0,032
Søkere yrkesfag	0,149
Sum	1,000

Inntektsutjevning

Inntektsutjevningen skal utjevne forskjeller mellom kommunenes og mellom fylkeskommunenes skatteinntekter. Det inntektsutjevneende tilskuddet beregnes fortløpende 7 ganger i året når skatteinngangen foreligger. Beregningen av inntektsutjevningen dokumenteres på Kommunal- og regionaldepartementets internettsider for løpende inntektsutjevning på http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/tema/Kommune-_og_fylkesforvaltning/Kommuneokonomi/Lopende-inntektsutjevning2.html.

Fra 2005 inngår kommunenes inntekter fra selskapsskatten i inntektsutjevningen (jf. kap. 571, post 69 Kommunal selskapsskatt). Hver kommunes andel av selskapsskatten i 2008 er vist i vedlegg 1, tabell 1.8 i kommuneproposisjonen for 2008 (St.prp. nr. 67 (2006-2007)). Samtidig med tilbakeføringen av selskapsskatten, ble inntektsutjevningen for kommunene lagt om til en symmetrisk utjevning. Det er ingen endringer i inntektsutjevningen fra 2007 til 2008. Kommuner med skatteinntekter over landsgjennomsnittet får et trekk på 55 pst. av differansen mellom egen skatteinntekt og landsgjennomsnittet, mens kommuner med skatteinntekter under landsgjennomsnittet får kompensert 55 pst. av differansen mellom egen skatteinntekt og landsgjennomsnittet. For å skjerme kommuner med lave skatteinntekter, får kommuner

med skatteinntekter under 90 pst. av landsgjennomsnittet en tilleggskompensasjon på 35 pst. av differansen mellom egen skatteinntekt og 90 pst. av landsgjennomsnittet. For en nærmere omtale av omleggingen til symmetrisk inntektsutjevning, vises det til St.meld. nr. 5 (2004-2005) *Tilbakeføring av selskapsskatt til kommunene og omlegging av inntektsutjevningen*, og til kapittel 7 i kommuneproposisjonen for 2005.

For fylkeskommunene er det ingen omlegging av inntektsutjevningen i 2008. Inntektsutjevningen vil være basert på at fylkeskommuner med skatteinntekter under 120 pst. av landsgjennomsnittet, får kompensert 90 pst. av differansen mellom egen skatt og referansenivået på 120 pst. Fylkeskommuner som har skatteinntekter på mer enn 120 pst. av landsgjennomsnittet får beholde skatteinntektene.

Inndelingstilskudd

Inndelingstilskuddet er en del av post 60 til kommunene, og blir gitt til kommuner som slår seg sammen. Tilskuddet skal sikre at kommuner som slår seg sammen, ikke får reduserte statlige overføringer som følge av kommunesammenslutningen. Inndelingstilskuddet består av det basistilskuddet som gikk til kommunene før sammenslutningen, i tillegg til eventuelle regionaltilskudd som kommunene mottok før sammenslutningen. Tilskuddet blir beregnet det året kommunene gjennomfører sammenslutningen, og blir senere justert med pris- og lønnsvekst de påfølgende årene. Kommuner som gjennomfører en sammenslutning, vil motta fullt inndelingstilskudd i ti år. Tilskuddet vil deretter bli trappet gradvis ned over en periode på fem år. I 2008 mottar kommunene Re, Bodø, Aure, Vindafjord og Kristiansund inndelingstilskudd.

1. januar 2008 vil det bli foretatt to grenseendringer mellom kommuner. Grensen mellom Tromsø og Karlsøy kommuner i Troms blir endret slik at 50 personer flyttes fra Tromsø kommune til Karlsøy kommune. Grensen mellom Rindal kommune i Møre og Romsdal og Hemne kommune i Sør-Trøndelag blir endret slik at fire personer flyttes fra Rindal kommune til Hemne kommune. I inntektssystemet blir endringene ivaretatt ved at Nord-Norge-tilskuddet blir oppdatert med befolkningsendringen som følger av grensereguleringen i budsjettet for 2008. Korreksjonen for alderskriteriene blir gjennomført i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett. Korreksjonen i revidert nasjonalbudsjett vil på grunn av dette kunne bli større enn vanlig for de involverte kommuner.

Post 62 Nord-Norge-tilskudd

Inntektssystemet skal bidra til å støtte opp under viktige regionalpolitiske målsettinger som å sikre bosetning og levedyktige lokalsamfunn i alle deler av landet. Som et ledd i regional- og distriktpolitikken ønsker regjeringen at kommuner og fylkeskommuner i Nord-Norge skal sikres muligheter til å gi et bedre tjenestetilbud enn kommuner og fylkeskommuner ellers i landet. Kommuner og fylkeskommuner i Nord-Norge får derfor et eget tilskudd. Tilskuddet skal også bidra til en høy kommunal og fylkeskommunal sysselsetting i et område med et konjunkturavhengig næringsliv. Tilskuddet blir utbetalt som en lik sats pr. innbygger for alle kommunene innenfor hvert fylke og som en sats pr. innbygger for hver fylkeskommune. Departementet tilrår at satsene for Nord-Norge-tilskuddet for 2008 blir prisjustert. Tabell 3.18 viser satsene for Nord-Norge-tilskuddet i 2008 for kommuner og fylkeskommuner.

Tabell 3.18 Nord-Norge-tilskudd til kommuner og fylkeskommuner

	Kr pr. innbygger
<i>Kommuner:</i>	
Nordland	1 457
Troms	2 795
Finnmark	6 828
<i>Fylkeskommuner:</i>	
Nordland	915
Troms	1 042
Finnmark	1 424

Post 63 Regionaltilskudd

Regionaltilskuddet er på samme måte som Nord-Norge-tilskuddet begrunnet ut fra regionalpolitiske hensyn. Regionaltilskuddet blir i 2008, som i 2007, gitt til kommuner som har mindre enn 3200 innbyggere og som har skatteinntekter under 110 pst. av landsgjennomsnittet. Kommuner med mindre enn 3000 innbyggere mottar fullt tilskudd, mens kommuner med mellom 3000 og 3200 innbyggere mottar redusert tilskudd etter følgende modell:

- kommuner med mellom 3000 og 3049 innbyggere får 80 pst. av full sats
- kommuner med mellom 3050 og 3099 innbyggere får 60 pst. av full sats

- kommuner med mellom 3100 og 3149 innbyggere får 40 pst. av full sats
- kommuner med mellom 3150 og 3199 innbyggere får 20 pst. av full sats

Kommuner i Finnmark og enkelte kommuner i Nord-Troms vil som tidligere år få tilskudd etter forhøyet sats.

Departementet tilrår at satsene for regionaltilskuddet for 2008 blir prisjustert.

Tabell 3.19 Satser for regionaltilskuddet. Full sats

	(1 000 kr)
Område	Beløp pr. kommune
Finnmark og enkelte kommuner i Nord-Troms	10 389
Øvrige kommuner	5 296

Post 64 Skjønnstilskudd

Kommunal- og regionaldepartementet fordeler årlig en del av rammetilskuddet til kommuner og fylkeskommuner etter skjønn. Formålet med skjønnstilskudd er å ta hensyn til forhold som ikke ivaretas av de objektive kriteriene i inntektssystemet. Det samlede skjønnstilskuddet for kommuner og fylkeskommuner for 2008, inklusiv kompensasjon for omlegging av ordningen med differensiert arbeidsgiveravgift, er satt til 2 391 mill. kr.

Tabell 3.20 Skjønnstilskudd til kommuner og fylkeskommuner 2008

	(1 000 kr)
Kommunene	1 504 000
Fylkeskommunene	887 000
Landet i alt	2 391 000

Den samlede skjønnsrammen for 2008 er økt med 20 mill. kr i forhold til forslaget i kommuneproposisjonen for 2008. I forbindelse med vedtak ESA traff 3. mai 2007 om at en del av momskompensasjonsordningen er i strid med statsstøtteregulverket i EØS-avtalen, må anslagsvis 20 mill. kr i ulovlig støtte tilbakebetales til staten. For å kunne kompensere fylkeskommunene for dette er skjønnsrammen til fylkeskommunene økt med 20 mill. kr.

Kommunene

Den samlede skjønnsrammen for kommunene, inklusiv kompensasjon for omlegging av ordnin-

gen med differensiert arbeidsgiveravgift, er for 2008 1 504 mill. kr. Ved fastsettelsen av rammene for 2008 er det tatt utgangspunkt i rammene for 2007. Disse rammene er korrigert for endringer i særskilte tilskudd fra inneværende år til neste år, samt enkelte andre endringer som omtales under.

- Skjønnsrammen eksklusiv kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift, kompensasjon for endringer i inntektssystemet fra 2002 og særskilte tilskudd betegnes som basisrammen. Basisrammen holdes i 2008 på samme nominelle nivå som i 2007.
- Endringer i inntektssystemet: Kompensasjon til kommuner som har skatteinntekter lavere enn 110 pst. av landsgjennomsnittet og som samlet tapte mer enn kr 360 pr. innbygger på endringer i inntektssystemet i perioden 2002-2006 videreføres på uendret nominelt nivå i 2008.
- Innenfor skjønnsrammen er det satt av tilskudd til utviklings- og utredningsprosjekter («prosjektskjønn»). I kommuneproposisjonen 2008 ble det varslet at det ville bli avsatt 50 mill. kr til slike prosjekter. Det foreslås nå å avsette 70 mill. kr til dette formålet i 2008. Departementet har i budsjettet for 2008 satt av 8 mill. kr innenfor rammen for prosjektskjønnet til oppstart av et forsøksprosjekt med elektronisk stemmegivning. Dette skal bl.a. dekke utgifter til etablering av en prosjektorganisasjon. Deler av midlene skal gå til avlønning av personell i departementet. Videre skal beløpet dekke innkjøp av datateknisk og eventuell annen kompetanse, utarbeiding av kravspesifikasjoner og deler av systemutviklingskostnader. Videre er det igangsatt flere prosjekter som finansieres over prosjektskjønnet, bl.a. Kvalitetskommune-programmet, Økoløft, Grønne energikommuner, klima- og energikurs, utstillingsvindu for kvinner i lokalpolitikken og e-helse.
- Da ordningen med differensiert arbeidsgiveravgift (DAA) falt bort i 2004, ble kommunene kompensert gjennom en økning i skjønnsstilskuddet. De fleste kommuner fikk i 2007 tilbake samme sats for DAA som de hadde før omleggingen av ordningen. Kommuner som kun delvis fikk gjeninnført redusert sats for DAA beholdt en forholdsmessig andel av kompensasjonen. Kompensasjonen til disse kommunene var i 2007 på om lag 313 mill. kr. Kompensasjonen for 2008 er fastsatt til 327 mill. kr.
- Det er i 2008 satt av 50 mill. kr til kompensasjon til kommuner som i 2008 vil tape på oppdatering av befolkningstall når endelig rammetilskudd beregnes (Revidert beregningsteknisk dokumentasjon i juni 2008).

Fylkeskommunene

Den samlede skjønnsrammen til fylkeskommunene er for 2008 om lag 887 mill. kr. Ved fastsettelsen av rammene for 2008 er det tatt utgangspunkt i rammene for 2007. Disse rammene er korrigert for endringer i særskilte tilskudd fra inneværende år til neste år, samt de endringer som omtales under.

- Skjønnsrammen eksklusiv kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift, kompensasjon for endringer i inntektssystemet fra 2002 og særskilte tilskudd, betegnes som basisrammen. Basisrammen for 2008 holdes fast på samme nominelle nivå som i 2007.
- Endringer i inntektssystemet: Kompensasjon til fylkeskommuner som har skatteinntekter lavere enn 110 pst. av landsgjennomsnittet og som samlet tapte mer enn kr 360 pr. innbygger på endringer i inntektssystemet i perioden 2002-2006, videreføres på uendret nominelt nivå i 2008.
- Da ordningen med differensiert arbeidsgiveravgift (DAA) falt bort i 2004, ble fylkeskommunene kompensert gjennom en økning i skjønnsstilskuddet. De fleste kommuner fikk i 2007 tilbake samme sats for DAA som de hadde før omleggingen av ordningen. Dette reduserte også tilskuddsbehovet til fylkeskommunene. Kompensasjonen for økt sats for DAA ble derfor redusert med om lag 201 mill. kr. fra 2006 til 2007 og var på 56 mill. kr. i 2007. I 2008 er kompensasjonen fastsatt til om lag 58 mill. kr.
- ESA traff 3. mai 2007 vedtak om at en del av momskompensasjonsordningen er i strid med statsstøttereguleringen i EØS-avtalen ettersom dagens ordning kan gi opphav til nye konkurransevridninger på merverdiavgiftsunntatte virksomhetsområder hvor kommunene og fylkeskommunene mot vederlag tilbyr tjenester i konkurranse med private. Ulovlig mottatt støtte i perioden 2004-2007 skal tilbakebetales staten. Dette er anslått å utgjøre 20 mill. kr. Skjønnsrammen økes med tilsvarende beløp.

Post 65 Tilskudd til barnevern / hovedstadstilskudd

I 1999 ble det innført et eget hovedstadstilskudd i inntektssystemet. Hovedstadstilskuddet til Oslo kommune var bl.a. begrunnet med at Oslo hadde et høyt utgiftsbehov knyttet til rusomsorg og psykisk helsevern. Fra og med 2004 ble det innført et eget kriterium i kostnadsnøkkelen for kommuner som fanger opp variasjoner i utgiftsbehovet knyttet til rusomsorg og psykisk helsevern. Hovedstadstilskuddet til Oslo kommune ble derfor avvirket som egen post på statsbudsjettet fra og med 2004.

Fra og med 2004 overtok staten det ansvaret fylkeskommunene tidligere hadde for barnevernet. Oslos ansvar for barnevernet ble likevel videreført, jf. omtale i kapittel 12 i kommuneproposisjonen for 2004 (St.prp. nr. 66 (2002-2003)). Den delen av de frie inntektene til fylkeskommunen som kan tilskrives barnevern, ble lagt inn i hovedstadtilskuddet til Oslo kommune.

I 2007 mottar Oslo kommune om lag 470 mill. kr i tilskudd til barnevern / hovedstadtilskudd. Om lag 80 pst. av midlene er knyttet til Oslo sitt ansvar for barnevern, mens om lag 20 pst. er knyttet til at Oslo har spesielle oppgaver som hovedstad.

Olafiaklinikken

Oslo kommune har siden 1993 drevet Olafiaklinikken, en klinikk for seksuelt overførbare infeksjoner og hiv. Oslo kommune og tidligere Helse Øst RHF har gjennomført drøftinger om en overføring av Olafiaklinikken til Helse Sør-Øst RHF, og partene er blitt enige om en slik virksomhetsoverføring. I forbindelse med dette trekkes 6 mill. kr ut av hovedstadtilskuddet til Oslo kommune og overføres kap. 732, post 72 Tilskudd til Helse Sør-Øst RHF.

Departementet foreslår at tilskudd til barnevern/hovedstadtilskuddet for 2008 blir oppjus-

tert i takt med prisstigningen. Oslo kommune vil da motta i underkant av 483 mill. kr i tilskudd til barnevern / hovedstadtilskudd i 2008.

Post 69 Kommunal selskapsskatt

I forbindelse med behandlingen av St.meld. nr. 5 (2004-2005) *Tilbakeføring av selskapsskatt til kommunene og omlegging av inntektsutjevningen*, besluttet Stortinget å tilbakeføre en andel av selskapsskatten til kommunene. Som i 2007 vil selskapsskatten også i 2008 utbetales som en del av rammetilskuddet. Selskapsskatten inngår sammen med kommunenes skatteinntekter fra personskatt og naturressursskatt i systemet for inntektsutjevning.

Selskapsskatten til kommunene for 2008 er beregnet med utgangspunkt i en skattesats på 3,5 pst. Satsen er uendret fra 2007. Dette innebærer en samlet bevilgning på 5 375 mill. kr. Dette er en nominell økning på 215 mill. kr fra 2007, dvs. at nivået reelt sett er om lag uendret. Overføring av selskapsskatt til kommunene er basert på innbetalt selskapsskatt for skatteåret 2005. Når det gjelder fordelingen av selskapsskatten mellom kommunene i 2008, vises det til kommuneproposisjonen for 2008 (St.prp. nr. 67 (2006-2007)), vedlegg 1, tabell 1.8.

Kap. 571 Rammetilskudd til kommuner

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008
21	Kunnskapsutvikling og drift av inntektssystemet, <i>kan overføres</i>	6 691	7 400	7 718
60	Innbyggertilskudd ¹	31 002 000	34 382 548	37 215 812
62	Nord-Norge-tilskudd	1 178 333	1 220 161	1 269 995
63	Regionaltilskudd	780 846	824 414	855 763
64	Skjønnstilskudd, <i>kan nyttes under kap. 572, post 64</i>	2 733 996	1 497 042	1 504 000
69	Kommunal selskapsskatt, <i>kan nyttes under post 60</i>	5 041 336	5 160 036	5 374 865
90	Forskudd på rammetilskudd	27 209		
	Sum kap. 571	40 770 411	43 091 601	46 228 153

¹ Endringer som ikke fremgår av tabellen: Da Stortinget behandlet St.prp. nr. 69 (2006-2007) Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2007 ble bevilgningen på post 60 økt med 83 mill. kr til 34 465,5 mill. kr.

Post 60-69

For omtale av postene 60-69 viser vi til omtalen av programkategorien.

Post 21 Kunnskapsutvikling og drift av inntektssystemet

I 2002 ble det opprettet en egen post knyttet til kunnskapsutvikling og drift av inntektssystemet.

Kjøp av data og ulike tjenester knyttet til drift av inntektssystemet blir finansiert over post 21.

Midlene fra post 21 blir også brukt til å initiere forskning og innhenting av kunnskap innenfor hele det kommunaløkonomiske området. Gjennom Det tekniske beregningsutvalget for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU) blir det rapportert om hovedtrekk i økonomi og tjenesteyting i kommunene. TBU vil i 2008, som i 2007, bli finansiert over post 21.

Det legges også til grunn at posten kan brukes til å finansiere større utviklingsprosjekter innenfor departementets ansvarsområde.

For 2008 foreslår departementet en bevilgning på vel 7,7 mill. kr på denne posten, en økning på vel kr 300 000 fra 2007.

Post 90 Forskudd på rammetilskudd

I forslag til vedtak bes det om Stortingets samtykke til at det kan utbetales inntil 250 mill. kr i 2008 som forskudd på rammetilskudd til kommunene for 2009.

Kap. 3571 Tilbakeføring av forskudd

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag 2008
		2006	budsjett 2007	
90	Tilbakeføring av forskudd	85 301		
	Sum kap. 3571	85 301		

Post 90 Tilbakeføring av forskudd

Ved behandlingen av St.prp. nr. 1 (2006-2007) fikk Kommunal- og regionaldepartementet fullmakt til å gi inntil 250 mill. kr i forskudd på rammetilskudd for 2008 til kommuner i 2007. På grunn av usikkerhet knyttet til skatteinnngang og inntekstutjevning

for siste utbetalingstermin i 2007 er det på nåværende tidspunkt ikke mulig med sikkerhet å angi størrelsen på utbetalt forskudd på rammetilskudd i 2007. Det fremmes derfor ikke bevilgningsforslag på denne posten.

Kap. 572 Rammetilskudd til fylkeskommuner

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag 2008
		2006	budsjett 2007	
60	Innbyggertilskudd ¹	11 156 994	12 829 455	14 028 862
62	Nord-Norge-tilskudd	444 907	460 724	479 509
64	Skjønnstilskudd, <i>kan nyttes under kap. 571, post 64</i>	1 139 000	864 884	887 000
65	Tilskudd til barnevern/ hovedstadstilskudd	453 276	469 141	482 845
	Sum kap. 572	13 194 177	14 624 204	15 878 216

¹ Endringer som ikke fremgår av tabellen: Da Stortinget behandlet St.prp. nr. 69 (2006-2007) Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2007 ble bevilgningen på post 60 økt med 12,5 mill. kr til 12 841,9 mill. kr.

Postene 60-65

For omtale av post 60-65 henvises det til omtalen av programkategorien.

Post 90 Forskudd på rammetilskudd

I forslag til vedtak bes det om Stortingets samtykke til at det kan utbetales inntil 50 mill. kr i 2008 som forskudd på rammetilskudd til fylkeskommunene for 2009.

Kap. 3572 Tilbakeføring av forskudd**Post 90 Tilbakeføring av forskudd**

Ved behandlingen av St.prp. nr. 1 (2006-2007) fikk Kommunal- og regionaldepartementet fullmakt til

å gi opptil 50 mill. kr i forskudd på rammetilskudd for 2008 i statsbudsjettet for 2007. Fram til oktober 2007 er det ikke utbetalt forskudd på rammetilskuddet for 2007. Det fremmes derfor ikke forslag om tilbakeføring av forskudd i 2008.

Samlet vekst i rammeoverføringene til kommunesektoren

Tabell 3.21 Tilskudd gjennom inntektssystemet for 2007 og 2008

	Anslag på regnskap 2007	Korrigert 2007	Forslag 2008	Faktisk vekst 2007-2008	Korrigert vekst 2007-2008
Innbyggertilskudd	34 465 545	34 685 402	37 215 812	8,0	7,3
Nord-Norge-tilskudd	1 220 161	1 220 161	1 269 995	4,1	4,1
Regionaltilskudd	824 417	824 417	855 763	3,8	3,8
Skjønnstilskudd	1 497 042	1 497 042	1 504 000	0,5	0,5
Kommunal selskapsskatt	5 160 036	5 160 036	5 374 865	4,2	4,2
<i>Sum kommuner, ekskl. selskapsskatt</i>	38 007 165	38 227 022	40 845 570	7,5	6,8
<i>Sum kommuner, inkl. selskapsskatt</i>	43 167 201	43 387 058	46 220 435	7,1	6,5
Innbyggertilskudd	12 841 955	12 850 775	14 028 862	9,2	9,2
Nord-Norge-tilskudd	460 724	460 724	479 509	4,1	4,1
Skjønnstilskudd	864 884	884 078	887 000	2,6	0,3
Tilskudd til barnevern/hovedstads-tilskudd	469 141	463 383	482 845	2,9	4,2
<i>Sum fylkeskommuner</i>	14 636 704	14 658 959	15 878 216	8,5	8,3
<i>Sum kommunesektor, ekskl. selskaps- skatt</i>	52 643 869	52 885 981	56 723 786	7,8	7,3
<i>Sum kommunesektor, inkl. selskaps- skatt</i>	57 803 905	58 046 017	62 098 651	7,4	7,0

Tabell 3.21 viser tilskudd gjennom inntektssystemet i 2007 før og etter korreksjoner for endringer i oppgaver og endringer i regelverk, og før og etter innlemminger av øremerkede tilskudd. Beløpene er i nominelle kroner. Tabellen viser også forslag til bevilgning i 2008 fordelt på de ulike postene i rammetilskuddet. Kolonne 2 viser anslag på tildelingen for 2007 til kommuner og fylkeskommuner. Kolonne 3 viser den samme tildelingen korrigert for oppgaveendringer mv. Hensikten med å korrigere for oppgaveendringer er å gjøre tallstørrelsen for de to årene sammenlignbare. Oppgaveendringene det er korrigert for, er nærmere omtalt nedenfor. Kolonne 4 viser regjeringens forslag til bevilgning for 2008.

Endringer i oppgavefordeling mellom ulike forvaltningsnivå, regelendringer, innlemming av øremerkede tilskudd mv.

I budsjettet for 2008 vil det som tidligere år bli gjort en rekke korrigeringer i rammetilskuddet for endringer i oppgavefordelingen mellom forvaltningsnivå, regelendringer, innlemminger av øremerkede tilskudd mv. Noen endringer vil bli omfattet av overgangsordningen i inntektssystemet, mens andre vil bli lagt rett inn eller trukket ut av rammetilskuddet etter kostnadsnøkkelen. For nærmere omtale av korreksjonene, viser vi til Beregningsteknisk dokumentasjon til St.prp. nr. 1 (2007-2008) fra Kommunal- og regionaldepartementet (Grønt hefte). Endringer som rammetilskuddet vil bli korrigert for i 2008, er oppgitt i 2007-kroner.

Korreksjoner i rammetilskuddet til kommunene

Vertskommuner (psykisk utviklingshemmede)

Det skal i budsjettet for 2008 foretas en reduksjon av vertskommunetilskuddet (kap. 761, post 61) som følge av frafall av brukere. Midlene skal overføres til Kommunal- og regionaldepartementets budsjett (kap. 571, post 60 Innbyggertilskudd).

Reduksjon i tilskuddet for 2008 er basert på telling pr. 1. januar 2007. 42 brukere falt fra i løpet av 2006.

Det øremerkede tilskuddet pr. person som omfattes av vertskommunetilskuddet varierer mellom vertskommunene. For å utjevne ulikhetene mellom vertskommunene, skal vertskommuner som ligger under gjennomsnittlig tilskudd pr. bruker på landsbasis, få en reduksjon pr. bruker som faller fra som tilsvarer 50 pst. av tilskuddet pr. person. Denne ordningen skal fortsette inntil gjennomsnittlig tilskudd pr. bruker blir likt fordelt for alle vertskommunene. For vertskommuner som får tilskudd over landsgjennomsnittet, skal tilskuddet reduseres med 100 pst. av tilskuddet pr. person, jf. St.prp. nr. 1 for Sosial- og helsedepartementet (2001-2002) og Stortingets behandling av denne.

Det foreslås å overføre om lag 19,8 mill. kr fra kap. 761, post 61 til kap. 571, post 60 som følge av frafall. Midlene skal legges inn i overgangsordningen i inntektssystemet.

Elever i frittstående og statlige skoler

Som følge av at tallet på elever i frittstående og statlige skoler øker, blir rammetilskuddet til kommunene redusert med om lag 9 mill. kr i 2008.

Tilskudd til kommuner til samlivstiltak

Den øremerkede tilskuddsordningen til Godt samliv! (kap. 830, post 60) skal legges inn i rammetilskuddet til kommunene. Rammetilskuddet øker dermed med 9,19 mill. kr i 2008.

Frukt og grønt til skoler med ungdomstrinn

I forbindelse med behandlingen av revidert budsjett 2007 ble rammetilskuddet økt med 83 mill. kr som følge av innføring av en ordning med gratis frukt og grønt for alle elever på skoler med ungdomstrinn fra høsten 2007. Helårseffekten er 199,3 mill. kr, og i 2008 vil derfor ytterligere 116,3 mill. kr bli lagt inn i rammetilskuddet.

Landbruksvikarer

En ny landsdekkende landbruksvikarordning etableres fra og med 1. januar 2008. Avløserlag vil få ansvaret for denne tjenesten, jf. St.prp. nr. 77 (2006-2007) og jordbruksoppgjøret 2007. Gjennom ordningen vil norske bønder være sikret arbeidshjelp ved akutte kriser som alvorlig skade eller sykdom.

For 2008 overføres om lag 25,9 mill. kr fra Kommunal- og regionaldepartementets budsjett kap. 571, post 60 til Landbruks- og matdepartementet kap. 1150, underpost 78.15 Landbruksvikarordningen. Dette tilsvarer det kommunene har brukt på landbruksvikarer. For nærmere omtale av saken vises det til kap. 2 og budsjettproposisjonen for Landbruks- og matdepartementet for 2008.

Økt timetall i grunnskolen

Regjeringen foreslår i budsjettet for 2008 å utvide timetallet på barnetrinnet med til sammen fem uketimer à 60 minutter. Økningen i timetallet skal gjelde fra høsten 2008. Det legges inn 259,1 mill. kr i rammetilskuddet til kommunene.

Forsøk med kommunal forvaltning av kulturminne og alternativ forvaltningsorganisering av transportsystem

Kulturminneforsøkene i Bergen, Kristiansand og Stavanger, samt forsøkene med alternativ forvaltningsorganisering av transportsystemene i Bergen og Trondheim avvikles etter 31. desember 2007. Fylkeskommunene overtar ansvaret fra de respektive kommunene, og som følge av dette blir rammetilskuddet til kommunene redusert med 127,6 mill. kr i 2008.

Momskompensasjonsordningen

ESA traff 3. mai 2007 vedtak om at en del av kompensasjonsordningen er i strid med statsstøtteregulverket i EØS-avtalen. Det er begrunnet med at dagens ordning kan gi opphav til nye konkurransevridninger på merverdiavgiftsunntatte virksomhetsområder hvor kommunene og fylkeskommunene mot vederlag tilbyr tjenester i konkurranse med private. Som følge av dette vil kompensasjonsordningen bli snevret noe inn. Kommunene og fylkeskommunene vil ikke lenger få kompensert merverdiavgiften på anskaffelser som kan henføres til denne type virksomhet. Kompensasjonsinntektene til kommunene er anslått å reduseres med 0,96 mill. kr som følge av dette, og vil bli motsvart av en tilsvarende økning i rammetilskuddet.

Korreksjoner i rammetilskuddet til fylkeskommunene Elever i statlige og private skoler

Som følge av at tallet på elever i frittstående og statlige skoler øker, blir rammetilskuddet til fylkeskommunene redusert med 77,6 mill. kr.

Gratis læremidler i videregående opplæring

I budsjettet for 2007 ble det lagt inn midler for å kompensere skoleeier for innføring av gratis læremidler i Vg2. Høsten 2008 innføres gratis læremidler i Vg3, og skoleeier skal kompenseres for dette ved at 203 mill. kr legges inn i rammetilskuddet. Samtidig trekkes kompensasjonen knyttet til Vg2 ut. Siden antall elever i Vg3 er noe lavere enn i Vg2, og elevenes kostnader til lærebøker er noe lavere på Vg3 enn på Vg2, innebærer dette en redusert bevilgning i 2008. Rammetilskuddet til fylkeskommunene reduseres netto med 84,4 mill. kr.

Bratsbergbanen/Vøgne

Samferdselsdepartementet har etter avtale overført ansvaret for drift av regiontogtilbudet Bratsbergbanen til Telemark fylkeskommune fra 2. halvår 2004 og regiontilbudet «Vøgne» til Buskerud fylkeskommune fra 2. halvår 2005. Midlene har t.o.m. 2007 blitt bevilget over rammetilskuddet til fylkeskommunene (kap. 572, post 60). Bevilgningen til «Vøgne» og Bratsbergbanen bevilges f.o.m. 2008 over Samferdselsdepartementets budsjett kap. 1351, post 60 Kompensasjon for ansvarsoverføring kjøp av persontransport med tog. Som følge av dette nedjusteres rammetilskuddet til fylkeskommunene med til sammen 15,8 mill. kr i 2008.

Rådgivingstjenesten

Stortinget besluttet i forbindelse med behandlingen av revidert nasjonalbudsjett 2007 å øke ressursene til rådgivning i videregående opplæring spesielt rettet mot ungdomstrinnet med 11 mill. kr i 2007. Midlene er lagt inn i rammetilskuddet til fylkeskommunene. I 2008 videreføres tiltaket og helårseffekten er beregnet til 26,4 mill. kr. Rammetilskuddet til fylkeskommunene økes derfor med ytterligere 15,4 mill. kr i 2008.

Forsøk med kommunal forvaltning av kulturminne og alternativ forvaltningsorganisering av transportsystem

Kulturminneforsøkene i Bergen, Kristiansand og Stavanger, samt forsøkene med alternativ forvalt-

ningsorganisering av transportsystemene i Bergen og Trondheim avvikles i 2007. Fylkeskommunene overtar ansvaret fra de respektive kommunene, og som følge av dette økes rammetilskuddet til fylkeskommunene med 127,6 mill. kr i 2008.

Lovfestet rett til videregående opplæring for voksne

I St.meld. nr. 16 (2006-2007) varslet Kunnskapsdepartementet et forslag om å endre opplæringsloven slik at retten til opplæring skal gjelde alle voksne over 25 år og ikke bare voksne som er født i 1978 og senere. Kunnskapsdepartementet tar sikte på å fremme forslag om en slik lovendring våren 2008. Det er foreslått bevilget 20,15 mill. kr til dette i 2008. Midlene blir lagt inn i rammetilskuddet til fylkeskommunene.

Momskompensasjonsordningen

ESA traff 3. mai 2007 vedtak om at en del av kompensasjonsordningen er i strid med statsstøtteregulverket i EØS-avtalen ettersom dagens ordning kan gi opphav til nye konkurransevridninger på merverdiavgiftsunntatte virksomhetsområder hvor kommunene og fylkeskommunene mot vederlag tilbyr tjenester i konkurranse med private. Som følge av dette vil kompensasjonsordningen bli snevret noe inn. Fylkeskommunene vil ikke lenger få kompensert merverdiavgiften på anskaffelser som kan henføres til denne type virksomhet. Kompensasjonssinntektene til fylkeskommunene er anslått å reduseres med 8,64 mill. kr som følge av dette, og vil bli motsvart av en tilsvarende økning i rammetilskuddet. I tillegg skal ulovlig mottatt støtte i perioden 2004-2007 tilbakebetales staten. Dette er anslått å utgjøre 19,19 mill. kr, og vil bli motsvart av en tilsvarende engangsøkning i skjønnsrammen til fylkeskommunene.

Tannhelsetjenester til rusavhengige under legemiddelassistert rehabilitering

Rammetilskuddet til fylkeskommunene økes med 6,7 mill. kr for å tilby tannbehandling til rusavhengige under legemiddelassistert rehabilitering (LAR). Det vises til nærmere omtale i kap. 2.

Olafiaklinikken

Oslo kommune har siden 1993 drevet Olafiaklinikken, en klinikk for seksuelt overførbare infeksjoner og hiv. Oslo kommune og tidligere Helse Øst RHF har gjennomført drøftinger om en overføring av Olafiaklinikken til Helse Sør-Øst RHF og partene er blitt enige om en slik virksomhetsoverfø-

ring. I forbindelse med dette trekkes 5,74 mill. kr ut av hovedstadstilskuddet til Oslo kommune og overføres kap. 732, post 72 Tilskudd til Helse Sør-Øst RHF.

Nedklassifisering av riksvegferjesamband

Ferjesambandet Svolve-Skrova nedklassifiseres til fylkeskommunalt samband som følge av nedleg-

gingen av Skutviksambandet. Nordland fylkeskommune vil bli kompensert over rammetilskuddet til fylkeskommunene med 9,6 mill. kr for merkostnadene ved å opprette et fylkeskommunalt samband Svolve-Skrova. Beløpet finansieres ved at rammen for kap. 1320, post 72 Kjøp av riksvegferjetjenester for 2008 nedjusteres med 9,6 mill. kr.

Kap. 575 Ressurskrevende tjenester

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag 2008
		2006	Saldert budsjett 2007	
60	Toppfinansieringsordning, <i>overslagsbevilgning</i>			2 741 000
	Sum kap. 575			2 741 000

Post 60 Toppfinansieringsordning, overslagsbevilgning

Helse- og omsorgsdepartementet har til og med 2007 ansvaret for toppfinansieringsordningen for ressurskrevende tjenester. Utgiftene er budsjettert på kap. 761, post 64 på Helse- og omsorgsdepartementets budsjett. Tilskudd til kommunene forvaltes av Sosial- og helsedirektoratet. Fra og med 2008 overføres ansvaret for toppfinansieringsordningen fra Helse- og omsorgsdepartementet til Kommunal- og regionaldepartementet. Utgiftene vil bli budsjettert på kap. 575, post 60. Sosial- og helsedirektoratet vil fortsatt forvalte tilskudd til kommunene.

Mål

Formålet med bevilgningen er å sikre at tjenestemottakere som krever stor ressursinnsats fra det kommunale tjenesteapparat, får et best mulig tilbud uavhengig av kommunens økonomiske situasjon. Med ressurskrevende tjenestemottaker menes en person med store hjelpebehov og som mottar omfattende helse- og omsorgstjenester fra kommunen. Dette kan bl.a. gjelde personer med psykisk utviklingshemning, fysisk funksjonshemmede, personer med rusmiddelproblemer og mennesker med psykiske lidelser.

Tildelingskriterier

I 2007 får kommunene kompensert 70 pst. av netto lønnsutgifter som overstiger innslagspunktet på kr 770 000 på landsbasis. Netto lønnskostnader er

lønn til ansatte og tilhørende sosiale kostnader, fratrukket øremerkede tilskudd og tilskudd gjennom inntektssystemet. Kommunenes egenandel for utgifter over innslagspunktet er 30 pst. på landsbasis. Egenandelen blir beregnet som 30 pst. av netto lønnsutgifter utover innslagspunktet for alle kommuner som har tjenestemottakere av ressurskrevende tjenester. Videre blir den totale egenandel dividert på antallet innbyggere i de kommunene som har mottakere av ressurskrevende tjenester. Det betyr at de enkelte kommunene får en ulik grad av kompensasjon for utgiftene utover innslagspunktet. Kompensasjonen kan variere fra null til 96 pst. Kommuner med høye utgifter utover innslagspunktet i forhold til innbyggertallet, får en høyere kompensasjonsgrad enn kommuner med lave utgifter i forhold til innbyggertallet.

Kommunene har i 2007, med bakgrunn i regnskapstall for 2006, rapportert netto lønnsutgifter utover innslagspunktet på litt under 2,9 mrd. kr. Øvrige øremerkede tilskudd som kommunene mottar til enkelttjenestemottakere og finansieringen gjennom rammetilskuddet er da trukket fra. På grunnlag av kommunenes rapportering er statens tilskudd i 2007 beregnet til i overkant av 2 mrd. kr. 323 kommuner mottar tilskudd til totalt 4013 tjenestemottakere. Det er en økning i antall tjenestemottakere med 9,2 pst. fra 2006 til 2007, og tilskuddet per bruker har økt nominelt med 8,9 pst.

Endring i modell for tildeling av tilskudd

Fra 2008 foreslås det en omlegging av ordningen, kombinert med at staten overtar en økt andel av

finansieringen av ordningen. Kompensasjonsgraden foreslås økt fra 70 til 85 pst. Innslagspunktet prisjusteres på vanlig måte, og vil i 2008 bli kr 800 000.

Den nye modellen for beregning av toppfinansieringstilskuddet innebærer at kommunene får kompensert 85 pst. av egne netto lønnsutgifter utover innslagspunktet på kr 800 000. Ved siden av at kommunene får økt tilskudd, vil modellen bli enklere og mer forutsigbar. Kommunene får kompensert en fast andel av egne utgifter utover innslagspunktet. Videre kan kommunene inntektsføre tilskuddet ett år tidligere enn hva som er tilfellet i dag. Det vil føre til at det er mer samsvar mellom tidspunktet for kommunenes utgifter og kommunenes inntekter. Økningen av kompensasjonsgraden fører til at en får dempet de negative omfordelingseffektene av modellomleggingen, slik at få kommuner taper og de få som taper på omleggingen, taper lite. Det er mange kommuner som tjener på omleggingen. I tillegg er insentivene for kostnadseffektiv drift styrket ved at det ikke lenger kompenseres opp mot 100 pst. på marginen sett for den enkelte kommune isolert. Samlet fører styrkingen og omleggingen av ordningen til at kommunene gis rammebetingelser som skal sikre tjenestemottakerne et godt tilbud.

Fylkesmennene er i retningslinjene for fordeling av skjønnsstilskuddet for 2008 bedt om å ta hensyn til kommuner som har spesielt høye kostnader knyttet til særlig ressurskrevende tjenester, og hvor dette ikke fanges tilstrekkelig opp gjennom inntektssystemet og toppfinansieringsordningen. I tillegg er fylkesmennene bedt om spesielt å vurdere de få kommunene som taper på modellendringen.

Bosettingsstimulerende særtilskudd for flyktninger med alvorlige funksjonshemninger eller adferdsvansker

Det foreslås å endre toppfinansieringsordningen slik at det bosettingsstimulerende særtilskuddet for flyktninger med alvorlige funksjonshemninger eller adferdsvansker ikke skal trekkes fra ved utmåling av tilskuddet. Det bosettingsstimulerende særtilskuddet er på inntil kr 700 000 pr. tjenestemottaker pr. år i inntil 5 år. Med denne endringen vil kommunene få et høyere beløp som grunnlag for tilskuddsberegningen. Det betyr igjen at kommunene vil få en betydelig redusert egenandel ved bosetting av denne gruppen. Det forventes derfor at kommunene i større grad enn tidligere vil ha insentiv til å bosette flyktninger med alvorlige funksjonshemninger eller adferdsvansker.

Budsjett 2008

Det budsjetteres med 2 741 mill. kr i 2008, som er en økning på 908 mill. kr i forhold til saldert budsjett 2007.

Forslaget til bevilgning for 2008 tar hensyn til at faktisk utbetalt tilskudd i 2007 er 2 018 mill. kr, dvs. 185 mill. kr mer enn saldert budsjett. Helse- og omsorgsdepartementet vil senere i høst fremme forslag til tilleggsbevilgning for 2007.

Merutgiftene i 2008 knyttet til økningen av kompensasjonsgraden fra 70 til 85 pst. er beregnet til knapt 500 mill. kr. Videre er det lagt til grunn en økning i antall tjenestemottakere på 4 pst. og en reell vekst i utgifter pr. tjenestemottaker på 2 pst. i 2008.

I 2007 er vel 1,1 mill. kr på Helse- og omsorgsdepartementets budsjett knyttet til Sosial- og helsedirektoratets forvaltning av tilskuddsordningen (kap. 720, post 01). Tilsvarende beløp avsettes på kap. 720, post 01 i 2008 knyttet til at Sosial- og helsedirektoratet skal forvalte tilskuddsordningen for Kommunal- og regionaldepartementet.

Regnskapsføring

Med endringen av modellen vil kommunene kjenne til utgiftene knyttet til ressurskrevende tjenester i løpet av året og ved årsavslutning. Dette betyr at kommunene kan inntektsføre tilskuddet det samme året som utgiftene oppstår.

I 2008 vil kommunene få utbetalt tilskudd fra staten for utgifter som er knyttet til 2007. I tillegg vil kommunene i 2008 kunne inntektsføre tilskudd som er knyttet til utgiftene i 2008, men som først vil komme til utbetaling i 2009. Kommunene skal i 2008 budsjettere og regnskapsføre inntekter knyttet til toppfinansieringen i 2008, basert på utgiftene i 2008. Departementet viser til høringsbrev av 15. juni 2007 om endringer i regnskapsforskriften (likviditetsreserven mv.). Det foreslås i høringsbrevet at utbetalingen fra staten i 2008 i sin helhet skal føres på egen konto for likviditetsreserven - endring i regnskapsprinsipp i balansen i kommunenes regnskaper. Høringsfristen er 5. oktober. Departementet vil komme tilbake til saken i rundskriv i løpet av høsten 2007.

Finansiering av ressurskrevende tjenestemottakere over 67 år

Ved behandlingen av kommuneproposisjonen for 2008 uttalte flertallet i kommunal- og forvaltningskomiteen følgende i Innst.S. nr. 231 (2006-2007):

«Flertallet viser til at utgiftene som er grunnlag for utmåling av tilskuddet er knyttet til enkeltpersoner under 67 år. At personer som har særlig ressurskrevende tjenester faller helt ut av ordningen etter at de har fylt 67 år, kan etter flertallets mening ha uønskede konsekvenser. Flertallet ber derfor departementet vurdere endrin-

ger i regelverket for toppfinansieringsordningen for ressurskrevende tjenester som tar hensyn til dette.»

Departementet vil komme tilbake med en vurdering av dette spørsmålet i kommuneproposisjonen for 2009.

Programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg

Innledning

Regjeringen ønsker at alle skal kunne bo trygt og godt. En god bolig er en betingelse for et godt og meningsfylt liv, og det er derfor viktig at alle kan sikres en bolig som tilfredsstillende deres behov. Regjeringen er opptatt av at byggeprosessen er sikker og at den ikke skal resultere i byggefeil. Det bygde miljø bør være miljøvennlig og universelt utformet. Universelt utformet vil si at de aller fleste skal kunne bruke det uten spesiell tilrettelegging eller spesielløsninger. Regjeringen ønsker å bidra til attraktive bygde omgivelser gjennom stedsutvikling og god byggeskikk.

Ansvar og arbeidsoppgaver

Kommunal- og regionaldepartementet har ansvaret for regjeringens bolig- og bygningspolitikk. De bolig- og bygningspolitiske målene skal nås ved hjelp av økonomiske og juridiske virkemidler, og gjennom kompetanseoppbygging, veiledning og informasjon. Departementet har tre tilknyttede virksomheter som i hovedtrekk er utførerne av bolig- og bygningspolitikken: Husbanken, Statens bygningstekniske etat og Husleietvistutvalget i Oslo og Akershus.

Det er Den norske stats husbank som forvalter de fleste av de økonomiske virkemidlene. Husbanken er også et kompetansesenter innenfor boligsektoren. Gjennom sine regionkontorer har Husbanken kontakt med kommunene og lokale aktører som boligbyggelag, private utbyggere, frivillige organisasjoner og brukerorganisasjoner i hele landet.

Husbanken forvalter også virkemidler for å nå mål på andre politikkområder: Ordningene med rentekompensasjon for investeringer i skoleanlegg (Kunnskapsdepartementet) og kirkebygg (Kultur- og kirkedepartementet), lån til barnehager (Kunnskapsdepartementet), tilskudd til studentboliger (Kunnskapsdepartementet) og tilskudd til sykehjemsplasser og omsorgsboliger (Helse- og omsorgsdepartementet).

Statens bygningstekniske etat er statlig fagmyndighet og kompetansesenter for det bygningstekniske regelverket. Etaten yter bistand og rådgivning

til departementet, kommunale bygningsmyndigheter, fylkesmannsembeter, bransjeorganisasjoner og byggenæringen. Statens bygningstekniske etat er ansvarlig for utvikling av ByggSøk, systemet for elektronisk plan- og byggesaksbehandling. Etaten driver både den sentrale godkjenningsordningen for foretak med ansvarsrett i byggeprosessen og markedstilsyn for å sikre at byggevarer som markedsføres i Norge tilfredsstillende gjeldende krav.

Husleietvistutvalget er et tvisteløsningsorgan som kan avgjøre alle typer tvister om leie av bolig i Oslo og Akershus. Dette er en prøveordning som varer ut 2008.

Byggekostnadsprogrammet er resultatet av et samarbeid inngått mellom Kommunal- og regionaldepartementet og Bygge-, anleggs- og eiendomsrådet. Programmet ble etablert i 2005 og varer til og med 2009. Målet er å redusere veksten i byggekostnadene og øke produktiviteten i byggenæringen.

Utfordringer

Avskaffe bostedsløshet

Norges byggforskningsinstitutt har i 1996, 2003 og 2005 kartlagt omfanget av bostedsløshet i Norge. Den siste kartleggingen viste at om lag 5500 personer var bostedsløse. Den treårige nasjonale strategien for å forebygge og bekjempe bostedsløshet «På vei til egen bolig» (2005-2007) utløper i 2007. I løpet av strategiperioden er det oppnådd økt forståelse og kompetanse om bostedsløshet, det er utviklet nye boligløsninger og det er oppnådd gode resultater på enkeltområder. Et av resultatmålene i strategien er å redusere antall begjæringer om utkastelser med 50 pst. og antall utkastelser med 30 pst. innen 2007. Andelen begjæringer er redusert med 27 pst. siden 2004 og andelen gjennomførte utkastelser med 29 pst. i samme periode. Målet om å redusere antall utkastelser med 30 pst. er tilnærmet nådd, mens det fortsatt må jobbes målrettet for å redusere antall begjæringer.

Regjeringen ønsker at arbeidet med å forebygge og bekjempe bostedsløshet fortsetter med full styrke i 2008. Tiltak som bidrar til å nå resultatmålene i strategien skal fortsatt ha førsteprioritet innenfor Husbankens låne- og tilskuddsordninger.

Regjeringen legger videre til grunn at de arbeidsformer som er utviklet i strategiperioden videreføres.

Boligløsninger til vanskeligstilte på boligmarkedet

Regjeringen mener det er et stort behov for flere og mer egnede boliger til vanskeligstilte på boligmarkedet. I dette arbeidet er det viktig å se mennesket som helhet, noe som fordrer et mangfold av boligløsninger.

Bostøtte, boligtilskudd og startlån utgjør de viktigste økonomiske virkemidlene i det boligsosiale arbeidet, og de skal sammen danne et helhetlig og fleksibelt virkemiddelapparat for kommunene. Regjeringen vil i 2008 gjennomgå virkemidlene med sikte på å gjøre dem enda mer tilpasset og velegnet i kommunenes arbeid. Enkelte kommuner har en svak nettotilvekst av kommunale boliger og regjeringen vil derfor undersøke nærmere hvilke årsaker som ligger bak utviklingen og vurdere eventuelle tiltak.

Færre byggefeil og økt seriositet i byggenæringen

Byggefeil skaper mange problemer for de som rammes og koster samfunnet anslagsvis 12-15 mrd. kr pr. år. Denne utfordringen tar regjeringen alvorlig. Mange tiltak som bidrar til å redusere problemene er igangsatt, både i byggenæringen og hos sentrale myndigheter. Gjennom det femårige Byggekostnadsprogrammet har Kommunal- og regionaldepartementet et nyttig samarbeid med næringen for bl.a. å redusere omfanget av byggefeil. Regjeringen arbeider også med forslag til lovendringer i den nye bygningslovgivningen som etter planen skal legges fram for Stortinget ved års-

skiftet 2007/2008. Videre leder Kommunal- og regionalministeren et nyetablert forum som skal styrke huskjøperes og husbyggeres posisjon i møte med den useriøse delen av byggenæringen.

Flere lavenergiboliger og -bygg

Bolig- og byggsektoren står for ca. 40 pst. av energibruken og 40 pst. av materialbruken, mens byggavfallet utgjør ca. 40 pst. av avfall til deponi. Klima- og miljøutfordringene vi står overfor gjør det stadig viktigere å bygge med god kvalitet og satse på jevnlig fornyelse av den eksisterende bygningsmassen. Regjeringen vil stimulere til flere boliger og bygg som har redusert energibruk og sunne materialer. Dette skal oppnås gjennom tilskudd til kunnskapsoppbygging, informasjonstiltak og skjerpinger i regelverket. Blant annet har energi-kravene i Teknisk forskrift blitt skjerpet med ca. 25 pst. fra 1. februar 2007 med en overgangsperiode frem til 1. august 2009.

Kommunal- og regionaldepartementet vil følge opp St. meld. nr. 34 (2006-2007) Norges klimapolitikk, bl.a. ved å innføre forbud mot oljekjeler i nye bygninger med hjemmel i plan- og bygningsloven. Departementet tar også sikte på å utarbeide en ny miljøhandlingsplan for bolig- og byggsektoren i 2008.

Mål og rapportering

Tabell 3.22 viser hovedmål og arbeidsmål for programområde 13.80 Bolig, bomiljø og bygg. Det har blitt foretatt noen endringer i hovedmål 3 og 4 med tilhørende arbeidsmål. Rapportering på arbeidsmålene fra St.prp. nr. 1 (2006-2007) er gjort under nye arbeidsmål innenfor samme fagområde.

Tabell 3.22 Mål for programområde 13.80 Bolig, bomiljø og bygg

Hovedmål	Arbeidsmål
1 Et velfungerende boligmarked	1.1 God informasjon om og balansert lovregulering av boligsektoren 1.2 God finansiering av boliger i hele landet
2 Boliger til vanskeligstilte på boligmarkedet	2.1 Forebygge og bekjempe bostedsløshet 2.2 Flyktninger skal kunne etablere seg i bolig 2.3 Personer med nedsatt funksjonsevne skal kunne skaffe seg og beholde en egnet bolig 2.4 Personer med svak økonomi skal kunne etablere seg i bolig
3 Byggeprosessen skal være god og effektiv	3.1 Mer brukervennlig og målrettet byggesaksbehandling 3.2 Økt seriøsitet og færre byggefeil i byggenæringen 3.3 Styrket kompetanse og tilsyn i kommunene
4 Flere miljøvennlige og universelt utformede boliger og bygg på attraktive steder	4.1 Økt antall miljøvennlige boliger og bygg 4.2 Økt antall universelt utformede boliger, bygg og uteområder 4.3 Flere steder med god byggeskikk og godt bomiljø

Hovedmål 1 Et velfungerende boligmarked

En grunnleggende strategi for å nå regjeringens mål om at alle skal kunne bo trygt og godt, er å legge til rette for at boligmarkedet fungerer best mulig. Et velfungerende marked skal ideelt sett danne rammen for at det bygges et tilstrekkelig antall gode boliger til en rimeligst mulig pris.

Statens viktigste virkemidler for å tilrettelegge for et velfungerende bolig- og tomtemarked og effektive byggeprosesser er lover og regler, organisering, kunnskap og kommunikasjon, og god tilgang til bolig- og byggefinansiering.

Tiltak under dette hovedmålet finansieres i hovedsak over følgende budsjettposter:

- kap. 581, post 21 Kunnskapsutvikling og -formidling, forvaltes av departementet
- kap. 2412, post 90 Lån til Husbanken, forvaltes av Husbanken

Omtale av boligmarkedet

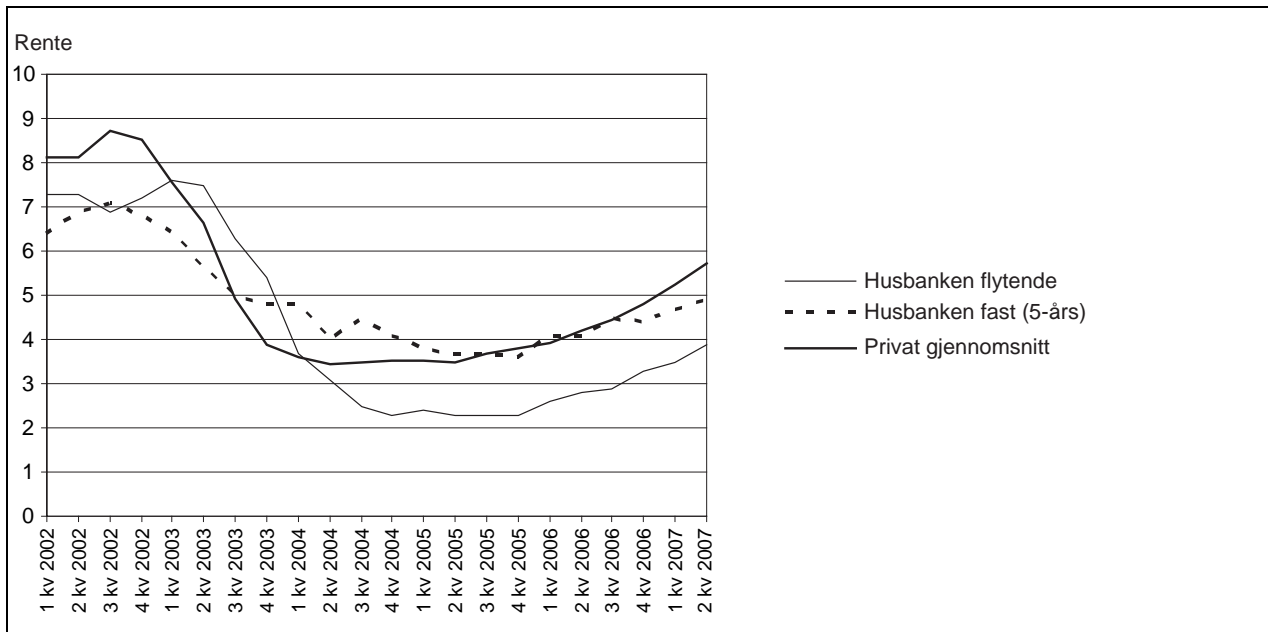
For å oppnå en målrettet og balansert bruk av virkemidlene under dette hovedmålet, er det nødvendig med god forståelse av forholdene i boligmarkedet. Hovedtrekkene i dagens marked oppsummeres kort nedenfor.

Lav rente på boliglån, sammen med synkende arbeidsledighet og vekst i husholdningenes inntek-

ter, er de viktigste årsakene til den høye boligetterspørselen og boligprisveksten de siste årene. Rentepoppinger, mangel på byggematerialer og begrenset tilgang til kvalifiserte fagfolk vil kunne føre til at veksten i bygging og i boligpriser avtar noe, selv om ikke dette har gitt reelle utslag pr. dags dato.

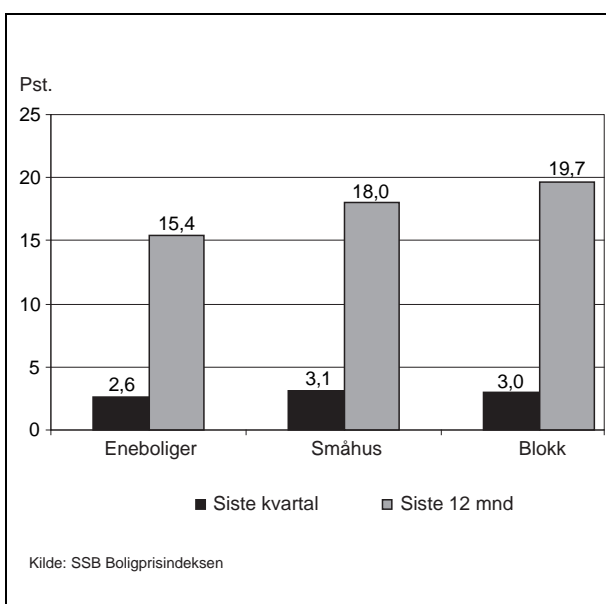
I Norge velger husholdningene i stor grad flytende rente på sine boliglån. Økt konkurranse mellom låneinstitusjonene om boliglånskundene bidrar til ytterligere bruk av denne utlånstypen. Den flytende renten er betydelig lavere enn fastrenten. Siden utgangen av 2. kvartal 2005 og fram til utgangen av 2006 har styringsrenten til Norges Bank økt med 1,75 pst., mens den gjennomsnittlige utlånsrenten i privatbankene kun økte med 0,9 pst. i samme periode.

Den flytende renten på de private bankenes boliglån nådde en bunn på rundt 3,5 pst. i 2005. Senere har renten økt gradvis og var i gjennomsnitt 5,9 pst. ved utgangen av 2. kvartal 2007. I Husbanken har den flytende renten på lån steget fra 2,3 pst. til 3,5 pst. i samme periode. Renteutviklingen de siste fem årene er vist i figur 3.13. I motsetning til lån i ordinære banker er det meste av Husbankens utlånsmasse (58 pst.) lån med fast rente. Husbanken tilbyr sine kunder fastrenteavtaler med 3-, 5- og 10-års bindingstid.

Figur 3.13 Flytende og fast rente i Husbanken sammenlignet med renten i private banker fra 1. kvartal 2002 til 2. kvartal 2007

Til tross for høy boligbygging og stigende rente er det fortsatt vekst i boligprisene. Prisveksten var sterkere i 2006 enn i 2005. Ved utgangen av 2006 lå prisene i gjennomsnitt nesten 17 pst. høyere enn ett år tidligere, jf. boligprisindeksen til Statistisk sentralbyrå. Prisveksten var klart sterkere for leiligheter og lavest for eneboliger, jf. figur 3.14. Prisene økte mest i Stavanger, Bergen og Trondheim. Fra 4. kvartal 2005 til 4. kvartal 2006 steg boligprisene i disse byene gjennomsnittlig med 21 pst.

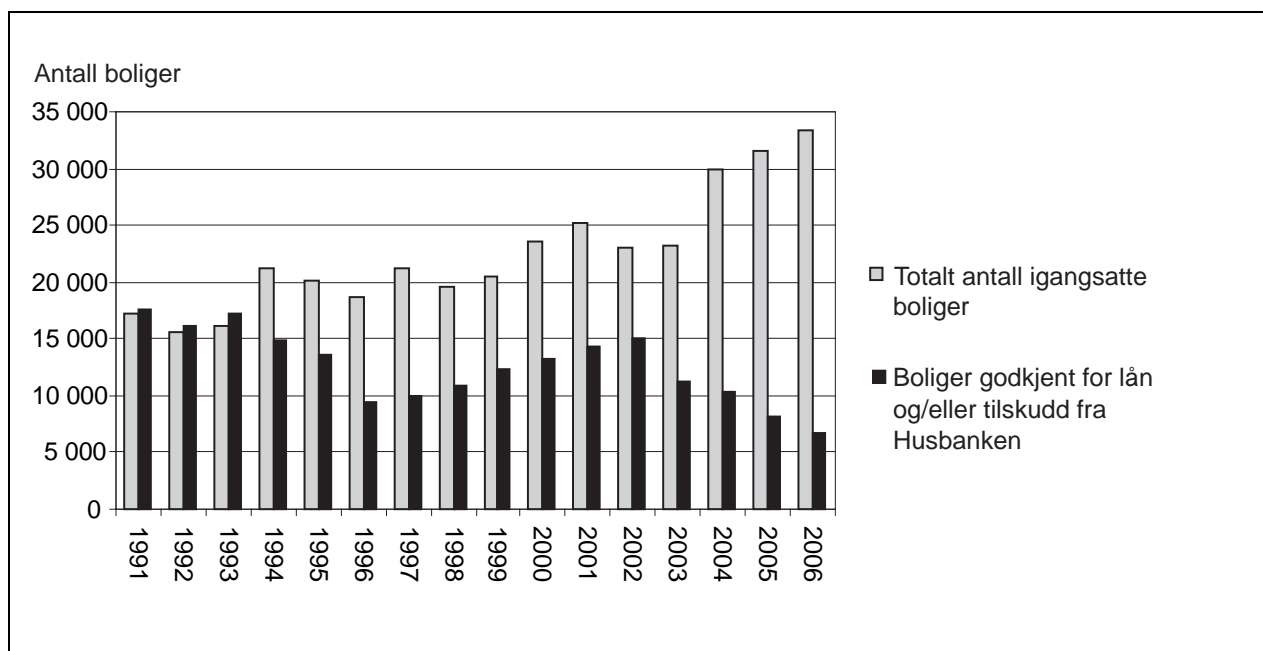

Figur 3.14 Boligprisvekst fra 4. kvartal 2005 til 4. kvartal 2006

Den årlige igangsettingen av nye boliger har de tre siste årene vært høy, jf. figur 3.15. Boligproduksjonen var i 2005 på 31 600 boliger og økte til over 33 300 enheter i 2006.

Husbanken godkjente i 2006 grunnlån til om lag 6700 nye boliger, jf. figur 3.15. Dette gir Husbanken en finansieringsandel på 20 pst. av total igangsetting av boliger. Husbankens reduserte finansieringsandel skyldes at tilgangen på privat finansiering er god. Husbanken prioriterer boliger med høy kvalitet, enten dette er knyttet til universell utforming eller miljø. Mer enn halvparten av boligene Husbanken godkjente for grunnlån i 2006 er boliger med slike tilleggskvaliteter.

Behovet for vedlikehold og fornyelse i eksisterende bebyggelse er stort, særlig når det gjelder tiltak som brann- og fuktsikring samt etablering av tilfredsstillende leke- og oppholdsarealer. Investeringene innenfor rehabilitering, ombygging og til dels tilbygg er beregnet til å utgjøre nærmere 50 pst. av de totale bygginvesteringene, jf. publikasjonen Byggprognoser 2006 fra Byggstrategi as.

Figur 3.15 Totalt antall igangsatte boliger og antall boliger med lån/ tilskudd fra Husbanken 1990-2006

Arbeidsmål 1.1 God informasjon om og balansert lovregulering av boligsektoren

Rapport og status

Husbanken lanserte i 2006 nye internettsider som skal gjøre det enklere for samarbeidspartnere og andre interesserte å finne relevant informasjon om de boligpolitiske satsingsområdene.

Husbanken har utviklet BOKART, et elektronisk system for kartlegging av vanskeligstilte på boligmarkedet i kommunene. BOKART kan bl.a. gi kommunene en forenklet rapportering til KOSTRA. Pr. 12. februar 2007 hadde 78 små og mellomstore kommuner bestilt BOKART, noe som er en økning på 10 kommuner siden 2006. Det er stadig kommuner som blir kurset i bruken av verktøyet, og det forventes at bruken vil øke.

Husbanken lanserte i august 2007 en ny elektronisk database for gode boligprosjekt. Boligdata-basen vil være spesielt nyttig for kommuner, byggebransjen, boligbyggelag og arkitekter som ønsker å finne eksempler på gode boligprosjekter.

Byggekostnadsprogrammet er midtveis i programperioden, og de første prosjektene er i slutfasen. Det hittil største ferdigstilte prosjektet er boligportalen, Forbrukerrådets nye nettsted for dem som skal anskaffe ny bolig (se www.forbrukerradet.no under bolig). Nettstedet ble åpnet 8. juni 2007.

1. juli 2007 trådte en ny bestemmelse i husleiloven i kraft. Bestemmelsen gir utleier rett til å varsle sosialtjenesten i kommunen om leiers mis-

lighold. Formålet med bestemmelsen er at utleier kan varsle sosialtjenesten i tilfeller hvor det er grunn til å tro at bistandsapparatet likevel vil bli koblet inn på et senere stadium. Bestemmelsen vil særlig være nyttig i boligutleie for vanskeligstilte på boligmarkedet.

Strategier og tiltak

Regjeringen er opptatt av å bekjempe bostedsløshet, bl.a. gjennom å redusere antall begjæringer om utkastelse og gjennomførte utkastelser. Dette er en viktig bakgrunn for regjeringens gjennomgang av deler av husleieloven. Regjeringen tar sikte på at forslag om endringer i husleieloven blir lagt fram for Stortinget i løpet av 2008.

Arbeidsmål 1.2 God finansiering av boliger i hele landet

Rapport og status

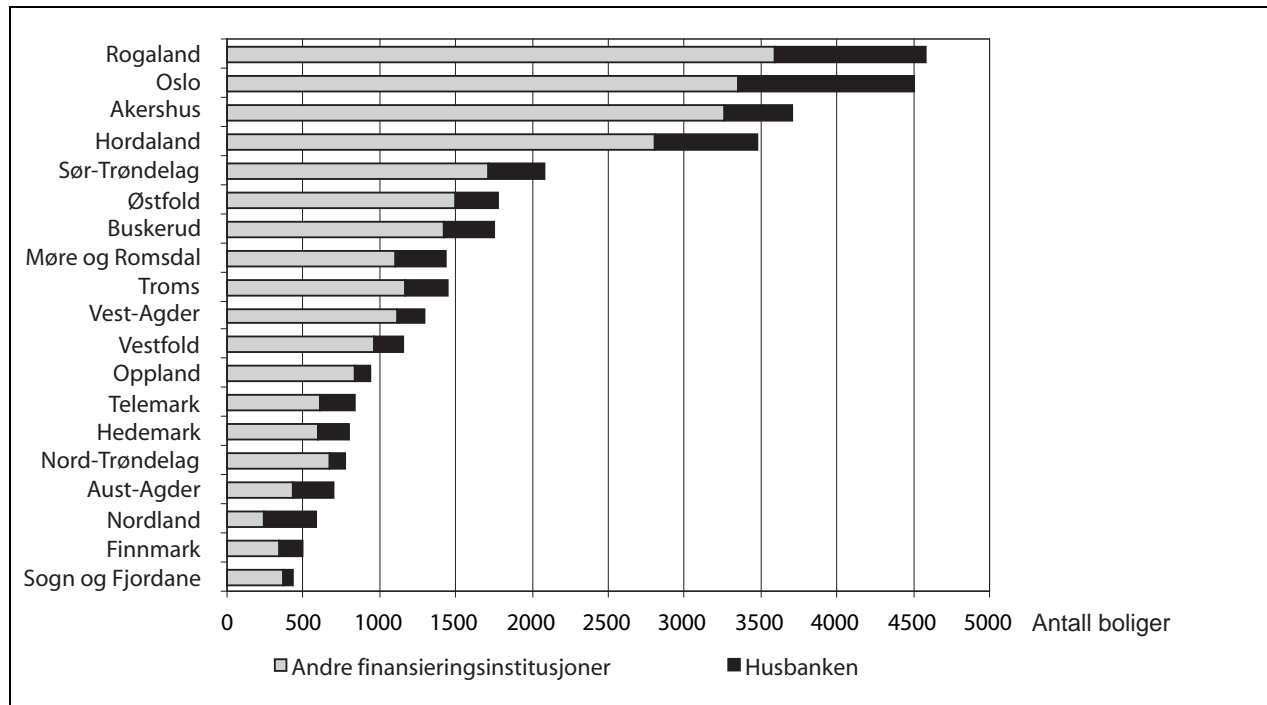
Regjeringen er opptatt av å sikre gode boligtilbud i alle deler av landet. Husbanken har en aktiv rolle i distriktene og har som oppgave å gi lån til boliginvesteringer i områder der private banker finner pantesikkerheten for lav til å gi lån.

Det er sentraliseringstendenser i lokaliseringen av boligbyggingen. I 2005 skjedde nærmere 85 pst. av nybyggingen i byer og bynære kommuner. Fylkene Oppland, Telemark og Nordland, og områder med store landdistrikter, opplevde størst ned-

gang i antall igangsatte boliger i 2006 sammenlignet med 2005.

Gapet mellom byggekostnader og salgsverdi i utkantområder er blitt et problem i en del av kommunene. En slik situasjon fører til at risikoen blir stor, særlig ved nybygging, og lokale banker blir restriktive med lånetildeling. I slike situasjoner har Husbankens låneordninger stor betydning.

Prosentvis ligger Nordland på topp når det gjelder lokalisering av boligbygging til typiske distriktskommuner. Nordland er samtidig det fylket ved siden av Finnmark og Aust-Agder med høyest andel husbankfinansierte boliger (jf. figur 3.16). Om lag 60 pst. av igangsatte boliger i Nordland ble godkjent for grunnlån til oppføring fra Husbanken i 2006.

Figur 3.16 Igangsatt boligbygging og Husbankens andel i alle fylker i 2006

Når det gjelder utnyttelse av eksisterende boliger, var det i 2006 spesiell interesse for grunnlån til utbedring i Hammerfest-regionen. Om lag 15 pst. av Husbankens grunnlån til utbedring ble gitt i Finnmark.

I første kvartal 2007 lå boligbyggingen på om lag det samme høye nivået som i første kvartal 2006. Det finnes imidlertid tydelige regionale forskjeller. Oslo-området og Rogaland/Hordaland ligger fortsatt høyt, mens for eksempel igangsettingen i Troms bare er 1/3 av nivået i 2006.

Startlån er et viktig virkemiddel for boligetablering, både ved kjøp av brukt bolig (70 pst.) og ved nybygging (30 pst.). Siden startlånet ble innført i 2003 har 411 av 431 norske kommuner tatt i bruk ordningen. Selv om mange kommuner bruker startlånet aktivt, utnytter ikke enkelte kommuner ordningen i ønsket grad. En årsak kan være kommunenes risiko for tap ved utlån. Det er imidlertid et mål at alle i målgruppen skal ha mulighet til å bli vurdert for startlån. Husbanken arbeider derfor kontinuerlig for å få flere kommuner til å benytte

startlån og for å stimulere til en mer aktiv bruk av ordningen. Se hovedmål 2 Boliger til vanskeligstilte på boligmarkedet for nærmere omtale av startlånet.

NBBL har på oppdrag fra Kommunal- og regionaldepartementet foretatt en kartlegging av boligprosjekter med lave innskudd og høy fellesgjeld. Undersøkelsen løftet fram særlig to aspekt som kan være problematiske. For det første er mange av boligprosjektene etablert av andre aktører enn boligbyggelagene. Borettslag tilknyttet et boligbyggelag er normalt forsikret mot tap hvis en andelseier skulle misligholde sine betalingsforpliktelser, i motsetning til andre borettslag. For det andre kan noen boligprosjekter, særlig rettet mot unge i etableringsfasen, være utsatt for høy risiko: små og dyre boliger kan ha et begrenset markedssegment å rette seg mot. Mange nye borettslag er finansiert med avdragsfrihet på fellesgjelden de første årene. Økt rente gjør boliglån dyrere å betjene, og når avdragene skal betales, kan boutgiftene bli høye. Undersøkelsen konkluderte imidler-

tid med at de fleste av prosjektene ikke utmerket seg negativt i forhold til størrelse eller kostnader sammenlignet med andre prosjekter.

Strategier og tiltak

I løpet av våren 2008 skal Husbanken gjennomføre lokale markedsføringskampanjer over hele landet for å stimulere til mer aktiv bruk av startlånordningen.

Regjeringen vil undersøke om endret risikoprofil ved tildeling av startlån vil føre til at flere kommuner benytter ordningen mer aktivt. Regjeringen vil derfor igangsette en treårig forsøksordning hvor kommunene og Husbanken fordeler tap på startlån likt fra første krone. Dagens tapsfordeling innebærer at kommunene har ansvaret for de første 25 pst. av lånets restgjeld og staten for de resterende 75 pst. Inntil 20 kommuner med befolkningsnedgang, innenfor det distriktpolitiske virkeområdet, får anledning til å delta. I tillegg får inntil 5 kommuner fra andre deler av landet delta. Etter tre år skal forsøket evalueres, og det skal vurderes en permanent ordning med endret tapsdeling.

Hovedmål 2 Boliger til vanskeligstilte på boligmarkedet

Det boligsosiale arbeidet er en viktig del av regjeringens kamp mot fattigdom. Et hovedmål er å skaffe boliger til vanskeligstilte på boligmarkedet og hjelpe dem slik at de kan bli boende i boligen. Bostøtte, boligtilskudd, startlån og kompetansetilskudd er sentrale virkemidler som støtter opp under dette målet. Gjennom disse virkemidlene ønsker regjeringen også å legge til rette for flere og mer egnede kommunalt disponerte boliger.

Tiltak under dette hovedmålet finansieres i hovedsak over følgende budsjettposter:

- kap. 580, post 70 Bostøtte, forvaltes av Husbanken
- kap. 581, post 21 Kunnskapsutvikling og -formidling, forvaltes av departementet
- kap. 581, post 75 Boligtilskudd til etablering, tilpasning og utleieboliger, forvaltes av Husbanken og delvis kommunene
- kap. 581, post 78 Kompetansetilskudd, forvaltes av Husbanken
- kap. 2412, post 90 Lån til Husbanken, forvaltes av Husbanken

Bostøtte

Den statlige bostøtten er det viktigste økonomiske virkemidlet innenfor det boligsosiale arbeidet og er en sentral ordning i regjeringens arbeid mot fattig-

dom. Bostøtten er strengt behovsprøvd og retter seg mot husstander med høye boutgifter og lav inntekt. Bostøtten skal virke sammen med startlån og boligtilskuddet, slik at de sammen danner et helhetlig og fleksibelt virkemiddelapparat som kommunene kan bruke i sitt boligsosiale arbeid.

Boks 3.6 Brukerundersøkelse om bostøtte

På oppdrag fra Husbanken utførte Opinion i 2006 en brukerundersøkelse blant dagens bostøttemottakere. Undersøkelsen har tittelen «Fornøyd med de penga vi får.» I undersøkelsen framkommer det blant annet:

- 76 pst. av mottakerne i undersøkelsen er svært eller ganske fornøyd med bostøtteordningen.
- 81 pst. er svært eller ganske fornøyd med nåværende bolig.
- Barnefamilier er i noe mindre grad enn andre fornøyd med bostøtteordningen, og denne gruppen er i noe mindre grad enige i at boligen deres er tilpasset deres behov.
- Halvparten av bostøttemottakerne i undersøkelsen sier at de ikke ville ha råd til å bli boende hvis bostøtten ble redusert med kr 500. For familier med fem medlemmer eller mer er andelen 90 pst.

Undersøkelsen viser at bostøtten har stor betydning for mottakernes økonomiske situasjon og boligsituasjon. Undersøkelsen bidrar samtidig til å peke på forbedringspunkter for ordningen, noe som departementet tar med i det videre arbeidet.

Det vises til St.prp. nr. 1 (2005-2006) Tillegg nr. 1 der regjeringen varslet en gjennomgang av hele bostøtteordningen. Regjeringen arbeider med en slik gjennomgang og har i 2007 fått gjennomført en rekke undersøkelser om ordningen. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget angående dette arbeidet.

Den totale budsjettrammen for bostøtte i 2007 er 2 321,5 mill. kr etter en tilleggsbevilgning på 35 mill. kr i forbindelse med revidert budsjett. Følgende regelverksendringer gjelder for bostøtten i 2007, jf. St.prp. nr. 1 (2006-2007).

- Meldeplikten for økt inntekt ble avvirket fra og med 1. januar 2007.
- Formuesgrensene ble nedjustert med kr 50 000 til henholdsvis kr 200 000 for husstander med

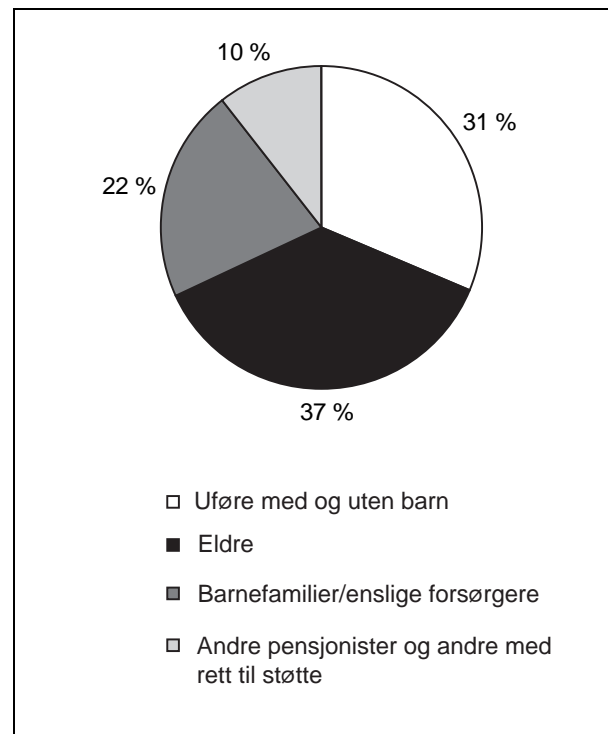
én person og kr 250 000 for husstander med to eller flere personer.

- Satsene for minsteutbetaling av bostøtte ble endret for alders-, uføre og etterlattepensjonister, slik at denne grensen nå er kr 2 000 pr. år for alle grupper.
- Det ble innført månedlige søknadsfrister og vedtak f.o.m. 1. september 2007.

Husholdningenes økonomiske situasjon og forholdet mellom inntekt og boutgift avgjør om husstanden kan motta bostøtte. Det stilles også krav til husstanden og boligen i enkelte tilfeller. For øvrig ble det i St.prp. nr. 1 Tillegg nr. 1 (2005-2006) vedtatt å heve boutgiftstaket med 10 000 kr for mottakere av bostøtte i storbyene Oslo, Bergen, Stavanger, Trondheim, Tromsø, Drammen, Fredrikstad og Kristiansand. Dette gir mer i bostøtte til dem som bor i de områdene av landet med de høyeste boutgiftene.

1. termin 2007 ble det i alt tilkjent 776,6 mill. kr i bostøtte til 105 591 husstander. Samlet utbetaling og antall mottakere ligger på samme nivå som i 1. termin 2006. Totalt var det 123 000 husstander som søkte om bostøtte for denne terminen. Omtrent 17 000 av disse fikk avslag, hovedsakelig fordi forholdet mellom boutgifter og inntekt ikke ga grunnlag for støtte.

Figur 3.17 viser bostøttemottakere fordelt på husstandsgrupper. Pensjonister med lav inntekt er den største gruppen av bostøttemottakere, fulgt av uføretrygdete uten barn og enslige forsørgere. I 1. termin 2007 utgjorde disse gruppene i alt 82 pst. av alle bostøttemottakere. De resterende bostøttemottakerne er fordelt mellom uføre med barn, flyktninger på introduksjonsprogram, barnefamilier for øvrig og andre støtteberettigede.

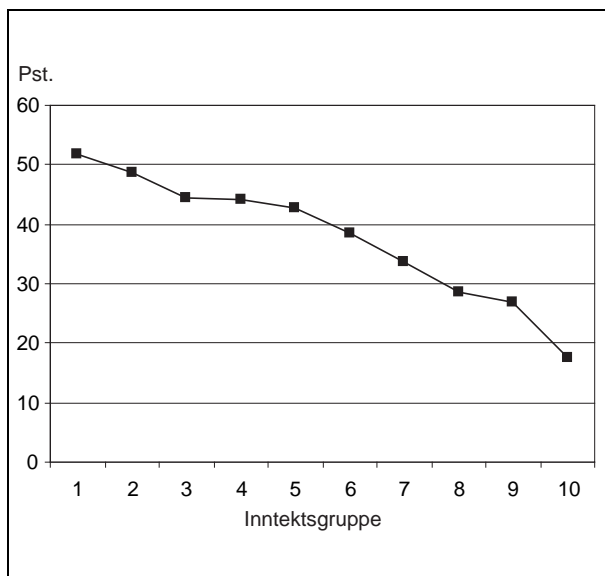

Figur 3.17 Bostøttemottakere fordelt på husstandsgrupper 1. termin 2007

Bostøtte faller ved økende inntekt. Figur 3.18 viser bostøtten som andel av boutgift for mottakere fordelt over 10 ulike inntektsgrupper med like mange husstander i hver gruppe, der kategori 1 viser til dem med lavest inntekt og kategori 10 til dem med høyest inntekt. Bostøtten dekker mest av boutgiftene for husstander med lav inntekt. I 1. termin 2007 utgjorde bostøtten nærmere 50 pst. av boutgiftene for de 10 pst. av bostøttemottakerne som hadde lavest inntekt. Andelen synker deretter i takt med økende husstandsinnkomst. For de 10 pst. av bostøttemottakerne med høyest inntekt, dekker bostøtten under 20 pst. av boutgiftene for husstanden.

Den gjennomsnittlige husstanden som mottok bostøtte for 1. termin 2007 hadde kr 112 100 i årsinntekt, kr 5 000 i månedlige boutgifter og fikk utbetalt kr 1 840 pr. måned i bostøtte.

Figur 3.18 Bostøtte som andel av boutgift 1. termin 2007

Startlån og boligtilskudd

I 2006 mottok 1660 husstander boligtilskudd til etablering, og det ble bevilget tilskudd til bygging av 735 utleieboliger, jf. tabell 3.23. Dette er en nedgang fra 2005 på henholdsvis 8 pst. og 54 pst. Hovedforklaringen på nedgangen i antall boligtilskudd til utleieboliger er bl.a. at året 2005 var spesielt fordi det da ble gitt tilskudd til nærmere 1000 utleieboliger i utbedringsprosjekter i Oslo. Det gjennomsnittlige boligtilskuddet til etablering økte i takt med boligprisene med 27 pst. til kr 165 000 i perioden 2005-2006. Kommunenes samlede utbetaling av boligtilskudd til vanskeligstilte husstander økte fra 235 mill. kr i 2005 til 275 mill. kr i 2006, til tross for nedgangen i antall innvilgede tilskudd.

Kommunene utbetalte 6546 startlån i 2006, 957 færre enn året før. Det totale utlånsbeløpet fra kommunene gikk ned fra nærmere 3,4 mrd. kr i 2005 til 3,1 mrd. kr i 2006. Den typiske startlåns-

kunden er en ung enslig kvinne som tjener under kr 300 000 i året og bruker lånet til å kjøpe en brukt bolig.

Nedgangen i bruken av startlån fra 2005 er jevnt fordelt over hele landet. Hovedforklaringen på nedgangen er trolig god tilgang på kreditt for førstegangsetablerere gjennom private finansieringsinstitusjoner. Økte boligpriser har også gjort det vanskeligere for en del å kjøpe bolig. Et gjennomsnittlig startlån økte med 6 pst. til nærmere kr 475 000 i 2006 som en følge av økningen i boligprisene.

Startlån gis ofte som toplån i kombinasjon med grunnfinansiering i en privat bank. Rapportene fra kommunene viser at 27 pst. av startlånskundene har grunnfinansiert boligen i en privat bank, noe som er en nedgang fra 31 pst. i 2005. Samtidig har andelen som har fått boligtilskudd sammen med startlånet økt fra 15 pst. til 17 pst. 10 pst. av husstandene som ble tildelt startlån var også mottakere av statlig bostøtte, og i 4 pst. av sakene i 2006 fikk mottakeren en kombinasjon av startlån, boligtilskudd og bostøtte.

Siden innføring av startlånet i 2003 har kommunene blitt oppfordret til å inngå samarbeid med private banker om samfinansiering. På oppdrag fra Husbanken utredet ECON i 2006 hvordan samarbeidet mellom kommunene og private banker fungerte i forhold til samfinansiering. Utredningen viser bl.a. at samfinansiering kan gi dårligere lånevilkår for låntakeren på grunn av økte administrative kostnader ved å forvalte et lån i to banker.

Regjeringen vil anbefale de private bankene å gi grunnlån med vilkår som reflekterer at det offentlige tar topprisikoen gjennom startlån. Hvis derimot renten eller kostnadene ved to lån blir uforsvarlig høye, eller lånetaker ikke får privat grunnfinansiering, oppfordres kommunen til å vurdere fullfinansiering med startlån.

Kommunene og de private bankene oppfordres samtidig til å arbeide videre med gode og kostnadseffektive løsninger for samfinansiering.

Tabell 3.23 Antall boliger gitt boligtilskudd og lån i perioden 2004-2006

Ordning	2004	2005	2006
Boligtilskudd	6 478	7 232	5 848
Boligtilskudd til enkeltpersoner	1 521	1 813	1 660
Boligtilskudd til utleieboliger	1 019	1 590	735
Prosjekteringstilskudd	387	440	439
Tilpasningstilskudd	3 551	3 389	3 014
Lån	7 344	7 558	6 646
Startlån	7 012	7 502	6 539
Grunnlån til utleieboliger ¹	332	56	107

¹ Før 1. juli 2005 gjelder tallene startlån til utleieboliger.

Arbeidsmål 2.1 Forebygge og bekjempe bostedsløshet

Rapport og status

Strategien «På vei til egen bolig» er førende for regjeringens arbeid med å forebygge og bekjempe bostedsløshet. Strategien er tilgjengelig på www.regjeringen.no.

Den nasjonale strategien «På vei til egen bolig» har bidratt til å øke kunnskapen og forståelsen om bostedsløshet. Strategien var gjenstand for en kollegavurdering gjennomført av EU ved Europakommisjonen. Den norske strategien fikk mye positiv omtale, bl.a. for fokuset på samarbeidet mellom ulike aktører på tvers av forvaltningsnivå, eksempelvis mellom kommune og kriminalomsorg. I løpet av strategiperioden har det blitt etablert nye boligløsninger for utsatte grupper, bl.a. småhusene i Trondheim. Det er videre skapt et forum for statlige, kommunale og frivillige aktører for erfaringsutveksling og overføring av gode eksempler.

Gjennom strategien er det også oppnådd gode resultater på enkeltområder. Et av resultatmålene i strategien «På vei til egen bolig» er at antall begjæringer om utkastelser skal reduseres med 50 pst. og antall utkastelser med 30 pst. innen 2007. Andelen begjæringer er redusert med 27 pst. siden 2004 og andelen gjennomførte utkastelser med 29 pst. i samme periode. Målet om å redusere antall utkastelser med 30 pst. er tilnærmet nådd, mens det fortsatt må jobbes målrettet for å redusere antall begjæringer. Regjeringen mener at den nye varslingsregelen i husleieloven (omtalt under arbeidsmål 1.2) vil bidra til at målet nås på et tidligere tidspunkt.

Et viktig tiltak som blir vektlagt i arbeidet med å forebygge bostedsløshet, er å stimulere til flere samarbeidsavtaler mellom kommuner og kriminal-

omsorgen/helseforetak, slik at boligspørsmål drøftes i forkant av løslatelse fra fengsel eller utskrivelse fra helseforetak/institusjon. Pr. september 2007 hadde 26 kommuner inngått lokale samarbeidsavtaler med kriminalomsorgen, og flere avtaler er under forhandling. Alle de største bykommunene har slike avtaler.

Det gjenstår fortsatt utfordringer. Blant annet viser KOSTRA-tallene en økning totalt i antall midlertidige opphold, fra i overkant av 4200 i 2005 til nærmere 4500 i 2006.

Regjeringen har i 2007 igangsatt forsøksprosjekter i de fire store byene samt i enkelte andre kommuner med utfordringer knyttet til bruk av midlertidige botilbud. Siktemålet er å utvikle metoder og tiltak for oppfølging av personer som oppholder seg i midlertidige botilbud, slik at disse kan få tilbud om varig bolig. Tiltaket videreføres i 2008. Det vises for øvrig til omtale i St.prp. nr. 1 (2007-2008) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Oslo, Bergen, Trondheim, Drammen, Stavanger, Kristiansand og Tromsø har spesielle utfordringer knyttet til bostedsløshet. På bakgrunn av dette er det etablert et kontaktutvalg for byene som en del av arbeidet med strategien.

I samarbeid med KS har Kommunal- og regionaldepartementet arrangert årlige møter med politisk ledelse i storbyene, noen mindre kommuner og departementer i tillegg til frivillige organisasjoner og brukerorganisasjoner. I 2007 var møtet lagt til Trondheim med tema om arbeidet etter strategien «På vei til egen bolig». Referat fra møtet er tilgjengelig på www.regjeringen.no.

Sosial- og helsedirektoratet forvalter et tilskudd til oppfølgingstjenester i bolig (kap. 621, post 63). Pr. 31. desember 2006 var 95 kommuner fordelt på 18 fylker inkludert i denne tilskuddsordningen. Dette er 19 kommuner mer enn ved års-

skiftet 2005/2006. Anslagsvis 3000 personer motok bistand, det vil si om lag 500 flere enn året før.

Antall prosjekter som har fått finansiering gjennom kompetansetilskuddet og som har tilknytning til strategien har økt fra 2005 til 2006. I 2006 har totalt 180 prosjekter fått kompetansetilskudd.

Dette er nesten tre ganger så mange prosjekter enn det som fikk støtte i 2005. Prosjektene har fått tilsagn om tilskudd for om lag 33 mill. kr, en økning på 80 pst. fra fjorårets 18 mill. kr.

Forbruket av lån og tilskudd til etablering av boliger for bostedsløse framgår av tabell 3.24.

Tabell 3.24 Boligtilskudd og lån til bostedsløse (antall boliger) 2004-2006

Ordning	2004	2005	2006
<i>Boligtilskudd til bostedsløse, i alt</i>	292	144	132
Boligtilskudd til etablering av bostedsløse	16	10	3
Boligtilskudd til utleieboliger for bostedsløse	276	134	129
<i>Lån til etablering av bostedsløse, i alt</i>	58	29	34
Startlån til bostedsløse	38	20	13
Grunnlån til utleieboliger for bostedsløse ¹	20	9	21

¹ Før 1. juli 2005 gjelder tallene startlån til utleieboliger.

Husbanken inngikk i 2006 en avtale med KS om boligpolitisk samarbeid. Ett av hovedområdene for samarbeidet er å bistå kommunene i deres arbeid for å sikre et godt og variert tilbud av boliger til vanskeligstilte på boligmarkedet, herunder å forebygge og bekjempe bostedsløshet. Avtalen er tilgjengelig på Husbankens internett-sider, www.Husbanken.no.

Strategier og tiltak

Regjeringen ønsker at arbeidet med å forebygge og bekjempe bostedsløshet fortsetter med full styrke i 2008. Tiltak som bidrar til å nå resultatmålene i strategien skal fortsatt ha førsteprioritet innenfor Husbankens låne- og tilskuddsordninger. Det skal fortsatt rapporteres på resultatmålene. Regjeringen legger til grunn at de arbeidsformer som er utviklet i strategiperioden videreføres.

Kommunal- og regionaldepartementet vil i løpet av høsten 2007 igangsette en evaluering av strategien «På vei til egen bolig». Resultatene fra evalueringen vil være en viktig del av grunnlaget for det videre arbeid med å forebygge og bekjempe bostedsløshet.

Kommunal- og regionaldepartementet har gitt Husbanken i oppdrag å gjennomføre en ny nasjonal bostedsløshetskartlegging i 2007.

Samarbeidsavtalen mellom KS og regjeringen om tiltak for å forebygge og bekjempe bostedsløshet går ut i 2007. KS og regjeringen vurderer samarbeidet som nyttig og er derfor i ferd med å fram-

forhandle ny avtale. Den nye avtalen skal gjelde fra og med 2008. KS og regjeringen vil i den nye avtalen ha fokus på det boligsosiale arbeidet.

Arbeidsmål 2.2 Flyktninger skal kunne etablere seg i bolig

Det er et mål for regjeringen at nyankomne flyktninger med oppholdstillatelse blir bosatt i en egnet bolig uten unødig ventetid i mottak. Familier med barn skal prioriteres. Det langsiktige målet er at flyktninger skal kunne disponere en trygg og egnet bolig, med bokostnader de selv kan dekke. En trygg og god bosituasjon gir et viktig fundament for å få raskt og fullt utbytte av kommunenes introduksjonsprogram, og for at flyktningene raskt skal kunne bli integrert i det norske samfunnet.

Rapport og status

Kommunene tilbyr nyankomne flyktninger kommunale utleieboliger, alternativt bistår kommunene dem med etablering i det lokale, private boligmarkedet. 9 pst. av vedtakene og tildelingene om kommunalt disponerte boliger gikk i 2006 til flyktninger.

Både flyktninger og innvandrere kan gjennom kommunene søke Husbanken om lån og tilskudd til boligetablering og dekning av boutgifter. Tabell 3.25 viser en oversikt over bruken av boligtal-skudd og startlån til flyktninger.

Tabell 3.25 Boligtilskudd og lån til flyktninger (antall boliger) 2004-2006

Ordning	2004	2005	2006
<i>Boligtilskudd til flyktninger, i alt</i>	471	287	261
Boligtilskudd til etablering av flyktninger	69	97	60
Boligtilskudd til utleieboliger for flyktninger	402	190	201
<i>Lån til etablering av flyktninger, i alt</i>	326	308	167
Startlån til flyktninger	258	270	154
Grunnlån til utleieboliger til flyktninger ¹	68	38	13

¹ Før 1. juli 2005 gjelder tallene startlån til utleieboliger.

38 pst. av husstandene med flyktninger som fikk startlån fikk i 2006 lånet som topplån i kombinasjon med grunnfinansiering i annen bank. Dette er en høyere andel enn for andre grupper av startlånmottakere. 35 pst. av husstandene fikk boligtilskudd i kombinasjon med startlånet. Dette er også flere enn i andre grupper. 6 pst. av husstandene med flyktninger med startlån mottok også statlig bostøtte. Tallene indikerer at kommunene, i større grad enn for andre grupper, bruker de økonomiske virkemidler helhetlig i arbeidet med å etablere flyktninger på det lokale boligmarkedet.

Det gis bostøtte til flyktninger som følger et kommunalt introduksjonsprogram. I 1. termin 2007 var det 2800 husstander som mottok bostøtte fordi en eller flere av husstandsmedlemmene deltok i introduksjonsprogrammet. Dette er en nedgang fra om lag 3500 mottakere året før. Hovedårsaken til nedgangen er bedre rutiner for innhenting av oppdaterte likningsdata. En del av disse husstandene har kommet inn i ordningen gjennom introduksjonsprogrammet og har senere fått arbeid og dermed høyere inntekt. Dette har medført at de går ut av ordningen. Bostøttemottakerne som deltar på introduksjonsprogram fikk i gjennomsnitt utbetalt kr 2 259 i månedlig bostøtte.

F.o.m. september 2007 er det innført månedlige vedtak om bostøtte for alle nye søkere. Med dette er det lagt til rette for at kommunene kan tilby alle nyankomne flyktninger en bolig de selv kan betale for allerede ved starten av boforholdet.

Husbanken har utviklet det internettbaserte og flerspråklige boligopplæringsprogrammet «Bo i Norge». Programmet inngår som del av et læreverk i norsk for voksne innvandrere og er i bruk ved ca. 70 voksenopplæringssteder i hele landet. Basert på erfaringene med «Bo i Norge» lanserte Husbanken i 2007 informasjonsmodulen «Å bo». Denne er tilgjengelig på Husbankens nettsider. Modulen orienterer om begreper og roller knyttet til det å bo og skaffe seg en bolig i Norge. Alle med tilgang til internett kan nå ved hjelp av en kombina-

sjon av tekst, lyd, bilder, video og forklaringer på syv forskjellige språk, enklere få tilgang til viktig kunnskap om boligetablering.

I løpet av de siste årene er det tatt inn antidiskrimineringsbestemmelser i husleieloven. Kommunal- og regionaldepartementet ønsker å overvåke om bestemmelsene overholdes. En undersøkelse om diskriminering i leiemarkedet skal gjennomføres for å få mer kunnskap om behovet for ytterligere tiltak. Undersøkelsen vil danne grunnlag for videre diskusjoner med organisasjoner og berørte offentlige myndigheter om behovet for ytterligere tiltak og hvordan antidiskrimineringsbestemmelsene best kan overvåkes.

Husbanken ga i 2006 NOVA i oppdrag å gjennomføre en undersøkelse om boforhold for flyktninger som har vært i Norge en tid. Flyktninger har en større flyttehyppighet enn befolkningen for øvrig, og en vil undersøke hvorfor og hva som ligger bak denne flyttehyppigheten. Undersøkelsen skal gi økt kunnskap om bolig-, livssituasjon og livskvalitet til flyktninger som ble bosatt i Norge i 2000 og 2001, og som senere har flyttet fra bostedskommunen sin.

Det er inngått en ny avtale mellom KS og regjeringen om bosetting av flyktninger. Husbanken skal videreføre det nære samarbeidet med KS, fylkesmennene, Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI) og Utlendingsdirektoratet (UDI) om informasjon og kompetanshevende tiltak.

Det vises i denne sammenheng til Handlingsplanen for inkludering og integrering av innvandrerbefolkningen og mål for inkludering, vedlegg til St.prp. nr. 1 (2007-2008) Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Strategier og tiltak

Kommunal- og regionaldepartementet vil i nært samarbeid med innvandrersamfunn og store aktører i boligmarkedet videreføre det igangsatte arbeidet med å vurdere hvordan antidiskrimine-

ringsbestemmelsene i boliglovene best kan følges opp i årene framover.

Departementet vil fortsatt ha høyt fokus på å gi nyankomne flyktninger og innvandrere god informasjon om boligetablering i Norge.

På landsbasis er det i dag opprettet 10-12 kriseboliger for unge som trues med, eller utsettes for tvangsekteskap. Boligene støttes økonomisk av Husbanken som også har et koordinerings- og veiledningsansvar for boligene. I 2008 skal det opprettes en del nye kriseboliger for ungdom over 18 år, herunder tilpassede botilbud for gutter og unge par, jf. handlingsplan mot tvangsekteskap.

Arbeidsmål 2.3 Personer med nedsatt funksjonsevne skal kunne skaffe seg og beholde en egnet bolig

Rapport og status

I løpet av livet vil mange oppleve å få midlertidige eller varige funksjonsnedsettelse og andelen eldre vil øke i årene framover. Flest mulig bør gis muligheten til å skaffe seg en tilrettelagt bolig eller tilpasse sin egen bolig når nedsatt funksjonsevne krever det. Tradisjonelle boliger er i liten grad universelt utformet eller tilpasset boligbehovene for personer med nedsatt funksjonsevne. Universell utforming er et sentralt kriterium for tildeling av Husbankens grunnlån. For tildeling av Husbankens startlån og boligtilskudd er personer med nedsatt funksjonsevne en prioritert målgruppe.

I tabell 3.26 vises tildeling av boligtilskudd, startlån og grunnlån knyttet til personer med nedsatt funksjonsevne.

Tabell 3.26 Boligtilskudd og lån til personer med nedsatt funksjonsevne (antall boliger) 2004-2006

Ordning	2004	2005	2006
<i>Boligtilskudd til personer med nedsatt funksjonsevne¹, i alt</i>	4600	4392	3863
Boligtilskudd til etablering av personer med nedsatt funksjonsevne	463	438	216
Boligtilskudd til utleieboliger for personer med nedsatt funksjonsevne	199	125	194
Prosjekteringstilskudd	387	440	439
Tilpasningstilskudd	3551	3389	3014
<i>Lån til etablering av personer med nedsatt funksjonsevne, i alt</i>	689	702	389
Startlån til personer med nedsatt funksjonsevne	686	699	388
Grunnlån til utleieboliger ²	3	3	1

¹ Inkluderer funksjonshemmede, utviklingshemmede og personer med psykiske lidelser.

² Før 1. juli 2005 gjelder tallene startlån til utleieboliger.

Av gruppen med nedsatt funksjonsevne som fikk startlån, var det kun 11 pst. som fikk lånet i kombinasjon med lån i privat bank. 32 pst. av husstandene fikk imidlertid boligtilskudd i kombinasjon med startlånet. Dette indikerer at kommunene i stor grad bruker boligtilskuddet aktivt i kombinasjon med startlån for etablering av denne gruppen. 23 pst. av startlånskundene med nedsatt funksjonsevne mottar også bostøtte, noe som er en vesentlig høyere andel enn for andre grupper av vanskeligstilte på boligmarkedet.

Tilskudd til tilpasning av bolig kan gis til å dekke kostnader ved tilrettelegging av eksisterende bolig. De fleste tilskuddene (97 pst.) ble gitt til utbedring av eksisterende bolig. Gjennomsnittstilskuddet i 2006 var i underkant av kr 28 600, noe som er en økning fra 2005.

Veiledende tilskuddsutmåling for tilpasningstilskuddet var kr 40 000 i 2006, men denne er nå fjernet slik at kommunene selv avgjør størrelsen. Utmålingen gjøres ut ifra en helhetsvurdering av behov og muligheter for støtte fra andre offentlige ordninger. Husbanken kan også dekke kostnader til arkitektbistand for å planlegge slike tilpasninger. Dette tilskuddet er avgrenset til inntil kr 12 000 både til utredning og prosjektering.

Grupper av uføre får en særlig gunstig beregning av bostøtte. I første termin 2007 ble bostøtte innvilget til nærmere 33 200 husstander med en eller flere uføre husstandsmedlemmer. Gjennomsnittlig månedlig bostøtte for denne gruppen var kr 1 665. I første termin 2007 ble bostøtte også gitt til om lag 38 600 husstander med personer over 65 år. Nærmere 17 200 av alderspensjonistene bor i kom-

munale eller kommunalt formidlede leieboliger. Det er grunn til å tro at flertallet av disse er omsorgsboliger.

Som en oppfølging av «Prosjekt Bustadtilpassning» vil Arbeids- og velferdsetaten i 2007 prøve ut erfaringene i to til fire kommuner i alle landets fylker. Forsøksordningen går ut på at tverretatlige kommunale boligrådgivningstjenester og tilskudd blir benyttet i stedet for hjelpemidler. Husbankens regionkontorer prioriterer å jobbe med de kommunene som deltar i forsøksordningen. Målet er en forsøksordning hvor kostnader til trappeheis/løfteplattform alternativt nyttes til tilpassning av boliger i flerleilighetsbygg.

Husbanken har gjennomført et pilotprosjekt der det ble gitt tilskudd til utredning i forkant av prosjektering. Tilskuddet støttet bl.a. utredning av grunnforhold og andre tekniske forhold vedrørende boligen, økonomi og spesielle problemstillinger rundt inneklima og syn. Erfaringene var svært gode og førte til at Husbankens prosjekteringstilskudd fra og med 1. januar 2007 ble utvidet til også å omfatte utredning.

Strategier og tiltak

Husbanken har på oppdrag fra Kommunal- og regionaldepartementet evaluert boligtilskuddets funksjon overfor familier med barn som har nedsatt funksjonsevne. Rapporten «Hus for alle?» (Nordlandsforskningsrapport nr. 1 2007) indikerer at behovet for tilskudd er større enn det etterspøreren tilsier. Årsaken kan være for lite informasjon om ordningen, i tillegg til at kommunenes praktisering av ordningen varierer. Et gjennomgående trekk er at kommunene kan bli bedre til å finne og tilby mer helhetlige løsninger for familiene ved å kombinere ulike tilskudd. Med dette som bakgrunn vil Husbanken følge opp evalueringen ved bl.a. å bistå kommunene i tverretatlige rådgivningstjenester. Husbanken vil også formidle synspunkter på hvordan retningslinjene bør tolkes, og opprette kontakt med interesseorganisasjonene og

kompetansemiljøer for å informere om tilskuddsordningen.

Regjeringen ønsker å endre den tekniske forskriften til plan- og bygningsloven slik at det stilles strengere krav til heis i nye bolig-, arbeids- og publikumsbygg. Samtidig ønsker regjeringen å skjerpe kravene om atkomst til byggverk og krav om tilgjengelige utearealer. Et forslag er sendt på høring i august 2007 med sikte på ikrafttreden 1. januar 2008. Se for øvrig omtale av strategier og tiltak under arbeidsmål 4.2 Økt antall universelt utformede boliger, bygg og uteområder.

Arbeidsmål 2.4 Personer med svak økonomi skal kunne etablere seg i bolig

Rapport og status

Lav rente har gitt lavere boutgifter for mange, samtidig som økte boligpriser har gjort det vanskeligere å etablere seg for dem med usikre eller lave inntekter. De økte boligprisene har ikke ført til at færre etablerer seg i eid bolig, men har bidratt til at husholdningenes gjeld har økt. Husleiene i utleieboliger har ikke økt like kraftig som boligprisene, men viste en svak gjennomsnittlig økning fra 2006 til 2007. Statistikk fra SSB viser at jo større tettstedene er, desto høyere er den gjennomsnittlige leien. Leietakere i private utleieboliger i Oslo og Bærum betaler de høyeste husleiene i landet.

Siden 2005 har renten økt. Høyere rente og høy gjeldsbelastning betyr at personer med svak økonomi blir mer sårbare på boligmarkedet. Det er derfor viktig for regjeringen å følge utviklingen for denne gruppen.

For aleneboende kan det være utfordrende å etablere seg på boligmarkedet, og særlig for yngre aleneboende. Startlånet bidrar til å gjøre det lettere for aleneboende å kjøpe seg bolig. Andelen av de som mottar startlån og som er aleneboende har vært økende, og i 2006 var andelen på om lag 40 pst.

Tabell 3.27 viser at hovedandelen av boligtilskudd og lån ble tildelt personer på grunnlag av svak økonomi.

Tabell 3.27 Boligtilskudd og lån til personer med svak økonomi (antall boliger) 2004–2006

Ordning	2004	2005	2006
<i>Boligtilskudd til personer med svak økonomi, i alt</i>	1 115	2 409	1 592
Boligtilskudd til etablering	973	1 268	1 381
Boligtilskudd til utleieboliger	142	1 141	211
<i>Lån til personer med svak økonomi, i alt</i>	6 271	6 520	6 056
Startlån	6 030	6 513	5 984
Grunnlån til utleieboliger ¹	241	6	72

¹ Før 1. juli 2005 gjelder tallene startlån til utleieboliger.

Strategier og tiltak

Som en oppfølging av St.meld. nr. 23 (2003-2004) Om boligpolitikken ble subsidiemodellen for boligtilskudd til utleieboliger lagt om i 2005. Formålet for omleggingen var å dreie tilskuddet fra investeringsstøtte til konsumstøtte. Omleggingen er evaluert i NIBR-rapport 2007:7 Subsidiemodellen innenfor boligtilskuddet. Rapporten viser at det er blitt bygget og kjøpt færre boliger med boligtilskudd etter omleggingen i 2005 enn i 2-årsperioden før. I den grad det vil være etterspørsel etter det vil boligtilskudd til utleieboliger være et prioritert formål innenfor ordningen i 2008. Videre mener regjeringen at en god og målrettet bostøtte er et sentralt fundament for kommunene i deres arbeid med å framskaffe flere utleieboliger og i kommunenes boligsosiale arbeid. Det pågår en bred gjennomgang av bostøtteordningen, der siktemålet er en ny forbedret og forenklet bostøtteordning. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget om denne saken. I 2008 vil regjeringen undersøke nærmere årsakene til den svake nettotilveksten av kommunale boliger og vurdere eventuelle tiltak, herunder om det økonomiske og juridiske rammeverket er godt nok.

Aktiv bruk av startlånet i kombinasjon med boligtilskudd og bostøtte vil kunne bidra til at flere vanskeligstilte kan etablere seg på eiemarkedet. Husbanken skal utrede om de økonomiske virkemidlene i tilstrekkelig grad er gjensidig utfyllende for bruk som «virkemiddelpakker».

Husbanken vil i 2008 gjennomføre kurs i skjønnsvurdering av betalingsevne. Husbanken skal videre igangsette tiltak for å gjøre startlånet bedre kjent i kommunenes ledelse.

Det vises for øvrig til regjeringens Handlingsplan mot fattigdom, vedlegg til St.prp. nr. 1 (2007-2008) Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Hovedmål 3 Byggeprosessen skal være god og effektiv

Bygge-, anleggs- og eiendomsnæringen (BAE-næringen) er trolig landets største næring målt i antall sysselsatte. Næringen består av om lag 40 000 foretak med en total sysselsetting på ca. 330 000 personer (inkludert byggevarer). Næringen er Norges største distriktsnæring, og 97 pst. av bedriftene har under 20 ansatte.

Byggenæringen er inne i en høykonjunktur med økte priser, mange nye aktører, et økende antall konkurser i den mindre seriøse delen av næringen, og et betydelig tidspress. Dette fordrer et særlig fokus på kvalitet og seriøsitet i alle deler av næringskjeden.

Næringen har en total omsetning på over 300 mrd. kr. Om lag 1/3 er relatert til ombygging, forvaltning, drift og vedlikehold. Bygningsmassen utgjør en vesentlig del av samfunnets verdier, og investering i bolig er den største investeringen de fleste husstander foretar i løpet av livet. Regjeringen er derfor opptatt av at plan- og bygningsloven sikrer trygghet for enkeltmennesker. Dårlig og slurvete arbeid reduserer både den samfunnsmessige kapitalen og den kapitalen privatpersoner har opparbeidet seg gjennom boliginvesteringer.

Med dette som bakgrunn er det av grunnleggende betydning å ha gode og effektive bygge- og saksbehandlingsprosesser og et regelverk som sikrer en varig og god kvalitet i boliger og bygg.

Tiltak under dette hovedmålet finansieres i hovedsak over følgende budsjettposter:

- kap. 500, post 21 Spesielle forsknings- og utredningsoppdrag, forvaltes av departementet
- kap. 581, post 21 Kunnskapsutvikling og -formidling, forvaltes av departementet
- kap. 581, post 72 Program for reduserte byggekostnader, forvaltes av Byggekostnadsprogrammet
- kap. 581, post 78 Kompetansetilskudd, forvaltes av Husbanken

- kap. 587, post 1 Driftsutgifter, forvaltes av Statens bygningstekniske etat
- kap. 587, post 22 Kunnskapsutvikling og informasjonsformidling, forvaltes av Statens bygningstekniske etat
- kap. 2412, post 90 Lån til Husbanken, forvaltes av Husbanken

Arbeidsmål 3.1 Mer brukervennlig og målrettet byggesaksbehandling

Rapport og status

(Jf. tidligere arbeidsmål 1.1 fra St.prp. nr. 1 (2006-2007). God informasjon om og balansert lovregulering av bolig- og byggsektoren og tidligere arbeidsmål

1.2 fra St.prp. nr. 1 (2006-2007). *Brukervennlig og effektiv byggesaksbehandling*).

For å bistå næringen og kommunene i å oppnå en mest mulig brukervennlig og målrettet byggesaksbehandling, er det utgitt to større temaveiledere og to til er under arbeid. Veilederne omhandler tomteutnyttning, utbygging i fareområder, tilsyn i byggesak og branndokumentasjon. Mer informasjon er tilgjengelig på Statens bygningstekniske etats nettsider, www.be.no.

Statens bygningstekniske etat er ansvarlig for utvikling og drift av ByggSøk, systemet for elektronisk plan- og byggesaksbehandling. Tabell 3.28 viser bruken av ByggSøk.

Tabell 3.28 Tall for bruk av ByggSøk under Statens byggtstekniske etat

Oppfølgningskriterium	2006	2007 (anslag)	2008 (måltall)
Søknader laget på ByggSøk Bygg	7 000	20 000	40 000
Herav sendt elektronisk	1 500	5 000	20 000
Andel av byggesaker totalt ¹	6-7 pst.	15-20 pst.	30-40 pst.
Antall kommuner som tar imot byggesøknader elektronisk	132	180	250
Antall kommuner som kan ta imot planforslag	-	10	20

¹ Antall byggesaker forutsettes å være om lag 90 000 – 120 000 pr. år.

Både kommunene og næringen ser innføringen av elektroniske tjenester i plan- og byggesaksbehandlingen i sammenheng med omstillinger, nye arbeidsmetoder og elektroniske tjenester for øvrig. Statens bygningstekniske etat støtter prosjekter der formålet er økt utbredelse av elektroniske prosesser i byggesaker.

Statens bygningstekniske etat har i 2006 tatt initiativ til å etablere et forum, Koordineringsutvalget for elektronisk samhandling i bygg-, anleggs- og eiendomssektoren. I forumet er alle aktuelle statlige etater og sentrale aktører i BAE-næringen representert. Målet er å sikre samordning av standarder for i størst mulig grad å muliggjøre elektronisk kommunikasjon. Forumet skal samordne seg med Statens standardiseringsråd, KS standardiseringsråd og Standard Norge.

Strategier og tiltak

Regjeringen tar sikte på å legge fram forslag til ny plan- og bygningslov for Stortinget ved årsskiftet 2007/2008. Arbeidet med forskrifter til den nye loven skal deretter igangsettes.

Statens bygningstekniske etat skal i 2008 videreføre sitt arbeid med ByggSøk Bygg og ByggSøk

Plan. Etaten vil også videreføre arbeidet med BuildingSMART og standardisering, nasjonalt og internasjonalt. Et sentralt virkemiddel for å gjøre elektroniske prosesser effektive er å sikre tilgang på geografisk informasjon. Statens bygningstekniske etat skal i 2008 videreutvikle samarbeidet med Norge digitalt, et bredt samarbeid om stedfestet informasjon. Siktemålet er å bidra til utvikling av internasjonale standarder som gjør det mulig med elektronisk datautveksling mellom sentrale IT-systemer.

Arbeidsmål 3.2 Økt seriøsitet og færre byggefeil i byggenæringen

Rapport og status

(Jf. tidligere arbeidsmål 1.1 fra St.prp. nr. 1 (2006-2007). *God informasjon om og balansert lovregulering av bolig- og byggsektoren og tidligere arbeidsmål 1.3. Redusert vekst i byggekostnader gjennom økt produktivitet og forbedret kvalitet og tidligere arbeidsmål 1.4 God kompetanse og effektivt tilsyn med byggevirkosheten*).

Regjeringen har videreført Byggekostnadsprogrammet, det femårige samarbeidsprogrammet med byggenæringen som ble etablert i 2005. Pro-

grammet har hittil støttet 33 prosjekter ut fra målene om økt kundekompetanse og driftseffektive bygg, færre byggefeil og -skader samt økt produktivitet. Prosjektene har utløst betydelig aktivitet og engasjement i organisasjoner og virksomheter. Erfaringene fra prosjektene blir formidlet til byggenæringen, slik at alle får tilgang til kunnskapen og kan innføre nødvendige forbedringstiltak.

Eksempler på prosjekter som har mottatt midler fra programmet er:

- *Byggkompetanse*: En nasjonal etterutdanningsordning for håndverksfag som sikrer en oppdatert kompetanse på nye/riktige løsninger, nytt regelverk, aktuelle bransjeutfordringer, miljøaspekter med videre. Prosjektets formål er å redusere byggefeil og øke produktiviteten.
- *BuildingSMART*: Et internasjonalt prosjekt der formålet er å legge til rette for å automatisere den elektroniske overføringen av informasjon mellom alle ledd i verdikjeden. Byggekostnadsprogrammets finansiering i dette prosjektet er rettet mot utvikling av et felles begrepsapparat.
- *Veien til riktig utførte bygg*: Et samarbeidsprosjekt som gjennom kartlegging, systematisering og holdningsdannelse skal redusere byggefeil og heve kvaliteten.

Mer informasjon om Byggekostnadsprogrammet er tilgjengelig på www.byggekostnader.no

Regjeringen har etablert et forum på politisk nivå, ledet av Kommunal- og regionalministeren, med sikte på å styrke huskjøperes og husbyggers posisjon i møte med den useriøse delen av byggenæringen.

Om lag 14 500 foretak har sentral godkjenning for ansvarsrett. Antallet øker med om lag 1000 i året. Oppfølgingen av foretak har medført flere tilbaketrekkinger og advarsler i 2007 enn tidligere. I flere av tilfellene der foretak har fått trukket tilbake sin sentrale godkjenning, har det ført til gjennomført endringer og innarbeiding av større forståelse for kvalitet og styring i alle ledd. Statens bygningstekniske etat har laget en kvalitetshåndbok for sentral godkjenning. Denne er tilgjengelig på etatens nettsider, www.be.no.

Strategier og tiltak

En forutsetning for å lykkes i Byggekostnadsprogrammet er at resultatene fra de mange prosjek-

tene gir grunnlag for varige endringer og forbedringer i byggenæringens organisasjoner. Kommunene og statlige organer er også viktige mottakere av innspill og informasjon om bedre prosesser.

Husbanken og Statens bygningstekniske etat vil ha en viktig oppgave i å videreformidle kunnskapen fra prosjektene som finansieres over Byggekostnadsprogrammet. Etatene vil også vurdere tiltak for praktisk gjennomføring av resultatene.

Sammenbrudd av fundamenteringen på en midlertidig barnehage har satt søkelyset på sikkerheten ved midlertidige bygg. Kommunenes gjennomgang viser at det er tildels omfattende feil i et stort antall midlertidige bygninger. Anvisninger på gode konstruksjonsmetoder er utarbeidet. En omfattende gjennomgang av status og tidsaspektet for bruken av midlertidige byggverk vil være grunnlaget for mer tilsyn med denne type byggverk og justeringer i regelverket. Videre vises det til revisjonen av plan- og bygningsloven der denne problematikken er aktuell.

Omfanget av tilsyn med bedrifter med sentral godkjenning skal øke. Resultatmålet for 2008 er oppfølging av over 2000 sentralt godkjente foretak.

Statens bygningstekniske etat skal i 2008 videreutvikle rutinene for oppfølging av foretak som kommunene melder inn. Rådgivning og veiledning skal i større grad bli rettet mot de deler av næringen hvor problemene oppstår. Foretak som ikke tilfredsstiller kravene skal fratas sentral godkjenning. Statens bygningstekniske etat skal videreføre sin praksis med å offentliggjøre navn på bedrifter som mister sentral godkjenning.

I løpet av 2008 starter omlegging til ny database hvor elektronisk oppfølging av foretak skal prøves ut. Sentral godkjenning skal legges til rette slik at andre nasjonale godkjenningsordninger kan innpasses i eksisterende system der dette er hensiktsmessig.

Det er nødvendig å trappe opp markedstilsyn med og veiledning om byggprodukter. Det er en klar utvikling mot et globalt byggemarked og en langt større grad av industrialiserte og prefabrikerte produktenheter. Produkter og moduler er mer kompliserte enn tidligere. Markedstilsyn blir viktigere i forbindelse med kontroll av importerte byggevarer og for norsk konkurranse med utenlandske produkter.

Arbeidsmål 3.3 Styrket kompetanse og tilsyn i kommunene

Rapport og status

(Jf. tidligere arbeidsmål 1.4 fra St.prp. nr. 1 (2006-2007). God kompetanse og effektivt tilsyn med byggevirkksomheten).

Alle landets kommuner har i 2007 fått tilbud om kurs og opplæring i gjennomføring av tilsyn. Det er gjennomført en omfattende informasjons- og opplæringsvirksomhet overfor kommunene for å øke frekvens og kvalitet på tilsynet. Undersøkelser gjennomført av Statens bygningstekniske etat viser at kommunene i 2006 førte tilsyn i 8-9 pst. av byggesakene. I 2005 var andelen 4-5 pst. 75 pst. av kommunene fører tilsyn i en eller annen form.

Strategier og tiltak

I 2008 vil Statens bygningstekniske etat stimulere til at kommunene intensiverer tilsynet i byggesaker og satser på uavhengig kontroll i flere tilfeller enn i dag, særlig på områder der det oppstår mye byggskader og byggefeil. Energi vil bli plukket ut som spesielt tilsynsområde for kommunene på grunn av de nye energireglene. Dette vil også være viktig i den sentrale godkjenningsordningen fra sommeren 2008 og påfølgende år.

Hovedmål 4 Flere miljøvennlige og universelt utformede boliger og bygg på attraktive steder

Regjeringen har som mål å stimulere til en bærekraftig og varig kvalitet i boliger, bygg og bygde omgivelser. Derfor satser regjeringen på tiltak for å redusere byggefeil, fremme lavere energibruk og stimulere andre miljø- og klimavennlige løsninger i boliger og bygg.

Regjeringen legger også stor vekt på at de bygde omgivelsene har en universell utforming slik at flest mulig på en likeverdig måte skal kunne bruke dem.

Videre ønsker regjeringen å bidra til attraktive bygde omgivelser ved å stimulere til økt kunnskap om stedsutvikling og gjennom tiltak som fremmer god byggeskikk.

Tiltak under dette hovedmålet gjennomføres ved lovgivning, økonomiske virkemidler, informa-

sjon og kunnskapsoppbygging. Økonomiske tiltak finansieres i hovedsak over følgende budsjettposter:

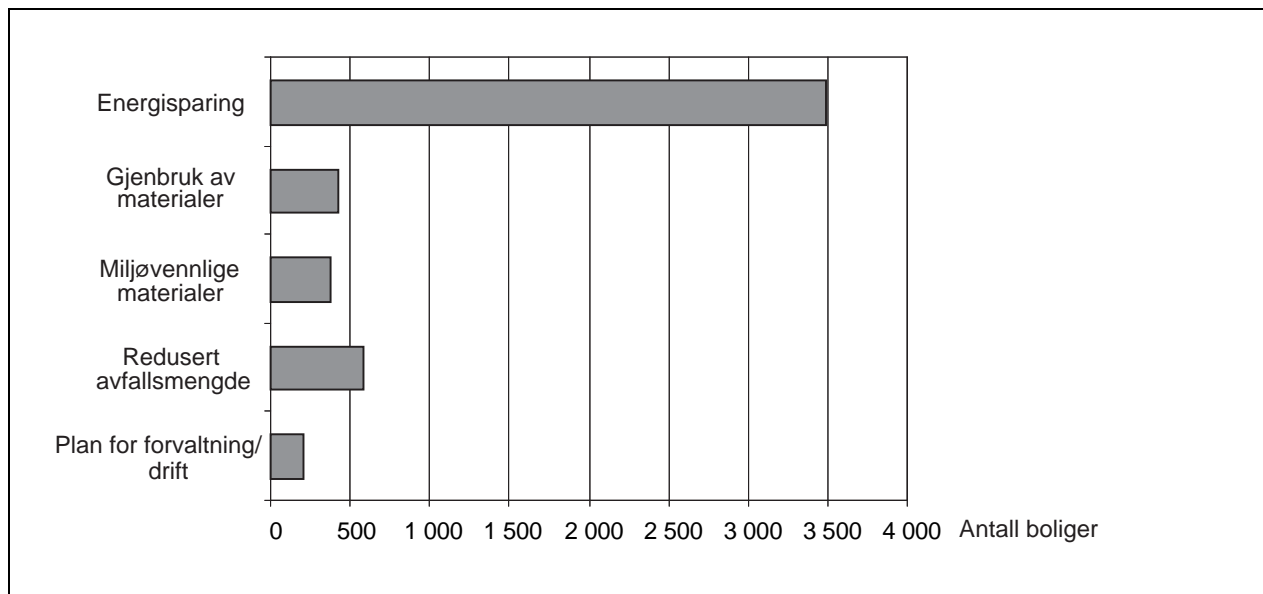
- kap. 500, post 21 Spesielle forsknings- og utredningsoppdrag, forvaltes av departementet
- kap. 581, post 21 Kunnskapsutvikling og -formidling, forvaltes av departementet
- kap. 581, post 72 Program for reduserte byggekostnader, forvaltes av Byggekostnadsprogrammet
- kap. 581, post 78 Kompetansetilskudd, forvaltes av Husbanken
- kap. 587, post 1 Driftsutgifter, forvaltes av Statens bygningstekniske etat
- kap. 587, post 22 Kunnskapsutvikling og informasjonsformidling, forvaltes av Statens bygningstekniske etat
- kap. 2412, post 90 Lån til Husbanken, forvaltes av Husbanken

Arbeidsmål 4.1 Økt antall miljøvennlige boliger og bygg

(Jf. arbeidsmål 3.1 fra St.prp. nr. 1 (2006-2007). Flere sikre og miljøvennlige boliger, bomiljø og bygg).

Kommunal- og regionaldepartementet med tilknyttede virksomheter har videreført samarbeidet med byggenæringen om flere miljøvennlige boliger og bygg, bl.a. gjennom støtte til Byggemiljø (se www.byggemiljo.no). Viktige tiltak i 2006 og 2007 har vært knyttet til energibruk og klimagassutslipp, bruk av helse- og miljøfarlige materialer og stoffer i byggevirkksomheten og reduksjon av byggavfall, jf. oppfølging av Kommunal- og regionaldepartementets miljøhandlingsplan for bolig- og byggsektoren (2005-2008) og St.meld. nr. 34 (2006-2007) Norsk klimapolitikk.

Husbanken finansierer stadig flere miljøvennlige boliger og bomiljøer. Figur 3.19 viser boliger godkjent for grunnlån fordelt på ulike miljøkvaliteter i 2006. I alt ble 6665 boliger godkjent for grunnlån i 2006. Noe under halvparten (3141 boliger) av alle nye boliger godkjent for grunnlån tilfredsstilte kvalitetskravene knyttet til miljø og energi. Grunnlån til utbedring ble i 2006 gitt til 510 boliger der miljø og energi var viktige kvaliteter. I første kvartal 2007 ble grunnlån gitt til hele 590 boliger med kvaliteter innen miljø og energi.

Figur 3.19 Boliger godkjent for grunnlån fordelt på ulike miljøkvaliteter

I 2006 brukte Husbanken i underkant av 12 mill. kr av kompetansetilskuddet til 52 prosjekter innen miljø og energi. Husbanken ga bl.a. støtte til prosjekter med temaer som utvikling av lavenergi-boliger, passivhus, miljøkrav til kjemiske byggprodukter, avfallsreduksjon i boligprosjekter med prefabrikasjon og miljøriktig oppussing og modernisering av boliger. Husbanken har dessuten inngått intensjonsavtaler med ulike institusjoner med formål å fremme miljøvennlige boliger med lavt energibruk. Mer informasjon er tilgjengelig på Husbankens nettsted, se www.husbanken.no.

Energikravene i Teknisk forskrift ble skjerpet med ca. 25 pst. fra 1. februar 2007, med en overgangsperiode frem til 1. august 2009 der nye og gamle krav gjelder om hverandre. Statens bygningstekniske etat har i samarbeid med byggenæringen utviklet flere prosjekter som har gitt grunnlagsmateriale, standarder og beregningsverktøy for oppfyllelse av de nye energibestemmelsene.

Med midler fra Kommunal- og regionaldepartementet og Innovasjon Norge er det igangsatt et samarbeidsprosjekt med trevareindustrien for å stimulere utvikling av bedre vinduer. Statens bygningstekniske etat og Husbanken har utarbeidet veiledningsmateriale til bruk i byggenæringen. Opp mot 600 veiledere har fått opplæring i de nye reglene for å kunne videreformidle kunnskap til næringens ansatte.

Statens bygningstekniske etat og Husbanken har samarbeidet med NVE om en ordning vedrørende energimerking av bygg. Olje- og energidepartementet sendte forslaget på høring i 2007.

Husbanken leder og gjennomfører, sammen med SINTEF Byggforsk, det 4-årige prosjektet

EKSBO. Prosjektet har som formål å se på kostnadseffektiv energirehabilitering av eksisterende boliger. Midler er bevilget fra Husbanken, Norges forskningsråd og Enova.

God kommunal eiendomsforvaltning er viktig av miljømessige hensyn fordi det bidrar til at eksisterende bygg tas vare på. Energibruken kan reduseres, og bygningsmassen kan brukes i flere år. Riktig eiendomsforvaltning vil både redusere årskostnadene og sikre realkapitalen. 27 tiltak som ble igangsatt i 2006 med støtte fra Statens bygningstekniske etats program «Kompetanse for Bedre Eiendomsforvaltning», KoBE, er videreført i 2007.

I 2007 er det arrangert en rekke regionale eierkonferanser for kommunene i samarbeid med fagmiljøene nasjonalt og lokalt. Kommunal- og regionaldepartementet med underliggende etater støtter prosjekter og tiltak som bidrar til redusert bruk av helse- og miljøfarlige materialer og stoffer, bl.a. utvikling av miljøvaredeklarasjoner og produkt- og prosjektdatabaser. Statens bygningstekniske etat samarbeider også med Statens forurensningstilsyn for å fremme substitusjon av helse- og/eller miljøfarlige stoffer.

Statens bygningstekniske etat har finansiert et prosjekt som skal innhente referansedata om avfallsproduksjon ved nybygging og gi forslag til hvordan utviklingen kan måles og følges opp mot år 2010.

Husbanken har gitt støtte til flere prosjekter som skal gi økt kompetanse om håndtering av byggavfall og tiltak for å fremme ombruk, gjenvinning og avfallsreduksjon.

Strategier og tiltak

Kommunal- og regionaldepartementet vil styrke arbeidet med å integrere miljøsinn i bolig- og byggsektoren. I arbeidet med endringer av bygningslovgivningen vil det legges vekt på miljøsinn. Nye krav til energibruk i bygg skal følges opp. Teknisk forskrift til ny plan- og bygningslov skal være oppdatert til ikrafttreden av ny plan- og bygningslov. Det vises også til St.meld. nr. 34 (2006-2007) Norsk klimapolitikk.

I 2008 tar Kommunal- og regionaldepartementet sikte på å utarbeide en ny miljøhandlingsplan for bolig- og byggsektoren.

Husbanken har som mål at antall boliger med halvert energibehov utgjør 50 pst. av all nybygging i 2010. Sentrale tiltak vil være å øke samarbeidet med kommunene, inngå intensjonsavtaler med aktører i bolig- og byggsektoren, skape etterspørsel etter miljøvennlige boliger hos privatkunden, skape publisitet rundt prosjekter og bruke økonomiske virkemidler for å fremme miljøkvaliteter. Husbanken skal følge opp samarbeidet med undervisningsinstitusjoner og andre FoU-aktører.

Utvikling og oppfølging av de tradisjonelle sikkerhetsområdene, konstruksjonssikkerhet, brannsikkerhet, naturpåkjenninger og sikkerhet i bruk, skal videreføres. Samfunnssikkerhet er et overordnet sikkerhetsområde som skal videreutvikles i samarbeid med andre myndigheter.

I 2008 vil KoBE konsentrere innsatsen mot følgende prioriterte områder: aktivt eierskap, modeller for velorganisert eiendomsforvaltning, nøkkeltall for benchmarking og verktøy for systematisk drift og forebyggende vedlikehold.

Arbeidsmål 4.2 Økt antall universelt utformede boliger, bygg og uteområder

Rapport og status

(Jf. arbeidsmål 4.1 fra St.prp. nr. 1 (2006-2007). Øke antallet universelt utformede boliger, bygninger og uteområder og arbeidsmål 4.2 Økt bevissthet og kunnskap om universell utforming).

Universell utforming innebærer at boliger, bygninger og uteområder i størst mulig grad skal kunne benyttes av flest mulig uten spesiell tilrettelegging eller spesialløsninger.

Mer enn halvparten av de 8546 boligene som fikk godkjenning om Husbankens grunnlån til oppføring eller utbedring i 2006, tilfredsstillte kravene til kvaliteter innen universell utforming. Dette gjelder særlig nye husbankboliger. Hele 2 av 3 nye boliger med grunnlån til oppføring har gode tilgjengelighetskvaliteter, mens andelen er mindre for boliger med lån til utbedring.

Samlet hadde i overkant av 40 pst. av boligene med grunnlån kvaliteter som tilfredsstillte kravene til livsløpsstandard. Livsløpsstandard vil si at boligen skal kunne brukes av alle i alle perioder av livet, også ved nedsatt bevegelse og bruk av rullestol. Andelen boliger med livsløpsstandard er imidlertid langt høyere i nye boliger enn i boliger som har blitt utbedret.

Regjeringen ønsker å endre den tekniske forskriften til plan- og bygningsloven slik at det stilles strengere krav til heis i nye bolig-, arbeids- og publikumsbygg. Samtidig ønsker regjeringen å skjerpe kravene om atkomst til byggverk og krav om tilgjengelige utearealer. Et forslag er sendt på høring i august 2007 med sikte på ikrafttreden 1. januar 2008.

Statens bygningstekniske etat gjennomfører årlig en brukerundersøkelse om kommunal byggesaksbehandling. Undersøkelsen har vist at både kommunene og bransjen synes det er vanskelig å få dokumentert og verifisert kravene til brukbarhet/universell utforming. Samtidig viser undersøkelsen at det er kunnskap og bevissthet rundt kravene.

Statens bygningstekniske etat og Husbanken driver i fellesskap et informasjonsprogram som i 2007 er rettet mot bred og synlig publikumsinformasjon. Formålet er å vekke oppmerksomhet og skape forståelse for kvaliteter som ligger i et universelt utformet samfunn, noe som igjen vil føre til en høyere etterspørsel. Samtidig er det gjennomført undervisningsopplegg for å gi nødvendig kunnskap og motivasjon til sentrale aktører i byggenæringen. Introduksjonskurs er utviklet og gjennomført, en nettside er etablert (www.be.no/universell/), felles begrepshåndbok innenfor sektoren er utviklet og kursmoduler for etter- og videreutdanning er igangsatt. Temaet er etablert i enkelte universitets- og høyskoleutdanninger, og det arbeides med en bredere implementering i undervisningsmiljøene.

Ifølge en rapport fra NIBR (Samfunnsøkonomiske effekter av universell utforming, Medby m.fl., NIBR/Byggforsk 2006) er det forholdsvis lave kostnader ved universell utforming knyttet til nye bygg, noe som gjør det lettere å oppnå samfunnsøkonomisk lønnsomhet.

Kommunal- og regionaldepartementet har i 2007 finansiert et samarbeidsprosjekt mellom NIBR og SINTEF vedrørende kostnader og virkninger ved universell utforming i eksisterende bygg. Prosjektet har bl.a. hatt som formål å kartlegge i hvilken grad eksisterende bygg, anlegg og uteområder rettet mot allmennheten er universelt utformet og vurdere samfunnsøkonomisk lønns-

somhet ved eventuelle inngrep som bidrar til universell utforming.

Som et tiltak i handlingsplanen for økt tilgjengelighet gjennom universell utforming, har Husbanken fått i oppdrag å gjennomføre en landsomfattende kampanje, «Fjerne 100 hindringer.» Tiltaket er et tilbud om finansieringsstøtte der alle kommuner kan søke. Søknadene omhandler hovedsakelig tiltak vedrørende samfunnsområdene transport, bygg- og uteområder og info/IKT. Det gis finansieringsstøtte til om lag 20 prosjekter årlig. Planperioden strekker seg fram til 2009.

I 2006 innvilget Husbanken nærmere 10 mill. kr i kompetansetilskudd til 46 prosjekter innenfor universell utforming.

Husbanken har arrangert kurs, konferanser og seminarer med fokus på lokalt samarbeid mellom byggebransjen, entreprenører, politikere, saksbehandlere og planleggere.

Husbanken har i 2006/2007 inngått samarbeidsavtaler/intensjonsavtaler med bl.a. NBBL, KS, SINTEF/Byggforsk, ENOVA, SHdir, Kommunalbanken, Mesterhus, Stiftelsen Miljømerking og Systemhus Norge. Formålet er økt fokus på boliger med miljøkvaliteter, herunder redusert energibehov og universell utforming.

Strategier og tiltak

Regjeringen vil fortsette innsatsen med å øke bevisstheten og kompetansen om universell utforming av boliger, bomiljøer og bygninger hos sentrale aktører i byggebransjen, kommunene, utdanningsinstitusjonene og blant folk flest. Etatenes rolle som kompetansesentre er her sentral. Aktiv bruk av Husbankens kompetansetilskudd og grunnlånet overfor kommuner og utbyggere vil understøtte denne satsingen.

Arbeidsmål 4.3 Flere steder med god byggeskikk og godt bomiljø

(Jf. rapport og status for arbeidsmål 3.2 fra St.prp. nr. 1 (2006-2007) Økt satsing på stedsutvikling og byggeskikk).

God byggeskikk er en kvalitet ved bygninger og bygningsmiljø der hensyn til fysisk og sosialt livsmiljø, ressursbruk/energi, universell utforming og estetikk inngår i en helhet. Husbanken har ansvaret for arbeidet med å fremme god byggeskikk og stedsutvikling. Viktige aktiviteter er arbeid med Statens byggeskikkpris som deles ut årlig, regionale og lokale byggeskikkkurs, nettbasert fjernundervisning og prosjektstøtte.

I 2006 har Husbanken gitt kompetansetilskudd til 52 prosjekter for et samlet beløp på 10 mill. kr innen byggeskikk og stedsutvikling. Prosjektene hadde fokus på tettstedsutvikling, sentrumsnære boområder og byutvikling. Husbanken arrangerer jevnlig fagdager der byggeskikk, miljøkvalitet og universell utforming tas opp som temaer.

Husbanken har satt i gang et forsøksprogram om boligutvikling i små lokalsamfunn. Det er valgt ut noen særegne steder hvor det skal satses på stedsanalyse og utvikling. Eksempler på slike steder er Borhaug i Rogaland og Bleik i Vesterålen. Husbanken har stått ansvarlig for arkitektkonkurranse om moderne boligløsninger på bygda. Aktuelle kommuner kan søke Husbanken om kompetansetilskudd til gjennomføring av stedsanalyser.

Med midler fra Kommunal- og regionaldepartementet har Husbanken fått ansvar for et fireårig program, «Bolyst og Engasjement i Småbyer og Tettsteder», BLEST. BLEST er en av regjeringens satsinger for å støtte opp under lokale initiativ for å utvikle attraktive steder, nye arbeidsplasser og gode tjeneste-, kultur- og botilbud.

Oslo kommune og regjeringen inngikk i januar 2006 en avtale om et felles løft for Groruddalen, et drabantbyområde med om lag 120 000 innbyggere. Hovedmålet er en bærekraftig byutvikling, synlig miljøopprustning, bedre livskvalitet og samlet sett bedre levekår. Stat og kommune vil samfinansiere innsatsen, og fire departementer bidrar fra statens side. Miljøverndepartementet koordinerer statens innsats. Kommunal- og regionaldepartementet har det statlige ansvaret for å støtte opp under mål og tiltak under programområde 3 «Bolig-, by- og stedsutvikling».

I 2007 ble det over Kommunal- og regionaldepartementets budsjett bevilget 43 mill. kr til Groruddalssatsingen, kap. 581, post 74. Husbanken forvalter midlene. Det er i startfasen lagt stor vekt på lokal medvirkning når det gjelder valg av strategier og tiltak, og det er satset på å bygge et lokalt forankret eierskap i gjennomføringen. For å legge grunnlaget for et løft for Groruddalen, er Husbankens samlede kompetanse om stedsutvikling og boligvirkemidler tatt i bruk.

Regjeringen har lagt frem St.meld. nr. 34 (2006–2007) Åpen, trygg og skapende hovedstatsregion (Hovedstatsmeldingen). Den gir en bred, tverrsektoriell gjennomgang av regjeringens mål og viser hvordan regjeringens politikk vil spille en vesentlig rolle for utviklingen av hovedstaden med Osloregionen. Regjeringens tiltak inngår i budsjettene under flere departementer. Det satses på en områderettet politikk, og innsats i Groruddalen og i Søndre Nordstrand prioriteres.

Strategier og tiltak

Husbanken vil styrke sitt arbeid som nasjonalt kompetansesenter for god byggeskikk og stedsutvikling.

Husbanken vil ha en særskilt innsats på det fireårige programmet, BLEST, «BoLyst og Engasjement i Småbyer og Tettsteder». Flere prosjekter er til vurdering i Husbanken for tildeling av BLEST-midler.

Regjeringen vil følge opp intensjonsavtalen med Oslo kommune om Groruddalssatsingen.

Kommunal- og regionaldepartementet vil gjennom Husbanken støtte opp under de hovedstrategier og tiltak som prioriteres lokalt. Det skal legges stor vekt på lokal kompetansebygging, lokalt eierskap til iverksatte tiltak og prosesser som sikrer at tiltakene videreføres og får den ønskede langsiktige effekt. Det er i årets budsjett foreslått en videreføring av bevilgningen på 43 mill. kr over kap. 581, post 74. I tillegg vil lån fra Husbanken være prioritert til tiltak innen satsingen.

Budsjettforslaget på programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg

Utgifter under programkategori 13.80 fordelt på kapitler

					(i 1 000 kr)
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008	Pst. endr. 07/08
580	Bostøtte	2 213 895	2 286 500	2 415 400	5,6
581	Bolig- og bomiljøtiltak	731 752	689 700	754 000	9,3
582	Rentekompensasjon for skoleanlegg og kirkebygg	327 021	580 000	902 500	55,6
585	Husleietvistutvalget i Oslo og Akershus	3 694	5 200	5 730	10,2
586	Tilskudd til omsorgsboliger og sykehjemsplasser	1 915 491	1 483 100	1 857 600	25,3
587	Statens bygningstekniske etat	51 334	47 900	49 700	3,8
2412	Den norske stats husbank	11 150 630	11 609 740	11 333 350	-2,4
Sum kategori 13.80		16 393 817	16 702 140	17 318 280	3,7

Inntekter under programkategori 13.80 fordelt på kapitler

					(i 1 000 kr)
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008	Pst. endr. 07/08
3585	Husleietvistutvalget i Oslo og Akershus	144	240	240	0,0
3587	Statens bygningstekniske etat	16 719	15 155	15 800	4,3
5312	Den norske stats husbank	10 653 748	8 833 206	9 387 787	6,3
5615	Renter fra Den norske stats husbank	3 705 269	4 105 000	4 758 000	15,9
Sum kategori 13.80		14 375 880	12 953 601	14 161 827	9,3

De økonomiske virkemidlene skal bidra til å nå målet om at alle skal kunne bo trygt og godt. Tiltak for å bekjempe fattigdom og bostedsløshet er prioriterte oppgaver i budsjettforslaget. Den statlige bostøtten er et viktig økonomisk virkemiddel innenfor det boligsosiale arbeidet. Bostøtten skal sammen med startlån og boligtilskudd være målrettede og viktige virkemidler i det boligsosiale arbeidet. Kommunene skal kunne benytte seg av disse virkemidlene på en helhetlig måte og legge

til rette for at vanskeligstilte på boligmarkedet enklere skal kunne skaffe seg en egnet bolig. Miljø og universell utforming er viktige kvaliteter som bl.a. skal ivaretas innenfor Husbankens grunnlån og kompetansetilskudd. Husbanken og Statens bygningstekniske etat skal gjennom informasjon og veiledning om gjeldende lover og forskrifter bidra til et velfungerende boligmarked.

Under kap. 581 Bolig- og bomiljøtiltak forvalter Kommunal- og regionaldepartementet post 21

Kunnskapsutvikling og -formidling samt post 72 Program for reduserte byggekostnader. Husbanken forvalter alle andre budsjettposter som blir

omtalt under resultatområdet med unntak av kap. 585 Husleietvistutvalget i Oslo og Akershus og kap. 587 Statens bygningstekniske etat.

Kap. 2412 Den norske stats husbank

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008
01	Driftsutgifter	289 246	282 740	290 050
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	9 689	14 000	14 300
72	Rentestøtte	23 331	19 000	17 000
90	Lån til Husbanken, <i>overslagsbevilgning</i>	10 828 364	11 294 000	11 012 000
	Sum kap. 2412	11 150 630	11 609 740	11 333 350

Husbankens rolle og oppgaver

Husbanken er regjeringens viktigste verktøy for å nå de boligpolitiske målene. Husbanken skal gjennomføre den statlige bolig- og bygningspolitikken målrettet og effektivt. Gjennom å påvirke nybygging og utbedring av eksisterende boliger skal Husbanken fremme god økonomisk ressursbruk, god kvalitet, miljøvennlige boliger og universell utforming.

Enkelte av Husbankens låne- og tilskuddsordninger, som startlån, personrettet utbedringslån og boligtilskudd, er behovsprøvd. Disse virkemidlene skal gjøre det lettere å etablere seg for unge og andre vanskeligstilte på boligmarkedet. Sammen med bostøtten skal virkemidlene bidra til at husstander med lave inntekter skal kunne skaffe seg en god og egnet bolig til en akseptabel kostnad.

I takt med at boligpolitikken i mindre grad omhandler boligvolum og boligforsyning, har Husbankens rolle gått fra å være en ren boligforsyningsbank til å bli en sentral boligsosial aktør. Husbanken er i dag et viktig kompetansesenter innenfor boligsektoren. Gjennom kompetansetilskuddet gir Husbanken støtte til forskning og utredninger. Husbanken skal også bidra med å formidle forskningsresultater gjennom ulike fora og ha god kontakt med kommunene og andre sentrale aktører innenfor boligsektoren.

Husbanken administrerer også virkemidler innenfor andre politikkområder: Lån og tilskudd til sykehjem og omsorgsboliger, barnehagelån, tilskudd til studentboliger samt rentekompensasjon til opprusting av skoler og kirkebygg.

Post 1 Driftsutgifter og post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Posten dekker lønn til ansatte, husleie og andre faste driftsutgifter for Husbanken. Post 45 benyttes til større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, bl.a. på utstyrs- og systemsiden på IT-området.

Husbanken har 344,2 årsverk, herav 60,3 pst. kvinner. Husbanken har hovedkontor i Drammen, og regionkontorer i Hammerfest, Bodø, Trondheim, Bergen, Arendal og Oslo.

Budsjettforslag 2008

Det foreslås en bevilgning på 290,05 mill. kr til Husbankens driftsbudsjett i 2008. Videre foreslås det en bevilgning på 14,3 mill. kr på kap. 2412, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold.

Post 45 benyttes til investeringer i IKT-utstyr og programvare. Husbanken er i gang med et omfattende moderniseringsarbeid, bl.a. overgang til elektronisk lånesaksbehandling. Overgangen omfatter en statistikkreform som forutsetter et utstrakt og utvidet samarbeid med Kartverket og SSB samt en videreutvikling av samarbeidet med Byggsøk. På sikt vil overgangen gi betydelige innsparingsgevinster, men det påregnes betydelige kostnader i gjennomføringsfasen.

Post 70 Tilskudd til Husbankens risikofond

Risikofondets midler benyttes til å dekke nettotap på Husbankens utlånsvirksomhet, det vil si (brutto) tap der tilbakeføringer er trukket fra.

I 2006 ble samlet brutto tap noe høyere enn i det foregående året. Tap på personlige låntakere viser nedgang, mens tap på ikke-personlige lånta-

kere, i hovedsak boligstiftelser, økte fra et svært lavt nivå i 2005. De relativt lave tapene i 2006 og i 1. halvår 2007 forklares med forholdsvis lav rente og lav arbeidsledighet. Økte panteverdier vil også bidra til å redusere tap. Misligholdet er fortsatt lavt og utgjorde mindre enn 0,8 pst. av den totale

utlånsmassen pr. 1. halvår 2007. Dette er det laveste tallet som er registrert i Husbankens statistikk. Lavt mislighold reflekteres også i fortsatt nedgang i antall begjæringer om tvangssalg og gjennomførte tvangssalg.

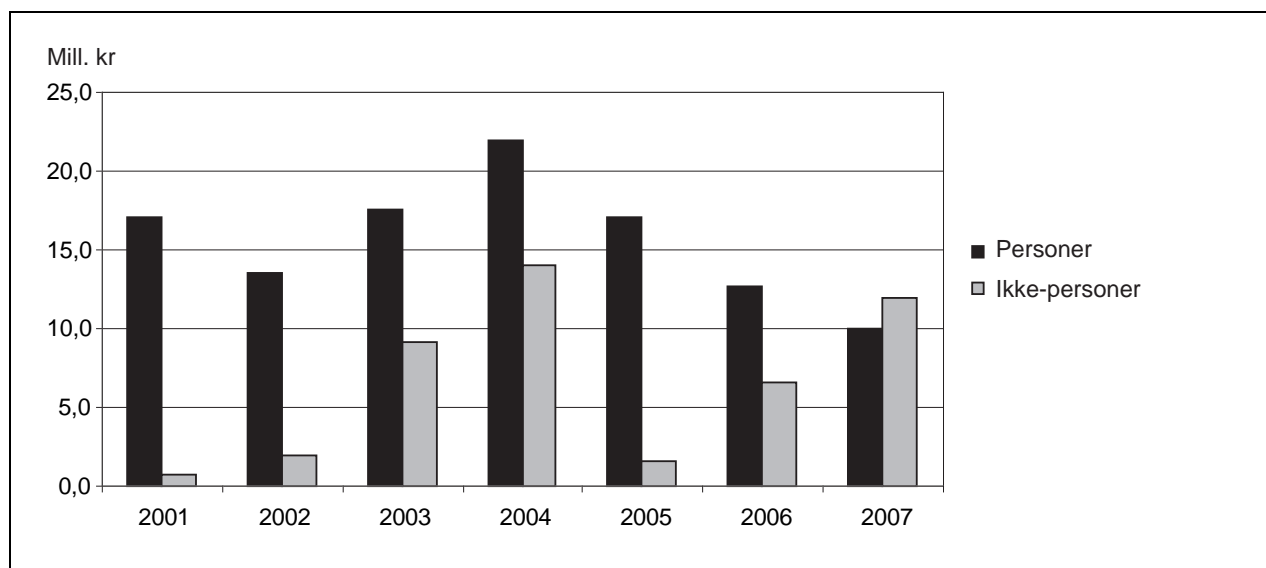
Tabell 3.29 Mislighold, inkasso og tap på utlån 2005-2006 og 1. halvår 2007

	31.12.2005	31.12.2006	30.06.2007
Antall misligholdte lån, i alt	1 561	1 228	1 146
Misligholdte lån, mill. kr	965	791	760
Misligholdte lån, pst. av totalt utlån	1,76	0,84	0,79
Begjæringer om tvangssalg	558	467	181
Gjennomførte tvangssalg	111	93	41
Tap på personer, mill.kr	17,1	12,7	2,3
Tap på ikke-personer, mill. kr	1,6	6,6	3,2
Netto tap, mill. kr	12,9	17	4,7
Risikofond, mill. kr	87,7	76,1	71,4

Husbanken har tradisjonelt hatt lave tap på sine utlån, både når det gjelder person- og juridiske kunder (jf. figur 3.20). Husbankens sentrale rolle i områder der det private kredittmarkedet ikke er tilstrekkelig tilstedet, gjør imidlertid at tapseksponeeringen av Husbankens lånevirkosomhet blir større.

Utlån til barnehager er også en viktig oppgave for Husbanken. Tidligere ble det gjennomgående stilt kommunal garanti for disse utlånene. Stigende rente og muligheten for overetablering av barnehager i enkelte områder kan imidlertid endre de siste årenes tendens.

Husbanken anslår at de samlede bruttotapene blir på 22 mill. kr i 2007, fordelt med 10 mill. kr på personlige låntakere og 12 mill. kr på ikke-personlige låntakere. Det regnes med et bruttotap på 25 mill. kr i 2008. Nettotapet i 2008 anslås til 23 mill. kr som følge av tilbakeføringer. Beregninger viser at fondets størrelse ved utgangen av 2008 vil være på om lag 31 mill. kr. Husbankens lovbestemte minimumskrav for fondet er på 10 mill. kr. Det er viktig at fondets størrelse avspeiler kredittrisikoen som følger av Husbanken utlånsportefølje.

Figur 3.20 Brutto tap fordelt på personlige og ikke-personlige låntakere

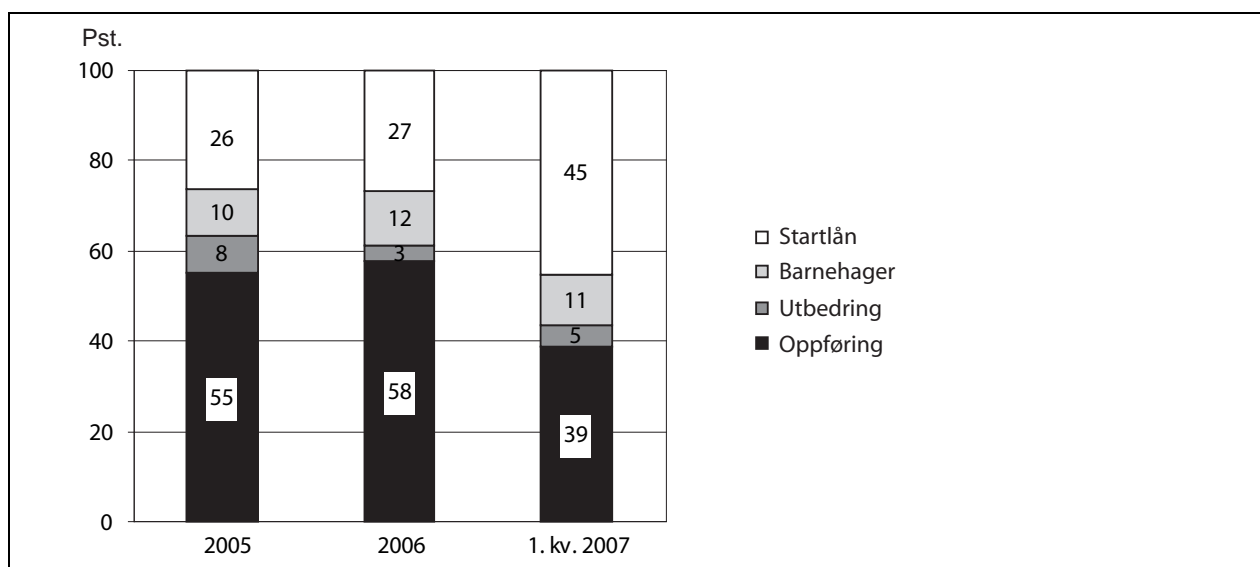
Post 72 Rentestøtte

Posten omfatter eldre særvilkårslån som har en rentesats på ett prosentpoeng under gjeldende rente. Forsinkelsesrenter trekkes fra rentestøtten. I 2006 utgjorde rentestøtten 23,3 mill. kr. Pr. 1. halvår 2007 var det postert 11,4 mill. kr på posten. Regjeringen foreslår å bevilge 17 mill. kr til rentestøtte i 2008.

Post 90 Lån til Husbanken, overslagsbevilgning

Posten viser Husbankens brutto finansieringsbehov i forbindelse med utlånsvirksomheten, det vil si utbetalinger av lån og rentestøtte. Utbetalingene av lån for 2006 ble 10 828 mill. kr. Dette er en økning på om lag 283 mill. kr fra 2005.

1. halvår 2007 ble det utbetalt om lag 6 122 mill. kr. Utbetalinger av lån for 2008 knyttet til tilsagn om lån gitt tidligere år og gjeldende budsjettår er budsjettert til 11 012 mill. kr.

Figur 3.21 Bruken av lån¹ fordelt på låneordning 2005-2006 og 1. halvår 2007

¹ Kvotebelastede lån. Hoveddelen av midlene til startlån blir fordelt til kommunene i 1. kvartal, noe som forklarer den store andelen i 1. halvår 2007.

Tabell 3.30 Antall saker med tilsagn om lån i Husbanken 2005-2006 og 1. halvår 2007

	2005	2006	1. halvår 2007
Startlån	6 261	6 532	1 537 ¹
Barnehager	141	123	65
Utbedring	335	229	97
Oppføring	1 001	899	407

¹ Foreløpige tall fra kommunene. Kommunene rapporterer mest mot slutten av året.

Tabell 3.31 Gjennomsnittlig lånebeløp per bolig for saker med tilsagn om lån i Husbanken 2005-2006 og 1. halvår 2007

	2005	2006	1. hå. 2007 ¹
Startlån	432 700	474 128	622 728
Barnehager ²	167 900	199 159	231 055
Utbedring	187 600	230 300	285 822
Oppføring	1 026 100	1 367 900	1 401 763

¹ Beløpene er gjennomsnittstall og dermed sammenlignbare med tall for hele året.

² Gjennomsnittslån pr. barnehageplass.

Husbankens statistiksider på internett gir detaljert informasjon om bruken av lånemidlene helt tilbake til 1997, se www.husbanken.no/statistikk.

Husbankens låneramme

Regjeringen foreslår en utlånsramme i Husbanken på 13 mrd. kr i 2008, jf. romertallsvedtak IX.

Husbanken skal supplere kredittmarkedet og gi lån til formål som er samfunnsøkonomisk og fordelingspolitisk ønskelige. Husbanken gir lån til vanskeligstilte husstander og til boliger som har tatt hensyn til bl.a. miljø og universell utforming. I tillegg skal Husbanken gi lån til utbedring eller oppføring av boliger i distriktene.

Regjeringen mener at en låneramme på 13 mrd. kr er godt tilpasset situasjonen i boligmarkedet, og den vil legge godt til rette for fortsatt satsing på startlånet og grunnlånet i 2008. Regjeringen vil at startlånet skal være et godt virkemiddel for unge

og vanskeligstilte på boligmarkedet. Startlånet skal ha høyeste prioritet innenfor lånerammen også i 2008. Husbanken kan tilby sine låntakere flytende rente eller lån med fast rente med 3-, 5- eller 10-års binding.

Rentenivået i Husbanken

Etter at rentenivået i Husbanken i 2005 kom ned i det laveste nivået noensinne, har rentene steget noe både i 2006 og 2007. Den flytende renten lå på 3,9 pst. i 1. halvår 2007 og vil henholdsvis være 4,4 og 4,8 pst. i årets to siste kvartaler. Fastrentene ligger rundt ett prosentpoeng over den flytende renten.

Kap. 5312 Den norske stats husbank

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008
01	Gebyrer m.m. ¹	18 724	30 206	18 787
11	Tilfeldige inntekter	9 834		
15	Refusjon arbeidsmarkedstiltak	41		
16	Refusjon av fødselspenger/adopsjonspenger	1 649		
17	Refusjon lærlinger	44		
18	Refusjon av sykepenger	3 125		
90	Avdrag ¹	10 620 331	8 803 000	9 369 000
	Sum kap. 5312	10 653 748	8 833 206	9 387 787

¹ Endringer som ikke går fram av tabellen: Da Stortinget behandlet St.prp. nr. 69 (2006-2007) Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2007 ble bevilgningen på post 1 redusert med 11,2 mill. kr til 19 mill. kr, og bevilgningen på post 90 ble økt med 507 mill. kr til 9 310 mill. kr.

Post 1 Gebyrer m.m.

Etableringsgebyr til dekning av kostnader for etablering av lån og stikkprøvekontroller er kr 600. Forvaltningsgebyr for terminvarsler er satt til kr 30 pr. betalingstermin. Med utgangspunkt i låneporteføljen på om lag 83 000 lån ved inngangen til 2007 anslås det en gebyrinntekt på om lag 18,8 mill. kr for 2008.

Post 11 Tilfeldige inntekter

På denne posten blir det inntektsført tilfeldige inntekter som forsinkelsesrente, tilbakebetalte tilskudd og andre tilfeldige inntekter.

Post 90 Avdrag

Posten omfatter mottatte avdrag, tap og rentestøtte, noe som følger av prinsippet om bruttobudsjettering. Posten blir budsjettert med 9 369 mill. kr i 2008. Det regnes med at ordinære innbetalinger blir på 4 327 mill. kr, bruttotap på utlånsvirksomheten på 25 mill. kr og rentestøtte på 17 mill. kr. De ekstraordinære innbetalingene er anslått til 5 000 mill. kr.

Kap. 5615 Renter fra Den norske stats husbank

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag 2008
		2006	budsjett 2007	
80	Renter ¹	3 705 269	4 105 000	4 758 000
	Sum kap. 5615	3 705 269	4 105 000	4 758 000

¹ Endringer som ikke går fram av tabellen: Da Stortinget behandlet St.prp. nr. 69 (2006-2007) Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2007 ble bevilgningen på post 80 redusert med 32 mill. kr til 4 073 mill. kr.

Post 80 Renter

Posten omfatter mottatte renter fra kunder og rentestøtte. Posten blir budsjettetert med 4 758 mill. kr for 2008.

Kap. 580 Bostøtte

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag 2008
		2006	budsjett 2007	
70	Bostøtte, <i>overslagsbevilgning</i> ¹	2 213 895	2 286 500	2 415 400
	Sum kap. 580	2 213 895	2 286 500	2 415 400

¹ Endringer som ikke går fram av tabellen: Da Stortinget behandlet St.prp. nr. 69 (2006-2007) Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2007 ble bevilgningen på post 70 økt med 35 mill. kr til 2 321,5 mill. kr pga. kompensasjon for bostøttemottakere som overholdt meldeplikten som ble avviklet 1.1.2007.

Post 70 Bostøtte, overslagsbevilgning**Mål**

Bostøtten skal bidra til at alders-, uføre- og etterlattepensjonister, barnefamilier og andre husstander med svak økonomi skal kunne skaffe seg en passende og nøktern eie- eller leiebolig og ha mulighet til å bli boende der. Videre skal bostøtten jevne ut forskjeller i levekår mellom ulike pensjonistgrupper som følge av ulike boutgifter. Ordningen gjelder også flyktninger som får introduksjonsstøtte og personer som er inne i det nye kvalifiseringsprogrammet. Mer omtale om det nye kvalifiseringsprogrammet finnes i St.prp. nr. 1 (2007-2008) Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Tildelingskriterier

Regelverket for bostøtteordningen er innrettet slik at husstandene med de laveste inntektene og høyeste boutgiftene får mest i støtte. For å få bostøtte blir det stilt krav både til boligen og husstanden. Forholdet mellom de samlede inntektene til husstanden og boutgiftene avgjør om det blir gitt bostøtte, og eventuelt hvor stort beløp som blir til-

delt. Bostøtten blir utbetalt etterskuddsvis hver måned.

For at en skal kunne få bostøtte, må det i husstanden enten være barn under 18 år, personer over 65 år eller personer som har mottatt trygd eller pensjon gjennom folketrygden. I tillegg vil husstander som mottar visse trygder som er nærmere spesifisert i regelverket, og langvarig sosialhjelp, ha rett til bostøtte. Fra 2004 fikk også mottakere av introduksjonsstøtte mulighet til å søke om bostøtte, og nå deltakere i det nye kvalifiseringsprogrammet.

Oppfølging og kontroll

Søknad om bostøtte kan gjøres gjennom kommunen eller direkte til Husbanken på internett. Søknadene blir kontrollert mot opplysninger fra folkeregisteret, Rikstrygdeverket, NAV, ligningsregisteret og eventuelt Husbankens og Innovasjon Norges låneregistre. Fra september er det innført månedlige vedtak. Forhold som er endret, skal korrigeres på forhåndutfylte skjema og sendes sammen med dokumentasjon til kommunens bostøttekontor.

Tabell 3.32 Hovedtall for utbetaling av bostøtte i 1. termin i perioden 2005-2007

	2005	2006	2007
<i>Antall husstander som mottok bostøtte, i alt</i>	<i>103 969</i>	<i>106 091</i>	<i>105 591</i>
Av dette:			
Uføre under 65 år uten barn	30 527	30 837	30 704
Uføre under 65 år med barn	2 963	2 644	2 463
Eldre over 65 år	42 438	41 114	38 567
Andre pensjonister	1 257	1 227	1 203
Enslige forsørgere	14 568	15 665	16 674
Andre barnefamilier	5 685	5 988	6 116
Andre med krav på støtte	6 531	8 616	9 864
Gjennomsnittlig husstandsinnkomst pr. mnd. (kr)	8 573	8 895	9 213
Gjennomsnittlig boutgift pr. mnd. (kr)	4 597	4 746	4 980
Gjennomsnittlig bostøtte pr. mnd. (kr)	1 623	1 829	1 839
Totale boutgifter i pst. av inntekt før bostøtte	54	53	54
Totale boutgifter i pst. av inntekt etter bostøtte	35	33	34
Totale utbetalinger i 1. termin 2003-2005 (mill. kr)	675,0	776,2	776,6

Rapport

I tillegg til avvikling av meldeplikten er det foretatt noen endringer i bostøttesystemet i 2007. Formulesgrensen er nedjustert med kr 50 000 til hhv. kr 200 000 for husstander med én person og kr 250 000 for husstander med to eller flere personer. 6 pst. av formuen utover disse grensene blir lagt til som inntekt. Satsene for minsteutbetaling av bostøtte er kr 2 000 pr. år for alle grupper. Fra 1. september 2007 er det innført månedlige søknadsfrister og vedtak.

Budsjettforslag 2008

Regjeringen foreslår å innføre et nytt kvalifiseringsprogram, jf. St.prp. nr. 1 (2007-2008) Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Deltakerne i programmet vil komme inn i personkretsen for bostøtteordningen, noe som medfører nye mottakere i bostøtteordningen. Kostnaden anslås i 2008 til 19 mill. kr. Samlet foreslås det en bevilgning på kap. 580, post 70 Bostøtte på 2 415,4 mill. kr. Bevilgningen på posten er en overslagsbevilgning der det tas hensyn til en videreføring av det gjeldende regelverk og demografiske endringer.

Kap. 581 Bolig- og bomiljøtiltak

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008
21	Kunnskapsutvikling og -formidling	5 459	3 000	4 000
60	Oslo indre øst og Groruddalen	39 000		
71	Tilskudd til boligkvalitet, <i>kan overføres</i>	41 731		
72	Program for reduserte byggekostnader, <i>kan overføres</i>	7 341	16 000	16 000
74	Tilskudd til bolig-, by- og stedsutvikling, <i>kan overføres</i>		43 000	43 000
75	Boligtilskudd til etablering, tilpasning og utleieboliger, <i>kan overføres</i>	592 087	587 200	623 400
78	Kompetansetilskudd, <i>kan overføres</i>	46 134	40 500	67 600
	Sum kap. 581	731 752	689 700	754 000

Post 21 Kunnskapsutvikling og -formidling**Mål**

Midlene på denne posten vil bli brukt i departementet til forskning, utredninger og spredning av kunnskap som er vesentlig for å utvikle bolig- og bygningspolitikken videre. Videre er det et mål å øke kunnskapen på området blant sentrale aktører i sektoren.

Rapport

Det ble i 2007 finansiert utredninger, undersøkelser og informasjonstiltak i tilknytning til utvikling av bostøtteordningen, husleielovgivningen og andre boligpolitiske virkemidler. I tillegg er det gitt midler til utvikling og formidling av miljørelaterte spørsmål, særlig energibruk, i bolig- og byggsektoren i samarbeid med byggenæringen. Om lag halvparten av bevilgningen er brukt til informasjon og halvparten til utredninger og kunnskapsinnhenting som grunnlag for departementets arbeid.

Budsjettforslag for 2008

Posten vil fortsatt bli brukt til kunnskapsinnhenting som grunnlag for departementets politikkutvikling på bolig- og byggområdet og til departementets egen informasjons- og formidlingsvirksomhet. I 2008 er det særlig aktuelt å bruke midler knyttet til endringer i bygningslovgivningen og videre oppfølging av boligtiltak for utsatte grupper på boligmarkedet. Det vil også satses på miljø og reduksjon av energibruk i bolig- og byggsektoren. Det foreslås en bevilgning på 4 mill. kr i 2008.

Post 72 Program for reduserte byggekostnader, kan overføres**Mål**

Byggekostnadsprogrammet er et formalisert samarbeid mellom byggenæringens organisasjoner og staten. Programmet har som mål å redusere veksten i byggekostnadene gjennom økt produktivitet og forbedret kvalitet. Programmet er femårig og startet opp i 2005. Hensikten med bevilgningen er å delfinansiere tiltak som Byggekostnadsprogrammet igangsetter.

Tildelingskriterier

Målgrupper for satsingen er både byggenæringen og forbrukerne. Byggekostnadsprogrammets hovedfokus skal være på boliger. Støtte kan gis til tiltak som stimulerer til økt produktivitet, bedre ledelse og ansvarliggjøring i alle ledd samt bedre kundekompetanse.

Oppfølging og kontroll

Departementet gir føringer for bruken av midlene gjennom et tilskuddsbrev. Byggekostnadsprogrammets styre videretildeler midler til prosjekter etter de bestemmelser som gis i tilskuddsbrevet og som ellers framgår av bestemmelsene i Statens økonomireglement. Bevilgningen dekker også utgiftene til administrasjon og drift av programmet. Byggekostnadsprogrammets styre skal rapportere jevnlig til departementet, og det skal avholdes faste halvårslige møter mellom programstyret, departementet og representanter fra byggenæringens organisasjoner.

Rapport

Det ble bevilget 16 mill. kr til programmet i 2007. Det er stor interesse for programmet, og bevilgningen for 2007 forventes disponert i sin helhet. 33 prosjekter har fått midler ut ifra målene om økt kundekompetanse og driftseffektive bygg, færre byggefeil- og skader og økt produktivitet. Prosjektene har utløst betydelig aktivitet og engasjement i organisasjoner og virksomheter. Mer informasjon om prosjektene finnes under arbeidsmål 3.2 Økt seriøsitet og færre byggefeil i byggenæringen.

Budsjettforslag for 2008

Det foreslås en bevilgning på 16 mill. kr. Det legges opp til at næringen skal bidra med tilsvarende finansiering av programmets prosjekter.

Post 74 Tilskudd til bolig-, by- og stedsutvikling, kan overføres

Mål

Tilskuddene kan gis til tiltak som vil bedre boforholdene og bomiljøet i boligområder i storbyene med særlige utfordringer. Tilskuddet skal fremme gode boligkvaliteter, herunder bidra til miljøvennlige og universelt utformede boligområder.

Det er viktig å forhindre at det utvikles problemområder med ansamling av levekårsproblemer og manglende vedlikehold av boliger og uteområder. Utviklingen i områder i de største byene som preges av store endringer i befolkningssammensetningen, opphopning av levekårsproblemer og der den private investeringsevnen synes lav, bør derfor følges nøye. Lokale myndigheter har ansvaret for å utvikle gode lokalsamfunn, steder og bomiljøer, men også regjeringen vil bidra med finansiering og kompetanse. For perioden 2007-2010 har regjeringen inngått samarbeid med Oslo kommune om et handlingsprogram for bolig-, by- og stedsutvikling i Groruddalen.

Tildelingskriterier

Tilskuddene kan gis til tiltak som vil bedre boforholdene og bomiljøet i boligområder i storbyene med særlige utfordringer. Se for øvrig budsjettforslaget for 2008 på posten.

Oppfølging og kontroll

Tilskuddsordningen forvaltes av Husbanken. Det er utarbeidet et felles statlig-kommunalt rapporteringssystem for hele Groruddalssatsingen, der også bruk av dette tilskuddet inngår.

Rapport

Bevilgningen i 2007 på 43 mill. kr er i sin helhet benyttet til satsingen i Groruddalen. 30 mill. kr er benyttet til å støtte utviklingsprosjekter og planprosesser i et prioritert område innen hver bydel i Groruddalen. Tildelingen er basert på lokalt utarbeidede handlingsplaner. Husbanken har bevilget 8 mill. kr via et bomiljøfond som borettslag, velforeninger og andre lokale aktører har fått midler fra. De resterende 5 mill. kr er benyttet til å støtte opp under Oslo kommunes arbeid med å etablere og videreutvikle gode torg- og møteplasser i Groruddalen.

Budsjettforslag for 2008

Regjeringen og byrådet i Oslo inngikk i januar 2007 en intensjonsavtale om et samarbeid om en helhetlig utviklingsplan for Groruddalen. Lengden for programområde 3 «Bolig-, by- og stedsutvikling» er foreløpig satt til 2007-2010. Regjeringen foreslår at bevilgningen for 2008 knyttes til satsingen i Groruddalen. Det foreslås en bevilgning på 43 mill. kr til formålet.

Post 75 Boligtilskudd til etablering, tilpasning og utleieboliger, kan overføres

Mål

Tilskudd til etablering, tilpasning og utleieboliger skal bidra til å skaffe og sikre egnede boliger for vanskeligstilte på boligmarkedet.

Tildelingskriterier

Boligtilskuddet blir gitt til etablering i egen bolig, til tilpasning av boliger for eldre og personer med nedsatt funksjonsevne, og til utleieboliger.

Boligtilskudd til etablering formidles av kommunene. Tilskuddene gis til enkeltpersoner for oppføring, utbedring, kjøp eller refinansiering av egen bolig. Tilskuddsutmålingen avhenger av boligbehov, husstandens økonomi og muligheter for andre offentlige støtteordninger som for eksempel bostøtte.

Boligtilskudd til tilpasning formidles også av kommunene. Tilskuddene skal bidra til å gjøre boligen bedre egnet til å ivareta behovene til personer med nedsatt funksjonsevne. Tilskuddet kan dekke godkjente utbedringskostnader av boligen. Tildelingen gjøres etter streng økonomisk behovsprøving.

Tilskudd til utleieboliger blir tildelt av Husbanken til kommuner, stiftelser og lignende som etablerer utleieboliger for vanskeligstilte.

Husbanken gir også tilskudd til utredning og prosjektering av boliger som skal dekke spesielle boligbehov bl.a. for personer med nedsatt funksjonsevne.

Mer informasjon om boligtilskuddet er tilgjengelig på Husbankens nettsider, www.husbanken.no.

Oppfølging og kontroll

Vedtak i kommunene om tilskudd til etablering og avslag på slike søknader skal rapporteres jevnlig og elektronisk til Husbanken. Når det gjelder tilskudd til utbedring og tilpasning, skal kommunene rapportere en gang i året.

Rapport

I 2006 var tilsagnsrammen for tilskuddene på 574 mill. kr, jf. St.prp. nr. 1 (2005-2006). Av dette ble 371 mill. kr fordelt til kommunene for videretildeling til enkeltpersoner. Av overføringene til kommunene gjaldt 290 mill. kr tilskudd til etablering og 81 mill. kr tilskudd til tilpasning av boliger. I alt 203 mill. kr ble satt av til tilskudd direkte fra Husbanken, fordelt på 195 mill. kr til tilskudd til utleieboliger, 5,5 mill. kr til prosjekteringstilskudd og 2,5 mill. kr til tilskudd til tilstandsvurdering.

Rapportene fra kommunene viser at det ble gitt 1660 tilskudd til etablering av enkeltpersoner i 2006 mot 1813 i 2005. Flest tilskudd ble gitt til personer med svak økonomi og personer med nedsatt

funksjonsevne. Det ble gitt boligtilskudd til 735 utleieboliger i 2006 mot 1590 boliger året før.

Boks 3.7 Budsjetteringssystemet for kap. 581, post 75 Boligtilskudd

Bevilgningen på posten knyttes til antatt utbetaling i budsjettåret. Bakgrunnen for dette er at byggeprosjekter kan ta flere år å gjennomføre. Systemet er i tråd med kravet om realistisk budsjettering.

Det opereres med tre begreper: aktivitetsnivå, bevilgning og tilsagnsfullmakt. Aktivitetsnivået, eller tilsagnsrammen, er nye tilsagn som kan gis i budsjettåret. Bevilgningen skal dekke tilsagn som antas å utbetales i løpet av budsjettåret, dvs. den prosentandelen av aktivitetsnivået som antas å komme til utbetaling, samt tidligere års tilsagn som er beregnet å komme til utbetaling i budsjettåret (beregningen av bevilgningen er basert på en utbetalingsprofil). For den delen av aktivitetsnivået som kommer til utbetaling i senere budsjettår, må det i tillegg gis en tilsagnsfullmakt. Tilsagnsfullmakten viser statens utstående forpliktelser på posten ved utgangen av budsjettåret. Det er med andre ord aktivitetsnivået som sier noe om hvor stor aktivitet det kan legges opp til i budsjettåret, og ikke bevilgningen.

Tabell 3.33 Tilskudd til etablering, tilpasning og utleieboliger 2004-2006

	2004	2005	2006
Boligtilskudd til etablering	1 521	1 813	1 660
Boligtilskudd til utleieboliger ¹	1 019	1 590	735
Tilpasningstilskudd	3 551	3 389	3 014
Prosjekteringstilskudd ¹	387	440	439

¹ Antall boliger med tilskudd

Tilskuddet til tilpasning og utbedring av boliger skal medvirke til at eldre og funksjonshemmede skal få egnede boliger. Totalt ga kommunene slikt tilskudd til 3014 husstander i 2006 mot 3389 husstander i 2005. I alt 439 husstander fikk tilskudd fra Husbanken til prosjektering i 2006, omtrent like mange som året før.

Kommunene kan sette av midler fra de personrettede tilskuddsmidlene de får tildelt for å dekke

tap på startlån. Rapportene så langt viser at det ble satt av nærmere 6 mill. kr til dette i 2006 mot 35 mill. kr i 2005. Fondene utgjorde i overkant av 362 mill. kr ved utgangen av 2006 mot 366 mill. kr i 2005. Bokførte tap var på nærmere 11,4 mill. kr i 2006 mot 14,7 mill. kr i 2005.

Fordi kommunene etter hvert har opparbeidet betydelige tapsfond som ikke reflekterer tapene som skal dekkes, ble adgangen til å avsette boligtil-

skudd til tapsfond stilt i bero i 2005. Kommuner med svært lave tapsfond får imidlertid fortsatt avsette midler til slike fond. Dette gjelder i hovedsak kommuner med tapsfond på under kr 200 000 ved utgangen av 2006 og kommuner med tapsfond som utgjorde mindre enn 1 pst. av låneopptaket fra Husbanken etter 1996. Kommunene som har opparbeidet store fond oppfordres til å bruke en del av fondet til tildeling av boligtilskudd. Husbanken har igangsatt en gjennomgang av kommunenes fond med formål om å aktivt bidra til at fondene reflekterer kommunenes aktivitet i forhold til startlån og

andre aktuelle boligsosiale ordninger. Denne gjennomgangen vil avdekke om det er mulig å frigjøre midler til nye tiltak gjennom boligtilskuddet.

I 2007 er tilsagnsrammen for boligtilskudd på 614,7 mill. kr. Av dette har Husbanken satt av 385 mill. kr til kommunal videretildeling fordelt på 300 mill. kr til etableringstilskudd og 85 mill. kr til tilpasningstilskudd. 229,7 mill. kr er satt av til tilskudd direkte fra Husbanken. Husbanken prioriterer i 2008 tiltak som bidrar til å skaffe varige boligløsninger til bostedsløse som i dag er henvist til hospits og andre midlertidige botilbud.

Tabell 3.34 Resultatmål, oppfølgingskriterier og resultater for boligtilskudd til etablering

Resultatmål og oppfølgingskriterier	2004	2005	2006
<i>Medvirke til at vanskeligstilte uten økonomiske midler skal kunne etablere seg i egen bolig</i>			
Antall innvilgede tilskudd til etablering, fordelt etter brukergrupper:			
Totalt	1 521	1 813	1 660
Flyktninger	69	97	60
Personer med nedsatt funksjonsevne ¹	463	438	216
Bostedsløse	16	10	3
Personer med svak økonomi	973	1 268	1 381

¹ Inkluderer funksjonshemmede, utviklingshemmede og personer med psykiske lidelser

Tabell 3.35 Resultatmål, oppfølgingskriterier og resultater for boligtilskudd til utleieboliger

Resultatmål og oppfølgingskriterier	2004	2005	2006
<i>Øke antall utleieboliger med lavt utgiftsnivå</i>			
Antall utleieboliger som er omfattet av innvilgede tilskudd, fordelt etter brukergruppe:			
Totalt	1 019	1 590	735
Flyktninger	402	190	201
Personer med nedsatt funksjonsevne ¹	199	125	194
Bostedsløse	276	134	129
Personer med svak økonomi	142	1 141	211

¹ Inkluderer funksjonshemmede, utviklingshemmede og personer med psykiske lidelser

Budsjettforslag 2008

Det foreslås en samlet tilsagnsramme i 2008 på 641,5 mill. kr. Til dekning av tilsagn gitt i 2006 og 2007 og tilsagn som antas å bli utbetalt i 2008, foreslås en bevilgning på 623,4 mill. kr. I tillegg foreslås det en tilsagnsfullmakt på 186,7 mill. kr.

Tiltak som bidrar til å redusere bostedsløshet skal ha førsteprioritet også i 2008. Dette gjelder særlig anskaffelse av varige boligtilbud til bostedsløse som i dag er henvist til hospits.

Regjeringen er opptatt av at boligtilskuddet skal treffe de som trenger det mest. Samtidig skal bevilgningen utnyttes mest mulig effektivt. Avskrivingsperioden innenfor boligtilskuddet er forskjellige for de ulike tilskuddsformålene. Avskrivingsperioden for boligtilskudd til etablering er pr. i dag 10 år. Regjeringen vil vurdere lengden på avskrivingsperioden for boligtilskudd til etablering, og komme tilbake til saken senere.

Post 78 Kompetansetilskuddet, kan overføres

Mål

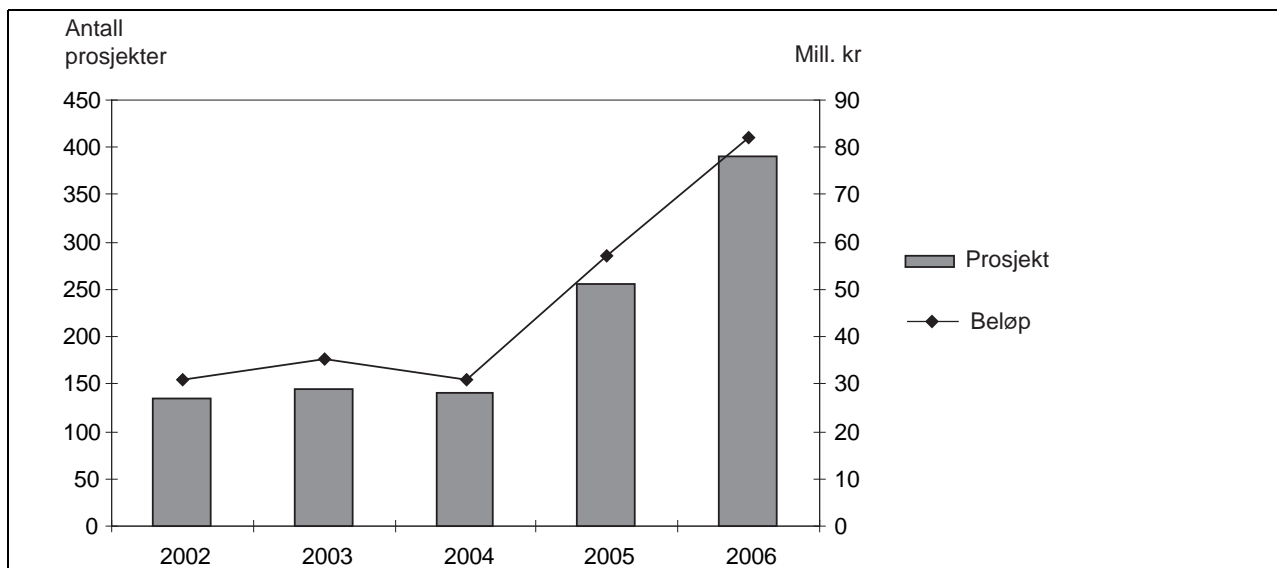
Kompetansetilskuddet skal bidra til å heve kompetansen på det bolig- og bygningspolitiske området.

Tildelingskriterier

Kompetansetilskuddet skal bidra til følgende utviklingsområder:

- god planlegging og gjennomføring av boligpolitikk i kommunene
- kunnskapsutvikling innenfor boligsosialt arbeid og boligkvaliteter
- kunnskapsutvikling om boligmarkedet og offentlig boligpolitikk
- formidling av kunnskap, gode eksempler, planleggingsverktøy mv. til aktørene på boligmarkedet

Tilskuddet gis i hovedsak til forsknings- og utredningsprosjekter, utviklings- og pilotprosjekter samt informasjonstiltak. Organisasjoner som arbeider for å sikre personer med nedsatt funksjonsevne gode boforhold kan også få tilskudd.

Figur 3.22 Prosjekter med kompetansetilskudd 2002-2006

Oppfølging og kontroll

Husbanken gir føringer for bruken av tildelte midler gjennom tilskuddsbrev.

Hvert prosjekt rapporteres på ved årets slutt. Med mindre prosjektene er direkte informasjonsrelaterte, er det en forutsetning at resultatene er åpne og kan presenteres og videreformidles til

brukerne. Rapporter publiseres på Husbankens nettsider.

Rapport

Husbanken ga 80 mill. kr i kompetansetilskudd til 391 prosjekter i 2006. I alt 40 pst. av tilskuddsmidlene ble gitt til 180 ulike bostedsløshetsprosjekter

innenfor strategien «På vei til egen bolig.» 18 pst. av midlene gikk til prosjekter for andre vanskeligstilte. Til sammen ble 26 pst. av midlene benyttet til tiltak innenfor innsatsområdene miljø/energi og stedsutvikling. 12 pst. av tilskuddene ble gitt innenfor området universell utforming, og 4 pst. innenfor området velfungerende boligmarked.

Mer informasjon om de spesifikke prosjektene er tilgjengelig på Husbankens nettsider, www.husbanken.no.

Slik det fremgår i figur 3.22, har innsatsen på kompetansetilskuddets felt økt betydelig de siste to årene. 1. halvår 2007 er kompetansetilskuddet gitt til 170 prosjekter, jf. tabell 3.36.

Tabell 3.36 Kompetansetilskudd 2006 og 1. halvår 2007. Antall prosjekter og beløp etter satsingsområder

	2006		1. halvår 2007	
	Antall saker	Beløp	Antall saker	Beløp
Kompetansetilskudd i alt	391	80,0	170	33,7
Etter mål ¹ :				
<i>Et godt fungerende boligmarked mv.</i>	15	3,2	7	1,5
<i>Boliger til vanskeligstilte på boligmarkedet</i>	226	47,7	110	17,0
Bostedsløse	180	33,0	83	11,1
Andre vanskeligstilte	46	14,7	27	5,9
<i>Bærekraftig kvalitet, god estetikk mv.</i>	104	21,6	50	9,7
Miljø/energi	52	11,7	23	5,3
Stedsutvikling	52	9,9	27	4,4
<i>Flere universelt utformede boliger mv.</i>	46	9,7	20	7,1

¹ En sak kan være rettet mot flere ulike målgrupper eller boligkvaliteter. Summen av antall saker eller beløp kan derfor avvike fra samlet beløp tildelt i kompetansetilskudd.

Budsjettforslag 2008

Kompetansetilskuddet skal bidra til at de bolig- og bygningspolitiske målene blir nådd ved hjelp av kompetansebygging, -spredning og informasjon. Tiltak som bidrar til å bekjempe bostedsløshet er prioritert innenfor ordningen. Tiltakene rettes særlig mot kommunene og frivillige aktører for å bedre grunnlaget for et målrettet arbeid mot bostedsløshet. Tiltak for utvikling av god byggeskikk, stedsutvikling og utviklingsarbeid når det

gjelder universell utforming og en miljøvennlig bolig- og byggsektor er viktige.

Tilskuddene gis til prosjekter som hovedsakelig varer over flere år og posten er derfor underlagt budsjetteringssystem med tilsagnsramme, tilsagnsfullmakt og bevilgning, jf. Boks 3.6 under omtale av kap. 581, post 75. Det foreslås en tilsagnsramme på 84,5 mill. kr. Dette er en videreføring av aktivitetsnivået fra 2007. Til dekning av tilsagn gitt i 2006 og 2007 og tilsagn som antas å bli utbetalt i 2008, foreslås det en bevilgning på 67,6 mill. kr. I tillegg foreslås det en tilsagnsfullmakt på 59,1 mill. kr.

Kap. 582 Rentekompensasjon for skoleanlegg og kirkebygg

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008
60	Rentekompensasjon - skoleanlegg, <i>kan overføres</i> ¹	323 877	541 000	828 400
61	Rentekompensasjon - kirkebygg, <i>kan overføres</i> ¹	3 144	39 000	74 100
	Sum kap. 582	327 021	580 000	902 500

¹ Endringer som ikke går fram av tabellen: Da Stortinget behandlet St.prp. nr. 69 (2006-2007) Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2007 ble bevilgningen på post 60 økt med 42 mill. kr til 583 mill. kr. Bevilgningen på post 61 ble økt med 6,2 mill. kr til 45,2 mill. kr.

Post 60 Rentekompensasjon skoleanlegg, kan overføres**Mål**

Ordningen skal stimulere kommuner og fylkeskommuner til å bygge nye skoleanlegg og rehabilitering og ruste opp eksisterende anlegg. Målet er å sikre at alle elever i grunnskolen og i videregående skole får gode læringsforhold.

Tildelingskriterier

Gjennom ordningen stilles det til rådighet en investeringsramme for kommuner og fylkeskommuner på i alt 15 mrd. kr over en periode på åtte år ved at staten dekker renteutgiftene. Beregning av renteutgiftene skjer med utgangspunkt i et serielån med 20-års løpetid i Husbanken. Kommunene står fritt til å velge om finansiering skal skje med eller uten opptak av lån, og de velger fritt hvilken låneinstitusjon som skal benyttes. Ordningen forvaltes av Husbanken.

Rapport

Kommuner og fylkeskommuner har vist stor interesse for ordningen etter at den ble innført i 2002. Ordningen hadde en forutsatt investeringsramme på 15 mrd. kr. Hele rammen er fasett inn i løpet av ordningens seks første år. Til og med 1. halvår 2007 hadde i alt 414 kommuner og 19 fylker søkt om midler. Totalt har Husbanken registrert 1420 prosjekter fordelt på 1130 skoler. Bredbånd inngår i 485 prosjekter, og funksjonshemmedes behov er ivaretatt i 734 prosjekter (registrert fra 2003) i henhold til forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler med videre.

Budsjettforslag 2008

Investeringsrammen for ordningen som ble innført for 2002 til 2009 på i alt 15 mrd. kr er oppfylt og fullt fasett inn allerede i 2007. I tillegg er kommunesektoren blitt betydelig styrket de siste årene. Kommunenes inntekter har vokst mer enn forutsatt i de årlige budsjettoppleggene. I 2007 antas veksten i kommunenes frie inntekter å bli knapt 1,9 mrd. kr høyere enn anslått i Revidert nasjonalbudsjett. Kommunene har derfor et godt økonomisk grunnlag for å vedlikeholde skoleanlegg. Regjeringen foreslår en bevilgning på 828,4 mill. kr til å dekke renteutgifter for investeringsrammen på 15 mrd. kr.

Post 61 Rentekompensasjon kirkebygg, kan overføres**Mål**

Stortinget vedtok i statsbudsjettet for 2005 å bidra til en ekstraordinær innsats for å sette i stand kirkebygg. Det ble vedtatt en investeringsramme på 1 mrd. kr for 2005 og 2006. I 2007 ble investeringsrammen økt med 300 mill. kr, noe som gir en total ramme på 1,3 mrd. kr.

Tildelingskriterier

Midlene skal gå til sikring og bevaring av kirkebygg, kirkenes utsmykking og inventar. Fredede og verneverdige kirker har høy prioritet. Ordningen omfatter alle menighetskirker i Den norske kirke. Søknad kan fremmes av kirkeeier eller kommune på vegne av kirkeeier. Kompensasjonen beregnes tilsvarende ordningen for skoleanlegg med basis i et serielån i Husbanken med 20-års løpetid. Ordningen forvaltes av Husbanken.

Rapport

Ved utgangen av 2006 har i alt 204 kirkeprosjekter fått rentekompensasjon til utbedring eller bygging av nye kirkebygg. Kompensasjonen var fordelt på 141 fredede eller verneverdige kirker, 61 ordinære kirkebygg og 2 nybygg. 1. september 2007 har ytterligere 70 ordinære kirkeprosjekter fått rentekompensasjon til utbedring eller bygging av nye kirkebygg. Kompensasjonen er fordelt på 46 fredede eller verneverdige kirker og 24 ordinære kirkebygg. Utbedring av gulv, tak, vindu og tårn, generell overflatebehandling og utbedring av elektrisk anlegg er de tiltakene som flest søker om støtte til å gjennomføre.

Ved siden av rentekompensasjonsordningen er det fra 1. juli 2007 etablert en tilskuddsordning for de eldste kirkene, det vil si middelalderkirkene og andre kirker som er bygget før 1650. Tilskuddsordningen administreres av og finansieres fra Opplysningsvesenets fond. Mer informasjon er tilgjengelig i St.prp. nr. 1 (2007-2008) Kirke- og kulturdepartementet.

Budsjettforslag 2008

Regjeringen foreslår en bevilgning på 74,1 mill. kr til å dekke renteutgifter for investeringsrammen på 1,3 mrd. kr.

Kap. 585 Husleietvistutvalget i Oslo og Akershus

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag 2008
		2006	budsjett 2007	
01	Driftsutgifter	3 694	5 200	5 730
	Sum kap. 585	3 694	5 200	5 730

Husleietvistutvalget – rolle og oppgaver

Husleietvistutvalget ble opprettet 1. mars 2001 som en treårig prøveordning for Oslo og ble i 2003 utvidet til også å omfatte Akershus. Høsten 2005 ble det bestemt at prøveordningen skulle forlenges med ytterligere 3 år, til 31.12.2008.

Husleietvistutvalget er et tvisteløsningsorgan som kan avgjøre alle typer tvister om leie av bolig i Oslo og Akershus. Stortinget har vedtatt at saker som hører under utvalgets saksområde fra og med 1. juli 2006 ikke lenger skal kunne bringes inn for forlikrådet i kommuner hvor husleietvistutvalg er opprettet.

disse sakene. Men også i 1. halvår 2006 var saksmengden økende.

I alt har Husleietvistutvalget siden oppstart 1. mars 2001 mottatt 686 klager, hvorav 359 er avsluttet med forlik og 235 er avgjort av utvalget. 43 saker var under behandling ved årets slutt. De fire eldste av disse er innkommet i september 2006. 22 klager gjaldt oppsigelse. 110 klager gjaldt tvist i forbindelse med opphør av leieforholdet, særlig om frigivelse av depositum. 28 gjaldt ulike spørsmål knyttet til husleiens størrelse. 22 klager gjaldt diverse andre typer uenighet. Av sakene i 2006 er 122 brakt inn av utleier og 53 av leier. 34 av sakene gjaldt leieforhold i Akershus, og 148 gjaldt Oslo.

Post 1 Driftsutgifter**Rapport**

I 2006 mottok Husleietvistutvalget 182 klager. Sakstallet er økende, noe som i stor utstrekning skyldes at forlikrådet etter 1. juli 2006 ikke behandler

Budsjettforslag

Regjeringen vil i 2007 igangsette en evaluering av Husleietvistutvalget og ta stilling til om og eventuelt hvordan utvalget skal videreføres. Det foreslås en bevilgning på 5,73 mill. kr i 2008.

Kap. 3585 Husleietvistutvalget i Oslo og Akershus

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag 2008
		2006	budsjett 2007	
01	Gebyrer	144	240	240
	Sum kap. 3585	144	240	240

Post 1 Gebyrer

Gebyret for behandling av sak for utvalget er ett rettsgebyr, det vil si kr 860. Det foreslås budsjet-

tert med gebyrinntekter på kr 240 000 i 2008, dvs. om lag 280 saker.

Kap. 586 Tilskudd til omsorgsboliger og sykehjemsplasser

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag 2008
		2006	budsjett 2007	
60	Oppstartingsstilskudd, <i>kan overføres</i>	773 387	8 900	
63	Tilskudd til kompensasjon for utgifter til renter og avdrag ¹	1 142 104	1 474 200	1 757 600
64	Investeringsstilskudd, <i>kan overføres</i>			100 000
Sum kap. 586		1 915 491	1 483 100	1 857 600

¹ Endringer som ikke går fram av tabellen: Da Stortinget behandlet St.prp. nr. 69 (2006-2007) Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2007 ble bevilgningen på post 63 økt med 54,2 mill. kr til 1 528,4 mill. kr.

Mål

Tilskuddene skal stimulere kommunene til å øke tilbudet av sykehjemsplasser og boliger som er tilrettelagt for heldøgns pleie og omsorg (omsorgsboliger). Tilskuddene skal sette kommunene i stand til å bygge, kjøpe eller utbedre sykehjem og omsorgsboliger ut fra lokale behov til dem som har behov for det på grunn av alder, funksjonshemming, funksjonssvekking eller sykdom.

Post 60 Oppstartingsstilskuddet, kan overføres**Tildelingskriterier**

For omtale av tildelingskriterier vises det til St.prp. nr. 1 (2003-2004) Kommunal- og regionaldepartementet, s. 203.

Rapport*Eldreplanen*

Handlingsplanen for eldreomsorgen ble avsluttet i 2003, og det står bare igjen utbetalinger av tilsagn

som tidligere er gitt. Det totale måltallet for handlingsplanen for eldreomsorgen var 38 400 omsorgsboliger og sykehjemsplasser. Fram til årsskiftet 2003/2004 var om lag 38 900 boliger blitt godkjent for tilskudd, og om lag 92 pst. av disse var ferdigstilt ved utgangen av 1. halvår 2007. For å få utbetalt tilskudd måtte omsorgsboligene og sykehjemsplassene opprinnelig være ferdigstilt innen utgangen av 2005. Regjeringen har åpnet for at kommuner som av byggetekniske årsaker har problemer med å gjennomføre prosjekter innen fristen, kan få dispensasjon til ut 2007, i særlige tilfeller til 1. halvår 2008. Også kommuner som sliter med dårlig kommuneøkonomi kan få dispensasjon dersom de er oppført i Register om betinget godkjenning og kontroll (ROBEK).

Ved utgang av 1. halvår 2007 er det 3255 omsorgsboliger og sykehjemsplasser som ikke er ferdigstilt. Dette gjelder i hovedsak tilsagn som er gitt i 2002 og 2003.

Tabell 3.37 Antall godkjente og ferdigstilte boliger pr. 1. halvår 2007 under eldreplanen

	Godkjente boenheter			Ferdigstilte boenheter ¹			Ikke ferdigstilte boenheter		
	I alt	Omsorgs- boliger	Sykehjem	I alt	Omsorgs- boliger	Sykehjem	I alt	Omsorgs- boliger	Sykehjem
Totalt	38 906	19 773	19 133	35 651	19 054	16 597	3 255	719	2 536
1998	5 539	3 918	1 621	5 531	3 910	1 621	8	8	0
1999	6 143	4 076	2 067	6 143	4 076	2 067	0	0	0
2000	6 108	3 568	2 540	6 108	3 568	2 540	0	0	0
2001	7 103	3 190	3 913	6 964	3 190	3 774	139	0	139
2002	10 629	4 027	6 602	8 864	3 646	5 218	1 765	381	1 384
2003	3 384	994	2 390	2 041	664	1 377	1 343	330	1 013

¹ Boenheter i prosjekter som har fått godkjenning

Psykiatriplanen

St.prp. nr 63 (1997-98) Om opptrappingsplan for psykisk helse 1999-2006, ble behandlet av Stortinget våren 1998. Opptrappingsplanen har hatt som mål at det skal bygges 3400 boliger. I perioden 1999-2004 er det i alt gitt tilsagn til 3418 omsorgsboliger i forbindelse med opptrappingsplanen for psykiske helse. Tabell 3.38 viser at 2360 boliger er ferdigstilt pr. 1 halvår 2007. Dette utgjør om lag 69 pst. av boligene som har fått tilsagn.

Tabell 3.38 Antall godkjente og ferdigstilte boliger pr. 1. halvår 2007 under psykiatriplanen

	Godkjente	Ferdigstilte ¹	Ikke ferdigstilte
Totalt	3 418	2 360	1 058
1999	120	120	0
2000	166	166	0
2001	407	407	0
2002	922	841	81
2003	890	555	335
2004	913	271	642

¹ Ferdigstilt i forhold til året for godkjenning

Budsjettforslag 2008

Alle tilsagnene på ordningen er gitt, og det gjenstår kun utbetalinger på posten. Det foreslås derfor ingen bevilgning på posten i 2008.

Post 63 Tilskudd til kompensasjon for utgifter til renter og avdrag

Tildelingskriterier

Tilskuddsordningen omfatter alle sykehjemsplasser og omsorgsboliger der det er gitt tilsagn om oppstartingstilskudd etter 1. januar 1997, og den skal dekke utgifter til renter og avdrag som påløper f.o.m. 1. januar 1998. Alle som har fått oppstartingstilskudd får også tilskudd til kompensasjon for utgifter til renter og avdrag på lån. Maksimalt grunnlag for utregning av kompensasjonstilskudd er kr 455 000 pr. sykehjemsplass og kr 565 000 pr. omsorgsbolig.

Rapport

I 2006 ble det utbetalt 1 142 mill. kr i samlet kompensasjonstilskudd. Bevilgningen for 2007 på post 63 var 1 474 mill. kr.

Budsjettforslag 2008

Det foreslås en bevilgning på posten på 1 757,6 mill. kr.

Post 64 Investeringstilskudd, kan overføres (ny)

I St.meld. nr. 25 (2005-2006) Mestring, muligheter og mening. Framtidas omsorgsutfordringer, varslet regjeringen et nytt investeringstilskudd til omsorgsboliger og sykehjemsplasser. Regjeringen foreslår i denne proposisjonen at tilskuddsordningen innføres fra 2008. Ordningen skal legge til rette for langsiktig planlegging og investering i den kommunale omsorgstjenesten, og skal forvaltes av Husbanken. Det legges til grunn en målsetting om

at det skal gis investeringstilskudd til 12 000 sykehjemsplasser og omsorgsboliger i perioden 2008–2015.

Tildelingskriterier

Målgruppen for tilskuddsordningen er personer med behov for heldøgns tjenester, uavhengig av alder, diagnose og funksjonshemming. Tilskuddet skal styrke kommunenes tilbud av bl.a. korttids-plasser i sykehjem samt omsorgsboliger og sykehjemsplasser for eldre og personer med nedsatt funksjonsevne med behov for heldøgntjenester. Dette inkluderer personer med langvarige somatiske sykdommer, utviklingshemming, rusproblemer, og psykiske og sosiale problemer.

Tilskuddet skal finansiere både økt kapasitet og utskifting og renovering av gamle og uegnede bygninger. Tilskuddet kan gå til bygging, kjøp eller utbedring av sykehjem og omsorgsboliger. Det forutsettes at botilbudet som hovedregel er universelt utformet, og at omsorgsboliger bygges med fellesarealer. Modernisering og utbygging skal være utført slik at det også er tilrettelagt og tilpasset beboere med demens og kognitiv svikt, i tråd med anvisningene i Demensplan 2015. Eksisterende omsorgsboliger bygd uten tilfredsstillende fellesarealer, herunder personalrom og mulighet for dagaktiviteter, kan få tilskudd til bygging av fellesareal dersom det er heldøgntjeneste tilknyttet boligene. Omsorgsboliger og sykehjem som får tilskudd skal oppfylle branntekniske krav i risikoklasse 6, jf. teknisk forskrift til plan- og bygningsloven.

Tilskuddsordningen skal være fleksibel i forhold til den enkelte kommunes behov. Det er kommunen som skal søke Husbanken om tilskudd, men tilskuddene kan videreformidles til frivillige organisasjoner og andre som tilbyr egne boligløsninger med omsorgstjenester på non-profitbasis. Ved lokalisering av omsorgsboliger og sykehjem skal det tas hensyn til de ulike brukergruppens ønsker og behov.

Kommuner som får tilskudd skal disponere omsorgsboligene og sykehjemsplassene i minst 20 år.

Tilskuddet utbetales som et engangstilskudd og skal som hovedregel beregnes som en fast prosentvis tilskuddsandel begrenset oppover av et tak for samlet kostnad. Taket vil bli justert i takt med utviklingen i anleggskostnadene for godkjente byggeprosjekter. Taket vil bidra til å holde kostnadene nede. For 2008 vil kostnadstaket være på 2 mill. kr pr. omsorgsbolig og sykehjemsplass.

Tilskuddet utmåles normalt med 30 pst. av anleggskostnadene for sykehjemsplasser. Maksi-

malt tilskudd pr. plass er kr 600 000. For renovering av sykehjemsplasser settes maksimumstilskuddet noe lavere. Omsorgsboliger gis tilskudd på normalt 20 pst. av anleggskostnadene, maksimalt kr 400 000 pr. bolig. For renovering av omsorgsboliger settes taket noe lavere. Fellesareal som er nødvendig for å yte heldøgntjeneste i eksisterende boliger, kan finansieres som utbedringsprosjekter med inntil 30 pst. av anleggskostnadene.

Husbanken skal forvalte den nye tilskuddsordningen på samme måte som under Handlingsplan for eldreomsorgen og Opptrappingsplan psykisk helse. Husbanken skal innhente uttalelser fra fylkesmannen om prosjektene det søkes om tilskudd til er i samsvar med kommunens behov, og om investeringer og drift knyttet til prosjektene er tatt inn i kommunenes årsbudsjett og økonomiplan. Fylkesmannen skal videre utarbeide en innstilling til Husbanken om hvilke søknader som bør gis tilskudd innenfor det enkelte års tilsagnsramme, hvilke som bør vurderes på nytt ved neste års tildeling, og hvilke som bør avslås.

Det skal legges vekt på den enkelte kommunes behov og likebehandling mellom kommunene, slik at fordelingen av tilskuddene får en utjevne effekt i forhold til kommunale variasjoner. For å unngå at tilskuddsordningen forsterker ulikhetene mellom kommunene, skal kommuner som har heldøgns dekningsgrad av institusjonsplasser og omsorgsboliger over landsgjennomsnittet, dvs. 27 pst. (tallet på omsorgsplasser sett i forhold til antall eldre på 80 år og mer), i hovedsak kun få tilskudd til helt nødvendig standardheving.

For å få målrettet bruk av tilskuddsmidlene mht. behovsdekning, vil den årlige tilsagnsrammen fordeles mellom Husbankens seks regionkontorer. Erfaringen fra Handlingsplan for eldreomsorgen viser at prioritering og styring med fordeling av tilskudd til sykehjem og omsorgsboliger mellom kommuner krever et flerårig tidsperspektiv. Med forbehold om Stortingets vedtak i det enkelte års statsbudsjett, vil Husbanken også få totalrammen for perioden 2008-2015 fordelt på regionkontorene.

Kommuner som ønsker å starte bygging allerede i 2007 har fått mulighet til å søke om tilskudd etterskuddsvis. Husbanken registrerer nå forhåndsvarslede søknader om tilskudd. Før tilskuddsordningen er etablert i 2008 registreres imidlertid ikke ordinære søknader. Ved utgangen av august d.å. hadde kommunene varslet bygging av om lag 400 sykehjemsplasser og 650 omsorgsboliger. Byggingen av om lag 100 av disse boenheter vil bli igangsatt i 2007. Søknadene for disse

enhetene vil behandles på linje med andre søknader og det gis ingen forhåndsgodkjenning.

For nærmere omtale av behovsvurderinger, søknadsbehandling, m.v. vises det til omtale i St.prp. nr. 1 (2007-2008) Helse- og omsorgsdepartementet.

Budsjettforslag 2008

Post 64 Investeringstilskudd budsjetteres med tilsagnsramme, tilsagnsfullmakt og bevilgning, jf.

boks 3.6. Det foreslås en bevilgning på 100 mill. kr på posten og en tilhørende tilsagnsramme på 500 mill. kr. Med en gjennomsnittlig tilskuddsutmåling på 25 pst. gir dette rom for å gi tilsagn til 1000 boenheter i 2008. Det er i budsjetteringen lagt til grunn at 20 pst. av tilsagnsrammen utbetales i 2008, 35 pst. i 2009, 35 pst. i 2010, og 10 pst. i 2011. Det foreslås i tillegg en tilsagnsfullmakt på 400 mill. kr jf. forslag til romertallsvedtak VII.

Kommunal- og regionaldepartementet vil fastsette egen forskrift for ordningen.

Kap. 587 Statens bygningstekniske etat

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	Forslag 2008
01	Driftsutgifter	42 767	38 400	39 800
22	Kunnskapsutvikling og informasjonsformidling ¹	8 567	9 500	9 900
	Sum kap. 587	51 334	47 900	49 700

¹ Post 22 er ny i 2007 og har erstattet tidligere post 21 spesielle driftsutgifter. For sammenligningens skyld er regnskapstallet for post 21 tatt med.

Statens bygningstekniske etat - rolle og oppgaver

Statens bygningstekniske etat skal bidra til å nå målene for bygningspolitikken. Etaten er et kompetansesenter for bygningssaker og utøvende faginstans innen byggesak og bygningsteknikk. Etaten bistår departementet med faglige råd og utredninger innen en rekke sentrale fagområder som bygningsteknikk, miljø, helse og sikkerhet. Statens bygningstekniske etat skal ha kunnskap om hvordan regelverket fungerer innenfor sitt fagområde og være et bindeledd mellom relevante fagmyndigheter.

Etaten har ansvar for ordningen med sentral godkjenning av foretak for ansvarsrett og for utvikling av og tilrettelegging for elektronisk byggesaksbehandling, jf. ByggSøk. Det skal på denne måten legges til rette for god og effektiv byggesaksprosess. Statens bygningstekniske etat innehar i tillegg tilsynsfunksjon med byggevaremarkedet og produkter som skal benyttes i byggverk.

Statens bygningstekniske etat skal videreføre sitt engasjement i nasjonalt og internasjonalt standardiseringsarbeid på byggområdet og se til at internasjonale regler blir innarbeidet i norsk regelverk. Det skal utarbeides grunnlag for standarder, godkjenninger og harmoniserte tekniske krav etter de felles europeiske reglene på byggområdet, med spesiell vekt på nordisk koordinering.

Post 1 Driftsutgifter

Posten dekker lønn til ansatte, husleie og andre faste utgifter for Statens bygningstekniske etat. På posten bevilges videre utgiftene knyttet til ordningen med sentral godkjenning av foretak for ansvarsrett. Ordningen med sentral godkjenning skal være selvfinansierende, jf. kap. 3587, post 4 Gebyr, sentral godkjenning foretak. Posten dekker også kostnadene i forbindelse med driftingen av ByggSøk.

Budsjettforslag 2008

Det foreslås en bevilgning på 39,8 mill. kr i 2008.

Post 22 Kunnskapsutvikling og informasjonsformidling

Ved siden av forvaltningsrelaterte prosjekter som skal gi kunnskaper som sikrer overholdelse av samfunnets interesser, er det nødvendig at initiativer rettet mot kunnskapsutvikling og informasjonsformidling tar hensyn til behovet hos brukerne som i hovedsak utgjøres av byggenæringen. I forhold til byggenæringens størrelse og samfunnsmessige betydning er det viktig at innovasjon og FoU følges opp i denne næringen. Byggekostnadsprogrammet har innovasjon, nyskapning, byggeprosess og kostnadsreduksjoner som prioriterte områder. Programmet legger også vekt på formid-

ling av eksisterende kunnskaper. Det er imidlertid helt klare samfunnsmessige prioriteringer og kunnskapsutvikling som må komme i tillegg til rammene for Byggekostnadsprogrammet. En bevisst innsats på FoU innen byggeområdet er et viktig bidrag til å oppfylle målene i regjeringens bygningspolitikk.

Mål

Midlene på posten skal benyttes til å utvikle ny kunnskap om bygningspolitiske temaer og formidle kunnskapen til sentrale aktører. Midlene skal også bidra til videreutvikling av bygningsregelverket.

Tildelingskriterier

Tilskuddsordningen skal bidra til:

- god planlegging og gjennomføring av bygningspolitikk i kommunene og i byggenæringen
- kunnskapsutvikling om god byggkvalitet
- kunnskapsutvikling om byggenæringen og om byggesak

Rapport

Tabell 3.39 Bruk av midler på kap. 587, post 22 fordelt etter tema

Tema	Regnskap 2006	Budsjett 2007	(i 1 000 kr)
			Regnskap 1.halvår 2007
Miljø og helse	1 634	1 740	791
Sikkerhet og brukbarhet	1 701	1 660	631
KoBE (Eiendomsforvaltning)	2 980	4 000	2 848
Faglig utvikling	1 450	870	120
Annet	801	1 230	451
I alt	8 566	9 500	4 841

Budsjettforslag 2008

Det foreslås en bevilgning på 9,9 mill. kr i 2008.

Kap. 3587 Statens bygningstekniske etat

Post	Betegnelse	Regnskap 2006	Saldert budsjett 2007	(i 1 000 kr)
				Forslag 2008
04	Gebyrer, sentral godkjenning foretak	15 190	15 155	15 800
16	Refusjon av fødselspenger/adopsjonspenger	575		
18	Refusjon av sykepenger	954		
	Sum kap. 3587	16 719	15 155	15 800

- formidling av kunnskap, gode eksempler, planleggingsverktøy med videre til aktørene i bolig- og byggmarkedet

Statens bygningstekniske etat skal benytte midlene på posten til utviklingsprosjekter, utredning og informasjon om saker innenfor sitt ansvarsområde. Midlene kan gis til aktørene i bolig- og byggsektoren, forskningsinstitusjoner og til etatens egen kunnskapsoppbygging og informasjonsvirksomhet.

Oppfølging og kontroll

Statens bygningstekniske etat gir føringer for bruken gjennom tilskuddsbrev etter gitte kriterier relatert til de forskjellige saksområdene.

Det rapporteres på hvert prosjekt ved årets slutt. Med mindre prosjektene er direkte informasjonsrelaterte, er det en forutsetning at resultatene kan presenteres og videreformidles til brukerne. Rapporter publiseres på Statens bygningstekniske etat sine nettsider, www.be.no.

Post 4 Gebyrer, sentral godkjenning foretak

Gebyrer dekker alle utgiftene til drift av ordningen med sentral godkjenning av foretak med ansvar for oppgaver i byggevirksomheten. Det skal kompenseres for eventuell merutgift gjennom tiltak på inntektssiden, slik at utgifter og inntekter i ordningen balanserer best mulig, jf. omtale under kap. 587, post 1 Driftsutgifter.

Budsjettforslag 2008

I St.prp. nr. 1 (2006-2007) ble det varslet en gebyrøkning for ordningen på grunn av en vesentlig opptrapping av oppfølgingen av foretakene i den sentrale godkjenningsordningen. Gebyret ble f.o.m. 1. juli 2007 økt med kr 300 fra kr 1 100 til kr 1 400.

I 2008 er det budsjettert med 15,8 mill. kr i gebyrinntekter.

Del III
Omtale av særlige temaer

4 Omtale av særlige temaer

4.1 Fornyning, organisasjons- og strukturendringer i offentlig sektor

Fornyning i kommunesektoren

Regjeringen vil løse de sentrale velferdsoppgavene – helse, omsorg og utdanning – gjennom fellesskapsløsninger. Regjeringen mener at en sterk offentlig sektor og felles velferdsordninger er de viktigste virkemidlene for å nå målene om rettferdig fordeling og likeverdige levekår. Kommunene har det overordnede ansvaret for sentrale velferdstjenester som skole, barnehage, pleie og omsorg og sosialhjelp, og har en sentral rolle som samfunnsutvikler. Regjeringen vil styrke lokaldemokratiet plass. Lokaldemokratiet utvider innbyggernes muligheter for å delta i samfunnslivet og er med på å legge grunnlaget for nærhet og godt samspill mellom offentlig forvaltning og innbyggerne.

Hovedlinjene i fornyingsarbeidet skal være kvalitetsutvikling, lokalsamfunnsutvikling og en offensiv arbeidsgiverpolitikk med fokus på ledelse og medvirkning. Innbyggerperspektivet skal ligge til grunn for alt fornyingsarbeidet.

En utviklingsorientert kommunesektor skal levere tjenester av høy kvalitet, tilpasset innbyggernes og lokalmiljøets behov. Det er kommunene og fylkeskommunene selv som har hovedansvaret for egen omstilling og fornyning. Kommunesektoren må være effektiv for å ha legitimitet i samfunnet. Med denne regjeringen har kommunene fått et nødvendig økonomisk løft. En betydelig styrket kommuneøkonomi har betydd at en negativ trend er snudd. Regjeringens satsing på å løse fellesskapsoppgavene gjennom kommunesektoren forplikter. Kommunene må gjøre sin del av jobben. Selv med den styrkingen av kommuneøkonomien som nå foretas, vil kommunene fortsatt kunne oppleve inntektsrammene som begrensede. Et viktig stikkord for kommunesektoren er derfor samfunnsansvarlig drift som innebærer god ledelse, effektiv drift, god økonomistyring og en god arbeidsgiverpolitikk. Kommunene må være omstillingsdyktige og i stand til å møte endrede behov. Fornyning trengs for å møte utfordringene ved å gi innbyggerne tidsriktige og kvalitativt gode tjenes-

ter og for å ivareta de ansatte og de krav som stilles i dagens arbeidsmarked.

Kommunene og fylkeskommunene har lang erfaring i endrings-, effektiviserings- og omstillingsarbeid. Kommunal- og regionaldepartementets rolle og bidrag skal særlig være oversikt, samordning og stimulerings- og utviklingsinnsats på strategisk viktige områder som ikke dekkes av andre.

Regjeringen støtter opp om lokalt utviklingsarbeid gjennom flere tiltak og prosjekter. Gjennom *Kvalitetskommuneprogrammet* har regjeringen sammen med KS og de ansattes organisasjoner lagt til rette for et bredt, likeverdig og forpliktende samarbeid om kvalitetsutvikling innen omsorg og oppvekst. Involvering av ansatte, særlig i første linje, folkevalgte og tillitsvalgte skal bidra til gode prosesser og kvalitet i utviklingsarbeidet.

Målet for *Kvalitetskommuneprogrammet* er kommuner som møter innbyggerne med respekt, er gode arbeidsgivere og har tjenester av god kvalitet. Arbeidet skal særlig ha fokus på møtet mellom innbyggeren og de av kommunens medarbeidere som møter innbyggerne direkte (førstelinjen). Gjennom samarbeid mellom de folkevalgte, lederne og de ansatte/tillitsvalgte skal den enkelte kommune arbeide med å utvikle og forbedre tjenesteytingen.

Før jul 2006 ble landets kommuner invitert til å delta i programmet. Totalt er 41 kommuner tatt opp i programmet i 1. halvår 2007. Av disse er 12 utpekt til å arbeide med reduksjon av sykefraværet. I oktober 2007 vil ytterligere 40-50 kommuner bli valgt ut, og ytterligere om lag 100 i 2008. Pr. august 2007 er det avholdt oppstartskonferanser og første nettverkssamling for de 29 første kvalitetskommunene fordelt på fem nettverk, og to nettverkssamlinger for de 12 sykefraværskommunene fordelt på to nettverk.

Kvalitetsutvikling og måling av kvalitet er sentralt i fornyingsarbeidet. Kvalitet i kommunal sektor omfatter faglig kvalitet, folks tilfredshet, helsefremmende arbeidsmiljø og kontinuerlig kompetanseoppbygging. Det er inngått kvalitetsavtaler mellom fagdepartementene og KS på sentrale velferdsområder, deriblant omsorgssektoren og utdanningssektoren.

Arbeidet med å etablere gode systemer for å måle kvaliteten på tjenestene, skjer i dag på flere områder. KOSTRA er det nasjonale informasjons-systemet som gir styringsinformasjon om kommunal virksomhet. Ved publiseringen 15. mars 2007 ble det for første gang presentert kvalitetsindikatorer i KOSTRA. Dette skjer på bakgrunn av en prosess hvor arbeidsgruppene i KOSTRA har vært sentrale og foreslått indikatorer som gir uttrykk for kvalitet i tjenesteproduksjonen. Den foreløpige publiseringen i KOSTRA inneholder 66 kvalitetsindikatorer for kommunene og 10 kvalitetsindikatorer for fylkeskommunene. Om lag halvparten av disse indikatorene har tidsserier, dvs. data lenger tilbake enn 2006, slik at en kan se utviklingen over tid.

Innbygger- og brukertilfredshetsundersøkelser står sentralt i fornyingsarbeidet generelt og for kommunesektoren spesielt. Departementet tar derfor sikte på å støtte og utvikle innbygger- og brukertilfredshetsundersøkelser som et verktøy for kvalitetsutviklingsarbeidet i kommunene. Fornyings- og administrasjonsdepartementet vil gjennomføre nye nasjonale innbygger- og brukertilfredshetsundersøkelser. De resultatene som knytter seg til kommunesektoren ønskes sett i sammenheng med KOSTRA-dataene. Departementet vil se på muligheten for å gjøre dataene tilgjengelige overfor flest mulig kommuner.

Fornyning i bolig- og byggesektoren

Husbanken har utviklet det internettbaserte og flerspråklige boligopplæringsprogrammet «Bo i Norge». Programmet inngår som del av et læreverk i norsk for voksne innvandrere og er i bruk ved ca. 70 voksenopplæringssteder i hele landet. Basert på erfaringene med «Bo i Norge,» lanserte Husbanken i 2007 informasjonsmodulen «Å bo». Modulen orienterer om begreper og roller knyttet til det å bo og skaffe seg en bolig i Norge. Alle med tilgang til internett kan nå ved hjelp av en kombinasjon av tekst, lyd, bilder, video og forklaringer på syv forskjellige språk, enklere få kunnskap om boligetablering.

Husbanken lanserte i august 2007 en ny elektronisk database for gode boligprosjekter. Boligdata-basen vil være spesielt nyttig for kommuner, byggebransjen, boligbyggelag og arkitekter.

ByggSøk, det elektroniske systemet for plan- og byggesaksbehandling, skal videreutvikles slik at alle som ønsker det kan bruke internett når de kommuniserer med det offentlige i plan- og byggesaker. 180 kommuner kan nå ta i mot byggesøknader elektronisk, mens 10 kan ta imot plansaker. På landsbasis behandler kommunene hvert år ca. 100

000 byggesaker. Anslagsvis 15-20 pst. av byggesøknadene har hittil i 2007 gått gjennom ByggSøk mot 6-7 pst. i 2006.

4.2 Om oppfølging av anmodningsvedtak

Vedtak nr. 419, 10. mai 2007

«Stortinget ber Regjeringen om å vurdere innspill fra kommuner og fylkeskommuner når det gjelder framtidige oppgaver og ansvarsområder for de nye regionene fram til endelig anbefaling legges fram for Stortinget våren 2008.»

Kommunal og regionaldepartementet fulgte opp vedtaket ved brev 11. mai 2007 til landets kommuner og fylkeskommuner. I brevet ble det gjort oppmerksom på vedtaket og orientert om at de berørte departementene hadde startet arbeidet med konkretisering og annen oppgavetildeling til nye regioner på grunnlag av St.meld. nr. 12 (2006-2007) Regionale fortrinn - regional framtid. I forhold til Stortingets vedtak av 10. mai 2007 om ytterligere oppgaver, ble det bedt om at kommuner og fylkeskommuner kom med eventuelle innspill innen de samme fristene som tidligere var satt vedrørende vedtak om regional inndeling; dvs. foreløpige vedtak innen 30. juni og endelige vedtak innen 1. desember 2007.

Kommunal- og regionaldepartementet vil i proposisjonen om oppgaver og regional inndeling som planlegges fremmet i vårsesjonen 2008, gi en rede-gjørelse overfor Stortinget for hvordan vedtak nr. 419 er blitt fulgt opp fra regjeringens side.

4.3 Om oppgavene og rollene til fylkesmannen

Rollefordeling og oppgaver

Fylkesmannen utfører oppgaver på mange av fagområdene som ligger til departementet. Ved å føre tilsyn og behandle klager skal fylkesmannen medvirke til å sikre at det i kommunale vedtak blir tatt hensyn til den enkelte innbyggers rettssikkerhet. Fylkesmannen har ansvar for tverrsektoriell samordning av statlige styringssignaler rettet mot kommunesektoren og for samordning i forholdet mellom regional statsforvaltning og kommunene. Denne samordningen er viktig for å ta vare på og videreutvikle et levedyktig lokalt folkestyre innenfor rammen av nasjonale mål. Fylkesmannen har viktige roller både som veileder og kontrollør overfor kommunene, særlig knyttet til kommuneøkonomien og ulike juridiske spørsmål. Det er viktig at

fylkesmannsembetet opptrer samordnet i kontakten med kommunene slik at embetet fremstår som en samlet enhet. Samordningsansvaret innebærer også at fylkesmannen medvirker til at tilbakemeldinger fra kommunene om statlig politikk blir formidlet videre til sentrale myndigheter. Dette er særlig viktig når nye statlige reformer igangsettes.

Fylkesmannen har en lovfestet rolle som samordner av statlig tilsynsvirksomhet rettet mot kommunene, jf. kommuneloven kapittel 10 A. Praktiske forhold rundt tilsyn og tilsynenes bruk av reaksjoner skal samordnes, bl.a. for å legge til rette for vurdering og diskusjon om de påleggene som tilsynene gir. Det er et mål å unngå at tilsyn på en sektor gir utilsiktede konsekvenser på andre sektorer.

Fylkesmannen har ansvar for å fordele det ordinære skjønnskuttet. Det er gitt rom for variasjon i fylkesmennenes arbeid med tildeling av skjønnsmidler, slik at tildelingene kan tilpasses de lokale forholdene i hvert fylke. Innenfor dette rommet har departementet gitt retningslinjer for å sikre nødvendig samordning, bl.a. på fornyingsområdet. Fylkesmennene skal stimulere til lokalt omstillings- og fornyingsarbeid og medvirke til å skape kultur for omstilling i kommunene. Gjennom skjønnsmidlene kan fylkesmannen finansiere fornyings- og omstillingsprosjekter i både interkommunale samarbeid og i enkeltkommuner. Fylkesmennenes arbeid med omstilling og fornying må også sees i sammenheng med arbeidet knyttet til veiledning, samordning, skjønnsfordeling og likestilling.

Fylkesmannen skal veilede kommunene i økonomisk planlegging og forvaltning. Embetene skal derfor ha tilstrekkelig kompetanse for å kunne bistå kommunene i spørsmål om kommuneregnskapet og det arbeidet som skjer i regi av Foreningen for god kommunal regnskapsskikk. Fylkesmannen skal bidra til veiledning av kommunene ved innrapportering av økonomi- og tjenstedata og har også en viktig oppgave med å stimulere til bruk av KOSTRA-data. I forbindelse med informasjonsarbeidet knyttet til rapporteringsfristene i KOSTRA, vil det være viktig for fylkesmennene å bidra til at kommunene rapporterer mest mulig komplett innen hovedfristen 15. februar.

Fylkesmannen behandler klagesaker og enkelte saker i første instans med hjemmel i plan- og bygningsloven, boliglovene og ekspropriasjonsloven. Sakene har stor betydning for byggevirk-somheten i kommunene, og de angår enkeltmen-neskers rettsstilling direkte.

Fylkesmannen har ansvar for å ivareta og formidle nasjonale mål for bygningspolitikken. Fylkesmannen skal bidra til å sikre at saksbehandling og vedtak i kommunene tar hensyn til den enkeltes

krav om informasjon, rettssikkerhet og likebe-handling, og ellers er i overensstemmelse med god forvaltningsskikk. Fylkesmannen skal i 2008 prioritere å arbeide for en god og effektiv byggeprosess og for god kvalitet i det bygde miljø samt attraktive steder. Arbeidet skal være basert på prinsippene om universell utforming. I sin dialog med kommunene bør fylkesmannen vektlegge betydningen av tilstrekkelig og tilrettelagt boligbygging.

Samarbeidsavtalen mellom KS og regjeringen om tiltak for å forebygge og bekjempe bosteds-løshet går ut i 2007. KS og regjeringen vurderer samarbeidet som nyttig og er derfor i ferd med å fremforhandle ny avtale. Den nye avtalen skal gjelde fra og med 2008. KS og regjeringen vil i den nye avtalen ha et bredt fokus på det boligsosiale arbeidet.

Siktemålet inneværende år og årene framover er at bostedsløse skal tilbys varige boliger framfor bruk av midlertidig botilbud. Mange frivillige aktører har både kompetanse og ressurser som kan komme dette arbeidet til nytte, og fylkesmannens oppgave blir i størst mulig grad å legge til rette for et aktivt samarbeid mellom kommuner og frivillige aktører.

Fylkesmannen skal samordne bidragene fra statlige myndigheter i arbeidet med regional utvikling. Viktige områder for samordningen er utvikling av næringsvirksomhet og tjenestetilbud av ulike slag, i tillegg til miljø- og naturforvaltning. Det er en sentral politisk målsetning å få ulike bidragsytere til å utforme felles strategier for regional utvikling sammen med andre aktører i det regionale partnerskapet. Fylkesmannen skal sørge for at statlige organer deltar aktivt i arbeidet med fylkesplanen og fireårig handlingsprogram.

Arbeid fylkesmennene har gjort for Kommunal- og regionaldepartementet i 2006

Fylkesmannsembetene rapporterer årlig om saksbehandling utført på oppdrag fra Kommunal- og regionaldepartementet på utvalgte områder. Departementet vil her presentere resultatene fra rapporteringen for 2006 på følgende områder:

- behandling av kommunale budsjettvedtak
- godkjenning av kommunale låneopptak
- godkjenning av kommunale garantier
- lovlighetskontroll
- behandling av klagesaker i byggesaksdelen i plan- og bygningsloven

Rapportering fra fylkesmennenes behandling av kommunebudsjetter mv.

Fylkesmannens kontroll med kommunale budsjetter og behandling av kommunale låneopptak er

betinget av forhold som er angitt i kommuneloven. Kommunene kan bare stille garanti for bestemte formål i følge kommuneloven § 51. Det er bl.a. ikke adgang til å stille garanti for andres forpliktelser knyttet til næringsvirksomhet. Fylkesmannen skal kontrollere alle garantivedtak, herunder påse at formålet er lovlig, at kommunene vil ha økonomisk

bæreevne til å påta seg forpliktelsen og at det ikke er begått formelle feil.

Fylkesmennene har i 2006 hatt økt fokus på å rettlede kommunene om rapportering av KOSTRA-data innen fristen 15. februar. Denne satsingen har gitt resultater. Hele 382 kommuner, som til sammen representerer 96 pst. av landets befolkning, rapporterte innen fristen.

Tabell 4.1 Fylkesmannens lovlighetskontroll av kommunebudsjettene 2001-2006

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Budsjetter opphevet	13	10	19	18	13	9
Budsjetter opphevet pga. formelle feil	1	0	2	0	4	1
Budsjetter opphevet pga. økonomisk innhold	12	10	17	18	9	8
Budsjetter opphevet pga. andre årsaker	0	0	0	0	0	0

Tabell 4.2 Fylkesmannens behandling av kommunale lånesøknader i 2001-2006

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Antall søknader	318	239	307	313	232	195
Antall ikke godkjent	8	9	9	11	12	21
Antall godkjent	308	230	298	302	220	174

Tabell 4.3 Fylkesmannens kontroll av kommunale garantivedtak 2001-2006

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Antall garantivedtak	246	235	246	208	180	170
Antall godkjente garantivedtak	241	226	235	200	175	165
Antall ikke godkjente garantivedtak	4	9	11	8	5	5

Lovlighetskontroll

Etter kommuneloven § 59 nr. 1 skal fylkesmannen kontrollere lovligheten av avgjørelser truffet av folkevalgt organ eller av administrasjonen dersom

minst tre medlemmer av kommunestyret ber om lovlighetskontroll. Fylkesmannen kan også selv ta initiativ til lovlighetskontroll, jf. kommuneloven § 59 nr. 5.

Tabell 4.4 Lovlighetskontroll. Antall

	Alle vedtak oppe til kontroll	Vedtak stadfestet	Vedtak erklært ulovlig	Vedtak etter klage	Vedtak erklært ulovlig etter klage	Vedtak kontrollert etter fylkes- mannens initiativ	Vedtak erklært ulovlig behandlet etter initiativ fra fylkesmannen
2001	91	67	24	72	15	19	9
2002	84	57	27	53	9	31	18
2003	97	76	21	84	11	13	10
2004	92	69	23	77	16	15	7
2005	99	85	14	85	8	14	6
2006	96	82	14	65	9	20	5

Behandling av klage på byggesaker etter plan- og bygningsloven

I 2006 behandlet fylkesmennene 4356 klagesaker etter plan- og bygningsloven. Dette er første året dette tallet kun er basert på tall fra Fornyings- og administrasjonsdepartementets prosjekt for systematisk sammenlikning (SYSAM). For å unngå dobbelrapportering krever departementet ikke lenger egen rapportering fra fylkesmennene for byggesaker.

Andelen klager som ble gitt medhold var 21 pst., tilnærmet likt som i 2005 da 20 pst. av klagen ble gitt medhold. Rapportering i fylkesmennenes årsrapporter viser at det heller ikke i 2006 var mange saker knyttet til ekspropriasjonsloven og boliglovene. Noen av disse sakene kan imidlertid være arbeidskrevende.

Saksbehandlingstiden økte noe fra 2005 til 2006, og også antall embeter som ikke klarte målkravet på tre måneders saksbehandlingstid økte. Departementet ser at det knytter seg mange utfordringer til å få alle embeter til å overholde saksbehandlingstiden, bl.a. har saksvolumet økt jevnt de siste årene. Foreløpige tall fra første rapportering for 2007 i SYSAM viser en ytterligere økning i saksbehandlingstiden, noe departementet finner bekymringsfullt.

Den gjennomsnittlige saksbehandlingstiden i de ulike embetene varierte mer i 2006 enn i 2005, fra 1,4 måneder til 5,2 måneder. Gjennomsnittlig saksbehandlingstid for alle embetene var 3 måneder, mot 2,6 måneder i 2005. 8 embeter hadde i 2006 maksimum 2,2 måneders saksbehandlingstid, mens det var 3 embeter som hadde over 4 måneders saksbehandlingstid.

Med tanke på eventuelle endringer i plan- og bygningsloven vedrørende tidsfrister for klagebehandlingen vil det bli vurdert tiltak for å redusere restansene i embetene.

4.4 Sektorovergripende miljøvernpolitikk

Når det gjelder programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk skal fylkeskommunene og virkemiddelaktørene årlig rapportere innenfor et felles rapporteringssystem om bruken av virkemidlene som finansieres over programkategorien. Aktørene skal bl.a. registrere aktiviteter som i tillegg til å treffe strategiske mål innenfor distrikts- og regionalpolitikken har en miljøbegrunnelse. I 2006 ble det til sammen registrert 140 mill. kr til miljørelaterte tiltak. Av disse ble ca. 114 mill. kr forvaltet av Innovasjon Norge og ca. 25 mill. kr av fylkeskommunene.

Grønne energikommuner

Grønne energikommuner ble lansert i februar 2007 som et samarbeidsprosjekt mellom Kommunal- og regionaldepartementet, Miljøverndepartementet, Olje- og energidepartementet og KS. 22 kommuner er valgt ut til prosjektet. Bakgrunnen for prosjektet er at norske kommuner eier 25 pst. av alle næringsbygg i Norge og står for 1/3 av energibruken i norske næringsbygg. Kommunene kan derfor bidra til å redusere Norges totale klimagassutslipp. Det er enighet om at Grønne kommuner knyttes til programmet «Livskraftige kommuner,» som del av samarbeidsavtalen mellom KS og Miljøverndepartementet.

Målet med Grønne energikommuner er å få norske kommuner til å satse på energisparetiltak, bioenergi og å få ned klimagassutslippene. Kommunene som er valgt ut til prosjektet skal gjennom faglig, administrativ og økonomisk støtte gjennom egne nettverk løfte energiplanleggingen til strategisk nivå i kommunene. Erfaringene fra nettverkene skal være inspirasjon og kilde til læring for

kommuner over hele landet gjennom læringsnettverkene i Livskraftige kommuner.

Klima- og energikurs

Kommunal- og regionaldepartementet bevilger 10 mill. kr til Enova for å utvikle klima- og energikurs som tilbys landets kommuner. På kursene vil kommunene få tips om enkle grep som reduserer utslipp og kostnader, hvordan de skal lage egne energi- og klimaplaner, hvordan legge om til bioenergi eller andre fornybare energikilder, samt hvordan kommunene kan involvere innbyggere og organisasjoner i arbeidet. Kursene vil starte høsten 2007. Totalt er det mål om at ca. 50 kurs skal avholdes, og kursene vil bli fordelt geografisk rundt i landet.

For omtale av miljøvernpolitikken innenfor bolig- og bygningsområdet vises det til hovedmål tre under programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg.

Grønn stat – status for miljøarbeidet i virksomhetene

Kommunal- og regionaldepartementet

Departementet anser det som viktig å integrere miljøhensyn i driften av departementet og skape miljøbevisste medarbeidere. Departementet har gjennom flere år arbeidet med tiltak knyttet til innkjøp, transport, avfall samt bygg og energi. Med dagens bygningsmasse og tekniske infrastruktur er miljømessige hensyn godt ivaretatt i den tekniske driften av departementet.

Husbanken

Husbankens bidrar til bærekraftige og miljøvennlige løsninger i boligsektoren. For den interne kontordriften er prosjektet «Grønn Husbank» etablert for å utvikle miljø- og kostnadseffektive løsninger, også internt. Husbanken har inngått en samarbeidsavtale med GRIP (Stiftelse for bærekraftig produksjon og forbruk) for å gjennomføre en miljøkartlegging av kontordriften med sikte på å sertifisere Husbanken som Miljøfyrtårn. Husbanken arbeider bevisst for å stimulere de ansatte til å reise kollektivt til og fra jobb. Fair Recycling har sertifisert Husbanken som deltaker i returordningen for brukt IKT-utstyr.

Statens bygningstekniske etat (BE)

BE har gjennomført prosjektet «Grønnere BE» inspirert av satsningen på Grønn Stat. Fra 2005 har

BE rettet fokus mot energiforbruk, avfall, innkjøp av varer og tjenester samt reisevirksomheten.

Resultatene fra «Grønnere BE» er videreført i etatens innkjøps- og driftspraksis.

4.5 Oppfølging av likestillingslovens bestemmelse om redegjøringsplikt

Likestillingslovens § 1a inneholder et krav til offentlige myndigheter og offentlige virksomheter om å redegjøre for den faktiske tilstanden når det gjelder likestilling i virksomheten. Redegjørelsen skal også omfatte virksomhetens iverksatte og planlagte tiltak for å fremme likestilling. Redegjørelsen skal innarbeides i årsbudsjettet. Vi viser til eget vedlegg.

4.6 Kjønn- og likestillingsperspektivet

Det er et mål for regjeringen å integrere kjønnsperspektivet på alle politikkområder, ved å synliggjøre virkningene for kvinner og menn som aktører og brukere, som målgrupper for tiltak og som mottakere av tjenester, overføringer og støtteordninger.

Programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk

Kvinner er prioritert målgruppe i distrikts- og regionalpolitikken. Det er viktig å ta i bruk kvinners kompetanse og ressurser for å opprettholde bosetningen i distriktene og for økt verdiskaping i hele landet. Kvinner er i dag underrepresentert som mottakere av midler og andre tjenester i forvaltningen av de distrikts- og regionalpolitiske virkemidlene.

Departementet har en bred tilnærming til satsing på kvinner i distrikts- og regionalpolitikken. Det arbeides spesielt med å øke andelen kvinnelige entreprenører, både gjennom egne tiltak rettet mot kvinner, som f. eks. GRO, Kvinner i fokus, Kvinnesatsing i Næringshagene. For å stimulere til flere kvinnelige entreprenører og bidra til økt likestilling i forvaltningen av midlene over departementets budsjettområde er det også viktig å integrere kjønnsperspektivet i de generelle virkemidler, og det arbeides nå med å få økt kvinneandel innenfor alle virkemidler forvaltet av Innovasjon Norge, SIVA og Norges forskningsråd.

For nærmere omtale av departementets satsing på kjønn- og likestilling i distrikts- og regionalpolitikken se omtalen av tverrgående temaer og prioriterte målgrupper under programkategori 13.50.

Programkategori 13.70 Overføringer gjennom inntektssystemet til kommuner og fylkeskommuner

Utstillingsvindu for kvinner i lokalpolitikken

Regjeringen er opptatt av å rette opp den skjeve kjønnsrepresentasjonen i norske kommunestyre. I 1963 utgjorde kvinner bare 6,3 pst. av kommunestyrerepresentantene. Inneværende periode utgjør de 35,5 pst. Bare 17,6 pst. av landets ordførere er kvinner. Utviklingen i retning av lik representasjon av kvinner og menn i kommunestyrene har imidlertid gått sakte de siste årene, og man snakker om en stagnasjon i likestillingsutviklingen i lokalpolitikken.

For å få en mer balansert representasjon av kvinner og menn til kommunestyrene har departementet satt i gang prosjektet «Utstillingsvindu for kvinner i lokalpolitikken». Departementet bruker vel 20 mill. kr på satsingen som strekker seg over hele valgperioden, fra høsten 2007 og til og med 2011.

Syv kommuner og fire kommunenettverk, til sammen 22 kommuner, er utvalgt på bakgrunn av søknader der de har skissert ulike tiltak for å rette opp den skjeve kjønnsbalansen i sine kommunestyre. Tiltakene i «utstillingskommunene» spenner vidt og retter seg både mot hva kommuner kan gjøre, hva kvinner selv kan gjøre og hva partiene kan gjøre. Variasjonen gjør det mulig å få vurdert mange ulike tiltak samtidig som disse kommunene samlet vil skille seg ut fra resten av kommune-Norge ved å ha egne prosjekter for å bedre kjønnsbalansen.

Tiltakene og hvilke effekter disse har på kjønnsrepresentasjonen, vil bli evaluert av et uavhengig forskningsmiljø nettopp for å systematisere erfaringene med tanke på læring og spredning til resten av kommune-Norge. Målet er at kvinnerepresentasjonen blir vesentlig styrket samt at resultatene kommer raskt.

Kjønnsrepresentasjon i kommunale aksjeselskaper

For statsaksjeselskaper gjelder det etter aksjeloven et krav om jevn kjønnsmessig balanse i selskapets styre. Det er ønskelig at det samme skal gjelde for kommunalt eide aksjeselskaper. Å innføre et slikt krav er imidlertid ikke like enkelt for kommunale som for statlig eide selskaper, da det pr. i dag ikke foreligger systematisk informasjon om hvilke disse selskapene er, hva de stiller med, om kommunene er heleiere eller deleiere osv. Departementet utreder om og på hvilken måte et krav om jevn kjønnsmessig balanse i styret kan gjøres gjeldende for kommunalt eide aksjeselskaper, med sikte på å fremme et lovforslag i løpet av 2008.

Programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg

Regjeringen ønsker å få bedre kunnskap om hvilken betydning kjønn har i bolig- og byggmarkedet. Forskningsprosjekter som initieres av departementet, Husbanken og Statens bygningstekniske etat skal derfor ha et kjønnsperspektiv der dette er relevant for problemstillingen. Husbankens og Statens bygningstekniske etats rapportering til departementet skal være fordelt på kvinner og menn i den grad dette er relevant. Dette gjelder årsmeldinger, kvartalsrapporter m.v.

Byggebransjen er en mannsdominert bransje. Overvekten av menn er stor, både blant ledere og andre ansatte. Byggekostnadsprogrammet, det femårige samarbeidsprogrammet mellom staten og byggenæringen, har støttet ulike prosjekter som blant annet har likestillingsrelevans. Ett av de ferdigstilte prosjektene er en rapport fra FAFO «Kvinnelige ledere i byggenæringen». Denne viser at byggenæringen ikke er positive til å ansette kvinner selv om næringen mangler arbeidskraft. Et nytt prosjekt som nå er tildelt midler fra Byggekostnadsprogrammet er «Kunnskapsringen - En mentorordning for kvinner i bygge- og anleggsbransjen». Formålet med Kunnskapsringen er å skape en attraktiv næring og gode arbeidsplasser for kvinner.

4.7 Oversikt over bemanningen

Tabell 4.5 Tilsatte etter kjønn, tjenesteforhold og institusjon pr. 1. oktober 2006

Virksomhet	Tilsatte		Menn				Kvinner			
			I alt	Heltids- tilsatte	Deltids- tilsatte	Års- verk pr. 1.10	I alt	Heltids- tilsatte	Deltids- tilsatte	Års- verk pr. 1.10
Kommunal- og regionaldepartementet	171	163,49	69	67	2	68,20	102	78	24	95,29
Den norske stats husbank	344	333,10	133	126	7	130,80	211	182	29	202,30
Husleietvistutvalget	4	4,00	0	0	0	0,00	4	4	0	4,00
Statens bygningstekniske etat	49	47,93	23	23	0	23,00	26	21	5	24,93

Kilde: Statens sentrale tjenestemannsregister

4.8 Garantiansvar under Kommunal- og regionaldepartementet

Tabell 4.6 Oversikt over garantiansvar pr. 31. desember 2006

	(i 1 000 kr)		
	Samlet garanti- ansvar 31.12.2005	Endring i 2006	Samlet garanti- ansvar 31.12.2006
Kommunalbanken AS - innlån	6 599 100	740 000	5 859 100
Husbanken - garantier på tidligere SIFBO-lån	38	12	26
	6 599 138	740 012	5 859 126

Garantier under Kommunalbanken AS

Etter omdanningen av Norges Kommunalbank til aksjeselskap i 1999 tar Kommunalbanken opp nye lån uten statsgaranti. Statsgarantien opprettholdes for lån opptatt før omdanningen. Garantiansvaret reduseres gradvis etter hvert som eldre lån nedbetales. Ved utgangen av 2006 var garantiansvaret vel 5,8 mrd. kr. Garantiansvaret ble redusert med 740 mill. kr i løpet av 2006.

Garantier knyttet til tidligere SIFBO-lån

Husbanken overtok i 1992 forvaltningen av utleieboliger, inngåtte lån og garantier fra det tidligere Selskapet for innvandrere- og flyktningboliger (SIFBO). Det samlede garantiansvaret var på 78 mill. kr da Husbanken overtok. Så godt som alle utleieboligene er solgt, og inngåtte lån og garantier skal forvaltes inntil innfrielse.

Garantiansvaret ble redusert med kr 11 751 i 2006, og var ved inngangen til 2007 på kr 26 711.

Kommunal- og regionaldepartementet

tilrår:

1. I St.prp. nr. 1 om statsbudsjettet for år 2008 føres opp de summene som er nevnt i et framlagt forslag:

a. Sum utgifter under kap. 500-587, 2412, 2425	kr	84 698 438 000
b. Sum inntekter under kap. 3500-3587, 5312, 5316, 5327, 5615-5616	kr	14 195 127 000

**Forslag
til vedtak om bevilgning for budsjettåret 2008,
kapitlene 500–587, 2412, 2425, 3500–3587, 5312, 5316, 5327,
5615–5616**

I

Utgifter:

Kap.	Post		Kroner	Kroner
Administrasjon m.m.				
500		Kommunal- og regionaldepartementet		
	01	Driftsutgifter	133 160 000	
	21	Spesielle forsknings- og utredningsoppdrag, <i>kan overføres</i>	8 000 000	
	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	2 000 000	
	50	Forskningsprogrammer under Norges forskningsråd	11 500 000	154 660 000
502		Valguttgifter		
	01	Driftsutgifter	3 900 000	3 900 000
		Sum Administrasjon m.m.		158 560 000
Distrikts- og regionalpolitikk				
551		Regional utvikling og nyskaping		
	60	Tilskudd til fylkeskommuner for regional utvikling	1 231 850 000	
	61	Næringsrettede midler til regional utvikling, kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift, <i>kan overføres</i>	663 750 000	
	64	Utviklingsmidler til Oppland fylkeskommune	67 129 000	1 962 729 000
552		Nasjonalt samarbeid for regional utvikling		
	21	Kunnskapsutvikling, informasjon, mv., <i>kan overføres</i>	11 000 000	
	72	Nasjonale tiltak for regional utvikling, <i>kan overføres</i>	384 500 000	395 500 000
554		Kompetansesenter for distriktsutvikling		
	01	Driftsutgifter	16 000 000	16 000 000
		Sum Distrikts- og regionalpolitikk		2 374 229 000
Overføringer gjennom inntektssystemet til kommuner og fylkeskommuner				
571		Rammetilskudd til kommuner		
	21	Kunnskapsutvikling og drift av inntektssystemet, <i>kan overføres</i>	7 718 000	
	60	Innbyggertilskudd	37 215 812 000	
	62	Nord-Norge-tilskudd	1 269 995 000	

Kap.	Post	Kroner	Kroner	
	63	Regionaltilskudd	855 763 000	
	64	Skjønnstilskudd, <i>kan nyttes under kap. 572, post 64</i>	1 504 000 000	
	69	Kommunal selskapsskatt, <i>kan nyttes under post 60</i>	5 374 865 000	46 228 153 000
572		Rammetilskudd til fylkeskommuner		
	60	Innbyggertilskudd	14 028 862 000	
	62	Nord-Norge-tilskudd	479 509 000	
	64	Skjønnstilskudd, <i>kan nyttes under kap. 571, post 64</i>	887 000 000	
	65	Tilskudd til barnevern/ hovedstadstilskudd	482 845 000	15 878 216 000
575		Ressurskrevende tjenester		
	60	Toppfinansieringsordning, <i>overslagsbevilgning</i>	2 741 000 000	2 741 000 000
		Sum Overføringer gjennom inntektssystemet til kommuner og fylkeskommuner		64 847 369 000
		Bolig, bomiljø og bygg		
580		Bostøtte		
	70	Bostøtte, <i>overslagsbevilgning</i>	2 415 400 000	2 415 400 000
581		Bolig- og bomiljøtiltak		
	21	Kunnskapsutvikling og -formidling	4 000 000	
	72	Program for reduserte byggekostnader, <i>kan overføres</i>	16 000 000	
	74	Tilskudd til bolig-, by- og stedsutvikling, <i>kan overføres</i>	43 000 000	
	75	Boligtilskudd til etablering, tilpasning og utleieboliger, <i>kan overføres</i>	623 400 000	
	78	Kompetansetilskudd, <i>kan overføres</i>	67 600 000	754 000 000
582		Rentekompensasjon for skoleanlegg og kirkebygg		
	60	Rentekompensasjon - skoleanlegg, <i>kan overføres</i>	828 400 000	
	61	Rentekompensasjon - kirkebygg, <i>kan overføres</i>	74 100 000	902 500 000
585		Husleietvistutvalget i Oslo og Akershus		
	01	Driftsutgifter	5 730 000	5 730 000
586		Tilskudd til omsorgsboliger og sykehjemsplasser		
	63	Tilskudd til kompensasjon for utgifter til renter og avdrag	1 757 600 000	
	64	Investeringsstilskudd, <i>kan overføres</i>	100 000 000	1 857 600 000
587		Statens bygningstekniske etat		
	01	Driftsutgifter	39 800 000	
	22	Kunnskapsutvikling og informasjonsformidling	9 900 000	49 700 000
		Sum Bolig, bomiljø og bygg		5 984 930 000

Kommunal- og regionaldepartementet

Kap.	Post		Kroner	Kroner
Statsbankene				
2412		Den norske stats husbank		
	01	Driftsutgifter	290 050 000	
	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	14 300 000	
	72	Rentestøtte	17 000 000	
	90	Lån til Husbanken, <i>overslagsbevilgning</i>	11 012 000 000	11 333 350 000
		Sum Statsbankene		11 333 350 000
		Sum departementets utgifter		84 698 438 000

Inntekter:

Kap.	Post		Kroner	Kroner
Kommunal- og regionaldepartementet				
3585		Husleietvistutvalget i Oslo og Akershus		
	01	Gebyrer	240 000	240 000
3587		Statens bygningstekniske etat		
	04	Gebyrer, sentral godkjenning foretak	15 800 000	15 800 000
		Sum Kommunal- og regionaldepartementet		16 040 000
Ymse inntekter				
5312		Den norske stats husbank		
	01	Gebyrer m.m.	18 787 000	
	90	Avdrag	9 369 000 000	9 387 787 000
5316		Kommunalbanken AS		
	70	Garantiprovisjon	5 800 000	5 800 000
		Sum Ymse inntekter		9 393 587 000
Renter og utbytte mv.				
5615		Renter fra Den norske stats husbank		
	80	Renter	4 758 000 000	4 758 000 000
5616		Aksjeutbytte i Kommunalbanken AS		
	85	Aksjeutbytte	27 500 000	27 500 000
		Sum Renter og utbytte mv.		4 785 500 000
		Sum departementets inntekter		14 195 127 000

Fullmakter til å overskride gitte bevilgninger

II

Merinntektsfullmakter

Stortinget samtykker i at Kommunal- og regionaldepartementet i 2008 kan:

overskride bevilgningen under	mot tilsvarende merinntekter under
kap. 500 post 01	kap. 3500 post 01
kap. 554 post 01	kap. 3554 post 01
kap. 585 post 01	kap. 3585 post 01
kap. 587 post 01	kap. 3587 post 01
kap. 2412 post 01	kap. 5312 post 01

III

Omdisponeringsfullmakt i forbindelse med forsøk med oppgavedifferensiering i Oslo kommune

Stortinget samtykker i at Kommunal- og regionaldepartementet i 2008 i samråd med Arbeids- og inkluderingsdepartementet i forbindelse med forsøk med oppgavedifferensiering i Oslo kommune får adgang til å omdisponere mellom bevilgningene under:

1. kap. 571 Rammetilskudd til kommuner, post 60 Innbyggertilskudd.
2. kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 01 Driftsutgifter.
3. kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 76 Tiltak for arbeidssøkere.

IV

Omdisponeringsfullmakt i forbindelse med forsøk med oppgavedifferensiering i kommunene Bergen, Kristiansand, Stavanger og Båtsfjord

Stortinget samtykker i at Kommunal- og regionaldepartementet i 2008 i forbindelse med forsøk med oppgavedifferensiering i kommunene Bergen, Kristiansand, Stavanger og Båtsfjord får adgang til å omdisponere mellom bevilgningene under:

1. kap. 571 Rammetilskudd til kommuner, post 60 Innbyggertilskudd.
2. kap. 572 Rammetilskudd til fylkeskommuner, post 60 Innbyggertilskudd.

V

Omdisponeringsfullmakt i forbindelse med forsøk med oppgavedifferensiering i Oppland fylkeskommune

Stortinget samtykker i at Kommunal- og regionaldepartementet i 2008 i samråd med Landbruks- og matdepartementet, Miljøverndepartementet og Nærings- og handelsdepartementet i forbindelse med forsøk med oppgavedifferensiering i Oppland fylkeskommune får adgang til å omdisponere mellom bevilgningen under kap. 551 Regional utvikling og nyskaping, post 64 Utviklingsmidler til Oppland fylkeskommune og bevilgningene under:

1. kap. 551 Regional utvikling og nyskaping, post 60 Tilskudd til fylkeskommuner for regional utvikling.
2. kap. 551 Regional utvikling og nyskaping, post 61 Næringsrettede midler til regional utvikling, kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift.
3. kap. 1150 Til gjennomføring av jordbruksavtalen m.m., post 50 Fondsavsetninger.
4. kap. 1426 Statens naturoppsyn, post 31 Tiltak i naturverns-, kulturlandskaps- og friluftsområder.
5. kap. 1427 Direktoratet for naturforvaltning, post 74 Tilskudd til friluftslivstiltak.
6. kap. 1429 Riksantikvaren, post 72 Vern og sikring av fredete og verneverdige kulturminner og kulturmiljøer.
7. kap. 2421 Innovasjon Norge, post 50 Innovasjon - prosjekter, fond.

VI

Forskudd på rammetilskudd

Stortinget samtykker i at Kommunal- og regionaldepartementet i statsbudsjettet for 2008 kan utgiftsføre uten bevilgning:

1. inntil 250 mill. kroner på kap. 571 Rammetilskudd til kommuner, post 90 Forskudd på ram-

metilskudd som forskudd på rammetilskudd for 2009 til kommuner.

2. inntil 50 mill. kroner på kap. 572 Rammetilskudd til fylkeskommuner, post 90 Forskudd på rammetilskudd som forskudd på rammetilskudd for 2009 til fylkeskommuner.

Fullmakter til å pådra staten forpliktelser utover gitte bevilgninger

VII

Tilsagnsfullmakter

Stortinget samtykker i at Kommunal- og regionaldepartementet i 2008 kan gi tilsagn om tilskudd utover gitte bevilgninger, men slik at samlet ramme for nye tilsagn og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
551		Regional utvikling og nyskaping	
	61	Næringsrettede midler til regional utvikling, kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift	100,0 mill. kroner
581		Bolig- og bomiljøtiltak	
	75	Boligtilskudd til etablering, tilpasning og utleieboliger	186,7 mill. kroner
	78	Kompetansetilskudd	59,1 mill. kroner
586		Tilskudd til omsorgsboliger og sykehjemsplasser	
	64	Investeringsstilskudd	400,0 mill. kroner

Andre fullmakter

VIII

Garantiprovisjon fra Kommunalbanken AS

Stortinget samtykker i at Kommunalbanken AS i 2008 betaler en provisjon på statsgarantien på 0,1 prosent av bankens lån opptatt før 1. november 1999.

IX

Husbankens låneramme

Stortinget samtykker i at Husbanken i 2008 kan gi tilsagn om lån for 13 mrd. kroner. Lånene vil bli utbetalt i 2008 og senere år.

Vedlegg 1

Omtale av tiltak innenfor den brede distriktpolitikken

1.1 Innledning

Vedlegget har som siktemål å følge statlig innsats tiltak over tid som er viktige med tanke på å nå distrikts- og regionalpolitiske mål. Utvalget av tiltak og ordninger er gjort ut fra skjønn, basert på en kartlegging av relevante statlige tiltak.

Det gis en oversikt over tiltak som i hovedsak er knyttet til det distriktpolitiske virkeområdet. Videre gis det en oversikt over viktige ordninger som bare gjelder i Finnmark og Nord-Troms.

En rekke former for statlig innsats som dekker hele landet er også viktige for å nå de distrikts- og regionalpolitiske målene. Det gjelder f.eks. veiltak, høyere utdanning, FoU, arbeidsmarkedstiltak og overføringer til kommunene. Denne typen ordninger er likevel ikke tatt med i oversikten, ettersom det er problematisk å skille ut distrikts- og regionalpolitiske deler fra helheten.

De økonomiske distriktpolitiske ordningene under programområde 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk i budsjettet for Kommunal- og regionaldepartementet er heller ikke tatt med. Disse ordningene er presentert i hovedteksten i denne proposisjonen.

De tiltakene som er omtalt er delt i to kategorier:

- Kategori A: Tiltak og ordninger som har distriktpolitiske mål som begrunnelse, eller som favoriserer distriktsområder utover kompensasjon for å oppnå like tilbud.

- Kategori B: Tiltak og ordninger som skal utjevne og kompensere for å oppnå like resultater mellom grupper og områder, eller som er lokalisert til distriktsområder på grunn av gitte forhold og er særlig viktige for næringsutvikling, sysselsetting, lokal økonomi eller bosetting. Under kategori B er bare tiltak med bevilgninger på over 10 mill. kr tatt med.

1.2 Spesielle tiltak for Finnmark og Nord-Troms

Tabell 1.1 viser en oversikt over viktige ordninger som bare gjelder for Finnmark og Nord-Troms. De viktigste ordningene er innenfor skatte- og avgiftspolitikken. To andre store ordninger er lette i nedbetaling av studielån og tillegg i barnetrygden. Den mest omfattende ordningen i Finnmark og Nord-Troms er fritaket for arbeidsgiveravgift, men dette kommer inn under den samlede summen for differensiert arbeidsgiveravgift i tabell 1.2.

I tillegg er det etablert særordninger for Nord-Norge på flere politikkområder. Dette kommer i tillegg til de ordningene som er presentert i tabell 1.1 (se tabell 1.3). Innenfor flere sektorer er dessuten Nord-Norge gitt spesiell prioritet ved disponeringen av ordinære virkemidler. Landsdelen er også prioritert ved bruken av de distriktpolitiske virkemidlene under Kommunal- og regionaldepartementet.

Tabell 1.1 Spesielle tiltak for Finnmark og Nord-Troms

		(i 1 000 kr)					
Politikkområde	Tiltak/ordning	Dep.	Kat.	Kap./post	Regnskap 2006	Budsjet 2007	Forslag 2008
Økonomisk politikk	Lavere skatt på vanlig inntekt	FIN	A	inntektstap	350 000	355 000	370 000
	Særskilt fradrag i vanlig inntekt	FIN	A	inntektstap	205 000	235 000	240 000
	Ingen el-avgift på forbruk i Finnmark og Nord-Troms	FIN	A	inntektstap	170 000	175 000	180 000
	Lavere toppskatt for Finnmark og Nord-Troms	FIN	A	inntektstap	30 000	15 000	25 000
	Fradrag i positiv næringsinntekt for skiferdrivere i Finnmark og Nord-Troms	FIN	A	inntektstap	3 000	3 000	3 000
Nærings- politikk	Reindriftsforvaltning Omstillings- tiltak i indre Finnmark	LMD	B	1147/71	9 489	11 870	9 870
	Omstillingstilskudd til Sør-Varanger	NHD	B	938/71	20 000	1 000	1 000
Utdanning og forskning	Ettergivelse av utdanningslån	KD	A	2410/73	93 500	89 000	91 500
Oppvekst og omsorg	Særskilt tillegg til barnetrygden	BLD	A	0845/70	83 600	84 000	82 600
	Lønnstillegg for førskolelærere i Finnmark og Nord-Troms	KD	A	231/60	220	220	220
Levekår, miljø- vern og offent- lige tjenester	Retts hjelpskontor i indre Finnmark	JD	A	470/72	1 240	1 283	1 283
	Distribusjonstilskudd til aviser i Finnmark	KKD	A	335/77	1 610	1 671	1 743

1.3 Økonomisk politikk

Tabell 1.2 viser samlet verdi av differensiert arbeidsgiveravgift og kompenserende ordninger

for områder som har fått økt arbeidsgiveravgift også etter 2007.

Gjeninnføringen av differensiert arbeidsgiveravgift f.o.m. 2007 fører til at de kompenserende tiltakene reduseres vesentlig.

Tabell 1.2 Differensiert arbeidsgiveravgift og kompenserende tiltak

Tiltak/ordning	Dep.	Kat.	Kap./post	(i 1 000 kr)		
				Regnskap 2006	Budsjett 2007	Forslag 2008
Differensiert arbeidsgiveravgift i privat sektor ¹	FIN	A	inntektstap	5 360 000	5 816 000	6 165 000
Differensiert arbeidsgiveravgift i offentlig sektor	FIN	A	inntektstap	1 135 000	3 596 000	3 810 000
Kompensasjon i kommunesektoren der differensiert arbeidsgiveravgift ikke er gjeninnført	KRD	A	571/64	1 461 115	313 042	327 127
			572/64	257 016	55 884	58 399
Næringsrettede midler til regional utvikling	KRD	A	551/61	1 255 292	755 000	663 750
Transportstøtte ²	KRD	A	551/70	150 000	375 000	0

¹ De beregnede tallene for 2006 er basert på overgangssatser i forbindelse med nedtrapping av ordningen med differensiert arbeidsgiveravgift, de nedsatte satsene innenfor fribeløpsordningen, generell nullsats i tiltakssonen og unntakssatsene for landbruk og fiske. De beregnede tallene for 2007 er basert på de generelt nedsatte satsene i områdene hvor differensiert arbeidsgiveravgift er fullt ut gjeninnført, de nedsatte satsene innenfor fribeløpet i arbeidsgiversone 1a og unntakssatsene for landbruk og fiske.

² Transportstøtteordningen var en del av kompensasjonsordningene i forbindelse med omleggingen av ordningen mellom 2004 og 2007. Denne ordningen ble avvirket i og med gjeninnføringen av differensiert arbeidsgiveravgift. 2007 er siste utbetalingsår for ordningen.

Tabell 1.3 viser fordelene av fritak for merverdiavgift på strøm og av Nord-Norge-tilskuddet og regionaltilskuddet i kommuneøkonomien. Regio-

naltilskuddet gjelder bare for kommuner med færre enn 3000 innbyggere.

Tabell 1.3 Fritak for merverdiavgift på strøm i Nord-Norge, Nord-Norge tilskuddet og regionaltilskuddet

Tiltak/ordning	Dep.	Kat.	Kap./post	(i 1 000 kr)		
				Regnskap 2006	Budsjett 2007	Forslag 2008
0-sats for merverdiavgift ved forbruk av elektrisk kraft og energi fra andre fornybare energikilder i Nord-Norge	FIN	A	inntektstap	780 000	605 000	630 000
Rammetilskudd til kommunene. Regionaltilskuddet	KRD	A	571/63	780 846	824 417	855 763
Rammetilskudd til kommunene/fylkeskommunene i Nord-Norge	KRD	A	571/62 572/62	1 178 333	1 220 161	1 269 995
Rammetilskudd til kommunene og fylkeskommunene. Skjønntilskudd ¹	KRD	B	571/64 572/64	444 907	460 724	479 509

¹ Kompensasjon til offentlig sektor for bortfall av redusert arbeidsgiveravgift er trukket ut av beløpet. Dette beløpet er tatt inn under tabell 1.2.

1.4 Næringspolitikk

Størstedelen av tabell 1.4 viser en rekke tilskuddsordninger til landbruket. Viktige tiltak rettet mot fiskerinæringen er også tatt med.

Landbruk er tradisjonelt en av de viktigste næringene i distriktene. I de årlige jordbruksopp-

gjørene blir det forhandlet om størrelsen på tilskuddene til landbruket. En del tilskudd innenfor landbruket har distriktpolitisk begrunnelse, f.eks. pristolkskudd for melk og distrikts- og kvalitetstilskudd for frukt, bær, veksthusgrønnsaker og poteter. Disse tilskuddene går derfor inn under kategori A.

Tabell 1.4 Næringspolitikk

Tiltak/ordning	(i 1 000 kr)					
	Dep.	Kat.	Kap./post	Regnskap 2006	Budsjett 2007	Forslag 2008
Pristilskudd melk	LMD	A	1150/73	426 433	486 100	506 200
Distrikts- og kvalitetstilskudd for frukt, bær, vekst- husgrønnsaker og poteter	LMD	A	1150/73	46 740	54 800	49 500
Pristilskudd kjøtt	LMD	A	1150/73	625 486	659 300	642 200
Distriktstilskudd egg	LMD	A	1150/73	5 492	6 200	5 600
Driftstilskudd melkeproduksjon	LMD	B	1150/74	1 008 315	979 700	1 041 700
Tilskudd til husdyr	LMD	B	1150/74	2 107 411	1 913 000	1 898 000
Tilskudd til norsk ull	LMD	B	1150/73	154 229	158 100	152 800
Tilskudd til avløsning for ferie og fritid	LMD	B	1150/78	1 063 484	1 069 519	1 068 619
Tilskudd til areal og kulturlandskap	LMD	B	1150/74	2 987 834	2 999 669	3 125 969
Frakttilskudd	LMD	B	1150/73	194 916	207 500	211 300
Reindriftsavtalen	LMD	B	1151	98 764	92 500	97 000
Fradrag i positiv næringsinntekt for reindrift	FIN	B	inntektstap	7 300	7 300	7 300
Miljøtiltak	LMD	B	1150/50	169 268	151 000	140 000
Tilskudd til inseminering (veterinærreiser) og avlsorganisasjoner	LMD	B	1150/77	78 254	81 070	81 070
Tilskudd til pelsdyrfôrlag	LMD	B	1150/77	23 200	23 200	23 200
Tilskudd til regionale miljøprogram	LMD	B	1150/74	332 014	390 000	390 000
Bygdeutvikling	LMD	B	1150/50	373 100	371 000	380 000
Tilskudd til skogbruksplanlegging ¹	LMD	B	1150/50	24 218	0	0
Tilskudd til organisert virkesomsetning ¹			1149/50			
	LMD	B	1150/50	2 000	0	0
			1149/50			
Tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket ¹	LMD	B	1150/50	106 041	0	0
Bioenergi ¹	LMD	B	1150/50	23 371	0	0
Skogbruk og bioenergi	LMD	B	1150/50	0	190 000	190 000
Administrasjonsstøtte for distriktsrettede såkorn- fond	NHD	B	2421/78	544	3 500	3 600
Føringstilskudd ²	FKD	A	1050/75	32 653	25 000	
Garantilott ²	FKD	B	1050/75	8 000	5 000	
Tilskudd til strukturtiltak for kapasitetstilpasning i fiskeflåten	FKD	B	1050/76	47 615	10 000	22 500
Nyanlegg og større vedlikehold av fiskerihavneanlegg ³	FKD	B	1062/30	107 300	185 450	
Tilskudd til fiskerihavneutbygging	FKD	B	1062/60	24 823	30 100	30 100
Marint verdiskapingsprogram ⁴	FKD	B	2415/75	11 555	75 000	75 000

¹ Flyttet til kap. 1150, post 50 fra 2007.

² Fordelingen av bevilgningen på kap. 1050, post 75 Tilskudd til næringstiltak i fiskeriene blir gjort av Fiskeri- og kystdepartementet tidlig i 2008. I tillegg til avsetningen på kap. 1050, post 75 er det satt av inntil 2,5 mill. kr til føringstilskudd på kap. 2415 post 75.

³ Bevilgningen på kap. 1062, post 30 omfatter både fiskerihavner og farleder. Forslag til fordeling av bevilgningen på konkrete prosjekter legges dramsom uttrykt vedlegg.

⁴ Om lag 35 mill. kr av rammen til programmet er innrettet mot å styrke marint næringsliv i områder med særskilte omstillingsbehov, herunder en avsetning på 2,5 mill. kr til føringstilskudd.

1.5 Infrastruktur

Tabell 1.5 omfatter flere tiltak som skal medvirke til å redusere ekstrakostnader som følger av avstandsuremper. I tillegg til tiltakene omtalt i

tabellen, er samferdselsbudsjettet generelt, særlig riksvegsbevilgningene, et vesentlig virkemiddel for å redusere distriktenes avstandsuremper.

Tabell 1.5 Infrastruktur

Tiltak/ordning	Dep.	Kat.	Kap./post	(i 1 000 kr)		
				Regnskap 2006	Budsjett 2007	Forslag 2008
Kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift	SD	A	1320/33	565	0	0
Kjøp av innenlandske flyruter	SD	B	1310/70	416 833	475 900	501 400
Særskilte tilskudd til transporttiltak (for bedre kollektivtransport i distriktene)	SD	B	1370/70	0	8 000	20 000
Rassikring	SD	B	1320/31	319 068	321 000	329 000
Tilskudd til utjevning av overføringstariff	OED	B	1820/73	30 000	30 000	30 000
HØYKOM ¹	FAD	B	1508/50	169 000	222 000	0
Bredbåndsutbygging	FAD	B	1560/50	-	-	10 000

¹ I 2006 gikk om lag 135 mill. kr til HØYKOM Distrikt. I 2007 går om lag 200 mill. kr til HØYKOM Distrikt.

1.6 Helse, oppvekst og omsorg

Viktige tiltak under denne overskriften er tilskudd som skal medvirke til å styrke stabiliteten og rekrutteringen til allmennlegetjenesten og andre helsetjenester i distriktene. I tillegg blir det gitt

egne tilskudd til apotek i utkantkommuner for å sikre tilgang på medisiner.

Det overordnede helsepolitiske målet er at helsetjenestetilbudet skal være likeverdig uavhengig av bosted, alder, kjønn og sosial status. Dette blir sikret gjennom midler til spesialisthelsetjenesten og gjennom kommuneøkonomisystemet.

Tabell 1.6 Helse, oppvekst og omsorg

Tiltak/ordning	Dep.	Kat.	Kap./post	(i 1 000 kr)		
				Regnskap 2006	Budsjett 2007	Forslag 2008
Tilskudd til apotek ¹	HOD	B	0751/70	8 203	16 600	
Forsøk og utvikling i primærhelsetjenesten	HOD	B	0724/21	11 900	14 500	15 000
			0724/70			
Forsøks- og utviklingstiltak innen tannhelsetjenesten	HOD	B	0727/21	18 400	19 500	21 500
			0727/70			
Fraktfusjonsordning for legemiddel ¹	HOD	B	0751/70	16 353	21 200	

¹ Budsjettet for 2007 ble redusert med 9 mill. kr i forbindelse med RNB for 2007. Beløpet for 2008 avklares i tildelingsbrev.

1.7 Levekår, offentlige tjenester og miljøvern

Ordningene som er vist i tabell 1.7, er i hovedsak knyttet til kulturtilbudet i distriktene og i landsdeler utenfor det sentrale Østlandet, men gjelder

også offentlige tjenester som arbeidsmarkedstiltak, ungdomstiltak og miljøverntiltak.

Generelle landsdekkende ordninger, som arbeidsmarkedstiltak, er ikke tatt med i denne oversikten.

Tabell 1.7 Levekår, offentlige tjenester og miljøvern

Tiltak/ordning	(i 1 000 kr)					
	Dep.	Kat.	Kap./post	Regnskap 2006	Budsjett 2007	Forslag 2008
Ungdomssatsing i distriktene	BLD	A	0857/72	5 512	0	0
Landsdelsmusikere i Nord-Norge	KKD	A	323/74	14 113	16 649	14 163
Det nasjonale museumsnettverket ¹	KKD	B	328/70	521 981	577 145	636 178
Rikskonsertene	KKD	B	323/01	123 897	134 659	139 406
Musikk- og scenekunstformål region-, landsdels- institusjoner og knutepunkt-institusjoner	KKD	B	323/71 323/72 324/71	375 807	408 388	464 085
Billedkunst (og museumsformål). Knutepunktinstitusjoner ¹	KKD	B	322/72	2 224	2 809	3 595
Rovvilterstatninger, overslagsbevilgning	MD	B	1427/ 72	98 897	83 895	103 895
Forebyggingstiltak ifbm. rovvilt	MD	B	1427/73	37 159	44 000	51 000
Tilskudd til kalking og lokale fiskeformål	MD	B	1427/70	87 570	88 000	88 000
Verdiskapingsprogram på kulturminneområdet, kan overføres, kan brukes under post 21	MN	B	1429/77	5 810	9 000	13 400
Midler til desentralisert utdanning	KD	A/B	271/50 275/50 275/70 281/01	225 15 853 322 300	225 15 853 322 300	225 15 853 322 300

¹ Fra 2006 er syv kunstmuseer overført fra kap. 322, post 72 og kap. 328, post 70, og inngår i Det nasjonale museumsnettverket sammen med tre museer/knutepunktinstitusjoner som før 2004 stod under kap. 328, post 72. En institusjon gjenstår under kap. 322, post 72, Nordnorsk kunstnersenter.

Vedlegg 2

Rapporter fra fylkeskommunene for 2006 om bruken av midler fra kap. 551, post 60 Tilskudd til fylkeskommuner for regional utvikling

Alle fylkeskommuner rapporterer årlig på bruken av midler til regional utvikling både i form av en tallrapport og en beskrivende rapport. I de beskrivende rapportene synliggjør fylkene hvilke særlige utfordringer som ligger til grunn for valg av strategier og innsatsområder i det enkelte fylke og beskriver virkemiddelbruken i rapporteringsåret i forhold til dette. Rapporten gir også en vurdering av innsatsen hos de aktørene som mottar midler fra fylkeskommunene til regional utvikling, bl.a. Innovasjon Norge, ulike landsdelssamarbeid og enkeltkommuner. Den fylkesvise omtalen i dette vedlegget skal gi et bilde av de regionale variasjonene mellom fylkeskommunene når det gjelder utfordringer og innsats.

Finnmark

Utfordringer, mål og strategier

Finnmark har i 2006 hatt en positiv generell samfunns- og næringsutvikling, men med store forskjeller innad i fylket. Det er fortsatt strukturproblemer og lønnsomhetsvanskeligheter i fiskeindustrien og i havbruksnæringa. Lønnsomheten i reindrift er bedret og det er klar bedring i markedssituasjonen for reinkjøtt. Det er en klar bedring i trafikkutviklingen i reiselivet, spesielt innenfor vinterturisme/opplevelsesturisme. Områdene Hammerfest/Alta og Sør-Varanger hadde den mest positive utviklingen. Mange kommuner er i stor omstilling. Fylkeskommunen arbeider for tilrettelegging for utnyttning av vekstpotensial som følge av olje- og gassutvinning i Barentshavet. Lokale og regionale ringvirkninger av Snøhvitutbygginga er langt større i Vest-Finnmark enn forventet. Det er lav vekst i kunnskapsbaserte næringer, men en oppbygging av kulturnæringer i fylket, bl.a. arbeid med film som næring.

Virkemiddelbruk i 2006

Finnmark fylkeskommune hadde en ramme på 114,9 mill. kr i 2006. Fylkesplanen for Finnmark

(2006-2009) og RessursRIK Region Finnmark 2004-2007 legger føringer for bruken av midler.

Innovasjon Norge ble bevilget en ramme på 53,5 mill. kr til bedriftsrettet satsing.

10 mill. kr ble bevilget til kommunale og regionale næringsfond, fordelt etter kriterier som andel av kvinnerettede tiltak, arbeidsledighet, ekstraordinær næringsssituasjon og utflytting.

Det ble bevilget 9,3 mill. kr til Interreg IIIA Nord, naboskapsprogrammet Kolarctic. Midlene er brukt til samarbeidsprosjekter med Nordvest Russland hvor effekten av prosjektsamarbeidet kommer i de tre nordligste fylkene Finnmark, Troms og Nordland.

3 mill. kr ble fordelt til Landsdelsutvalget for Nord-Norge og Nord-Trøndelag (LU).

De resterende 39 mill. kr ble fordelt av fylkeskommunen i samarbeid med regional og kommunale aktører. Midlene ble fordelt på en rekke tiltak for regional utvikling:

9,3 mill. kr ble brukt til lokale fysiske infrastrukturtiltak. Tre store utbyggingsprosjekter ble støttet økonomisk: industriområde i Hammerfest, opprusting av sentrum i Havøysund og bygging av ny trafikkai i Kjøllefjord.

Det ble avsatt 16,5 mill. kr til tilrettelegging for næringsutvikling. De største økonomiske satsingene ligger innenfor reiseliv, kultur og næring. Viktige programmer og innsatsområder har i 2006 vært:

- Finnmark Bredbånd AS arbeider med konkret finansiering og realisering av transportnett til og i Finnmark sammen med ulike aktører. Det ble i samarbeid med Troms bygd ut bredbånd til Alta og Hammerfest.
- Det er etablert tre nye næringshager i Finnmark, Nordkapp, Båtsfjord og Tana.
- Inkubator Nord, en distribuert inkubator, er i full drift og kan vise til flere bedrifter enn fastsatte måltall.
- En rammeavtale med Norut-NIBR Finnmark er knyttet til konkrete forskningsområder definert av Finnmark fylkeskommune innen statistikk,

samfunnsanalyser, følgeforskning Snøhvit og kultur næringer.

- Finnmark fylkeskommune hadde i 2006 42 ungdomsbedrifter fordelt på 9 videregående skoler og 9 studentbedrifter er etablert. Fylkeskommunen deltar også i Young Entrepreneurs in the Barents region, et bedriftsutviklingsprosjekt rettet mot unge etablerere, entreprenører og innovatører i Barentsområdet. Målet med prosjektet er å gi virksomhetene mulighet for internasjonal bedriftsutvikling.
- «Stoccafisso dell' Isola di Sørøya» ble presentert på en stor internasjonal Slow Food-messe i Italia.
- Styrking og videreutvikling av leverandørbedrifter i Finnmark ifbm. Snøhvit.
- Innenfor reiselivssatsing har de største enkeltprosjektene vært Vinterprosjektet, hvor det i dag er ca. 40-50 søreuropeiske turoperatører som selger vinterferie i Finnmark. I Vinterprosjektet tilbys nærmere 90 forskjellige vinteraktiviteter ukentlig, mot 60-70 året før. Fylkeskommunen har fortsatt samarbeidet under Barents-samarbeidet.

I sitt næringsutviklingsarbeid rettet fylkeskommunen spesielt fokus mot Hasvik, Kautokeino og Vardø. Hasvik og Kautokeino har status som nyskappings- og utviklingskommuner til og med 2008, mens i Vardø ble dette særskilte arbeidet avsluttet i 2006. 10 mill. kr ble brukt til nyskaping i kommunene (omstilling) i 2006.

Troms

Utfordringer, mål og strategier

I Troms skal de regionale utviklingsmidlene bidra til å opprettholde bosettingen i hele fylket, hovedsakelig gjennom næringsutvikling.

Befolkningsutviklingen i fylket viser vekst i bykommunene og fortsatt folketallsnedgang i regionene for øvrig i siste femårsperiode (2002-2007).

Flere kommuner i fylket opplever at hjørnesteinsvirksomheter blir nedlagt. Skipsbyggingsindustrien har også opplevd konkurser og innskrenkninger.

Det er en utfordring i det regionale utviklingsarbeidet både å opprettholde arbeidsplasser og å få til nødvendige omstillinger samt å mobilisere lokalt initiativ, omskolere og bygge opp ny kompetanse. Midler til omstrukturering og nyetableringer er avgjørende. I tillegg er det nødvendig å gjøre lokalsamfunnene attraktive, spesielt for ungdom.

Funn av olje og gass i nord har skapt ny optimisme. Men for at befolkningen i småsamfunnene skal kunne profitere av dette, må bedrifter i fylket ta del i både lete- og eventuell driftsvirksomhet.

Virkemiddelbruk i 2006

Troms fylkeskommune hadde en ramme på 134 mill. kr i 2006. Føringer for bruken av midlene blir gitt gjennom Fylkesplanen for Troms (2004-2007) og Regionalt utviklingsprogram for Troms (gjelder landbruk, fiskeri- og havbruk, kombinasjonsnæringer, petroleum, øvrig industri og tjenesteytende næringer og reiseliv).

Innovasjon Norge Troms ble bevilget en ramme på 58 mill. kr til bedriftsrettede tiltak.

14,1 mill. kr er brukt til kommunale næringsfond som skal tilrettelegge for kompetanseheving, omstilling, innovasjon og nyskaping i kommunene. 25 kommuner fikk tildelt mellom kr 310 000 og kr 600 000.

Troms fylkeskommune ved plan- og næringsetaten har hatt forvaltningsansvaret for de statlige norske midlene til delprogram Nordkalotten innenfor Interreg IIIA. 8,4 mill. kr ble brukt til Interreg i Troms.

4 mill. kr ble fordelt til LU (Landsdelsutvalget for Nord-Norge og Nord-Trøndelag) og er brukt til oppfølging av Landsdelsutvalgets program. Troms har spesielt fokusert på programmet «Det grønne Arktis 2004-07». Målet med programmet er å bidra til å øke verdiskaping og lønnsomhet i landsdelens næringsliv gjennom tilskudd til nærings- og kompetanseutvikling.

De resterende 47,6 mill. kr ble forvaltet av fylkeskommunen i samarbeid med regionale og kommunale aktører. Midlene ble fordelt på en rekke tiltak for regional utvikling:

32,6 mill. kr er brukt til tilretteleggende tiltak med de største satsingene på transportinfrastruktur, rammebetingelser og generelle virkemidler overfor næringslivet, og forskning og kompetanse. Nord-Troms, som har store omstillingsutfordringer, har satset på kompetanseutvikling, FoU og prosjekter knyttet til arealressurser og biologisk mangfold. Det siste er av betydning for å kunne utnytte den særegne naturen i den delen av fylket. Midt-Troms og Sør-Troms satset stort på lokalsamfunnsutvikling. Slike prosjekter er med på å skape og opprettholde engasjement og aktiviteter, noe som igjen kan bidra til optimisme og lokale initiativ for næringsutvikling. Senterstrategien er knyttet til Finnsnes som motor i Midt fylket. Harstad er petroleumssenteret i fylket, og Sør-Troms har følgelig flere prosjekter knyttet opp mot den virksomheten. Disse er sentrale også i et nordområdeperspektiv.

I tillegg er 15 mill. kr benyttet til innovasjonsstrategier/programsatsinger, hvor prosjektene kjennetegnes ved høyere grad av innovasjon i tillegg til programsatsinger på tema som eksport, marin, petroleum og reiseliv.

Nordland

Utfordringer, mål og strategier

Bedriftenes aktivitetsnivå i Nordland vokser til nytt rekordnivå med hele 84 mrd. kr i samlet omsetning i 2006, og økningen er drevet av vekst i industri, marin sektor og varehandel. De viktigste eksportvarene er metaller og fisk, og det satses offensivt på investeringer i eksportindustrien. Til tross for høykonjunktur var det nedgang i antall nyetableringer i 2006. Det blir stadig færre unge arbeidstakere i fylket, og mange personer i aldersgruppen 20-40 år flytter fra Nordland. Andelen nordlendinger som tar høyere utdanning er forholdsvis høy, men de unge har store problemer med å finne sin første jobb i Nordland.

I 2006 var det to omstillingsområder i Nordland: HALD (kommunene Herøy, Alstahaug, Leirfjord og Dønna) og Bø/Øksnes. Målsettingen er å styrke næringsgrunnlaget i områdene. Det skal etableres lønnsomme arbeidsplasser og kompetansen skal økes slik at området får en mer robust og bredere næringsstruktur. Gjennomførte programstatusvurderinger viser positive resultater av arbeidet.

Virkemiddelbruk i 2006

Nordland fylkeskommune hadde en ramme på 210,2 mill. kr i 2006. Fylkesplanen for Nordland 2004-2007 og Utviklingsprogram Nordland 2004-2007 legger føringer for bruken av midler.

Innovasjon Norge ble tildelt en ramme på 98,7 mill. kr til bedriftsrettede tiltak og bedriftsutvikling i 2006. Følgende strategiske satsinger er spesielt vektlagt: FoU, nordområdene, internasjonalisering, reiseliv, nye næringer og vekstnæringer, styrket deltakelse av kvinner i næringslivet.

Kommunale næringsfond ble tildelt 22,8 mill. kr, og midlene ble bl.a. brukt til entreprenørskapsopplæring i grunnskolen, hvor alle kommuner i Nordland deltar. 24 kommuner fikk tildelt midler til ordinære næringsfond, herunder de 6 kommunene som omfattes av småsamfunnsatsingen. 9 mill. kr gikk til omstilling i fylket.

4,8 mill. kr ble fordelt til Interreg fra Nordland fylkeskommune.

Gjennom Landsdelsutvalget for Nord-Norge og Nord-Trøndelag (LU) har Nordland spesielt fokusert på bl.a. arbeidet med differensiert arbeidsgiveravgift, nordområdene, kraftavtaler og el-avgift samt fiskeripolitiske saker i 2006. Landsdelsutvalget ble tildelt 4 mill. kr av Nordland fylkeskommune.

De resterende 79,9 mill. kr ble forvaltet av fylkeskommunen i samarbeid med regional og kommunale aktører. Midlene ble fordelt på en rekke tiltak for regional utvikling:

Gjennom tilrettelegging for næringsutvikling finansierer fylkeskommunen sammen med kommuner og andre institusjoner infrastrukturtiltak rettet mot stedsutvikling, vannforsyning og industrikaier. 52,1 mill. kr ble fordelt til formålet i 2006. Tiltaksarbeid rettet mot kvinner og ungdom er prioritert.

Gjennom Utviklingsprosjekter i Nordland er 27,7 mill. kr fordelt på fire innsatsområder:

- Kompetanse. 17 kompetanseprosjekter (totalt 8,7 mill. kr) er fordelt på områdene: helhetlig kompetansesatsing, et tilgjengelig og fleksibelt utdanningstilbud og kunnskapsbasert fornying og utvikling.
- Innovasjon og nyskaping. Innsats innen det fylkesdekkende nettverket av næringshager, kunnskaps- og forskningsparker, inkubatorer og innovasjonsforum Nordland. Totalt er det 18 innovasjonsprosjekter fordelt på kunnskapsbasert næringsutvikling, reiseliv, landbruk, mineralske ressurser, fiskeri og havbruk, energi, prosessindustri og olje og gass.
- Regionbygging. 43 prosjekter fordelt på programsatsingene kommunalplansatsing, miljø, folkehelse, nordlands identitet, internasjonalisering, nordlands samiske befolkning, levende småsamfunn, kjønn og livsfaser, stedsutvikling og arealbruk.
- Infrastruktur. Arbeidet med «North East West Transport Corridor» har stått sentralt. I tillegg har det vært jobbet med nye transportveier av sjømat til Europa og Østen, samt transportveier for eksportering av industriprodukter. Næringslivets transportbehov står i fokus i arbeidet med infrastruktur.

Sammenlignet med 2005 ser vi en positiv trend med hensyn til at prosjektene har bidratt til å opprettholde/styrke etablert nye arbeidsplasser. Også markedsføring/synliggjøring, styrket konkurranseevne og verdiskaping i næringslivet viser en positiv utvikling.

Partnerskap og samarbeid

Nordland fylkeskommune har utviklet partnerskapsavtaler med regionrådene, de største bykommunene, Innovasjon Norge Nordland, Norges forskningsråd, Fylkesmannen i Nordland, SIVA, Statskog og Elkem Sørfold. I tillegg er det inngått avtale mellom Partnerskap Nordland og høyskolene i Bodø, Narvik og Nesna.

En evaluering av partnerskapsavtalene med regionrådene og bykommunene viser positiv tilbakemelding ved at avtalene sikrer kontinuitet og forutsigbarhet i samarbeidet og legger til rette for økt strategisk bevissthet.

Nord-Trøndelag

Utfordringer, mål og strategier

Fylkestingene i Trøndelag/Trondheim bystyre har vedtatt seks satsingsområder for 2005-2007. Utfordringene som legger grunnlag for disse satsingene presenteres på hvert av områdene.

1. En kraftig satsing på verdiskaping og innovasjon

Næringslivet står overfor sterke krav til omstilling og nyskaping. Tradisjonelle næringer som industri og landbruk er viktige drivere til innovasjon, og ungdoms kreativitet og satsingslyst er en sentral faktor. Det er en utfordring å bidra til at fylkets næringsliv får en sterkere internasjonal orientering, ikke minst innen reiseliv.

2. En samordnet forsknings- og utdanningspolitikk

Nordtrøndersk næringsliv, særlig små bedrifter har svake tradisjoner for å bruke FoU når nye produkter og prosesser skal utvikles. Viktige utfordringer for tiltaksarbeidet er derfor bl.a. å understøtte utviklingen av attraktive og konkurransedyktige kunnskapsmiljø, å styrke samarbeid mellom kunnskapsmiljøene, bidra til å finansiere FoU-prosjekter og fokusere på internasjonal aktivitet gjennom hele skoleløpet.

3. Trøndersk mat – et fortrinn som skal utnyttes bedre

Fylkets avhengighet av primærnæringer gir både utfordringer og muligheter. Kystområdene er blant de beste i verden for havbruk og vårt landbruk er i fremste rekke på landsbasis. For fiskeriene er endringer i flåtestrukturen i Trøndelag sårbart med hensyn til å sikre leveranser av råstoff til mottaks-/foredlingsindustrien. Skjæringspunktet mellom

disse naturbaserte næringene og utmarkas kvaliteter er også grunnlaget for opplevelsesnæring og ny verdiskaping. En særlig utfordring i markedssammenheng er å bruke den trøndersk kulturen som «innpakning» i denne satsingen.

4. Ei framtidretta energisatsing

Midt-Norge har i åra framover store utfordringer med å sikre regionen tilstrekkelig tilgang på energi. Arbeidet med å få lagt en gassrørledning inn Trondheimsfjorden er en prioritert oppgave for et samlet Trøndelag og samtidig en forutsetning for å realisere kraftvarmeverket på Skogn. Andre viktige utviklingsområder er vindkraft og prosjekter knyttet til bioenergi/småskala vannkraftenergi.

5. Ei behovsretta utbygging av infrastruktur

I et distriktsfylke som Nord-Trøndelag er infrastruktur som bredbånd, veger, jernbane, havner, flyplasser og gode kollektive tilbud avgjørende faktorer for å sikre et robust og konkurransedyktig næringsliv. Kulturell infrastruktur knyttet til fysiske og nettverksmessige tiltak er også viktig.

6. Trøndelag skal være et godt sted å leve og bo

Det er nedgang i folketallet i de typiske distriktskommunene, men også flere av de større byene har lav vekst eller stagnasjon. Næringsmessige satsinger er en nødvendig, men ikke tilstrekkelig betingelse for å opprettholde en noenlunde stabil befolkningsutvikling. Å skape trivelige byer/tettsteder med tilgang på tilrettelagt kulturell infrastruktur, mulighet for å utøve kulturell aktivitet og delta i kunstneriske opplevelser og fritidstilbud er her viktige utfordringer.

Virkemiddelbruk i 2006

Nord-Trøndelag fylkeskommune hadde en ramme på 92,7 mill. kr i 2006. Felles fylkesplan for Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Trondheim kommune er det politiske grunnlaget for Regionalt utviklingsprogram for Nord-Trøndelag hvor virkemidlene fra Kommunal- og regionaldepartementet inngår.

44,5 mill. kr ble fordelt til bedriftsrettede tiltak i regi av Innovasjon Norge i 2006. Dette skulle brukes til tilskudd, tapsfond på risikolån og etablererstipend.

10,7 mill. kr ble fordelt til kommunale/regionale fond. Alle kommunene var med i ordningen, unntatt Verdal som fikk omstillingsmidler. De fleste kommunene samarbeider gjennom regionale fond.

Det ble bevilget på 3 mill. kr til Landsdelsutvalget for Nord-Norge og Nord-Trøndelag.

1 mill. kr ble bevilget til delfinansiering av Interreg.

De resterende 33,5 mill. kr ble forvaltet av fylkeskommunen i samarbeid med regional og kommunale aktører. Midlene ble fordelt på en rekke tiltak for regional utvikling:

Fylkeskommunen har støttet tre omstillingsprosjekter i 2006: Verdal (6,5 mill. kr), Nærøy (kr 600 000) samt FRONT (kr 600 000) der kommunene Flatanger og Namdalseid deltar fra Nord-Trøndelag og Osen og Roan fra Sør-Trøndelag.

Målgruppene unge og kvinner er spesielt prioritert. Til tross for dette er andelen av midlene rettet mot målgruppene gått ned i 2006 i forhold til i 2005. Andel til unge er gått ned fra 26,5 pst. til 28,4 pst. mens andelen til kvinner har hatt en nedgang fra 23,3 pst. til 16,5 pst. Deler av midlene som inngår i disse prosentene er både unge- og kvinneorienterte.

En stor del av de øvrige midlene er brukt på tiltak knyttet til å bygge opp en fylkesdekkende infrastruktur for å lette tilgangen på kompetanse til næringslivet og bidra til innovasjon og entreprenørskap. De tyngste satsingene her har vært på næringshager, kunnskapspark og etablering av inkubatormiljø i tilknytning til disse. Det er lagt vekt på tiltak for å lette flyten av kompetanse fra regionens universitet-, høyskole- og forskningsmiljø til næringslivet. Konkret nevnes arbeidet med å utvikle regionale innovasjonsstrategier (RIS) som også er grunnlaget for regionens søknad om VRI-midler (virkemidler for regional FoU og innovasjon). Betydelige virkemidler er brukt på satsinger knyttet til mat.

Et annet viktig område er satsingene knyttet til fysisk tilrettelegging. Eksempler på dette er idrettsanlegg, stedsutviklingsprosjekter og digital infrastruktur. Et viktig prosjekt er tilrettelegging av området for etablering av Nærøysund maritime næringspark – et prosjekt som forventes å gi en betydelig næringsvekst i Ytre Namdal. Andre betydningsfulle satsinger er profilering av fylket og regionen.

Partnerskap og samarbeid

Det er etablert et regionalt partnerskap knytta til arbeidet med Regionalt utviklingsprogram for Nord-Trøndelag. I partnerskapet som ledes av fylkeskommunen deltar Innovasjon Norge, fylkesmannens landbruksavdeling, NAV, Høgskolen i Nord-Trøndelag, SIVA, KS, Fiskeridirektoratet, NHO, LO og Nord-Trøndelag barne- og ungdomsråd. Partnerskapet er referansegruppe for arbeidet

med programmet og har samtidig viktige roller i gjennomføringen. Fylkeskommunen har 38 samarbeidsprosjekter med statlige regionale aktører.

Sør-Trøndelag

Utfordringer, mål og strategier

Hovedutfordringene for Sør-Trøndelag knyttet opp mot distriktsområdene er behov for flere arbeidsplasser, arbeidstakere, bosetting og bedre infrastruktur. Det har pågått omfattende prosesser fra 2006 for å avklare og utvikle et kystprogram i Sør-Trøndelag med mål om oppstart sommeren 2007. Sør-Trøndelag fylkeskommune og de involverte kommunene har vedtatt å videreføre Innlandsprogrammet i 2007-2010.

Virkemiddelbruk i 2006

Sør-Trøndelag fylkeskommune hadde en ramme på 74,2 mill. kr i 2006. Bruken av midlene er forankret i Felles fylkesplan for Trøndelag (2005-2008) og årlige samhandlingsprogram.

Innovasjon Norge ble bevilget 32 mill. kr i 2006. Det ble gitt føringer om at områder som design, opplevelsesnæringer, etablere og videreutvikle arenaer for innovasjon (NCE og næringsklynger) og entreprenørskap, samt programmer og prosjekter som Blilyst, FRONT, MedTech, Infrastruktur for innovasjon/Trøndernettet skal prioriteres. Dette er fulgt opp med betydelige midler. I tillegg forutsettes aktiv deltakelse i Innovasjonsteam Trøndelag, RIS Trøndelag og Interreg.

Det ble fordelt 8 mill. kr til kommunale næringsfond i 15 kommuner som hadde mindre enn kr 500 000 i konsesjonskraftfondsinntekter. Rapporter viser 80 nye bedrifter og 111 nye arbeidsplasser, og tilsagnene fordeler seg 60/40 mellom bedriftsrettet støtte og kommunal tilrettelegging.

For 2006 ble det bevilget 11,5 mill. kr som norske Interreg-midler til Nordens Grønne Belte under Intereg IIIA Sverige-Norge og deltakelse i det grenseregionale Norge-Sverige programmet under Interreg IVA.

De resterende 22,7 mill. kr ble forvaltet av fylkeskommunen i samarbeid med regional og kommunale aktører. Midlene ble fordelt på en rekke tiltak for regional utvikling:

9,5 mill. kr ble fordelt til Innlandsprogrammet som har følgende fem innsatsområder:

- Matlyst: Det ble holdt kurs i økonomi for mjølke- og lammeproduksjon og på Blilyst-torg på Trøndersk matfestival presenterte 27 produsenter matmangfoldet i regionen.

- Arbeidsløst: Næringshagene i Røros, Rennebu og Oppdal har hatt god utvikling og næringshagen i Røros er blitt en SIVA-næringshage.
- Læreløst: Har ført til oppstart av studier på alle steder i fylket med unntak av Rennebu og Holtålen. 10 lærere gjennomfører etterutdanning i entreprenørskap gjennom skaperløst.
- Skaperløst: Det ble gjennomført tre ulike kurs i entreprenørskap i samarbeid med Ungt entreprenørskap
- Boløst: Pilotprosjekt internasjonal tilflytting/ Nederlandsprosjektet har vært det viktigste tilflyttingsprosjektet gjennom Boløst i 2006, og ca. 45 nederlendere har flyttet til regionen.

Verdiskaping og innovasjon er et hovedområde i fylkesplanen, med tett samarbeid med Nord-Trøndelag fylkeskommune. 5,3 mill. kr ble fordelt til innsatsområdet. Av tiltak som ble prioritert nevnes Nasjonalt senter for pop og rock, Access Mid-Norway (Innflagging Trøndelag), eksportsatsing, regional innovasjonsstrategi Trøndelag og marin strategi for Trøndelag. Samtlige tiltak kan vise til framdrift og resultater gjennom året.

Målgruppene næringsliv og ungdom er prioriterte i felles internasjonal strategi for Trøndelag 2005-2008. Sentrale satsinger er bl.a. opprettelse av Access Mid-Norway med mål om å flagge inn internasjonal virksomhet til Trøndelag, videreføring av Trøndelags Europakontor i Brussel, videreføring av marint samarbeid med Galicia i Spania og Border Midland & Western i Irland, og deltakelse i Norge-Sverige programmet gjennom det europeiske territoriale samarbeidet (tidligere Interreg) 2007-2013.

Fylkeskommunen har etablert et prosjekt som ser på nytte og kostnader ved bruk av alternativer til diesel i busser og andre kjøretøy. Det stilles store forhåpninger til at dette vil bidra til å videreutvikle samarbeid mellom oljeselskap, næringsliv, FoU-miljøene og det offentlige, og bidra til å styrke regionens ringvirkninger av petroleumsvirksomheten. Det har også vært en økning i bruk av naturgass i industrien.

Innenfor kommunikasjon er visjonen at eTrøndelag skal bidra til at alle aspekter ved den digitale utviklingen blir forstått og utnyttet på en formålstjenlig og kreativ måte. I 2006 ble siste runde med strategiutviklingsprogrammet IKTABC gjennomført i de videregående skolene i Trøndelag. 23 av 25 vgs. i Sør-Trøndelag og 11 av 12 vgs. i Nord-Trøndelag har gjennomført programmet. Gjennom Høykom gjennomføres prosjektene Full bredde og Full bredde 2.0 med mål om bredbåndsutbygging i distriktskommuner. Trådløse Trondheim med trådløst nett i Midtby'n skal fungere som forsk-

ningsprosjekt for trådløs infrastruktur og tjenester, og gir trådløs tilgang til ansatte og elever ved NTNU, Trondheim kommune og Sør-Trøndelag fylkeskommune.

Partnerskap og samarbeid

Felles fylkesplan tar utgangspunkt i regionens og storbyens fortrinn, muligheter og utfordringer, og legger grunnlag for felles opptreden og samhandling. Iverksetting av tiltak og satsinger i programmet er avhengig av partnerskap med et stort antall aktører.

Møre og Romsdal

Utfordringer, mål og strategier

Møre og Romsdal er i en økonomisk oppgangskonjunktur med vekst, men det er usikkert om toppen er nådd. Økende internasjonalisering er en voksende utfordring for verftsindustrien framover til tross for god ordretilgang medio 2007. Reiselivsanalyse viser nedgang i omsetning og dårlig lønnsomhet. En ser likevel stor investeringslyst i denne næringen nå. Møre og Romsdal scorer lavt på undersøkelser av nyregistreringer av nyskaping og entreprenørskap. Nyskaping blant kvinner er i tillegg svært lav. Nye foretak i Møre og Romsdal har likevel høyere overlevelsesrate enn resten av landet, og andelen foretak som vokser er større i Møre og Romsdal enn i resten av landet. Utfordringene knyttet til økende underskudd på elektrisk kraft er store og alvorlige.

Virkemiddelbruk i 2006

Møre og Romsdal fylke hadde en ramme på 93,1 mill. kr i 2006. Virkemiddelbruken forankres i Regionalt utviklingsprogram 2005-2008 som legger grunnlag for årlige handlingsprogrammer med budsjett.

I 2006 fordelte fylkeskommunen 47,5 mill. kr til Innovasjon Norge.

Det ble fordelt 11,8 mill. kr til kommunale næringsfond. Flertallet av kommunene har strategiplan som grunnlag for bruk av midlene, og andre lokale midler til næringsutvikling. Ca. 62 pst. av midlene gikk til direkte bedriftsrettede tiltak målt i antall tilsagn.

De resterende 33,8 mill. kr ble forvaltet av fylkeskommunen i samarbeid med regional og kommunale aktører. Midlene ble fordelt på en rekke tiltak for regional utvikling:

Fylket har mål om å øke nyskapingstakt og omfang. Et eksempel på tiltak er hoppid.no som Møre og Romsdal fylke og Innovasjon Norge står bak. Dette er en programsatsing på entreprenørskap med mål om flere og bedre etableringer. Det er videre et mål å ha god tilgang på kompetent, risikovillig og tålmodig kapital. En ordning med såkornkapital er godkjent av ESA og såkornfondet på 150 mill. kr vil være operativt i 2007. Det er etablert et delprosjekt under det nasjonale programmet Norwegian Centres of Expertise (NCE) i Møre og Romsdal med utgangspunkt i den maritime klyngen.

Innenfor reiselivsutvikling er det mål om flere og bedre reiselivsprodukt, bedre tilgjengelighet, bedre lønnsomhet og høyere kunnskapsnivå. Et reiselivsprogram er opprettet med fokus på produktutvikling, sesongforlengelse og tilgjengelighet og direkte ruter med fly og båt. Innenfor energi er det mål å øke omfang av, og verdiskaping fra olje og gass i fylket, og det er etablert eget prosjekt på området.

Møre og Romsdal ønsker å utvikle attraktive lokalsamfunn, omstilling i utsatte kommuner, og medvirke til å utvikle godt fungerende regioner i forhold til livskvalitet og næringsutvikling. 15 kommuner drev tettstedsarbeid i samarbeid med fylket i 2006. Midler fra Tettstedsprogrammet er gitt til 6 av disse.

Partnerskap og samarbeid

Fylket samarbeider med Innovasjon Norge og SIVA om nasjonale program om kunnskapsmiljø, miljø for nyskaping, etablererutvikling og marin sektor. Det er mye samarbeid med regional stat på strategisk nivå. Det gjennomføres konkrete samarbeidsprosjekt med høgskolene, Møreforskning, Innovasjon Norge og Fiskeridirektoratet.

Sogn og Fjordane

Virkemiddelbruk i 2006

Sogn og Fjordane fylkeskommune hadde en ramme på 71,4 mill. kr i 2006. Bruken av midlene er forankret i fylkesplan for Sogn og Fjordane og Regionalt utviklingsprogram 2005-2008.

Det overordnede målet i fylkesplanen er å opprettholde folketall og bosettingsmønster. Totalt brukte fylkeskommunen 103,3 mill. kr til utvikling med finansiering fra egne driftsmidler, et fylkesplanfond og midler fra Kommunal- og regionaldepartementet.

41,9 mill. kr ble brukt på bedriftsrettede tiltak i regi av Innovasjon Norge. Av dette ble 34,9 mill. kr tatt av rammen fra Kommunal- og regionaldepartementet. Det er gitt tilskudd til bedrifter, påfyll av tapsfond i samband med utlån og etablererordninger. En del midlene går til etablererordninger spesielt rettet mot ungdom.

Av totalt 15,7 mill. kr som ble fordelt på kommunale næringsfond ble 8,7 mill. kr fordelt på 17 kommuner til kommunale næringsfond og 7 mill. kr gikk til omstilling. Prosjektet Kommunalt næringsutviklingsarbeid startet i 2006 med mål om å styrke kommunenes arbeid innen nærings- og lokal samfunnsutvikling. Spesielt er det fokus på at kommunene skal være førstelinjetjeneste i etablererarbeidet. Prosjektet tar bl.a. sikte på rettleiding overfor kommunene i bruk av kommunale næringsfond.

Interreg III C prosjektet ENABLE (bedriftsrettet teknologisk utviklingsprosjekt) har vært en satsing over flere år og et fundament for internasjonalisering i næringslivet. 0,5 mill. kr ble fordelt til ENABLE fra regionale utviklingsmidler. 14 bedrifter og institusjoner fra Sogn og Fjordane er med i 9 prosjekt, fylkeskommunen hadde internasjonalt lederansvar for komponent 3 Nettverk.

De resterende 20,8 mill. kr ble forvaltet av fylkeskommunene i samarbeid med regionale og kommunale aktører. Midlene ble fordelt på en rekke tiltak for regional utvikling.

Midler til omstillingsarbeid gikk til bl.a. Flora, Høyanger, Årdal, Vågsøy og Selje som har omstillingsstatus gitt av fylkeskommunen. Erfaringene viser at omstillingsarbeidet går bra, og særlig Årdal og Høyanger kan vise til resultater i form av nyetableringer og nye arbeidsplasser. Bremanger kommune fikk bevilget kr 400 000 til et prosjekt for å legge til rette for Elkem Solars etablering av fabrikk i Svelgen.

Miljøhensyn er vurdert som positive element innen prosjektet reiseliv/geoturisme og bedrifts-samarbeid (VS2010) i regi av Vestlandsforskning og innen aktivitetsområdet foredling av mineralressurser, binding av CO2 og utnyttning av anortositt der det totalt ble bevilget 1,2 mill. kr til Utviklings-selskapet Lutelandet og Institutt for energiteknikk.

Kvinneinkubatoren HULDRA skal legge til rette for at kvinner kan bo og arbeide i Sogn og Fjordane ved å stimulere kvinner til å etablere egne selskap og ivareta dem ved hjelp av et støtteapparat. Målet er 10 nye bedrifter etablert av kvinner i Sogn og Fjordane hvert år.

Innenfor reiseliv inngikk fylkeskommunen ny avtale med Fjord Norge om internasjonal markedsføring av Sogn og Fjordane som reisemål, og det ble satt i gang et arbeid som skal føre til flerårige

avtaler med destinasjonsselskapene i fylket. Reiselivet kan vise til gode resultat i 2006. Innenfor fiskeri og havbruk ble det bevilget midler til kunnskapsfremmende tiltak bl.a. til forskingsprosjekt knyttet til torskeoppdrett og blåskjellnæringen. Næringshagesatsingen viser i følge en evaluering å ha hatt en positiv utvikling, og hadde i 2006 74 bedrifter og 215 ansatte.

Det er etablert en tilskuddsordning for å stimulere kommunene til å kvalitetssikre planlegging i strandsonen utenfor sentrumsområdene. Innen tettstedsutvikling er det bl.a. bevilget midler til opparbeiding, tettstedsforming og opprusting av bl.a. skole- og bussholdeplass, park og offentlig friområde.

Partnerskap og samarbeid

Fylkesplanen samordner utviklingsinnsatsen i fylket, og er utarbeidet av fylkeskommunen i samarbeid med bl.a. kommunene, næringslivet og Innovasjon Norge. Reelt samarbeid med partnerskapet blir vektlagt og partnerskapet er godt representert bl.a. i programstyrene.

Hordaland

Utfordringer, mål og strategier

Fylkesplanen har som hovedmål at Hordaland skal være blant de mest innovative regionene i Europa i næringer der fylket har særlige fortrinn – med vekt på lønnsomhet, internasjonal konkurransekraft og evne til omstilling.

Energisektoren har tre satsingsfelt knyttet til offshorerelatert virksomhet, økt bruk av gass og bedre utnytting av vannkraft. Økt innovasjon og internasjonalisering gjennom samspill og kompetansetiltak er en hovedutfordring. Fiskeri- og havbruksnæringen utgjør en viktig del av sysselsettings- og verdiskapingsgrunnlaget langs kysten. Vekst og utvikling må baseres på ressurs- og kompetansemessige fortrinn og innovasjon og markedstilpasset produksjon. Den internasjonale konkurransen er en hovedutfordring i maritim sektor. Hele miljøet, spesielt det tunge utstyrsmiljøet, bør bli mer innovativt og internasjonalt konkurranse-dyktig.

Innenfor reiseliv har Hordaland konkurransefordeler relatert til hav, fjord, fjell, kulturlandskap og det urbane. Kontrastene mellom årstidene styrker Hordaland som reisemål. En utfordring er å videreutvikle og skape nye reiselivsprodukt som tar ut vekstpotensialet på et økende, internasjonalt marked. Hordaland har sterke FoU- og nærings-

miljø som representerer et stort potensial for økt etablering av nye, kunnskapsbaserte bedrifter nasjonalt og internasjonalt. Det er en utfordring å gjøre kunnskapen relevant og nyttig for næringslivet. For å stimulere til verdiskaping i Hordaland må lokalsamfunnene i fylket gjøres mer attraktive med tanke på bosetting og trivsel for bedrifter og tilreisende.

17 av kommunene i Hordaland hadde nedgang i folketallet i 2005, og flere av disse har hatt langvarig nedgang i folketall og sysselsetting. Verst er situasjonen i indre Hardanger. I 2006 har midler vært brukt til utredning av ulike tiltak i Hardanger.

Virkemiddelbruk i 2006

Hordaland fylkeskommune hadde en ramme på 50,6 mill. kr i 2006. Bruken av midlene er forankret i fylkesplan for Hordaland 2005-2008:

- Innovasjon Norge fikk tildelt 30,2 mill. kr fra Hordaland fylkeskommune i 2006.
- En ramme på 6,1 mill. kr ble bevilget til næringsfond i kommuner og regionråd
- De resterende 14,3 mill. kr ble forvaltet av fylkeskommunen i samarbeid med regional og kommunale aktører. Midlene ble fordelt på en rekke tiltak for regional utvikling

Lokalsamfunn og reiseliv (i kombinasjon)

Bønder i Byd'n - Matfestivalen i Bergen 2006

Småskala matvareproduksjon knyttet til lokale råvarer og lokale mattradisjoner er ferd med å bli en solid tilleggsnæring i landbruket i Sogn og Fjordane og Hordaland. For disse virksomhetene er Bønder i Byd'n et viktig tiltak for å gjøre produktene sine bedre kjent i markedet, nå nye kundegrupper og teste ut nye produkt. Totalbudsjettet var på 1 mill. kr, derav kr 150 000 fra Kommunal- og regionaldepartementet. En evaluering viser at den samlede omsetningen under de tre festivaldagene var mellom 3 og 4 mill. kr. I alt var 89 bedrifter og organisasjoner med som utstillere og festivalen hadde anslagsvis 60 000 besøkende.

Kompetanse

Teknologinja - Sotra vgs.

God teknologisk kompetanse er en utfordring i fylket. Målet med prosjektet er at elever i videregående utdanning får spesifikk kompetanse innen teknologi og naturfaglig og grunnleggende kunnskap innen mekaniske fag og elektrofag. Målgruppa er ungdom i hele fylket. Totalbudsjettet for prosjektet er 1,6 mill. kr, hvor andelen fra Kommunal- og regionaldepartementet utgjør kr 400 000.

Marin

Kompetanseutvikling i blåskjellnæringa - biomasseregistrering, kvalitet og logistikk

Bakgrunnen er behov for leveranser på tvers av regioner og bedre kommunikasjon mellom motaksanlegg og produsenter (målgrupper). Det er også et ønske om standardiserte mål på kvalitet og biomasse. Prosjektet har som mål å etablere standardiserte metoder for prøvetaking, måling av skjell og innmat og enhetlig presentasjon av kvalitetsdata og tolking av disse. Agderfylkene, Trøndelagsfylkene, Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane fylkeskommune deltar sammen med næringen. Totalbudsjettet for prosjektet i Hordaland er 1,8 mill. kr, hvor andelen fra Kommunal- og regionaldepartementet utgjør kr 324 750. Prosjektet har vært vellykket og har bidratt til å øke samarbeidet mellom næring, forskning og forvaltning. Viktige felles nasjonale problemstillinger for å få en lønnsom blåskjellnæring har kommet i fokus.

Partnerskap og samarbeid

Gjennom samarbeid i regionen kan virkemidler og utviklingsarbeid målrettes slik at det tjener utviklingen i fylket. Regionalt utviklingsprogram utarbeides i tett samarbeid mellom deltakerne i Regionalt Næringsforum, og etter dialog med kommuner, regionråd og representanter for næringslivet. Medlemmer i Regionalt Næringsforum er Hordaland fylkeskommune, Innovasjon Norge, Fylkesmannen i Hordaland, LO Hordaland, NHO Hordaland, Universitetet i Bergen, Aetat, Fiskeridirektoratet region Vest, Norges forskningsråd, Bergen kommune, Kommunenes Sentralforbund og to representanter fra Fylkesutvalget.

Rogaland

Utfordringer, mål og strategier

Hovedstrategiene i Rogaland fylkesplan er konkurransevne, kvalitet, kompetanse og kommunikasjon. I Regionalt utviklingsprogram 2006 har Rogaland seks satsingsområder innen konkurransevne, med konkrete strategier innenfor hver av disse.

Innenfor nyskaping er det i 2006 satt fokus på bl.a. arbeid for økt samspill mellom næringsliv, FOU og det offentlige, arbeid for internasjonalisering av fylkets næringsliv, å øke tilgangen til risikovillig kapital, utvikle kapitalnæringen og kompetanseheving.

I forhold til energi arbeider Rogaland for bygging av gasskraftverk i nord- og sørfylket, lokalisering av vind- og bølgekraftanlegg basert på regionale helhetsvurderinger og planer, utvikling av små vannkraftverk og opprusting av eksisterende vannkraftverk som ikke gir vesentlige ulemper.

Innen satsingsområdet maritim har Rogaland prioritert etablering av «Norwegian Centre of Expertise,» Petro-maritimt fyrårn, rekruttering til maritime næringer og utvikling av kompetanse, FoU og teknologi for denne næringsklyngen.

På satsingsområdet mat ble etablering av «Måltidets hus» prioritert som et nasjonalt og internasjonalt matfaglig knutepunkt, og har mål om etablering av Norwegian Centre of Expertise. Effektivisering og innovasjon skal føre til merkevarebygging for lokale produkter og bedring av konkurranseposisjonen for landbruket.

Innenfor reiseliv prioriteres bl.a. bedre turistinformasjoner og vertskap, cruiseprosjekt og julebyen Egersund. Rogaland satser videre på kulturbasert næringsutvikling med utvikling av et tilpasset virkemiddelapparat og utvikling av næringsklynger.

Virkemiddelbruk i 2006

Rogaland fylkeskommune hadde en ramme på 22,4 mill. kr i 2006. Bruken av midlene er forankret i fylkesplan for Rogaland 2006-2009 og det Regionale utviklingsprogrammet for 2006. Fylkesplanen er overordnet dokument for mål og strategier, og det regionale utviklingsprogrammet er den konkrete handlingsplanen som skal realisere fylkesplanens ambisjoner.

Av Rogalands bevilgning er Innovasjon Norge tilført 13 mill. kr til etablererstipend og bedriftsrettede satsinger. Det forutsettes at Innovasjon Norge har særlig oppmerksomhet omkring tiltak i kommuner i Ryfylke med stagnasjon eller nedgang i befolkningen, og at økonomiske virkemidler prioriteres i tråd med utfordringer i skjellnæringen.

3,6 mill. kr er fordelt til kommunal næringsfond. Kommunale næringsfond målrettes mest mulig til gjennomføring av overordnet planverk, fylkesplan, regionale utviklingsprogram og eventuelle næringsplaner. Kommunene er anmodet om å prioritere regionale samarbeidsprosjekter.

Fylkeskommunens egen andel på 5,8 mill. kr er fordelt med 2 mill. kr knyttet til nyskapingssatsingen, Verdiskaping VS2010 og Utviklingskoalisjonen Hordaland/Rogaland. Resten av midlene er fordelt til en rekke mindre prosjekter innenfor matsatsing, reiseliv og kulturbasert næringsutvikling.

Vest-Agder

Utfordringer, mål og strategier

Vest-Agder har fortsatt en positiv befolkningsutvikling med ca. 1 pst. vekst. Ledigheten har gått ned, men ligger noe over landssnittet. Ved slutten av året gjorde knappheten på kvalifisert arbeidskraft seg stadig sterkere gjeldende. Landsdelen har mye internasjonalt rettet industri- og maritime ingeniørbedrifter. Sørlandet merker globaliseringen og internasjonal arbeidsdeling på flere områder og i tiltagende takt. Utfordringene er å prioritere strategier og tiltak, som imøtekommer behov for nyskaping og omstilling, for å bedre konkurransekraften. Det er utfordringer med å ta ut vekstpotensialet innen reiselivet og å utnytte lokale fortrinn og ressurser, med tanke på å videreutvikle/utvikle småsamfunn.

Som del av fylkesplanens overordnede strategi har Vest-Agder mål om å bidra til lønnsom vekst og nye arbeidsplasser i hele fylket. Fylkeskommunen hadde seks strategiske satsingsområder i 2006:

- kompetansebygging og utvikling av forskningsmiljøer
- nyskaping, etablering/knoppskyting/omstilling
- kommunikasjon, som omfatter samferdsel og IKT
- internasjonalisering, AgderLink
- utnyttelse av lokale fortrinn/ressurser, utvikling av småsamfunn og infrastruktur
- kultur- og naturbaserte produktmuligheter og opplevelsestilbud

Virkemiddelbruk i 2006

Vest-Agder fylkeskommune hadde en ramme på 16,4 mill. kr i 2006.

I tillegg disponeres det 4,5 mill. kr av fylkeskommunenes egne midler og om lag 102,5 mill. kr i form av partnerskapsmedvirkning.

Innovasjon Norge har i 2006 forvaltet en ramme på 5 mill. kr hvor 2,8 mill. kr. ble brukt til etablererstipend og 2,2 mill. kr. til distriktsutviklingstilskudd. 44 pst. av stipendiatene var kvinner og 44 pst.

Av de 11,4 mill. kr fylkeskommunen selv forvalter knyttes det mest til nyskaping. Fylkeskommunen rapporterer om omfattende arbeid gjennom fylkets næringshager og kunnskapsparke, bl.a. gjennom arbeid for å sikre økonomi for virksomhet, kurs og seminarer for bedrifter, markedsbearbeiding og tilrettelegging for ny virksomhet. Innenfor arbeidet med ungt entreprenørskap er antall bedrifter økt fra fire i 2000 til 132 i 2006,

mens antall elever har økt fra 18 til 785 i samme tidsrom.

Partnerskap og samarbeid

Sentrale finansielle partnere i prosjekter/tiltak har vært kommuner, Aust-Agder fylkeskommune, Innovasjon Norge Agder, - Baltikum og Norden, SIVA, Norges Forskningsråd, Fylkesmannens landbruksavdeling, næringslivet og regioner. I tillegg har NAV, NHO og LO deltatt med kompetanse og delfinansiering i prosjekter/tiltak sammen med fylkeskommunen. Høgskolen i Agder har økt andelene sine inn i fellesprosjekter/-tiltak fra egne budsjetter. Til en viss grad gjelder dette også Agderforskning og Sørlandets Teknologisenter ved egeninnsats.

Aust-Agder

Utfordringer, mål og strategier

Fylkesplan 2004-2007, fylkesplanens handlingsprogram og nasjonale føringer er lagt til grunn for bruken av de næringspolitiske virkemidlene i 2006. Det regionale partnerskapet involveres i prosessen med utarbeidelsen. Fylkesplanens hovedmål er å videreutvikle Aust-Agder til å være et robust og godt fylke å leve, bo og arbeide i gjennom å:

- utvikle et bærekraftig samfunn også for kommende generasjoner
- utvikle fylket slik at det bidrar til en positiv utvikling i alle regioner
- utvikle et nyskapende næringsliv

Mål for arbeidet med næringsutvikling er økt verdiskaping ved å stimulere til nyetableringer og iverksettelse av tiltak som kan bidra til videreutvikling og styrking av eksisterende næringsliv, og å samarbeide tett og aktivt med de ulike aktører som bidrar til næringsutvikling i fylket. Bredbånd til alle deler av fylket er en tung satsing fremover og er et samarbeid mellom Agderfylkene. Stedsutvikling i distriktskommuner ble i 2006 startet opp i flere kommuner i Aust-Agder.

Virkemiddelbruk i 2006

Aust-Agder fylkeskommune hadde en ramme på 17,9 mill. kr i 2006. Av dette ble 7 mill. kr tildelt Innovasjon Norge avdeling Agder, 2,3 mill. kr til regionale næringsfond, 6 mill. kr til omstillingsarbeidet på Evje og 2,6 mill. kr ble forvaltet av fylkeskommunen. I tillegg benyttet fylkeskommunen 19 mill. kr til næringsutvikling fra konsesjonskraftinn-

tekter, slik at det til sammen ble benyttet 37 mill. kr til næringsformål i 2006.

Innenfor rammen av 2,6 mill. kr som fylkeskommunen forvaltet ble felles reiselivssatsing prioritert med andel for distriktskommuners deltakelse og samarbeid om bl.a. felles markedsføring og tilrettelegging på tvers av begge Agderfylkene. Her inngikk aktiviteter innen kompetanseheving, destinasjonsutvikling, felles handlingsprogram og innovativ fjellturisme.

Av 52 søkere fikk 29 innvilget etablererstipend i 2006, herav 19 kvinner. Dette gir en kvinneandel på 65,5 pst. av antall bevilgede stipend. Av bevilget beløp har 62,3 pst. gått til kvinner.

Partnerskap og samarbeid

Fylkeskommunen utfordrer kommunene hvert år til å komme med innspill på aktuelle føringer/prioriteringer. Samarbeidet gjennom regionale næringsteam har vist seg å være en god arena for samarbeid om utviklingsarbeid. Det er også viktig med gode partnerskap med andre aktører på fylkesnivå, til forskning og høgskole, til nasjonale aktører, noen internasjonale aktører og selvsagt kontakten man har med næringslivet via bransjeforeninger/samarbeidsfora etc.

Telemark

Utfordringer, mål og strategier

Fylkesplanen følges opp med årlige handlingsprogram hvor midlene fordeles på satsingsområdene. Hovedutfordringene for Telemark er knyttet til svak befolknings- og næringsutvikling. I 2006 har det vært en gledelig høy nyskappingsaktivitet og optimisme etter nedlegging av industrivirkshetene til Hydro og Norske Skog i Grenland. Men det er fortsatt en utfordring å få til mer nyskaping, særlig i distriktene. Arbeidsledigheten er på et historisk lavt nivå og det er mangel på arbeidskraft på en rekke fagområder over hele fylket. Til tross for dette er befolkningsutviklingen fortsatt blant de svakeste i landet, både i byene og i distriktene.

I 2006 ble innsatsen på fylkesplanens fire satsingsområdene opprettholdt:

- infrastruktur
- kompetanse
- næringsutvikling/det gode bosted
- kultur og identitet

Telemark hadde ingen områder med omstillingsstatus i 2006, men hadde særlig fokus på Kragerø

på grunn av høy arbeidsledighet og svak befolknings- og næringsutvikling.

Telemark fylkeskommune satser omfattende på potensielle og aktuelle etablerere ved å stimulere til entreprenørskap på alle utdanningsnivå og å veilede de som vurderer å starte bedrift og å støtte faktiske etablerere. I 2006 har det vært et særlig fokus på etablering av kulturbaserte næringer.

Virkemiddelbruk i 2006

Telemark fylkeskommune hadde en ramme på 43,1 mill. kr i 2006. Bruken av midlene er forankret i fylkesplanen for Rogaland 2004-2007 og i fylkesplanens handlingsprogram.

I forhold til næringsutvikling ga fylkeskommunen tilsagn for 32 mill. kr. 20 mill. kr ble overført til Innovasjon Norge Telemark. Innovasjon Norge har gitt tilsagn for 27 mill. kr, inkl. tapsfondsavsetning, 21 mill. kr til bedriftsstøtte i distriktene og 6 mill. kr til etablererstipender. Det er bl.a. gitt støtte til etablering av kulturvirksomheter og tiltak som vil gi arbeidsmuligheter og inntekter for kulturarbeidere og kunstnere.

Fylkeskommunens føringer til Innovasjon Norge gjaldt innsats for å stimulere entreprenørskap og nyetablering, satsing på små og mellomstore bedrifter med internasjonale vekstambisjoner, deltakelse i Arenaprojektene Innovativ Fjellturisme og MiljøEnergi, landbruk med fokus på alternative bygdenæringer og mat, Verdskapingsprogrammet for tre, bioenergi og utvikling av et Norwegian Centre of Expertise. I tillegg ga fylkeskommunen spesielle føringer om at Innovasjon Norge Telemark skulle:

- ha ansvar for veiledning og oppfølging av etablerere gjennom fem lokale etablererkontorer
- utvikle kulturbaserte næringer ved hjelp av etablererstipendet
- følge opp reiselivsstrategien for Telemark på bedriftsnivå
- ha et særlig fokus på Kragerø
- bidra til de bedriftsrettede oppgavene i Regionsamarbeidet BTV (Buskerud, Telemark og Vestfold)

5 mill. kr ble forvaltet gjennom Regionsamarbeidet Buskerud Telemark Vestfold (BTV) i samsvar med BTV-rådets næringsstrategi med hovedsatsingsområdene industri og energiutvikling, norsk gass, innovasjon og nyskaping, internasjonalisering, samt regionen som nasjonalt og internasjonalt reisemål.

Fylkeskommunen forvaltet selv i samarbeid med kommunale og regionale aktører om lag 18

mill. kr. Midlene ble fordelt på en rekke tiltak for regional utvikling:

I 2006 har det vært et særlig fokus på etablering av kulturbaserte næringer. Ellers er «unge voksne» en viktig gruppe, med tanke på befolkningsutvikling, økt kompetansenivå og nyskaping. Av totalt 79 tilsagn, er 21 spesielt relevante for ungdom.

I en rekke prosjekter kobles stedsutvikling til kulturelle aktiviteter, for å gjøre stedene mer attraktive for bosetting og næringsutvikling. Innenfor kultur og identitet er det gitt tilsagn til festivaler, historiske spel og Sogelandet, en felles utviklings- og markedsføringsenhet som er under utprøving.

Fylkeskommunen støttet sammen med Innovasjon Norge, fylkesmannen og Vest-Telemarkrådet gjennomføringen av Cowparade Telemark og arbeidet med å gjeninnføre Telemarkskua som en produktiv storferase, både for å profilere distrikts-Telemark og å styrke næringsgrunnlaget i distriktene.

Flere steder er det gjennomført gründercamp, der elever tok tak i lokale problemstillinger og presenterte sine innspill for lokalpolitikere. Det er satt i gang et prosjekt for å få bedre karriereveiledning til elever og voksne.

Partnerskap og samarbeid

Det årlige handlingsprogrammet blir utarbeidet i nært samarbeid med det regionale partnerskapet som består av fylkeskommunens hovedutvalg, politiske representanter fra regionene, relevante statlige etater og interesseorganisasjoner. I 2006 gjennomførte fylkeskommunen dessuten to politiske dialogmøter med hver av de fire kommuneregionene, der en bl.a. drøftet prioriteringer i handlingsprogrammet.

Vestfold

Utfordringer, mål og strategier

Vestfold preges av et vanskelig arbeidsmarked med underskudd på arbeidsplasser og omfattende utpendling. Ledigheten har over mange år ligget på eller over landsgjennomsnittet. Uføreandelen, særlig for yngre, har i all hovedsak ligget klart over landsgjennomsnittet. Dynamikken i næringslivet er svakere enn ønskelig for å bøte på dette. Det er behov for særlig innsats i sektorer som elektronikk og mikrosystemteknologi, naturgassrelatert virksomhet, engineering, reiseliv og næringsmiddelindustri.

Et overordnet mål i den regionale utviklingsstrategien for Vestfold 2006-2009 er at Vestfold skal være del av en bærekraftig vinnerregion i den globale økonomien. Det satses på fire hovedstrategier:

- bedre balanse i arbeidsmarkedet
- bevare natur- og miljøkvaliteter som grunnlag for bosetting, identitet, rekreasjon, attraksjon og næringsutvikling
- bedre folkehelse gjennom et styrket velfredsgrunnlag og jevnere sosial fordeling
- lykkes med å bli en del av en bærekraftig vinnerregion

Virkemiddelbruk i 2006

Vestfold fylkeskommune hadde en ramme på 5,6 mill. kr i 2006. Bruken av midlene er forankret i den regionale utviklingsstrategien for Vestfold 2006-2009, med status som fylkesplan for Vestfold.

Alle partnerne i SNP Vestfold (et bredt partnerskapsforum) samt frivillige organisasjoner kan søke om midler innenfor rammene. Ordinær finansieringsgrad er 50 pst. Det er gitt 10 tilsagn i 2006.

Det er bevilget 2 mill. kr til etablererstipender forvaltet gjennom Innovasjon Norge. Føringer for midlene er at prosjekter skal ha innovasjonshøyde og internasjonalt potensiale.

3,6 mill. kr disponeres av fylkeskommunen som i samarbeid med det regionale partnerskapet foretar prioriteringer. Gjennom den regionale utviklingsstrategien er det satt spesielt fokus på kompetansebasert, internasjonalt konkurransedyktig virksomhet, ut fra fylkets omstillingsutfordringer.

Våren 2006 fikk Høgskolen i Vestfold i nært samarbeid med mikroteknologiindustrien i fylket status som ekspertsenter under det nasjonale programmet Norwegian Centre of Expertise (NCE). Arbeidet er organisert som et stort, felles prosjekt for forskning og industriutvikling, kalt NCE Microsystems. Prosjektet har så langt vært en suksess. Det har mobilisert industrien til samarbeid og ny innovasjon, med forskningsmiljøet på Høgskolen i Vestfold som en attraktiv partner. En ny bedrift, Ignis Display, er grunnlagt som følge av det arbeidet som er utført. Industrien har gått inn med over 6,5 mill. kr for 2006 i prosjekter hvor partene i NCE samarbeider. Det er skrevet enda flere samarbeidsavtaler, hvor industriandelen i løpet av 3 år vil overstige 10 mill. kr.

I forhold til infrastruktur arbeides det med en helhetsplan for utviklingen av Sandefjord Lufthavn Torp. Det er utarbeidet en «Plattform Vestfold» med sikte på en kraftig forbedring av Vestfoldbanen innen 2012.

Partnerskap og samarbeid

Det har gjennom 2005 og 2006 vært en betydelig utvikling i det næringspolitiske partnerskapet. Styringsgruppa for Verdiskaping Vestfold tok etter anmodning fra Fylkestinget rollen som styringsgruppe for arbeidet med regional utviklingsstrategi for Vestfold 2006-2009, med status som fylkesplan for Vestfold. Partnerskapet har videre i stadig økende grad vist sin styrke og funksjon ved å sette viktige saker på dagsorden gjennom prioritering av distriktpolitiske midler til prosjekter som Helhetsplan for Torp og Jernbaneutbygging.

Buskerud

Utfordringer, mål og strategier

Sammen med det regionale partnerskapet prioriterer Buskerud fylkeskommune ressursinnsatsen og bruk av midlene i tråd med politiske mål, vedtatt i fylkesplan for Buskerud 2005-2008. Fylkesplanens overordnede mål er:

- Utvikle sterke sentra i Buskerud i samarbeid med Oslo-området og BTV-området. Konsentrert satsing på bysamfunnene Drammen, Kongsberg og Hønefoss som likeverdige regionale sentra med utgangspunkt i byenes særlige fortrinn og utviklingsmuligheter.
- Forsterket satsing på øvre del av fylket knyttet til reiseliv og hyttebygging.
- Økt fokus på verdiskaping, kompetanseutvikling, innovasjon samt forsknings- og utviklingsarbeid.
- Tilrettelegging for kollektivtrafikk og økonomisk satsing på kollektive transportformer.

Fylket har også mindre, konkurransedyktige, teknologimiljøer i distriktene som bør videreutvikles og som representerer verdifulle, alternative arbeidsplasser.

Virkemiddelbruk i 2006

Buskerud fylkeskommune hadde en ramme på 20 mill. kr i 2006

Innovasjon Norge forvaltet 8 mill. kr som distriktsvirkemidler og etablererstipend.

Distriktsvirkemidlene utgjorde 5 mill. kr og ble fordelt på flerbedriftsprosjekter og reiselivsprosjekter. 39 pst. av prosjektene var kvinneprosjekter.

Det ble gitt 12 etablererstipend innenfor en ramme på 3 mill. kr til bl.a. veiledning og opplæring, etablererkurs og ungt entreprenørskap. Kvinneprosjekter utgjorde 34 pst. i kroner og 33 pst. i

antall. Ungdom (18-35 år) utgjorde 10 pst. i kroner og 8 pst. i antall. Større stipender til færre prosjekter med stor grad av nyskaping, stort lønnsomhetspotensial og internasjonalt potensial prioriteres.

Føringer til Innovasjon Norge gjelder bl.a. entreprenørskap i utdanning, utvikling av framtidrettede miljøer, samspill mellom næringsliv og utdanningsinstitusjoner.

1,9 mill. kr ble fordelt til kommunale næringsfond.

Resten av utviklingsmidlene, 10,2 mill. kr, ble forvaltet av fylkeskommunen i samarbeid med regionale og kommunale aktører.

Regionale utviklingsmidler er hovedsakelig brukt i de tre regionene Hallingdal, Midt-Buskerud, Kongsberg og Numedal. I Hallingdalsregionen er det satset på utvikling av reiselivsnæringen, natur-/kulturbasert næringsutvikling og rekruttering av kvalifisert arbeidskraft til næringslivet. I Midt-Buskerud er midler brukt til prosjekter for utvikling av infrastruktur, bredbånd og reiselivstiltak. I Kongsberg er det prioritert byutvikling og industriell tilrettelegging og i Numedalskommunene generell regional utvikling som motvirker fraflytting.

Med unntak av noen tiltak rettet mot barn og unge er det liten fokus på spesielle målgrupper i Buskerud.

Partnerskap og samarbeid

Buskerud fylkeskommune har partnerskapsavtaler med fem kommuneregioner i fylket og med Høgskolen i Buskerud.

Oppland (kap. 551, post 64)

Vi viser til postomtale av kap. 551, post 64 når det gjelder Oppland og forsøket Fritt fram. I 2006 deltok Nærings- og handelsdepartementet, Miljøverndepartementet, Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Landbruks- og matdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet i forsøket.

Utfordringer, mål og strategier

Oppland har et næringsliv preget av mange små- og mellomstore bedrifter (SMB), som har hatt en svakere næringsutvikling enn landet ellers siden begynnelsen på 1990-tallet. Dette skyldes bl.a. en næringsstruktur med tungt innslag av næringer med generell tilbakegang i sysselsettingen, som jord- og skogbaserte næringer.

På den positive siden har Oppland tunge industrimiljøer i tilknytning til lettmetallklynga på Rau-

foss som er ledende internasjonalt innenfor sin sektor. Innenfor informasjonssikkerhet og bioenergi er det også en spennende utvikling med et betydelig vekstpotensiale. På sikt er målet å få større andel av sysselsettingen inn i disse bransjene.

De seks ABS-regionene i fylket har gjennom prosessen med regionalt handlingsprogram utviklet hver sine profiler:

Hadelandsregionen: bioenergi, Gjøvikregionen: industri og høyteknologi, Lillehammerregionen: opplevelsesbaserte næringer (film/media/annen kultur), reiseliv og idrett, Midt-Gudbrandsdal: Peer Gynt-festivalen og Oppland fylkes tusenårs sted – Hundorp Dale Gudbrands gard, Nord-Gudbrandsdal: Nasjonalparkriket, Valdres: Valdres natur og kulturpark.

Virkemiddelbruk i 2006

Totalt disponerte forsøket 80,4 mill. kr, hvorav 57 mill. kr var midler bevilget over Kommunal- og regionaldepartementets budsjett. I tillegg inngikk midler fra kap. 551, post 61 Næringsrettede utviklingstiltak, kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift i forsøket på 78,5 mill. kr. Bruken av midlene er forankret i prosjektplanen av 2004.

Av midlene bevilget av Kommunal- og regionaldepartementet ble 29 mill. kr fordelt til Innovasjon Norge. Oppland fylkeskommune har tydeliggjort i sitt tilsagnbrev til Innovasjon Norge at midlene skal bidra til gjennomføre Regionalt handlingsprogram for 2006, med hovedvekt på realisering av resultatmål.

10 mill. kr ble tildelt kommunale næringsfond. I forhold til kommunale næringsfond har fylkeskommunen generelt gitt føringer for bruk av midler ift. virkeområdet, kraftinntekter og skjønnsmessige vurderinger som bl.a. kommunal næringsplanlegging, nedgang i folketall, avstand til sentrale strøk, kvinner og ungdom og arbeidsledighet.

De resterende 18,3 mill. kr ble forvaltet av fylkeskommunen i samarbeid med regional og kommunale aktører. Midlene ble fordelt på en rekke tiltak for regional utvikling.

Betydningen av Fritt fram i regionene/kommunene

Ved at fylkeskommunen har delegert store deler av sine virkemidler til regionale fora som regionråd og lignende, har beslutningene kommet nærmere brukerne. Kommunenes og regionenes tilfredshet med Fritt fram er vel dokumentert og begrunnet gjennom evalueringen til Nordlandsforskning: «Koblingen mellom den fylkespolitiske

ledelsen og det politiske nivået på regionnivået representerer med andre ord et møtepunkt som gis gode skussmål fra begge hold – og som klart knyttes til det partnerskapsarbeidet som Fritt fram-forsøket danner rammen omkring.»

Partnerskap og samarbeid

Arbeids- og virkemiddelreformen Fritt fram har ført til at det regionale utviklingsarbeidet i Oppland har blitt mer fokusert og tilpasset den enkelte regions unike muligheter og behov.

For å få mer regional kraft bak utviklingsarbeidet har fylkeskommunen i forbindelse med prosessen med regionalt handlingsprogram utfordret regionale statsetater til å forplikte seg i såkalte regionale utviklingskontrakter. Disse ble mot slutten av 2006 erstattet med utviklingskontraktene med gjennomføringsavtaler i 2007, som er en tosidig forpliktende avtale mellom regionene og fylkeskommunen.

I 2006 ble arbeidsformen videreutviklet med sterkere fokus på samhandling mellom fylkeskommune og regionene, som ble formalisert i regionale gjennomføringsavtaler. Det er etablert fellesarena mellom fylkeskommunen og regionene som møtes 3 til 4 ganger årlig.

Hedmark

Utfordringer, mål og strategier

Det regionale utviklingsprogrammet legger føringer for prioriteringen av midlene på ulike programmer, prosjekter og tiltak. Følgende hovedmålsettinger er satt for næringsutviklingsarbeidet:

- flere nyetableringer med vekstpotensial
- bidra til lønnsomme, innovative og omstillingsdyktige bedrifter
- et effektivt system for utdanning, læring og kunnskapsspredning som skal gi næringslivet tilgang på mennesker med relevant kunnskap av høy kvalitet
- internasjonalisering og eksport for å fremme regionalt næringsliv
- fremme forskningsaktiviteter som grunnlag for kunnskapsutvikling og verdiskaping
- attraktive byer, tettsteder og nærmiljøer med gode kommunikasjoner, stabil bosetting, levedyktig næringsliv og sterk identitet
- utvikling av innovasjonssystemet, herunder næringshager, kunnskapspark, inkubatoren og kompetanseinstitusjoner som høyskole og FoU-miljøer

Hedmark er et fylke med relativ lav næringsrettet forskningsaktivitet. Dette henger sammen med at over 90 pst. av bedriftene har færre enn 20 ansatte, og at fylket har få forskningsinstitusjoner. Satsing på økt næringsmessig FoU-aktivitet i bedrifter som kan lede til knoppskyting og styrking av den langsiktige verdiskapingen er derfor ønskelig. Det ser ut til at Hedmark fortsatt har få utviklingsprosjekter innen dette området.

Virkemiddelbruk i 2006

Hedmark fylkeskommune hadde en ramme på 73,5 mill. kr i 2006. Bruken av midlene er forankret i fylkeskommunens Regionale utviklingsprogrammer, prosjekter og tiltak.

Av dette forvaltet Innovasjon Norge 33 mill. kr. Innovasjon Norge har benyttet 7,4 mill. kr til 56 etablererstipend i 2006. Omtrent 40 pst. av stipendrammen gikk til etableringer i Hamar-regionen, ca. 30 pst. til Glåmdalsregionen, og ca. 20 pst. til Sør-Østerdalsregionen. Fjellregionen fikk ca. 5 pst. av den totale rammen. Dette er en langt jevnere fordeling i fylket sammenlignet med 2005, og det er økning særlig i Sør-Østerdal. Samtidig er det benyttet omstillingsmidler til tilretteleggende næringsutviklingsarbeid (omstillingsprogrammet i Åmot). Hamarregionen ligger utenfor det geografiske virkeområdet, men har mottatt nesten 35 pst. av de regionale utviklingsmidlene fordi flere innovasjonsmessige infrastrukturelle tiltak er lokalisert her. Felles for disse satsingene er at de i stor grad kommer hele fylket til gode.

Av midlene brukt til etablererstipend har 44 pst. gått til kvinner. Etterspørselen etter etablererstipend blant kvinner har økt, og Innovasjon Norge har fulgt opp føringene i tildelingsbrevet om ekstra oppfølging av denne gruppen.

Hedmark fylkeskommunes føringer overfor Innovasjon Norge er at de skal bidra til lønnsomme bedrifter og arbeidsplasser, nyetableringer og entreprenørskap, bidra til utvikling av næringsmiljø/ arenaer og innovasjonssystemer og være en aktiv samarbeidspartner og premissleverandør i det regionale partnerskapet. Det er gitt føringer for bruk av midler i forhold til geografi, målgrupper og tema.

5,4 mill. kr ble brukt til kommunale næringsfond. Det er gitt føringer i forhold til kommunale næringsfond når det gjelder fokusområder og kommunene henstilles til å bruke midlene til næringsrettede tilretteleggende tiltak.

5,5 mill. kr gikk til omstilling/nyskappingsarbeid i fylkeskommunen.

Fylkeskommunen fordelte 11,3 mill. kr til Interreg.

Av 18,2 mill. kr til regionale utviklingsprosjekter som ble forvaltet av fylkeskommunene fikk 67 prosjekter støtte i 2006. Geografisk er disse fordelt med 16,2 pst. i fjellregionen, 8,2 pst. i Sør-Østerdalsregionen, 18,6 pst. i Glomdalsregionen, 34,8 pst. i Hamar-regionen og 23,4 pst. på fylkesdekkende prosjekter.

Mer enn 45 pst. av midlene ble benyttet til innovasjonsarbeid gjennom styrking av næringshager, inkubatorer, samt bransjerettede utviklingsprosjekter med vekt på nettverksbygging. Det har blitt benyttet over 2,6 mill. kr til entreprenørskapsarbeid i Hedmark (14,5 pst. av midlene).

Videreutvikling av inkubatorer og interkommunalt nærings samarbeid har vært viktig i 2006. I tillegg ble det benyttet 1,5 mill. kr til utvikling av Åker gård som et kulturhistorisk vitensenter. Ulike bransjeprogrammer er prioritert, f.eks. det tidligere Arenaprogrammet innen bioteknologi BIO-INN. Etablerermodellen fikk et tilskudd på 1,7 mill. kr. Ungt Entreprenørskap Hedmark er også et viktig satsingsområde. Til sammen er det benyttet 2 mill. kr til ulike stedsutviklingsprosjekter i fylket.

Partnerskap og samarbeid

Det regionale partnerskapet er i en kontinuerlig, positiv utvikling. Gjennom Enhetsfylket fikk Innovasjon Norge i 2006 for første gang felles tildelingsbrev fra fylkeskommunen og fylkesmannen. I fylkeskommunens arbeid med Regionalt utviklingsprogram (RUP), deltok Innovasjon Norge, fylkesmannen og regionrådene i Hedmark. Det er en målsetting at RUP er forankret også hos disse aktørene. Det holdes jevnlig møter i det regionale partnerskapet og det er etablert partnerskap for reiselivet.

Oslo

Utfordringer, mål og strategier

Overordnet mål er å utvikle Osloregionen til en av de mest innovative og konkurransedyktige regionene i Nord-Europa. Næringspolitiske utfordringer i Oslo er å:

- styrke samhandlingen mellom innovative bedrifter og forsknings- og utdanningssektoren
- utnytte innovasjonspotensialet og styrke kommersialiseringen av innovasjoner og forretningsideer
- styrke internasjonaliseringen og profileringen av regionens næringsliv

Virkemiddelbruk i 2006

Oslo hadde en ramme på 5,6 mill. kr i 2006. Midlene ble disponert gjennom Regionalt utviklingsprogram 2006 for Oslo og Akershus.

Av tildelt ramme fordelte Oslo 3,8 mill. kr til Innovasjon Norge. Midlene ble brukt til 28 etablererstipend med kr 127 000 i gjennomsnittlig støttebeløp. Prioriteringskriterier har vært nyskaping og anvendelse av ny teknologi, bedrifter med vekstpotensiale og bedrifter med produkter og tjenester som potensielt har et bredt internasjonalt marked. Andelen kvinnelige søkere som fikk innvilget stipend var 18 pst., en nedgang fra 2005. Dette skyldes i stor grad at kvinner etablerer seg innenfor tradisjonell forretningsmessig tjenesteyting og handel, områder som ikke er innenfor prioriteringskriteriene. Søkere under 35 år fikk 14 pst. av tilsagnene, en nedgang fra 2005 da andelen var 26 pst.

De resterende 1,9 mill. kr forvaltet av Oslo, ble fordelt på en rekke tiltak for regional utvikling:

Etablererveiledning og -oppfølging i Oslo kommunes næringsetat ble delfinansiert med kr 900 000. Servicekontoret har som del av regionalt utviklingsprogram ansvar for veiledning og oppfølging av etablerere som mottar etablererstipend fra Innovasjon Norge.

«Hovedstadsprosjektet» ble delfinansiert. Dette er et prosjekt for mobilisering og utvikling av næringsklynger med internasjonalt potensial i regi av Oslo Teknopol.

Prosjektet Leverandørutvikling i regi av NHO Oslo og Akershus fikk støtte. Målet er å utvikle kompetansen i den enkelte bedrift og etablere sterke nettverk som gjør at flere bedrifter kan delta i konkurranser om leveranser til profesjonelle og krevende kunder i offentlig og privat sektor, både nasjonalt og internasjonalt. Det er også brukt midler til internasjonal profilering av Osloregionen gjennom Oslo Teknopol IKS.

Akershus

Utfordringer, mål og strategier

Fylkeskommunens mål er å utvikle de kunnskapsbaserte næringsmiljøene i Akershus, og gjennom dette øke hovedstadsregionens betydning for utvikling av kunnskapsnæringene i landet som helhet. Hovedelementene i næringspolitisk strategi vil være:

- tilrettelegging for at næringslivet bedre kan utnytte kompetansen i FoU-miljøene
- styrking av arbeidet med kommersialisering av forskningsresultater fra regionens FoU-miljøer

- profilere regionen internasjonalt for å tiltrekke utenlandske investeringer i regionens kunnskapsbaserte næringsmiljøer

Fylkestinget ønsker å bedre næringslivets rekrutteringssituasjon gjennom bedre samarbeid mellom utdanningsinstitusjoner og næringsliv og ved en styrket yrkesveiledning i grunnskole og videregående skole.

Virkemiddelbruk i 2006

Akershus fylkeskommune hadde en ramme på 5,6 mill. kr i 2006. Midlene ble disponert gjennom Regionalt utviklingsprogram 2006 for Oslo og Akershus.

Innovasjon Norge ble tildelt en ramme på 4,8 mill. kr. Rammen er fordelt slik at største del av midlene, 3,6 mill. kr er brukt til etablererstipend gjennom Innovasjon Norge. Innovasjon Norge prioriterer prosjekter som innebærer nyskaping og anvendelse av ny teknologi, bedrifter med vekstpotensial og bedrifter med produkter eller tjenester som potensielt har et internasjonalt marked. Kvinner og ungdom er prioriterte målgrupper når øvrige krav er oppfylt. I 2006 mottok Innovasjon Norge 102 søknader. Det ble gitt 28 stipender.

1,2 mill. kr ble brukt til de tre etablerersentrene i Akershus, som skal bistå bedriftsetablerere i Akershus med informasjon og opplæring for å bidra til vellykkede etableringer. Sentrene er finansiert i et samarbeid mellom fylkeskommunen, fylkesmannen og Innovasjon Norge.

De resterende kr 850 000 forvaltet av fylkeskommunen, ble fordelt på tiltak for regional utvikling.

Innenfor fylkeskommunens Regionalt utviklingsprogram er det tildelt midler til tre prosjekter:

- I 2006 ble det gjennomført leverandørkonferanse med ca. 110 deltagere hvor det bl.a. ble gitt orienteringer om utbyggingsprosjekter i Bjørvika, Kværnerbyen og Nydalen. På en leverandørmøtebørs hadde 10 vertsbidrifters besøk av 23 gjestebidrifters gjennom til sammen 137 møter.
- Internasjonal profilering av Osloregionen gjennom Oslo Teknopol IKS (OT).
- Mobilisering av de internasjonale kunnskapsklyngene i regionen: maritim klynge, energi- og miljøklyngen, IKT-klyngen, life science-klyngen og kulturklyngen (design, kunst, arkitektur). Disse fem næringsklyngene skal videreutvikles med sikte på å forsterke innovasjonspotensialet i Osloregionen.

Østfold

Utfordringer, mål og strategier

Midlene er fordelt gjennom fylkestingsvedtak og inngår i regional utviklingsplan, som igjen er fylkesplanens handlingsprogram for å oppnå en helhetlig og ønsket samfunnsutvikling.

Østfolds utfordringer er knyttet til følgende momenter:

- hovedstadsområdets vekst og stadig sterkere påvirkning av Østfolds byer og regioner
- næringslivets behov for omstilling og fornyelse er sentralt for å skape nye arbeidsplasser i fylket
- fra rundt 2010 begynner andelen eldre i befolkningen å øke kraftig og dette gir en negativ utvikling i «omsorgsraten»

Innenfor næringsutvikling er målsettingen å øke verdiskapningen og konkurransekraft i næringslivet for å styrke økonomi og sysselsetting. Strategier for å nå dette hovedmålet er samhandling mellom myndigheter og næringsliv, bedre offentlig service, sikker tilgang til energi/gass, landbruksbasert verdiskapning, reiseliv og opplevelser, samarbeid i fylkets regioner og samarbeidsområder og forventninger til sentrale myndigheter.

Virkemiddelbruk i 2006

Østfold fylkeskommune hadde en ramme på 18,3 mill. kr i 2006.

Av den tildelte rammen på 4,6 mill. kr brukte Innovasjon Norge 2,7 mill. kr til etablererstipend.

15 søkere har mottatt etablererstipend, og 67,7 pst. av midlene er tildelt kvinner og unge.

Østfold fordelte 11,3 mill. kr til Interreg IIIA i 2006.

Det ble bevilget totalt 1,4 mill. kr til kommunale næringsfond i 2006. Tildelingen gikk til kommunene Rømskog, Aremark og Marker innenfor satsingsområdene infrastruktur, næringsutvikling, levende bygder og internasjonalt samarbeid.

Føringer til Innovasjon Norge, kommuner o.l. for bruk av midlene er at de må brukes i samsvar med mål og strategier i fylkesplanen.

De resterende 1 mill. kr forvaltet av fylkeskommunen, ble fordelt på tiltak for regional utvikling.

Den tradisjonelle industrien i Østfold er under sterkt press, og for å møte fremtidens utfordringer, satser Østfold på en generell økning i kompetansenivået til befolkningen. For å fremme utviklingen på disse områdene, har fylkeskommunen valgt å bruke kr 800 000 hvert år i 3 år (2006-2009) på Kunnskapsparkene i Østfold. SIVA, de berørte kommunene og næringslivet bidrar med tilsvarende beløp.

Partnerskap og samarbeid

Østfold fylkeskommune har et sterkt fokus på partnerskapsarbeid, og har bl.a. partnerskapsarbeid med Innovasjon Norge. Østfold er involvert i to samarbeidsprosjekter med Forskningsrådet, videre samfinansierer fylkeskommunen og SIVA kunnskapsparkene.

Vedlegg 3

Programmer og satsinger finansiert over kap. 551, post 60, forvaltet av Innovasjon Norge

Bedriftutviklingstilskudd/ Investeringstilskudd

Mål: Tilskuddene skal gi bedriftene incitamenter til å gjennomføre prosjekter som f.eks. styrker kompetansen, eksterne samarbeidsrelasjoner, organisering, produkt- og prosessutvikling eller markedsutvikling, men som ikke ville blitt realisert i samme grad uten offentlige lån/tilskudd.

Innhold: Finansielt virkemiddel. Bedriftutviklingstilskuddet gis til bedriftutviklingsprosjekter (myke investeringer), mens investeringstilskuddet kan brukes til delfinansiering av fysiske investeringer.

Samarbeid: Innovasjon Norge forvalter tilskuddsordningene med støtte fra fylkeskommunens midler (kap. 551, post 60). Tilskuddsordningene må sees i sammenheng med andre finansieringsordninger for etablerere.

Etablererstipendordning

Mål: Etablererstipendet er en ordning for bedriftsetablerere i alle deler av landet, men med særlig vekt på etablerere i Distrikts-Norge. Målet er å stimulere til økt etableringsvirksomhet for å skape varige og lønnsomme arbeidsplasser.

Innhold: Utelukkende finansielt virkemiddel, i form av et stipend. Etablererstipendet kan gis i to faser: Utviklings- og/eller etableringsfasen.

Målgruppe: 40 pst. av stipendene skal gå til kvinner.

Støtteordning for små nyetablerte vekstbedrifter i distriktene

Mål: Ordningen skal bidra til at flere vekstetablerere realiserer sin ide, og at gjennomførings- og overlevelsessevne for nylig etablerte vekstbedrifter øker. Den nye ordningen skal rettes inn mot bedrifter som er et par år gamle. Det er mange bedrifter

med stort potensiale som ikke overlever denne tidlige fasen. Det har tidligere vært vanskelig å finne ordninger som treffer bedrifter i årene etter etablering med høye driftsutgifter og lite inntjening. Denne ordningen retter seg nettopp mot denne perioden.

Innhold: Ordningen skal begrenses til et fåtall utvalgte bedrifter som har ambisjoner om framtidig vekst. Det tillates støtte i form av driftsstøtte, herunder lønn og andre driftsutgifter med inntil 1 mill. euro, fordelt på inntil 5 år, til små bedrifter (under 50 ansatte) som er yngre enn 5 år og lokalisert innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Hovedsakelig vil det gis støtte i tre år til bedrifter som er mellom 3 og 5 år gamle.

Målgruppe: Det vil arbeides for en kvinneandel på 40 pst. i programmet.

Samarbeid: Innovasjon Norge skal forvalte ordningen med støtte fra fylkeskommunens midler (kap. 551, post 60). Støtteordningen må sees i sammenheng med andre finansieringsordninger for etablerere.

Risikolån

Mål: Risikolån brukes til å finansiere prosjekter der risikoen i utgangspunktet er stor, og Innovasjon Norges medvirkning har betydning for om prosjektet faktisk kan gjennomføres. Samtidig skal det være realistiske muligheter for å oppnå lønnsomhet i framtiden.

Innhold: Finansielt virkemiddel i form av lån. Ordningen, som er finansiert over kap. 551, post 60, gjelder bare for kommuner innenfor virkeområdet, men Innovasjon Norge har tilsvarende ordninger for mer sentrale strøk.

Samarbeid: Innovasjon Norge forvalter låneordningen med støtte fra fylkeskommunens midler (kap. 551, post 60).

Vedlegg 4**Omtale av programmer og satsinger finansiert over kap. 552, post 72****ARENA-programmet (Innovasjon Norge)**

ARENA-programmet: Økt innovasjon ved samarbeid i næringsmiljø

Mål: Formålet er å stimulere til økt innovasjon i næringsmiljøer, basert på samspill og samarbeid mellom næringsaktører, FoU- og utdanningsaktører samt offentlige virkemiddelaktører. Programmet kan støtte 3-årige utviklingsprosjekter (hovedprosjekter) og forberedelse til disse (forprosjekter). Ved særskilte behov kan ARENA støtte hovedprosjekter inntil 5 år.

Innhold: Programmet består av kompetansetilbud (opplæringstilbud til ledelse eller ansatte), infrastrukturtiltak (utvikling av tilbud fra og tilgang til kunnskapsinstitusjoner, tjenestetilbud, såkornfinansiering, samferdsel, mv.), gjennomføring av workshops og seminarer, etablering av faste møteplasser, tilrettelegging av utviklingsprosesser, kommunikasjonstiltak, analyser og kartlegging, samt initiering av innovasjonsprosesser.

Samarbeid: Programmet har felles sekretariat med NCE-programmet og har igjennom dette fått tettere samarbeid med SIVA og Norges forskningsråd.

BIT- programmet (Innovasjon Norge)

BIT-programmet: Bransjerettet ITprogram

Mål: Hovedmålet til BIT-programmet er å øke verdiskapingen for små- og mellomstore bedrifter gjennom effektiv anvendelse av IKT og elektronisk samhandling i verdikjeden.

Innhold: Trefase-modell, hvor de ulike fasene har ulike gjennomføringsmodeller:

- BIT bransje: fokus på bedriftenes interne systemer, utvikling av bransjeløsninger og samarbeid på bransjenivå. Hovedvekt på teknologiutvikling, men forretnings- og kompetanseutvikling er også vektlagt.
- BIT verdikjede: fokus på informasjonslogistikk (vare- og forretningskommunikasjon). Hovedvekten ligger på forretnings- og kompetanseutvikling.

- BIT internasjonal: Internasjonal og nasjonal markedsutvikling på basis av teknologiplattformen og forretningsplattformen som er utviklet i BIT bransje og BIT verdikjede.

Samarbeid: SkatteFUNN inngår som enkeltbedriftsfinansiering innenfor BIT prosjektene. Det er derfor etablert et samarbeid med Norges forskningsråd fra bransjenes side.

BLEST (Husbanken)

BLEST: Bolyst og engasjement i småbyer og tettsteder

Mål: BLEST skal bistå kommunen til å gjøre steder mer attraktive som bosettingssted for folk i ulike aldersgrupper og som lokaliseringssted for bedrifter. BLEST skal støtte kommunenes evne og vilje til å initiere og forme fysiske og sosiale møteplasser og bidra til å sette i gang nye stedsutviklingsprosesser med bred lokal deltagelse og solid planarbeid. Gjennom følgeforskning vil programmet søke å generere ny kunnskap om innsatsfaktorer, kommunalt utviklingsarbeid og lokalpolitisk engasjement.

Innhold: BLEST retter seg mot småbyer og tettsteder med rundt 5 000 innbyggere, og maks 15 000 innbyggere i senteret. Gjennom programmet ble det i 2006 igangsatt 5 utviklingsprosjekter på ulike steder:

- Suldal kommune, Rogaland
- Iveland kommune, Aust-Agder
- Leirfjord kommune, Nordland
- Kristiansund, Åndalsnes, Steinkjør og Namsos i Trøndelag og Møre og Romsdal
- Farsund, Vest-Agder

I 2007 er tre mer avgrensede signalprosjekt blitt støttet. Disse er:

- forsamlingshuset og møtestaden Bøndernes hus, Løten kommune, Hedemark
- bygging av nytt torg i Berkåk, Rennebu kommune, Sør-Trøndelag

- ferdigstilling av miljøgata Vangsgata med fasadeoppussing, skiltdesign og maling, Voss kommune, Hordaland

Samarbeid: Programmet er initiert av departementet i tett samarbeid med Husbanken. Sentrale aktører i BLEST foruten Husbanken og regionkontorene er kommuner og fylkeskommuner, ulike kompetansemiljøer, regionale veikontor m.fl.

Entreprenørskapssatsingen (Innovasjon Norge)

Mål: Det overordnede målet for Innovasjon Norges entreprenørskapssatsinger er å bidra til økt omfang av lønnsomme etableringer. Dette gjøres gjennom fire delmål:

- å øke antallet etablerere gjennom holdningsskape og motiverende innsats
- øke etablerernes gjennomføringsevne og vekstvilje ved tilførsel av kompetanse, nettverk og kapital
- formidle kunnskap om etablerernes behov til aktører som påvirker deres rammebetingelser
- gi innspill til myndighetene for rammebetingelser i verdenstoppen

Innhold: Breddesatsing kombinert med en spisset satsing på topp- og vekstetablerere. Etablererstipend, som er finansiert over kap. 551, post 60 utgjør en viktig del av breddesatsingen, og inkubatorstipend utgjør en viktig del av den spissede satsingen. Satsingen består også av samarbeidsprosjekter med eksterne aktører og utviklingsprosjekter internt i organisasjonen.

FORNY (Norges forskningsråd)

FORNY: Kommersialisering av FoU-resultater

Mål: FORNY skal bidra til å øke verdiskaping ved å kommersialisere forskningsbaserte forretningsideer med stort markedspotensiale.

Innhold: Programmet består av ulike finansielle virkemidler; Idégenererings- og infrastrukturutviklingsmidler til FoU-enheter (for å innarbeide kommersialisering i strategier og handlingsplaner, øke bevisstheten og kunnskapen om patentering og tilrettelegge for økt kommersialisering, kommersialiseringsmidler (midler til utvikling av forskningsbaserte forretningsideer og bonusmidler for vellykkede kommersialiseringer), verifiseringsmidler (midler til å gjennomføre avgrensede anvendte FoU-aktiviteter for å utvikle et produkt-konsept og/eller en forretningsidé gjennom en

milepælsplan) og kommersialiseringsstipend (frikjøpsordning for vitenskaplig ansatte innført fra 2006).

Samarbeid: Norges forskningsråd og Innovasjon Norge samarbeider om dette programmet.

FRAM (Innovasjon Norge)

Se omtalen av kompetanseprogrammet.

GRO-programmet (Innovasjon Norge)

Mål: GRO-programmet skal bidra til at flere bedrifter som er eiet eller ledet av kvinner vokser og vurderer internasjonalisering.

Innhold: Programmet består av finansielle virkemidler i form av tilskudd til bedrifter og fellestiltak i form av nettverks- og kompetansehevende tiltak (kurs, seminarer mv.).

Målgruppe: Programmet er for kvinner.

Samarbeid: Innovasjon Norge har samarbeidet bredt med ulike aktører i forbindelse med markedsføringen og rekrutteringen til programmet.

Industriinkubatorprogrammet (SIVA)

Mål: En industriinkubator skal stimulere til knopp-skyting og nyskaping med utgangspunkt i en stor moderbedrift eller en dominerende næring på et sted.

Innhold: Modellen er bygget på inkubatorprogrammet, men en forskjell er at moderbedriften har større ansvar. Moderbedriften tilbyr lokaler til formålet i, eller i nær tilknytning til egen bedrift. I disse lokalene kan enkeltmedarbeidere eller grupper av medarbeidere fra moderbedriften yte «fødselshjelp» i oppstart av ny virksomhet. Inkubatoren har tilgang på relevant kompetanse for denne virksomheten, i tillegg til kompetanse i oppstartsledelse. SIVA bidrar i inkubatorene med kompetanse og erfaring, samt tilgang på internasjonalt nettverk.

Inkubatorprogrammet (SIVA)

Mål: Hovedmålet til inkubatorprogrammet er å bidra til utvikling av nye forsknings- og/eller kunnskapsbaserte bedrifter med stort vekstpotensial.

Innhold: Programmet gir nye kunnskapsbaserte bedrifter tilbud om faglig rådgivning, kompetansenettverk og en husleie tilpasset bedriftens økonomiske evne i oppstartsfasen. Typiske verts-

miljøer for inkubatorene er forskningsparkene ved universitetene og kunnskapsparkene ved de regionale høyskolene. Overfor sluttbruker (bedriften) bidrar SIVA med faglig rådgivning i forretningsutvikling, kompetansenettverk, samarbeid med finansieringskilder (som f.eks. Innovasjon Norge), administrative tjenester samt et fysisk miljø for nettverk og samarbeid (inkubatoren). Overfor inkubatorene bidrar SIVA med delfinansiering og videreutvikling av inkubatorkompetansen gjennom erfaringsutveksling og nettverksbygging. SIVA har også utviklet en distriktsrettet ordning der inkubatorbedriftene kan være lokalisert i næringshager, men ellers ha samme tilgang på faglig rådgivning og kompetansenettverk som andre inkubatorbedrifter.

Samarbeid: Programmet må sees i sammenheng med inkubatorstipendet til Innovasjon Norge.

Inkubatorstipend (Innovasjon Norge)

Mål: Hovedmålet til inkubatorstipendordningen er å stimulere til økt etablering av konkurransedyktige, framtidsrettede og nyskapende virksomheter i godkjente inkubatorer.

Innhold: Finansielt virkemiddel, i form av et stipend.

Samarbeid: Inkubatorstipendordningen sees i sammenheng med SIVAs Inkubatorprogram, men stipendet kan også nyttes i sammenheng med andre godkjente offentlige og private inkubatorer.

Kompetanseprogrammet (Innovasjon Norge)

Mål: Målet med kompetanseprogrammet er å forenkle tilgangen, effektivisere og kvalitetssikre kompetansetjenestene til Innovasjon Norge og på denne måten gi et helhetlig kompetansetilbud til små- og mellomstore bedrifter.

Innhold: De tidligere programmene FRAM, eksportskolen, iVel og e-2 skolen (VINN) inngår nå i Kompetanseprogrammet. Kompetanseprogrammet har

- felles rådgiversertifisering og rådgiverbase
- felles nettbasert evalueringssystem
- felles kundeport
- felles økonomiske og administrative rutiner

Kultur og næring-piloter (Kommunal- og regionaldepartementet)

Mål: Fremme kulturbasert næringsutvikling utenfor de store byene.

Innhold 2006: I 2006 ble det satt i gang to pilotprosjekter, Bukkerittet og Kulturelt inkubatornettverk. Gjennom disse vil SIVA styrke kunnskap om inkubatorvirksomhet for kultur- og kulturbaserte næringer.

Innhold 2007: I 2007 ble det satt i gang 5 pilotprosjekter. Disse er:

- Næringsutvikling langs Lyngenfjorden, Kåfjord kommune, Troms
- Eventyrkommunen Bø, Nordland
- Malakoff rockefestival, Sogn og Fjordane
- Kulturbasert næringsutvikling i Vefsn, Nordland
- Stiklestad, Nord Trøndelag

Kvinner i Fokus (kvinnesatsingen i Innovasjon Norge)

Mål: Kvinner i Fokus har som overordnet målsetting å bidra til økt verdiskaping gjennom å styrke kvinners posisjon i næringslivet, både som etablerere, i ledelsen og i styrer. I tillegg er det et mål å synliggjøre kvinner som forbilder for andre kvinner og bygge nettverk som kan bidra til å styrke kvinners posisjon i næringslivet.

Innhold: Kvinner i Fokus består av en generell kvinnesatsing hvor virkemidlene brukes aktivt til å støtte kvinnerettede prosjekter/bedrifter samt en særskilt kvinnesatsing som består av ulike tjenester som tilbyr kompetanse nettverk til kvinnelige etablerere, ledere og styrekandidater. GRO-programmet er også en del av den særskilte kvinnesatsingen (se egen omtale).

Målgruppe: Målgruppen er kvinner.

Kvinnesatsing i næringshagene (SIVA)

Mål: Formålet med satsingen er å øke antall bedriftsetableringer, med vekstambisjoner, foretatt av kvinnelige etablerere i næringshagemiljøene.

Innhold: Satsingen består av tilbud og tiltak innen mobilisering, samhandling, nettverk, mentorordning, profilering og kompetansebygging. Det er utarbeidet en felles profil for tiltaket med logo, nettsted og brosjyre under navnet «kvinnova-sjon».

Målgruppe: Programmet er for kvinner.

Samarbeid: Programmet gjennomføres i nært samarbeid med Innovasjon Norges kvinnesatsing.

MERKUR-programmet

MERCUR-programmet: Merkantil kompetanseprogram for utkantbutikker

Mål: MERKUR-programmet er tredelt. Programmet har som hovedmål å sikre innbyggerne i distriktene tilgang på en dagligvarebutikk, av god kvalitet, i nærheten av der de bor. Programmet har også som siktemål å legge til rette for at dagligvarebutikkene kan få tilleggstenester som øker lønnsomheten i butikken og som gir innbyggerne i lokalsamfunnet bedre tjenester. Programmet skal også bidra til å øke forståelsen, både hos folk og politikere, av dagligvarebutikkens rolle og betydning i et samfunn.

Innhold: MERKUR-programmet bidrar med kompetansehevingstiltak for å drive en dagligvarebutikk og å utføre andre servicefunksjoner. Disse kompetansetiltakene består av seminarer, konsulentoppdrag og kundeundersøkelser mv. Dagligvarebutikkene blir fulgt opp gjennom egne oppfølgingsprogram. MERKUR-programmet jobber også opp mot lokalsamfunnet, gjennom kundeundersøkelser og folkemøter og opp mot kommunale myndigheter for å utvikle et bedre samarbeid mellom dagligvarebutikkene og lokalsamfunnet.

For 2007 og 2008 etableres et nytt program som skal støtte opp om utsatte bokhandlere.

MOBI (Norges Forskningsråd)

MOBI: Mobilisering for FoU-relatert innovasjon
Se omtalen av VRI-programmet.

NCE-programmet (Innovasjon Norge)

NCE-programmet: Norwegian Centres of Expertise

Mål: NCE-programmet er et klyngeutviklingsprogram som skal bidra til økt verdiskaping gjennom å utløse og forsterke samarbeidsbaserte innovasjons- og internasjonaliseringprosesser i næringsklynger med klare ambisjoner og stort potensial for vekst.

Innhold: Programmet tilbyr faglig og finansiell støtte til utvalgte klynger.

Målgruppe: Programmet vil fra 2007 vurdere tiltak for å stimulere kvinners deltagelse.

Samarbeid: Programmet er utviklet i felleskap med Norges forskningsråd og SIVA, og blir også

gjennomført i samarbeid med disse aktørene. Programrådet har representanter fra alle tre aktører.

Næringshageprogrammet (SIVA)

Mål: Formålet med næringshageprogrammet er å stimulere til utvikling av nye arbeidsplasser innen kunnskapsintensive næringer i distriktene, gjennom å tilby infrastruktur og utviklingsmiljøer til personer med høy kompetanse.

Innhold: Gjennom samlokalisering av små foretak med et profesjonelt, faglig og sosialt miljø, skal næringshagene bidra til vekst. Hver næringshage har et utviklingsselskap som tar seg av fellesoppgaver for bedriftene; profilering, nettverksbygging og tiltak for kompetanseheving.

Målgruppe: SIVA har en egen satsing på kvinner gjennom kvinner i næringshagene.

Småsamfunnsatsing (piloter) (Kommunal- og regionaldepartementet)

Mål: Målet med småsamfunnsatsingen er å stimulere til tilflytting til distriktene ved å formidle og utnytte gode resultater fra pilotprosjekter.

Innhold: I 2006 ble det gitt støtte til 17 pilotprosjekter. Noen av disse fikk også støtte i 2007.

- Moderne boløsninger på bygda i regi av Blilyst i Sør-Trøndelag
- Program for entreprenørskap i Møre og Romsdal
- Bredbånd som katalysator for regional utvikling i de små grendene i Numedal i Buskerud
- Bluesbygda Skånevik i Etne kommune i Hordaland.
- Mobiliseringsprosjekt i Verran kommune i Nord-Trøndelag
- Nettverks- og kompetansebygging i fjellregionen i Hedemark
- Agro Business Park i Gloppen kommune i Sogn og Fjordane
- Dyrøyseminarsenteret i Dyrøy kommune i Troms
- Pluss Småsamfunn i regi av Sjøsamisk senter i Nordland
- Ungdommens framtidsverksted i Gamvik og Lebesby kommuner i Finnmark
- Internship ved Norges Fiskerihøyskole i Troms
- Føreropplæring i distriktene i regi av Samferdselsdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet.
- Hytteprosjekt i Tinn og Vinje kommuner i Telemark

- Gulsvik – Fra fjord til fjell i Flå kommune i Buskerud
- Aurland natur- og kulturpark i Aurland kommune i Sogn og Fjordane
- Naturpark i Jondal kommune i Hordaland
- Lom som nasjonalparklandsby i Lom kommune i Oppland

I 2007 er det foreløpig gitt støtte til 18 pilotprosjekter.

- Blilyst – moderne boløsninger, Sør-Trøndelag
- Cittaslow – Sokndal, Rogaland
- Webportal for unge, Møre og Romsdal
- Valdres natur- og kulturpark, Oppland
- Utvikling av kystsamfunn på Senja, Troms
- Ungdomssatsing i Tysfjord og Hattfjelldal, Nordland
- Slipp oss til – ungdom i landbruket (gardsbruk.no)
- Ungdomssatsing Nordkyn i Gamvik/Lebesby, Finnmark
- Middelalderdalen Numedal, Nore og Ulvdal, Buskerud
- Utsira og Rørvær, Rogaland
- Bygdebutikken i Andøy, Nordland
- Verdensarvområde Stranda og Norddal, Møre og Romsdal
- Ungdommens kompetansehus på Evjemoen, Aust-Agder
- Trivselsbygda i regi av NBU, NBK og 4H
- Lårdal Liv laga i Tokke kommune, Telemark
- IKT-senter i Kvitseid, Telemark
- Flytt Hit, Hedemark
- UNGskaperlyst i Namdalseid, Nord-Trøndelag

Samarbeid: Satsingen er initiert av Kommunal- og regionaldepartementet, i tett samarbeid med fylkeskommunene. Fylkeskommunene spiller inn pilotprosjektsøknader til departementet.

Storbyprosjektet (Innovasjon Norge)

Mål: Storbyprosjektet skal styrke regional innovasjonsevne og samspillet mellom storby og omland.

Innhold: Prosjektet er et utredningsarbeid for å avdekke flaskehalsar og muligheter for økt innovasjon og på denne bakgrunn identifisere og foreslå pilot- og demonstrasjonsprosjekter som fremmer innovasjon.

Samarbeid: Prosjektet ledes av Innovasjon Norge i nært samarbeid med Norges forskningsråd, SIVA og Kommunenes sentralforbund.

VS2010 (Norges forskningsråd)

VS2010: Verdiskaping 2010

Se omtalen av VRI-programmet

VRI-programmet (Norges forskningsråd)

VRI-programmet: Virkemidler for regional innovasjon

Mål: VRI-programmet skal fremme kunnskapsutvikling, innovasjon og verdiskaping gjennom regional samhandling, særlig mellom bedrifter og FoU-institusjoner, og en forsterket FoU-innsats for regionene.

Innhold: Virkemidlene i de tidligere programmene MOBI og VS201 inngår fra 2007 i VRI-programmet. VRI-programmet tilbyr faglig og finansiell støtte til langsiktige, forskningsbaserte utviklingsprosesser i regionene, gjennom tre hovedtyper av virkemidler:

1. Samhandling: kompetansemegling, mobilitetsordninger, aksjonsforskning og forprosjektmidler.
2. Finansiering av bedriftsstyrte innovasjonsprosjekter (dette tiltaket er foreløpig ikke igangsatt).
3. Samarbeid gjennom strategiske forskningsprosjekter i statlige høyskoler og regionale forskningsinstitutter.

Samarbeid: VRI-programmet skal knytte tette bånd til andre nasjonale og internasjonale nettverks- og systemvirkemidler som Arena, NCE og Regions of knowledge innenfor EUs 7. rammeprogram.

Unge i fokus (ungdomssatsingen til Innovasjon Norge)

Mål: Målet for Unge i fokus er at flere unge skal se det som et attraktivt alternativ å etablere sin egen bedrift. Satsingen skal bidra til å

- øke antallet etablerere gjennom holdningsskapinge og motiverende tiltak og mobilisering
- sikre kvaliteten på etableringene, gjennom nettverk og kompetansehevede tiltak
- formidle kunnskap om etablereres behov til aktører som påvirker deres rammebetingelser

Innhold: Unge i fokus er en gjennomgående satsing i Innovasjon Norge, og består av ulike interne samarbeidsprosjekter som utredningsarbeid, pilotprosjekter, tilrettelegging av eksisterende program mot ungdom mv. I tillegg samarbeider Innovasjon Norge med eksterne aktører som f.eks. Start

Norge, Venture Cup og Ungt Entreprenørskap m.fl.

Målgruppe: Etablerere i alderen 18-35 år.

Ungt Entreprenørskap

Mål: Ungt entreprenørskap har flere mål. Et mål er å gi ungdom forståelse for god forretningsskikk i samsvar med gode etiske prinsipper og lyst til å etablere egen bedrift.

Innhold: Programmet arbeider med å integrere entreprenørskap på alle utdannelsesstrinn og gir ungdom mulighet til å drive egen bedrift gjennom elev-, ungdoms- og studentbedrifter.

Målgruppe: Ungdom

Samarbeid: Ungt entreprenørskap er en uavhengig stiftelse, men mottar støtte direkte fra Kommunal- og regionaldepartementet, Nærings- og handelsdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Innovasjon Norge, fylkeskommunene og en rekke private bedrifter.

Vedlegg 5**Bruk av midler i distrikts- og regionalpolitikken**

Tabell 5.1 viser midlene over kap. 551, post 60, 551, post 64 og 552, post 72 (med unntak av midler bevilget til Interreg over kap. 552, post 72) fordelt

på arbeidsmål, post, sentralitet og aktører, og fordeling av midlene innenfor/utenfor det distriktspolitiske virkeområdet.

Tabell 5.1 Bruk av midler over kap. 551, post 60, kap. 551, post 64 og kap. 552, post 72 (med unntak av midler bevilget til Interreg)

Kapittel/post	(i mill.kr)										
	Fordelt etter sentralitet					Aktørfordelt				Fordelt etter DU-område	Totalt
	60 + 64-post	72-post	Storby-region	Små og mellomstore byregioner	Små-sentra og periferi	Ufordelt	FK og KNF	NVMA	KRD	Andel innenfor DU-området	
Hovedmål 1											
Verdiskaping	772,1	252,9	126,1	337,7	500,9	60,3	160	856	9,3	83	1024,9
Arbeidsmål 1.1 Næringsmiljø	82,3	110,2	23,8	83,3	72,6	12,8	81,8	108,4	2,2	68	192,5
Arbeidsmål 1.2 Etablerte bedrifter	425,9	61,8	35,2	137	283	32,5	21	466,7	0	93	487,7
Arbeidsmål 1.3 Entreprenørskap	263,9	80,8	67,1	117,4	145,3	15	57,2	280,9	7,1	76	344,7
Hovedmål 2											
Rammebetingelser	117,1	4,9	9,3	52,1	57,8	2,8	115,7	0	6,3	88	122
Arbeidsmål 2.1 Infrastruktur	46,4	3,4	6,9	16,9	23,8	2,3	45,5	0	4,3	78	49,8
Arbeidsmål 2.2 Kompetanse	70,7	1,5	2,5	35,2	34	0,5	70,2	0	2	95	72,2
Hovedmål 3											
Attraktivitet	158,8	17,6	16,5	66,5	85,5	7,9	154,5	0	21,9	91	176,4
Arbeidsmål 3.1 Tjenester	51,7	14,5	6,7	26,5	25,2	7,8	48,7	0	17,5	92	66,2
Arbeidsmål 3.2 Stedsutvikling	107,1	3,1	9,8	39,9	60,3	0,2	105,8	0	4,3	90	110,2
Andre tiltak	58,4	30,7	7,9	19,6	35,4	26,2	44,6	26,3	18,2	87	89,1
Totalt rapportert 2006	1106,4	306	159,9	475,9	679,5	97,2	474,8	882,3	55,7	84	1412,4
Rapporteringsandeler (pst.)	78	22	11	34	48	7	34	62	4		

Vedlegg 6**Orientering om likestilling i virksomhetene**

Likestillingsloven §1a inneholder et krav til offentlige myndigheter og offentlige virksomheter om å redegjøre for den faktiske tilstanden når det gjelder likestilling i virksomheten. Det skal også rede-

gjøres for tiltak som er iverksatt eller er planlagt iverksatt for å fremme likestilling. Orienteringen skal innarbeides i St.prp. nr. 1.

Kommunal- og regionaldepartementet*Rapport for 2006*

Tabell 6.1 Ansatte i Kommunal- og regionaldepartementet fordelt på stillingsgrupper, kjønn og lønn i 2006

	Kvinner				Menn		
	Totalt antall	Antall	Pst.	Ltr. gj.snitt ⁶	Antall	Pst.	Ltr. gj.snitt ⁶
Toppledere ¹	5	2	40	-	3	60	-
Mellomledere ²	30	15	50	69	15	50	71
Alternativ karrierevei ³	54	27	50	63	27	50	65
Saksbehandlere ⁴	73	45	62	49	28	38	50
Kontortilsatte ⁵	14	14	100	42	0	0	-
Sum ansatte	176	103	59	-	73	41	-
Rekruttert/gj.snitt lønn nytilsatt	37	21	57	59,3	16	43	53,8
Sluttet	31	17	55	-	14	45	-
Gj.snitt overtid (timer pr. ansatt)	36	33	-	-	40	-	-
Redusert arbeidstid (antall pers)	18	17	94	-	1	6	-
Fødsels-/omsorgs-/fedrepermisjon	16	11	69	-	5	31	-
Sykefravær (i pst.)	6,7	-	8,2	-	-	4,6	-

¹ Departementsråd, ekspedisjonssjef

² Avdelingsdirektør, underdirektør, arkivleder

³ Spesialrådgiver, seniorrådgiver, prosjektleder

⁴ Rådgivere, seniorkonsulent, førstekonsulent

⁵ Konsulent, sekretær

⁶ Ekskl. toppledergruppa

Av de 176 ansatte i Kommunal- og regionaldepartementet i 2006 utgjorde menn 41 pst. og kvinner 59 pst. Antall menn økte i forhold til året før. Dette må sees i sammenheng med endringene i departementetsstrukturen i 2006 som medførte endringer i antall ansatte og i kjønnsbalansen.

Menn tjener i gjennomsnitt 6 lønnstrinn mer enn kvinner, departementet sett under ett. Her er det ingen endring fra 2005. Forskjellen skyldes i hovedsak at kvinnerepresentasjonen er høyere i de

lavest lønnede stillingsgruppene. Det er imidlertid også noen forskjeller innenfor stillingsgruppene.

Departementet har også i 2006 arbeidet for en reduksjon av sykefraværet gjennom ulike tiltak, jf. IA-avtalens målsetting om å redusere sykefraværet til 4,5 pst. Til tross for ulike tiltak gikk sykefraværet opp fra 6,4 pst. til 6,7 pst.. Sykefraværet i departementet er større hos kvinner enn hos menn, med 8,2 pst. mot 4,6 pst. Sykemeldinger fra lege utgjorde 5,1 pst. eller tilsvarende 76 pst. av det totale sykefraværet.

Tiltak

Departementet har inkludert kjønnsperspektivet i sitt styringssystem. Det er et overordnet mål å ha minst 40 pst. av hvert kjønn på alle stillingsnivåer. Departementet har de siste årene tilstrebet å rekruttere flere menn inn i kontorgruppen. I 2006 ble det imidlertid ikke lyst ut noen ledige kontorstillinger. I tillegg til fortsatt å ha fokus på dette, vil departementet være særlig oppmerksom på kjønnsbalansen på ledernivå, spesielt når det gjelder toppledere. På mellomledernivå er det nå like stor andel kvinner og menn. I 2006 ble det tilsatt 6 nye mellomledere, alle kvinner.

Departementets lønnspolitikk har bl.a. som mål å bidra til reell likestilling mellom kjønnene.

Det er viktig å ha fokus på lønnsforskjeller mellom kjønnene, også innenfor en enkelt stillingsgruppe, samt en god kjønnsbalanse innenfor stillingsgruppene. Det er videre viktig at permisjonsregler og andre rettigheter som særlig benyttes av kvinner ikke fører til utilsiktet forskjellsbehandling ved fordeling av arbeidsoppgaver, avansement og lønn. Departementet ønsker at også menn benytter mulighetene til å delta i omsorgsarbeidet, herunder foreldrepermisjon. Fleksible arbeidstidsordninger og ulike ordninger for hjemmekontor skal tilrettelegges for ansatte av begge kjønn i ulike livsfaser der det er behov for mer fleksibilitet. Dette kan også være et viktig bidrag i arbeidet med å redusere sykefraværet.

Husbanken

Tabell 6.2 Ansatte i Husbanken fordelt på kjønn

	Antall	Kvinner	Pst.	Menn	Pst.
Toppledere	1	0	0	1	100
Mellomledere	56	31	55,4	25	44,6
Alternativ karrierevei	64	20	31	44	69
Saksbehandlere	232	162	70	70	30
Kontortilsatte	4	4	100	0	0
Sum ansatte	356	217	61	139	39
Gj.snitt lønnstrinn	52,5	50,1		56,2	
Redusert arbeidstid	28	25	89	3	11
Sykefravær i pst.	3,56	217	5,86	139	2,69
Styreleder	7	4	57	3	43
Styremedlemmer	16	9	56	7	44

Husbanken har 356 ansatte, en nedgang fra 362 året før. Det er 61 pst. kvinner og 39 pst. menn, en økning på 1 prosentpoeng for menn. Gjennomsnittsalderen er 50 år, den samme som året før.

Det er overvekt av kvinner i styrene. Hovedstyret har tre kvinner og to menn. Leder er mann. De seks regionstyrene har fire kvinnelige og to mannlige ledere. Blant medlemmene er det til sammen 6 kvinner og 6 menn.

I 1999 var mindre enn 30 pst. av lederne i Husbanken kvinner. Forskjellige tiltak som ble satt inn for å øke kvinneandelen i ledende stillinger har gitt resultater og andel kvinnelige ledere er nå på 55 pst.

Det er en rekke faktorer som bestemmer lønnsnivåene, og det er lavere for kvinner i de forskjellige stillingskategoriene. Ved de lokale lønnsforhandlingene i 2006 gikk 63 pst. av forhandlingsbeløpet til kvinner. Likevel har gjennomsnittlige lønnsforskjeller økt noe fra 2005 til 2006. Det er med andre ord andre faktorer som har påvirket gjennomsnittsnivåene som nyansettelse, opprykk, permisjoner mv. som har gått i kvinners disfavør i 2006. Husbanken vil arbeide for å utjevne forskjellene.

Kvinner er overrepresentert i kontorstillinger og saksbehandlerstillinger. I stillingsgruppen for høyere saksbehandlerstillinger er menn overrepresentert.

Husleietvistutvalget i Oslo og Akershus

Tabell 6.3 Ansatte i Husleietvistutvalget fordelt på kjønn

	Antall	Kvinner	Pst.	Menn	Pst.
Toppledere	1	1	100		
Saksbehandlere	1	1	100		
Kontortilsatte	2	2	100		
Sum ansatte	4	4	100		
Gj.snitt lønnstrinn	4	60			

Samtlige ansatte i Husleietvistutvalget i 2006 var kvinner. Lederen lønnes tilsvarende dommer. I tillegg til de ansatte i Husleietvistutvalget består utvalget av 16 personer, foreslått av Huseiernes

Landsforbund og Norges Leieboerforbund. Utvalget er oppnevnt av departementet. Det er 50 pst. kvinner og 50 pst. menn i utvalget.

Statens bygningstekniske etat

Tabell 6.4 Ansatte i Statens bygningstekniske etat fordelt på kjønn

	Antall	Kvinner	Pst.	Menn	Pst.
Toppledere	2	0	0	2	100
Mellomledere	5	2	40	3	60
Alternativ karrierevei	5	1	20	4	80
Saksbehandlere	33	21	63,6	12	36,3
Kontortilsatte	3	3	100	-	-
Sum ansatte	48	27	56,3	21	43,7
Gj.snitt lønnstrinn	55,2	-	50,9	-	60,8
Rekruttert	8	2	25	6	75
Sluttet	3	1	33	2	66
Redusert arbeidstid	4	4	100	0	0
Fødsels-/omsorgs-/fedrepermisjon	2	2	100	0	0

Kvinneandelen i ledergruppen til Statens bygningstekniske etat har økt fra tidligere år og er nå 28 pst. Forskjellen i gjennomsnittlig lønn mellom kvinner og menn skyldes at alle kontortilsatte er kvinner, og at det fortsatt er flere menn enn kvinner i ledergruppen. Etaten har ved tilsetninger på kontorsektoren ønsket å tilsette menn, noe som er noe problematisk på grunn av svært få mannlige søkere. Etaten har i løpet av de siste år rekruttert flere kvinner til de høyere lønte seniorstillinger på saksbehandlersiden og vil holde fortsatt fokus på denne utviklingen gjennom nyrekruttering og karriereutvikling internt.

Kommunalbanken AS

Kommunalbanken har som mål å sikre full likestilling mellom kvinner og menn. Det skal ikke forekomme forskjellsbehandling i saker som for eksempel lønn, karriereutvikling og rekruttering. Av bankens medarbeiderstab på i alt 37 er 19 kvinner og 18 menn.

I bankens ledergruppe er kvinneandelen 38 pst. På mellomledernivå er kvinneandelen 57 pst. Kvinner er godt representert i de høytlønte stillingene. De kvinnelige lederne hadde i 2006 en gjennomsnittlig høyere lønnsøkning enn de øvrige lederne (8,6 pst. mot 6,9 pst. for mannlige ledere).

Gjennom sin lønns- og personalpolitikk tilstreber banken å rekruttere og å utvikle dyktige med-

arbeidere, ut fra de behov banken til enhver tid har. Det legges vekt på å følge likelønnsprinsippet, slik at arbeidsoppgaver av lik verdi lønnes likt.

I bankens styrende organer (styre, representantskap og kontrollkomité) er kravet til 40 pst. representasjon av begge kjønn oppfylt.

